Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԲԱՏՄԱԿՈՒԹԻՒՆՔ Պ. ՊԱՒԼԻՆՑ ԳՐԱՏԱՆ

ԳԱԻԻԹ ԽԱՉԿՈՆՑ

ԵՒ ԴՈՒՆ

ՊԻՏԻ ՀԻՒԱՍ

ԲԱՐՈՅԱԳԷՏ, ՏՆՏԵՍԱԳԷՏ, ՏԱՆՏԻԿԻՆ

ԱԳՋԿԱՆՑ ԲԱԺԻՆ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՑ ՇՐՋԱՆ

ւրոյագիտութիւն. «Սիրեսցես զընկեր ձո իբրեւ զանձն ձո։»
(Մատթ. ԺԹ. 29)
«Լրումն օրինաց սէր է։»
(Հռոմ. ԺԳ. 10)
տեսագիտութիւն. «Բրտամբ երեսաց ձոց կերիցես զհաց ձո։»
(Ծննդ. Գ. 19)
«Ե՛րթ առ մեղուն, ուսցի՛ր զիա՛ռդ գործօն է։»
(Առակ. Ջ. 6)
ուցին Տեսեսութիւն.

17
Ա-29

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

1907

29 JUL 2009

17
ա-29
ար

ԳԱՒԻԹ ԽԱՉԿՈՑՑ

ԴՈՒՆ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՍ

ԲԱՐՈՅԱԳԷՏ, ՏՆՏԵՍԱԳԷՏ, ՕՐԷՆՍԳԷՏ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԵՐԿԱՄԵԱՑ ԵՐԴԱՆ

1. Բառոյագիտութիւն. «Միթեպէս զրնկեր ես իբրեւ զանձն ես»
(Մ—թ. ԻԹ. 29)
«Լրումն օրինաց սէր է»
(Հ—մ. ԺԳ. 10)

2. Տնտեսագիտութիւն. «Բռտամբ երեսաց ես կերիցես զնաց ես»
(Մ—դ. Գ. 19)
«Ե՛րթ առ մեղուն, ուսցի՛ր զիա՛ր գործօն է»
(Ա—ի Զ. 6)

3. Գործնական Օրէնագիտութիւն.
«Հատուցէ՛ իւրաքանչիւր զպարտս. որում զնարկն՝ զնարկն, որում զմաս՝ զմասն, որում զերկիւղ՝ զերկիւղն, որում զպատիւ՝ զպատիւն։ Եւ մի՛ ումեք պարտապան գտանիցիս։»
(Հ—մ. ԺԳ. 7—8)

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
1907

08.05.2013

9836

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

Ց. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Թիւ 27, Ֆիլճանճըլար եօղուշու, կ. Պոլիս

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Ք. ՀԱՄԱՀ-ՐՐԱ
Ա. Ա. ՄՏՇՈՒՆՅԱՆ
Ի. ՎԱՍՆԻՑՅԱՆԱ ԱՆՎԱՆ

b390
38

معارف عمومیه نظارت جلیله‌سنك ۱۱ ربیع الاول ۱۳۲٤ و ۲۲ نیسان
۱۳۲۲ تاریخلی و ٦۷ نومرو ایله رخصتنامه‌سیله طبع اولنمشدر

ԾՐԱԳԻՐ

ՄՇԱԿՈՒԱԾ ՆԻՒԹԵՐՈՒ

Բարձր. Պասբնթացին

Ա. ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ա. Տեսական Բարոյագիտութիւն. — Բնախօսական երեւոյթներ. — Հոգեխօսական երեւոյթներ. — Բնախօսութիւն, Հոգեխօսութիւն, Բարոյագիտութիւն. — Հաճոյք, ցաւ. — Բարին. — Ձանազանութիւն հաճոյքին ու բարւոյն. — Հաճոյքին սրակը. — Պարտքի օրէնք. — Խեղճ պատասխանատուութիւն. — Պարտականութիւն, Իրաւունք, Առաքինութիւն. — Հօմնարփեան շնորհք. — Բարոյական օրէնք. — Բարոյականին միութիւն. — Բրիստոս կատարելագործեց բարոյական օրէնքը. — Տանեարանեայ պատուիրանք. — Տանեարանեային բաժանումը. — Տանեարանեայն իբրև ցանկ, ցանց ու հայելի. — Աստուծոյ սէրն օժանդակ մեր պարտքերուն կատարման։

Բ. Գործնական Բարոյագիտութեան բաժանումը. — Անհատական, ընտանեկան, քաղաքացիական՝ նմանները։ Հանդէպ պարտքերու սահմանը։

Գ. Պարտքեր մեր անձին նկատմամբ. — Մարգուն կոչումը. — Մարգուն նպատակը։

1. Առողջապահութիւն. — Մարմնոյն հանդէպ պարտքեր. — Անանուժ. — Մնանելու համար խնամքներ. — Ժուժ. — Ախորժատու. — Մարսողական խողովակի բարւոք պաշտօնավարութիւն. — Զգուշութիւններ. — Ջրի գործածութիւն. — Օդ. — Շնչառութիւն. — Մրթին գերը. — Բաղնիքին օգուտները. — Երեք տեսակ ջրարուժութիւն. — Հագուստի մասին խնամքներ. — Աշխատութիւն. — Աշխատութեան չափը. — Ծուռ կացք ու իր հետեւանքները. — Մարմնամարզին օգուտը. — Քունն ու իր տեւողութիւնը. — Արտաքին բարիքներ. — Նախահոգութիւն. — Խնայողութիւն. — Ագահութիւն. — Շռայլութիւն, ծախելու ձեւերը. — Աբրեցութեան ազէտները. — Աբրեցողն անբարոյական է. — Աբրեցողին սրտին (երկու ընթերցուածներ)։

2. Բարոյական պարտքեր. — Հոգին. — Հոգւոյն կատարելութիւնները. — Խնդրականութեան նկատմամբ պարտքեր. — Զգայականութեան նկատմամբ պարտքեր. — Կամքի նկատմամբ պարտքեր. — Արիութիւն, Զեռնհասութիւն, Առաջդիմութիւն. — Անձնասպանութիւն. — Անձնասպանութիւնը դատապարտելի է. — Անձնասպանութեան տեսակներ. — «Մի՛ շնար»ի նշանակութիւնը. — Ինքնախոստութիւն. — Ողջախոհութիւն. — Ժուժկալութիւն. — Ընկերականութիւն. — Զիջողութիւն. — Կենդանիներու նկատմամբ պարտքեր. — Պարտք չընել. — Խոստմնութեան ձեռնհասները։

Դ. Աստուծոյ նկատմամբ պարտքեր. — Առաջին և երկրորդ պատուիրան. — Աստուած մեր Տէրն է. — Աստուած սէր է. — Կատարելութիւն. — Երրորդ պատուիրան. — Հայհոյել. — Սուտ երդում ընելու ձեռնհասները. — Երդում ընելու նեղելի պարագայներ. — Համեմատութիւններ. — Աստուած պարապ տեղը չյիշել. — Սուրբ օր. — Հրեից շաբաթը. — Քրիստոնեայներուն Կանգնառեան օրուան նշանակութիւնը. — Կիրակին սուրբ չպահողներու տեսակներ. — Կիրակին՝ բարոյական ու հոգեկան ուրախութեան օր։

Ե. Ընտանեկան պարտքեր. — Ծնողքին հրամանները. — Յարգանք ծնողքին. — Մի՛ արհամարհեր ծնողդ. — Մի՛ բարկանար անոնց ու սիրեցէ՛ք ձեր ծնողքը. — Յարգո՛ղ եղիր նոցա. — Յարգո՛ղ ու սէ՛ր ուսուցիչներուն. — Երջանկութիւնը և քրիստոնէական պարտքեր. — Ընտանիքին միւս անդամներուն նկատմամբ պարտքեր. — Ծառայներու պարտքեր։

Զ. Մեր նմանցներուն նկատմամբ պարտքեր. — Արդարութիւն ու գթութիւն։

1. Արդարութեան պարտքեր. — Մի՛ սպաններ. — Սպանութեան չարժառիթներ. — Բարկութիւն. — Նախանձ. — Վրէժխնդրութիւն. — Ագահութիւն. — «Մի՛ գողնար». — Բանի՞ տեսակ գողութիւն կայ. — Գողերուն պատիժը. — Գողութեան դարմանը՝ աշխատասիրութիւն, խնայողութիւն, ժուժկալութիւն. — Մի՛ սուտ վկայեր. — Ստերորդ պատուիրանին նշանակութիւնը. — Վկայութիւնը ճշմարիտ պէտք է ըլլայ. — Բամբասանքը սուտ վկայութիւն է. — Զարախօսութիւնը սուտ վկայել է. — Սոսկօսը կեղծ վկայ մըն է. — Սոսկօսութեան չարժառիթներն ու դարմանները։ — Սոսկօսը գող է. — Գողանապահովութիւն. — Ծառութիւն. — Բանասարկութիւն. — «Մի՛ ցանկար տան ընկերի քո». — Բարի ու չար ցանկութիւն. — Չար ցանկութեան չարժառիթներն ու ցանկութիւնը. — Մահ. — Երեք տեսակ մահ. — Հոգեկան մահ. — Մարմնական մահ. — Յաւիտենական մահ. — Ընկերոջ տան ցանկալը մահ է. — Չար ցանկութեան դարմանը։

Է. Գթութեան պարտքեր. — Լերան քարոզին երանութիւնները. — «Սիրեցէք զընկերք քո». — Ո՞վ է մեր ընկերը. — Երանի՛ ողբացողք. — Ցիտուս Քրիստոս՝ հեզութիւն ու խոնարհութիւն. — Բարկութիւն. — Հպարտութիւն. — «Երանի՛ ողորմածաց». — Աղօթքը. — Ինչպէ՞ս ողբալու է. — Որո՞նց ողբալու չէ. — Ճշմարիտ ճամբայն։

Բ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ա. Նախագիտելիք. — Քաղաքական Տնտեսագիտութեան հանգամանքը. — Նպատակ. — Պէտք. — Օգտակարութիւն. — Հարստութիւն. — Հարստութեան տեսակները։

Բ. Արտադրութիւն Հարստութեան. — Արտադրութեան սահմանները. — Բնութիւն. — Դրամագլուխ. — Մարդիկ ո՞ր կրնան բնակիլ. — Աշխատութեան բաժանումը. — Նիւթական ու անոնիւթական աշխատութիւն. — Մեքենայներ. — Մեքենայները կրնա՞ն վնասել բանւորներուն։

Գ. Շրջաբերութիւն Հարստութեան. — Դրամագլխի շրջը. — Վաշխ. — Զեռնարկ. — Թուշակ. — Փոխանակութիւն. — Գնում. Վաճառում. — Վաճառականութիւն. — Ազատ փոխանակութիւն. — Պաշտպան դրութիւն. — Առեւտրական դրութիւն. — Առեւտրական կշիռ. — Մենաշնորհ. — Մենավաճառ. — Ազատ փոխանակութեան պաշտպանները. — Արտածում. — Ներածում. — Դրամնիդ. — Հաղորդակցութեան միջոցներ. — Արժէք. — Գին. — Մատուցում. — Խնդրանք. — Դրամ. — Միամետաղական. — Երկմետաղական. — Մանր դրամներ. — Վարկ. — Վարկին օգուտը. — Վարկի տեսակներ. — Պարզ վարկ. — Գրաւագրով վարկ. — Դրամնատուն. — Վարկի հաստատութիւններ. — Դրամնատան վարկի գործերը. — Որո՞նք են վաճառականները. — Առեւտրական ընկերութիւններ. — Հասարակական, Շահակցական, Անանուն. — Մենաշնորհութիւն. — Մենաշնորհեան երեք տեսակներ. — Մենաշնորհեան հակահարուածը. — Պատուոյ վերահսկողութիւն. — Հաղագործական ճարտարութիւն. — Հաղագործական երկիր. — Մեծ ու փոքր հողատիրութիւն. — Ագարակավարձութիւն. — Հաղագործական վարկ։

Դ. Սպառում Հարստութեան. — Խնայողութիւն. — Խնայողութեան արկղեր. — Խնայողութեան տետրակ. — Գործօնական խնայողութեան արկղեր. — Ապահովագրութիւն. — Ձանազան եղանակներ. — Խառն ապահովագրութիւն. — Ապահովագրին. — Հանգուցեան թուշակ. — Փոխադարձ օգնութեան ընկերութիւններ. — Գործակից

ընկերութիւններ. — Արհեստաւորներու Սեմսիմա. — Պճնասիրութիւն. — Ընտանեկան կարեւոր պէտքեր. — Ծախք. — Արդիւնաւոր ծախք. — Հանրային ծախք. — Տուրք. — Տուրքերու տեսակներ. — Բազմամարդութիւն. — Ժողովրդային աճումը անտեսապէս օգտակար. — Մալթուսականութիւն. — Գաղթականութիւն. — Եւրոպական հայերուց. — Գաղթականութեան դժուարութիւններ։

Ե. Առեւտուր Տնտեսութիւն (Աղկանց բաժին). — Տնաշէն կնոջ մը պարտքերը։

Գ. ՕՐԷՆՍԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ա. Նախագիտելիք. — Օրէնք. — Օրինագիտութիւն. — Շահի օրէնք. — Հուգուգի օրէնք. — Ձեզպլի օրէնք։

Բ. Դատական կազմութիւն. — Դատարան. — Տեսակներ. — Դատավարութեան եղանակ. — Ազերադրի մատուցման եղանակ. — Ընդհ. դատախազի պաշտօն. — Հարցաքննիչ դատաւոր. — Վերաքննելի դատ. — Առեւտրական դատեր. — Դրաշմանթուղթ. — Դրաշմանթուղթի գին. — Պատիժի ենթարկեալ արարքներ. — Դատ մը քանի՞ կերպով կրնայ ապացուցուիլ։

Գ. Կառավարութիւն. — Օամ: գլխաւոր նախարարութիւններ. — Իրենց պաշտօնը. — Գաւառական վարչութիւններ։

Դ. Հայ եկեղեցւոյ վարչութիւն.

1. Հայրապետութիւն Հայոց. — Պետական օրէնք. — Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին նշանակութիւնը. — Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրելու եղանակը. — Ամենայն Հայոց Հայրապետին իրաւունքները. — Էջմիածնի Սինոդին պաշտօնը. — Թեմական առաջնորդներու պաշտօն. — Կանոնադրութիւններ. — Հոգեւոր կառավարութիւն։

2. Պատրիարքութիւն Հայոց. — Ընտրութիւն Պատրիարքի. — Պատրիարքին պաշտօնը. — Պատրիարքարանի դիւանատուները. — Կրօն. ժողով. — Քաղ. ժողով. — Տեսուչ խորհուրդներ. — Ուսումն. խորհուրդ.—Տնտեսական խորհուրդ.—Դատաստանական խորհուրդ.—Հիւանդանոցի հոգաբարձութիւն. — Թաղ. խորհուրդներ. — Գաւառական վարչութիւն։

3. Պատրիարքութիւն Ս. Երուսաղէմի:

4. Կաթողիկոսութիւն Կիլիկիոյ:

Ե. Անձնական իրաւունքի օրէնքներ. — Օամ: Թեզքիրէ. — Օսմանցի. — Համոյնքի պարտքն ու իրաւունքը. —Փոխադարձ պարտքեր ու իրաւունքներ. — Ընտրողութիւն. — Ընտրողութեան պայմաններ։

Զ. Առեւտրական գործեր. — Վաճառուրդ: — Սակարկութիւն. — Պայմնաւոր վաճառուրդ. — Յանձնելու պայմաններ. — Ետ դարձուած ապրանքներ. — Խարկանք. — Կանխավճար. — Վարձուրդ. — Վարձողի ու վարձակալի փոխադարձ պարտականութիւններ. — Պարպելու պայմանաժամ. — Մարգու վարձուրդ. — Գրաւ։

Է. Շէրիի օրէնքներ. — Ազգականութիւն ու խնամութիւն. — Ազգականութեան թիւը. — Պորտ. — Հոգեւոր ազգականութիւն. — Կտակ. — Խնամակալութիւն. — Կտակ ընելու պայմաններ. — Կտակէն զրկուողներ. — Կտակի գրամ. — Խնամակալութենէ ազատ. — Ժառանգական օրէնք. —Ժառանգորդներու 5 դասակարգերն ու իրենց բնական բաժնին չափը. — Հողային գրութիւն. — Հողերու հինգ դասակարգը. — Միւլք հողեր. — Միրի հողեր. — Վագըֆ հողեր. — Լքեալ հողեր. — Մեռած հողեր. — Միւլքին սեփականատէրը. — Հանքերու սեպհականատէրը. — Միրի հողի առացատէրը. — Օրէնքի թոյլտուութիւններ. — Վագըֆին ծագումը. — Որո՞ւ կը պատկանի վագըֆը. — Վագըֆին օրէնքը. — Որո՞նք կրնան վագըֆ ըլլալ. —Ո՞վ կրնայ վագըֆ ընել. — Վագըֆին միւթեվէլլին։

ԴՈՒՆ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՍ

ԲԱՐՈՅԱԳԷՏ, ՏՆՏԵՍԱԳԷՏ, ՕՐԷՆՍԳԷՏ

Ա. ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՀՂՃՄՏԱՆԲ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՕՐԷՆԲ

Բնախօսական երեւոյթներ. — *Մարզկային կազմածքը քննելով՝ նախ կը նչմարենք որ ունի ուղեղ, սիրտ, դնդեր, ջիղ, ոսկոր, եւայլն. ասոնց իւրաքանչիւրը կը կատարէ իրեն յատուկ պաշտօնը: Սիրտը, շնչերակներն ու երակները արեան շրջանի գործարաններն են. թոքը կը ծառայէ շնչառութեան, ստամոքսն ու յարակից մասերը՝ մարսողութեան, ուղեղը ջիղերու միջոցաւ կ'ստանայ արտաքին առարկաներու մեր վրայ ըրած տպաւորութիւնն և չարժման մէջ կը դնէ դնդերներն ու անդամները:*

Մարդակազմութիւնը կը խօսի գործարաններուն վրայ, իսկ Բնախօսութիւնն ալ՝ մարմնոյն կատարած պաշտօններուն վրայ:

Այն իրողութեանց տպաւորութիւնները զոր մեր մարմնոյն մէջ կ'զգանք՝ կը կոչուին բնախօսական երե-

ւոյթներ: Այս իրողութիւնները կը հաղորդուին զգայարանքներու և կամ զգայարանքներու օժանդակներու միջոցաւ: Երեւոյթները փորձառութեամբ կը յայտնուին արտաքին երեւոյթներէ:

Հոգեխօսական երեւոյթներ. — Մեր մէջ միայն բնախօսական երեւոյթներ չեն: Ամէն մարդ գիտէ թէ երբեմն կը տխրինք կամ կ'ուրախանանք. բոլոր այս իրողութիւնները ալ կը կազմեն հոգեխօսական երեւոյթներ կամ գիտակցական երեւոյթներ, որով առնք ո՛չ թէ զգայարանքներու միջոցաւ մեզի կը հաղորդուին, այլ գիտակցութենէն կամ խղճէն:

Արդ՝ Հոգեխօսութեան նպատակն է քննել թէ ինչպէս յառաջ կուգան մեր մէջ բնախօսական երեւոյթները, իրարու հետ ինչպէս չղթայուած են, հոգեկան երեւոյթներն ինչ առնչութիւն ունին բնախօսական երեւոյթներու հետ և մանաւանդ ուղեղին երեւոյթներուն հետ:

Բնախօսութիւն, Հոգեխօսութիւն, Բարոյագիտութիւն. — Բնախօսութիւնը մարդուն մէջ կ'ուսումնասիրէ մտածողութեան, մարսողութեան, շնչառութեան, արեան շրջանի և ուղեղին երեւոյթները, իսկ Հոգեխօսութիւնը կը գտնէ մարդուն մէջ իմացական երեւոյթներ, զգայական երեւոյթներ, գործունէութեան ու լեզուի իրողութիւններ, և կը քննէ առնց օրէնքներն և բնախօսական ու հոգեխօսական երեւոյթներու իրարու հետ ունեցած աղերսը: Այս երեւոյթները կը կազմեն իմացական ու բարոյական կեանքը: Ուրեմն բնական երեւոյթները կը կազմեն մարդուն ֆիզիքական կեանքը, իսկ հոգեխօսական երեւոյթները՝ մարդուն բարոյական ձիրքը:

Բարոյագիտութիւնն ալ որ կուգայ քարի, կեցցաղ ու գիտութիւն բառերէն՝ մարդուն կը հասկցնէ թէ ինչպէս պէտք է վարէ իր կարողութիւններն որ օգտակար ըլլայ

թէ՛ իրեն և թէ իր նմաններուն. ասիկա կը կոչուի Գործնական բարոյագիտութիւն: Ինչ օրէնք կայ որ անոր համեմատ վարէ իր գործերը, ինչի՞ մէջ կը կայանան իր պարտքերը, իրաւունքներն ու ազատութիւնները. ասիկայ ալ կը կոչուի Տեսական բարոյագիտութիւն:

Բարոյագիտութիւնը՝ Տրամաբանութեան, այսինքն ուղիղ խորհելուն վրայ հիմնուած է:

ՀԱՃՈՅՔ ՈՒ ՇԱՀ

Հաճոյք. — Կենդանին իր ծնելուն պէս կը փնտռէ ու կը բռնէ ինչ որ իրեն ախորժելի է, կը փախչի անկէ ինչ որ ցաւ կը պատճառէ:

Տղան միայն կը մտածէ այն բաներուն վրայ ինչ որ զինք կ'զբաղեցնէ. կը փախչի ձանձրոյթէն, ցաւէն. չի մտածեր թէ ինչ որ զինք այսօր կ'զբօսցնէ՝ վաղը պիտի դադրի մեծ հաճոյք մը ըլլալէ, թէ այսօրուան ցաւն ու ձանձրոյթն իրեն չեն հայթայթեր, չեն ապահովեր մեծ հաճոյքներ ու ապագայ մը: Այսպէս ալ չատ մարդիկ իրենց բոլոր կեանքին մէջ քաջութիւն չունին հրաժարելու այն հաճոյքէն որ իրենց ծանր աղէտք մը կրնայ պատճառել: Որկորաժէտը չափաւանց ուտելէն, արբեցողը խմելու հաճոյքէն, ծոյլը բան մը չընելու հաճոյքէն չեն յափրանար:

Բայց չունն որ արդէն պատժուեցաւ ղրան քով մոռցուած մսի կտոր մը ուտելուն համար, ուրիշ անգամ կ'զգուշանայ ծեծուելու վախէն: Տղայն դժուարամարսութիւն մը ունեցաւ հաստեաց չափաւանց ուտելէն. ուրիշ անգամ կը դիմադրէ հրաւէրին ու հրապոյրին և կը փախչի հաճոյքէն, ուրիկ կրնայ չարիք յառաջ գալ. վերջապէս ի բաց առեալ կիրքի ու մոլութեան ղոհուած քանի մը անձեր, հաճոյք փնտռողներէն ոչ ոք կ'ուզէ չափաւանցութեան մղուիլ. կը խորհրդածէ, կը քննէ իր ընթ-

Լիքին հետեւանքները — հաճոյք կամ վիշտ — և չի խիզախեր հաճոյքին, այլ չափը հաճոյքէն նախամեծար կը համարէ։

Հաճոյք ու ցաւ. — Մարդ մը 20 դրչ. ունի իր տրամադրութեան տակ, զայն կը ծախսէ իր ընկերներուն հետ արբեցութեամբ զուարճանալու կամ թատրոնի տոմսակ մը գնելով՝ երեկոյթ մը անցնելու համար թատրոնին մէջ, և կամ գնելու գիրք մը որուն ընթերցումը զայն կը զուարճացնէ քանի մը ժամ։ Այս բոլոր պարագաներուն մէջ այդ մարդը գործեց իր անմիջական հաճոյքին հայեցով։

Բայց կրնայ խորհրդածել իր դրամը վարած եղանակին վրայ, կրնայ նկատի առնել թէ արբեցութեամբ զուարճութիւնը թէև հրապուրելի, բայց կարճատեւ ու մահառիթ է։ Աւելի լաւ չէ՞ այդ 20 դրուչը խնայել, իր ճակտին քրտինքով չհասած դրամը յատկացնել ծերութեան օրերուն, և խնայած դրամը յանձնել Ինայողական Սընտուկին։ Իր չափը չի՞ պահանջեր որ հրաժարի ներկայ հաճոյքէ մը՝ ապագայ պէտք մը գոհացնելէն ապահովելու այսինքն ուրիշ կարեւոր հաճոյք մը վիճառելու համար։

ՇԱՀԸ ՀԱՃՈՑՔԻՆ ՀԱՇԻՒ Է

Մասնաւոր ցաւ, հաճոյքին հանգակը. — Խմելու հաճոյքն ու խնայելու հաճոյքը բաղդատելու է որ հասկըցուի՞ երբ է ամէնէն կենդանի հաճոյքը։ Շատերուն համար խմելու հաճոյքն ուժգնութիւն մը ունի խնայելու հաճոյքին վրայ։

Այս երկու հաճոյքը քննելով՝ տեւականութեան հայեցով՝ խնայելու հաճոյքը խմելու հաճոյքին վրայ գերազանցութիւն մը ունի։ Եթէ նկատի առնենք այն հաճոյքը զոր մէկը կը հայթայթէ 15 օր թատրոն երթալով գէթ նոր

թատերախաղի մը, բնական է որ մտածենք թէ իր 15 օրը վերջացած է, հետեւապէս այդ հաճոյքը անստոյգ է քան խնայելու հաճոյքը։ Վերջապէս եթէ բաղդատուի օգտակար գիրք մը կարդալու հաճոյքը խմելու հաճոյքին հետ, սա եղրակացութեան կը յանգինք թէ առաջինէն ծանր հետեւանքներ չեն յառաջ գար, մինչդեռ երկրորդը կը պատճառէ ստամոքսի խանգարում, գլխի ցաւ, ջղային դրութեան խանգարում, եւայլն եւայլն։ Կը տեսնուի թէ երկրորդը նուազ օգտակար, նուազ սիրը է քան առաջինը։ Առաջինին առթած հաճոյքները բազմաթիւ են քան երկրորդինը։

Ուրեմն հաճոյք մը քննելու է տեւականութեան, տեւականութեան, ստուգութեան ու արքութեան հայեցով։ Հաչիւը կը ցուցնէ մեզ թէ ինչ ընելու է ոչնչէ պարագայի մէջ։

Անպարկեշտ մարդը յոռի, սխալ հաշուող մըն է։

Ընդհանուրին ցաւը. — Ձանազանութիւն հաճոյքին ու բաւոյն. — Եթէ խրաքանչիւր ոք կը փնտռէ իր անձնական չափն առանց ուրիշինը խորհելու, այդ հաչիւը սխալ է, և չի կրնար փնտռուած հաճոյքը ապահովել։ Մարդ մը որ կը փորձէ գողութեամբ դրամ ճարել, իրեն դէմ գինուած կը գտնէ իր քաղաքացիները մեծ մասն որ իրենց ինչքերը ապահովուած կ'ուզէ տեսնել այդ գողին դէմ։

Ուրեմն մեր հաչուոյն մէջ նկատի առնելու է մեր նմանները չափն ալ. ինչ որ մեզի օգտակար ըլլալ կը թուի, բայց ուրիշին կ'ըլլայ վնասակար, շիկ կողմ ձգելու է։ Ահա ԲԱՐԻՆ։

Այսպէս չարժելով՝ ոչ միայն մեր նմաններուն հետ կառուն գիրքի մէջ կը գտնուինք, այլ և անոնց երջանկութեան ալ աստրած կ'ըլլանք, և մեր հաճոյքը կ'աւելցընենք՝ զանոնք երջանիկ տեսնելով և նուազեցնելով տանջուողներուն թիւը։

Ընդհանուրին չափը փնտռելով՝ կը գտնենք նաև մեր մասնաւոր չափը։ Ուրեմն հնազանդելու է ընդհանուրին չափին, սանձահարելու է մեր կիրքը՝ մեր նմաններուն մեծ մասին երջանկութեան համար, որով հայթայթած կ'ըլլանք մեզի անթիւ հաճոյքներ։

Հաճոյքին որակը. — եթէ բաղդատութեան դնենք խմելու հաճոյքը նմաններուն օգնելու հաճոյքին հետ, պիտի համոզուինք որ վերջինն առաջինէն չա՛տ նախամեծար է։ Ուրեմն հաճոյքին որակը պիտի ըլլայ ընդհանուրին չափը, մեր նմաններուն օգտակար ըղլալու փափաքն ու ջանքը։

ՊԱՐՏՔԻՆ ՕՐԷՆՔԸ

Բարոյական օրէնքը կը հրամայէ բարիք գործել և չարէն հեռու կենալ։ Անոր մեր վրայ ստիպումը կը կոչուի պարտականութիւն. բայց այս ստիպումը հարկադրել չի նշանակեր. քարն որ յենարան չունի, հարկաւ կ'իյնայ, չի կրնար կենալ։ Բայց մարդը բարիք ընելու պարտաւոր ըլլալով հանդերձ, կրնայ չընել։

Մենք ամենքս ալ սա՛ պարագային վրայ խորհելու ենք, գործելէ առաջ խղճին ձայնին մտիկ ընէք. ահա բարիքը զոր պէտք է ընել, ահա չարն որմէ խուսափելու է։ Գործելէդ առաքը նոյն ձայնը կը լսես որ կ'ըսէ. Պարտքդ կը ճանչնայիր, ազատ էիր զայն ընել, կամ ոչ. նախընտրեցիր չարը. վա՛յ քեզի, անոր հաչիւը պիտի տաս, պատասխանատու ես ըրածիդ համար։

Պատասխանատուութիւն. — Մարդ բարոյական էակ մը ըլլալով՝ ազատ է բարի կամ չար գործելու, հետեւաբար պատասխանատու է իր գործերուն։

Ծոյլ ազգն կը պատժուի, ինչո՞ւ, վասն զի դաս սորվիլը իր պարտականութիւնն էր և այդ ազգն ազատ

էր, կրնար դասը սորվիլ։ Ուրիշ բան է եթէ պէտք մը, կրնար դասը սորվիլ։ Ուրիշ բան է եթէ պէտք մը, անհանգիստ վիճակ մը, կամ ուրիշ արգելիչ պատճառ մը անհանգիստ վիճակ մը, կամ ուրիշ արգելիչ պատճառ մը ըլլայ, այդ պարագային ներելի կ'ըլլայ։ Բայց քանի որ օրինաւոր պատճառ մը չունի, միայն ծուլութեան համար չէ սորված, այն ատեն մեղադրելի է։ Պարտաւոր էր, կրնար դասը սորվիլ։ Ուրիշ բան է եթէ պէտք է, կրնար դասը սորվիլ։ Ուրիշ բան է եթէ պէտք մը,

Պարտականութեան իրաւունք. Առաքինութեան իրաւունք. —*Մարդ ինչպէս որ պարտքեր ունի, նմանապէս ունի իրաւունքներ. Օսմ. օրէնքը մէն մի Օսմանցւոյ համար ապահոված է զանազան իրաւունքներ, —քաղաքային իրաւունքներ, վարչական իրաւունքներ, առեւտրական իրաւունքներ եւայլն եւայլն, ինչպէս պիտի տեսնենք Օրէնսգիտութեան մէջ:*

Բարոյականը ճանչցած է մէն մի անհատի իրաւունքն եւ օրէնքն ալ զայն վաւերացուցած ու գործադրած է:

Նմանապէս բարոյականը հաստատած է թէ ժողովուրդներն իրաւունք ունին իրենց անհատ մը աշխատելու, զարգանալու, անձնիշխանութեան, պահպանելու իրենց գոյութիւնը եւայլն: Այս ալ կը կոչուի Միջազգային իրաւունք:

Առաքինութիւն. — *Այն որ իր անձին նկատմամբ կը կատարէ իր պարտականութիւնները՝ կը կոչուի ժուժկալ, սմոուր, խնայող, խոհեմ. իսկ այն որ իր ընկերական պարտականութիւնները կը կատարէ՝ կը կոչուի արդարասէր, գթած, իրաւախոհ, բարեսէր: Ժուժկալութիւնը, մաքրութիւնը, խնայողութիւնը, խոհեմութիւնն, արդարասիրութիւնը, գթութիւնն, իրաւախոհութիւնը, բարեսիրութիւնն են առաքինութիւններ:*

Եւ ոչ մէկ մարդ չի կրնար հասնիլ այս բարոյական կատարելութեան. բայց կան մարդիկ որ այս առաքինութեանց մէկ քանիները կը կատարեն. սովորաբար անոնց կ'ըսենք առաքինի մարդիկ:

Ուրեմն բացարձակ առաքինի է այն որ կը կատարէ իր անհատական ու ընկերային առաքինութիւնները:

Առաքինութեան հիմը կը կազմեն բարոյագիտութիւնն ու սէրը, բարի ընելու կամքն ու սովորութիւնը:

Գլխաւոր առաքինութիւններն են. 1. Խոնարհութիւն, որու հակառակ մանացու մեղքն է հպարտութիւն, 2. Հեզութիւն, հակառակը բարկութիւն, 3. Առատաձեռնութիւն, ողորմութիւն, հակառակը ագահութիւն, 4. Ժուժկալութիւն, հակառակը որկրամոլութիւն, 5. Ողջախոհութիւն, հակառակը բղջախոհութիւն:

Ուրեմն գլխաւոր մանացու մեղքերն են հպարտութիւն, նախանձ, բարկութիւն, ծուլութիւն, ագահութիւն, որկրամոլութիւն, բղջախոհութիւն: Միւս բոլոր մեղքերն ասոնց ստորաբաժանումներն են:

Գլխաւոր առաքինութիւնները կը կոչուին Ս. Հոգւոյն եօթնարփեան շնորհ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔ

Բարոյականի վաւերացումը. — *Մինա լերան վրայ Մովսէսի հաղորդուած Տասնաբանեայ Պատուիրանները կը կազմեն ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՀԻՄԵՐԸ:*

Այս օրէնքներն են ամբողջ բարոյական աշխարհավարութեան հիմնաքարը: Աստուած տուաւ այդ սրբազան օրէնքը: Յիսուս Քրիստոս կատարելագործեց այս օրհնիը:

Յիսուս Քրիստոս սկզբան հրեաներուն տրուած այս տասն պատուիրանքներն ո՛չ միայն չվերցուց, այլ եւ բացայայտ կերպով հաստատեց. «Մի համարիք եթէ եկի լուծանել զօրէնս կամ զմարգարէս, այլ լնուլ» (Մատթ. ե. 17):

Յիսուս Քրիստոս օրէնքը լրացուց, այսինքն կատարելագործեց կեանքի գործերով: Փարիսեցիները տասնապէս կը կատարէին օրէնքը, իրենց հայեակն էր օրինակութիւնը: Քրիստոսի հայեակը բոլորովին սարբեր էր, բարոյականութիւն էր: Փարիսեցիները բարին կը գործէին երկիւղէ, այսինքն պատիժէ վախնալով կամ

վարձատրութեան յուսով, մինչ Յիսուս ըլլաւ և ընել սո-վեցուց՝ Աստուծոյ նկատմամբ ունեցած սերէն խնդա-ղրուած:

Բարոյականին միութիւնը. — Մէկ սեռակ բարոյա-կան օրէնք կայ, մինչ չատ սեռակ կրօններ կան: Ամէ-նէն աւելի տարածուած կրօններն անձուկ սահման մը ու-նին: Ընդհակառակն բարոյականը կ'իշխէ բոլոր մարդոց վրայ, ինչ կրօնի ալ պատկանին: Պարտականութեան միու-թիւնը կ'իշխէ զանազան կրօններու վրայ: Բարոյական օրէնքը ազգերական է, բացառութիւն չունի. իր պատ-ուիրաններն այսօր ալ այնպէս են, ինչպէս երէկ: Ամէն ազգի կը պատկանի, որով կը կոչուի Տիեզերական բա-րոյական:

Տասնաբանեային բաժանումը. — Տասնաբանեայ պատուիրանին Ա. Բ. Գ. Դ. պատուիրանները կ'ակ-նարկեն, կը խօսացնեն մեր պարտքերն Աստուծոյ նկատ-մամբ: Ե. Զ. մեր պարտքերը մեր ծնողքին և ուսուցի-չին նկատմամբ: Է. Ը. անձնական պարտքեր: Թ. Ժ. պատուիրանները ընկերական պարտքերը:

Տասնաբանեայն իբրեւ ցանկ, սանց ու հայելի. — Տասնաբանեայն իրաւի ցանկ կը կոչուի, զի իրաւունք չու-նինք անոր վրայէն ցատկելու, եթէ չենք ուզեր մեզ անբախտ ընել: Սանձ կ'ըսուի, զի անիկա կը սանձէ մեր կիրքերն ու թոյլ չի տար որ յանցանքը կամք դառնայ: Հայելի, որպէս զի մենք աւելի ունենանք Աստուծոյ օրէն-քին մէջ մեր այդքան պարտքերը կատարելու: կանոն, որպէս զի անոր համեմատ վարենք մեր կեանքն և հաս-նինք այն երանութեան որ սկզբանէ պատրաստած է:

Աստուծոյ սերն օժանդակ մեր պատմերուն կատար-ման. — Եթէ Աստուած չսիրենք, մարդ ոզորմելի ա-րարած մը կը դառնայ. առանց այդ սիրոյ, այսինքն սէր սրտին մէջ, սէր կոչման մէջ, սէր ընտանեկան յարկին

մէջ, սէր հասարակութեան մէջ, մարդուս կեանքը կը դառնայ: Եթէ ճշմարիտ սէր ունենաս Աստուծոյ նկատմամբ, ընկերդ նկատմամբ, այնպէս որ Աստուած ամէն բաներէ վեր դասես, ընկերդ քեզի չափ սիրես, ըսել է թէ օրէնքը ամբողջութեամբ կատարած կ'ըլլաս: Աստ համար Ս. Գիրքը կ'ըսէ. «Լրումն օրինաց սէր է»: Այո՛, սէրը օրէնքին լրումն է, ասիկա ոչ թէ անոր հա-մար որ անոր ուժ ու զօրութիւն կը ներշնչէ գործելու, և փոխանակ Աստուծոյ կամքը կատարելու, այլ նաև անոր համար որ բոլոր առաքինութիւնները, — արդարութիւն, ողորմածութիւն, բարեկամութիւն, խաղաղութիւն, պատ-րաստակամութիւն — բոլորին արմատը սիրոյ մէջ է, ա-ռանց անոր ոչ մէկ մեծ, ոչ մէկ ազնիւ, ոչ մէկ գեղեցիկ բան կարելի է մտածել: Ուստի «գլուխն պատուիրանին սէր է և ի սուրբն սրտէ և ի մտաց բարեաց» և այս երկու օրէնքէն, — «սէր առ Աստուած և սէր առ ընկերս» — կախուած են ամբողջ օրէնքն ու մարգարէութիւնը:

Բ. ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Գործնական բարոյագիտութեան բաժանումները. — Բարոյագիտութիւնը կենցաղավարելու գիտութիւնն է:

Տղայն որ կ'սկսի քալել, խօսիլ, հասկնալ՝ կը հե-աւելի քանի մը կանոններու ածեցնելու իր ֆիզիքական կարողութիւնները, պնդելու իր մարմինը, պահպանելու իր կեանքը, մշակելու իր խմացական կարողութիւնները, զգայարանքներն ու անդամները մարզելու, ուղղելու, վարելու իր հակումները, զօրացնելու իր կամեցողու-

թիւնը և ստանալու, քաղելու պարկեշտ ու խելացի սովորութիւններ, յաջողելու կեանքի մէն մի պարագայներու մէջ:

Մեզմէ իւրաքանչիւրն ունի անհատական պարտականութիւններ:

Մենք ընկերակցաբար կ'ապրինք. ունինք ծնողք, եղբայր, քոյր, տղայ, ծառայ, մէկ խօսքով ընտանիք մը: Մենք ժողովրդի մը մէկ անդամը կը կազմենք, յարաբերութեան մէջ ենք մեզ կառավարողներուն հետ ու մեր հաւասարներուն հետ: Մենք հաղորդակցութեան մէջ ենք օտարազգու ժողովուրդներու հետ: Վերջապէս մենք կրօնական համայնք մըն ենք:

Այսպէս գործնական բարոյագիտութեան նպատակն է սորվեցնել թէ ինչ պարտքեր ունինք անհատական ու ընկերական:

Ընկերական պարտք ըսելով՝ կը հասկնանք պարտքեր մեր ընտանիքին նկատմամբ, մեր ազգին ու տէրութեան նկատմամբ ու մարդկութեան նկատմամբ, և կրօնի նկատմամբ:

Անհատական պարտքեր. — Մարդուն մէջ կան բնախօսական ու հոգեխօսական երեւոյթներ, — իմացականութիւն, զգացողութիւն, գործունէութիւն ու խօսելու կարողութիւն: Մարդ պէտք ունի մնանիլ, զգեստաւորիլ, բնակարան ունենալ, խնամք տանիլ իր ֆիզիքական ուժերուն ու իմացական = բարոյական կարողութեան:

Այսպէս մարդ մը ունի սա՛ անհատական պարտականութիւնները. 1. Մարմնոյն հանդէպ պարտքեր, 2. Մտաւորականութեան պարտքեր, 3. Իմացական կարողութեան հանդէպ պարտքեր, 4. Արհեստի, գործի հանդէպ պարտքեր, 5. Անասուններու հանդէպ պարտքեր:

Ընտանեկան պարտքեր. — Մարդուս ընտանեկան

պարտքերն են. 1. Հօր ու մօր փոխադարձ պարտքեր, 2. Ծնողքի ու զաւակներու փոխադարձ պարտքեր, 3. Զաւակներու իրարու հանդէպ պարտքեր, 4. Ընտանիքի անդամներու փոխադարձ պարտքեր, 5. Ծառաներու և տէրերու փոխադարձ պարտքեր:

Նմանեներու հանդէպ պարտքեր. — Արդարասիրութիւն, յարգանք ուրիշին կեանքին, յարգանք ուրիշին ստացուածքներուն, յարգանք ուրիշին իմացական կարողութեան, գթութիւն, այլասիրութիւն, և այլն:

Գ. ՄԵՐ ԱՆՁԻՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՊԱՐՏՔԵՐ

Մարդուս կոչումը. — Եթէ ճամբորդ մը մոլորուէր ճամբորդութեանատեն և չի գիտնար թէ ինչո՞ւ կը պտրակի կամ ինչ է անոր պտրակելուն նպատակը, անշուշտ գէշ կարծիք մը կը կազմէինք անոր հասկացողութեան մասին, և կամ եթէ աշակերտ մը երկար տարիներ վարժարան յաճախելով՝ իրեն հարցում մը եղած չըլլար թէ ինչո՞ւ համար եկեր ես և ինքնիրեն չհանդրադառնար ինչ պիտի ըղղամ, անշուշտ այս վարմունքը թեթեւամտութեան նշան կը համարուէր: Նմանապէս տխուր իրողութիւն մը կ'ըլլար եթէ չգիտնանք թէ ինչո՞ւ կ'ապրինք երկրիս վրայ, Աստուած ինչո՞ւ մեզի գերագործարանաւոր բնութիւն տուած է, ո՞րն է մեր նպատակը, ո՞րն է մեր կեանքի կոչումը:

Մարդուս արժանիքը. — Աստուած ու բնութիւնը մարդս տէր նշանակեցին երկրաւոր բոլոր արարածներուն վրայ, այս է մեր Արժանիքը:

Մարդուս արժանիքն ոչ միայն իր կեանքի արտաքին երեւոյթներու մէջ է, այլեւ անոր ի պահակ Աստուծոյ առեղծուածը: Այս ալ անոր բնութիւնն է:

Մարդուս նպատակը. — Բնական է որ իրերու բնութեան նայելով՝ հարցնենք թէ ինչ է անոր կոչումը, նպատակը: Զոր օրինակ հայի բնութեան նայելով՝ կ'ըսենք թէ ուտելու համար պատրաստուած է, խոտաէտ դաշտերուն նայելով՝ կ'ըսենք թէ խաշնարածութեան յարմար է: Այսպէս ալ մարդուս բնութեան նայելով՝ պիտի կրնանք ըսել թէ ինչ է անոր նպատակը, ինչ է անոր կեանքի կոչումը: Իրի մը կոչումը կը նկատուի ոչ միայն անոր բնութեամբը, այլեւ այն զօրութիւններէն, զոր Աստուած դրած է այդ բնութեան մէջ, զոր օրինակ, արեւը կոչուած է մոլորակները լուսաւորել ու ջերմութիւն տալ: Նոյն բնական օրէնքն է մարդոց համար, մարդն ալ իբր գերագործարանաւոր էակ ունի մարմնական ուժ, իմացական ուժ, հոգեկան ուժ:

Այս զօրութիւնները զոր Աստուած մեզի չնորհած է, բոլորն ալ մեր օգտին կը ծառայեն և առանց ճիշդ ու կանոնաւոր գործադրութեան մէջ է մարդուս կոչումը: Ըստ այսմ մարդուս կոչումը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մեր բնութեան մէջ դրուած Աստուծոյ զօրութիւնները՝ ուժը՝ կանոնաւոր ներդաշնակ եղանակաւ գործածելն է: Եթէ այդ զօրութիւնները չգործածենք կամ սխալ գործածենք, կը չեղինք մեր կոչումէն:

Անհատական պարտքերու բաժանումը. — Որովհետեւ մարդս կը ներկայացնէ բնախօսական երեւոյթներ, ու հոգեխօսական երեւոյթներ, անհատական պարտքեր ալ կը բաժնուին, մարմնական պարտքեր, բարոյական պարտքեր, այսինքն հոգեկան պարտքեր ու իմացական պարտքեր:

Բարոյական պարտքերը չորս խումբ կարողութիւններ են. իմացականութիւն, զգայութիւն, գործունեու-

թիւն ու բարքաւ: Մարդ պարտաւոր է պահպանել իր կեանքը, առնել հարկ եղած անունդը, հագուիլ, բնակարան ունենալ, այսինքն հայթայթել արտաքին բարիքները: Սխալած է չվատթարացնել իր մարմնական ուժերը, իմացական ու բարոյական կարողութիւնները: Մէն մի անհատ իր առիճանին, դիրքին, պաշտօնին համեմատ ունի պարտքեր, ինչպէս աշակերտը պարտաւոր է աշխատիլ ու գոհացնել իր դաստիարակը, վերջապէս աշխատաւորներու հանդէպ լաւ վարմունք մը ունենալ: Մարմինն ու բարոյականը իրարու վրայ կ'ազդեն փոխադարձաբար:

Կրթելու, զարգացնելու է մարմնական ուժերը, — կայուն անհրեւոյթ հոգւոյն, — որպէս զի առաջ չբերեն հիւանդոտ զգայնութիւններ, սխալ յարացոյցներ, կեղծ հայեացքներ և մինչև անգամ վատ ձեռնարկութիւններ: Եթէ մարմինը ուժգին է, հոգւոյն կը պակսին այժ ու համբերութիւն: Ուստի ինչ որ կը խանգարէ մարմնոյն առողջութիւնը, պէտք է հեռացնել: Զոր օրինակ ծուլութիւն, անժուժկալութիւն, չափազանցութիւն, ուտելու, խմելու, աշխատելու, վայելելու մէջ: Զգրգռել մարմինը յանկարծական երկիւղով կամ բարկանալով՝ չվատնել աղնիւ կարողութիւնները: Անզգայ վայրկեանի մը մէջ գործուած վնաս մը դժուար է ուղղել կեանքի ընթացքին մէջ:

Մարմինը հոգւոյն ծառայ է, հետեւաբար մեր մարմնոյն նկատմամբ ունեցած պարտքերն իսկապէս կը կայանան ոչ թէ մարմնոյն, այլ հոգւոյն բարիքը ձեռք բերելու համար: Հոգին զարգացնենք, կրթենք, աղնուացնենք:

Երբ հոգին ցած է, ամէն աղնիւ ու օգտակար բանի համար անչգոյ է, խելոք տէս մարմինդ —կոչտ ու անպէտ կոյտ մըն է մսի ու ոսկորի:

Այսպէս անհատական պարտքերն են. 1. Մարմնոյն

հանդէպ առողջապահական պարտքեր: 2. Դիւրակեցութեան պարտքեր, 3. Բարոյական պարտքեր, 4. Պարտքեր պաշտօնին հանդէպ, 5. Պարտքեր անաստուածներու հանդէպ:

ՄԱՐՄՆՈՑՆ ՀԱՆԴԷՊ ՊԱՐՏՔԵՐ

Սնունդ. — Մարդ, ինչպէս ամէն տեսակ կենդանիներ, կրնանք բաղդատել չոգեշարժ մեքենայի մը: Ինչպէս որ անիկա գործելու ու աշխատութիւն յառաջ բերելու համար ածուխի պէտք ունի, նմանապէս մարդն ու կենդանիները ապրելու և աշխատելու համար սնունդի պէտք ունին: Սննդեան նպատակն է ոչ միայն մարդկային մեքենայի գործունէութիւն ու աշխատութիւն յառաջ բերել, այլ և նորոգել այս կենդանական մեքենայի մաշած մասերը և աճեցնել մարմինը որով գործունէութեան ու աշխատութեան դրամագլուխ հայթայթել:

Սնունդները պէտք է ըլլան անդարար ու մարսելի: Սնունդ մը որչափ անդարար տարր պարունակէ, այնչափ աւելի անդարար է:

Անհարս սնունդները՝ ինչպէս ոսորէնները ու չաստ խաչած հաւկիթի ճերմկուցը մարսողական խողովակներէն կ'անցնին առանց ո և է փոփոխութիւն մը կրելու:

Դժուարահարս սնունդները, ինչպէս տաք հացը, խմորեղէնը, կաղամբը 4—5 ժամ կը մնան ստամոքսի մէջ որպէս զի մէկ մասը կարենայ անցնիլ արեան շրջանի մէջ:

Դիւրահարս են անոնք որ $1^1/_2$—3 ժամէն կը մարսուին, ինչպէս ոչխարի, եղի, հորթի, հաւազգիներու միսը, կաթը, թոյլ ու խաչած հաւկիթը, եփած պտուղները:

Մարդս իր կերածին չի նմանիր, այլ իր մարսածին:

Սեղանի ու սպասներու մաքրութիւնը, ախորժաստուները, մարսողական գործարանի բարւոք պաշտօնավարութիւնը ու մարսողականները կ'ազդեն:

Ժուխ. — Ճաշէ մը եաք վերստին ճաշելու համար, կանխաւ կերածնիս մարսուած, այսինքն անոնց սննդարար մասն արեան մէջ անցած ըլլալու է: Եւ որովհետև սննդեան ծառայող ամէն մարմին դժուարամարս չի կըրնար ըլլալ, միջին հաշուով 5—6 ժամ կրնանք դնել ժուխերու միջին:

Առօրեայ ժուխերու քանակը 2—3 և առաւելն 4 կրնայ ըլլալ (մկանային մեծ աշխատութեան ենթարկեալ անձերու). նախաճաշիկ (առաւօտեան ճաշ), նախընթերիք (միջօրէին), ընթերիք (երեկոյին) և (գիշերային):

Ժուխ դուրս թան ուտելը կը վնասէ մարսողական գործողութեան:

Սեղանի սպաս. — Լաւ է ընտանիքին մէջ մէն մի անդամ իր սեղանի անձեռոցը, պատառաքաղն ու դգալն ունենայ: Ամէն մարդ իր սկաւառակին մէջ ուտելու է և ոչ թէ միեւնոյն ամանէն: Առանց այս խնամքին կրնան հիւանդութիւններ փոխանցուիլ:

Ախորժաստու. — Լեզիները քիչ քանակութեամբ կրնան ծառայել իբրև ախորժաստու, ուղեղին կը հաղորդէ: Թթուներն ալ ախորժաստու են, բայց նմանապէս չափաւոր քանակութեամբ: Ամէնէն աւելի ախորժաստուն է արգանակն որ ստամոքսի մարսողական գեղձերուն արտադրութիւնները կ'աւելցնէ:

Մարսողական խողովակի բարւոք պաշտօնավարութիւն. — Սնունդը լաւ մարսելու համար լաւ ծամել կարեւոր է: Որչափ ծամինք այնչափ լորձ կ'արտադրուի որ կարեւոր է մարսողութեան համար: Ուստի դժուարամարսները աւելի ծամելու են իրենց սնունդները:

Մեծ խնամք տանելու է ակռաներու առողջապահութեան, որովհետև ոչ միայն մեր բերնի բնական լորձին, այլ առողջութեան ու կեանքի ապահովութեան կարեւոր գործին են:

Զգուշանալու է տաք մնունդներէ, որ առաւիներու կիսուածը կը ճաթեցնեն ու կը փրցնեն: Նոյնպէս զգուշանալու է պաղ ըմպելիքներէ, պաղպաղակներէ, որ նոյն վնասը կը հասցնեն ակռայներուն կիսուածին: Ուստի պաղ ըմպելիքներն առանց մեր ակռայներուն դպցնելու՝ լեզուի միջոցաւ ըմպելու է: Ակռայները թթուներէ զգուշացնելու է, անոնք ալ կիսուածը կը մաչեցնեն:

Զգուշանալու է նաև չաքարային մարմիններէ որ առաւիներուն վնաս կ'ընեն: Ակռայներով կարծր մարմիններ կոտրելու թիւ, մեռաքս եալին կարելու չէ: Ակռաներու մէջ մնացած մնունդներ ու բակտրները խմորուելով կը վնասեն կիսուածին և նաև դարչաւոտութիւն կը պատճառեն, ուստի միշտ մաքրելու է ածուխի փոշիով:

Ծամելու համար ակռայները հաւասարապէս գործածելու է, ոչ թէ միայն կողմնական ակռայները:

Փտած ակռայն անմիջապէս լեցնել տալու է:

Ճաշի առեն անօթութիւնն անցնելու և կշտանալու չափ ուտելու է: Եթէ առաւօքը ծանրաբեռնուած (ուռեցած ըսելով) անմարսողութիւն յառաջ կուգայ:

Կենդանային մնունդներու հետ խառնելէն, ապացան ուտելու է որ սնդութիւն յառաջ չգայ:

Օրը անգամ մը ակռաներուն մէջէն վանելու է մնացորդները: Եթէ բնութիւնը չկատարէ այդ պաշտօնը, խոտեղէններու դիմելու է, եթէ այդ ալ չբաւէ, թուլացուցիչներ գործածել:

Ակռաներու մնացորդ մասը արտաքսելու որոչեալ ժամը յարգելու է:

Զգուշանալ փորը պաղեցնելէ՝ խիթ ու փորկապութիւն չպատճառելու համար:

Ճաշելէ եաք հանգիստ ընելու է. աշխատելու չէ մարսողութիւնը դիւրացնելու համար:

Այլ կողմին վրայ պահելու է՝ առաւօքսի պարունակած մնունդները ակռաներու մէջ դիւրին անցնելու համար:

Մարսողական. — Մարսողութեան օգնելու համար՝ կրնանք գործածել աւուրն ու թէյ, ոչ թէ ռոնիամ, պեպետիդին, շարդրեօզ եւայլն:

Ջուրի գործածութիւն. — Ջուրն ումպ ումպ խմելու է յամրօրէն: Շատ ջուր խմելով մարսողութիւնը կը խանգարի ու առաւօքսի ընդլայնում յառաջ կուգայ:

Չանալու է միայն կերակուրի առեն ջուր խմել, ծոմ առեն կամ քրտնելէ եաք ջուր խմել կը վնասէ:

Պաղպաղակի ու սառուցեալ ջուրի գործածութենէ եաք չարժումներ ընելու է:

Օդ եւ շնչառութիւն. — Օդը կարեւոր մնունդ մըն է մեզի համար: Մնունդներն արեան ու հիւսուածներու կը ձեւափոխուին ու օդի, թթուածինի միջոցաւ պարունակով՝ յառաջ կը բերեն կենդանային ջերմութիւն ու չարժում: Եւ ինչպէս որ չոգեշարժ մեքենայ մը առանց ջերմութեան ո և է չարժում ու գործունէութիւն չարտադրեր, նոյնպէս և կենդանիներն ու մարդիկ առանց շնչառութեան ու կենդանային ջերմութեան կեանք անգամ չունին:

Մարդիկ կը շնչեն թոքերով ու մորթով: Միայն մաքուր օդ շնչելու է, ապականեալ վայրեր վնասակար են ու շնչառութեան անյարմար:

Մորթի դերը. — Մորթը չօշափելիքին զգայարանքն է. իր զգայուն խաչին շնորհիւ կ'զգանք մարմնին գոյութիւնը հարմարութեան ու կարմրութեան առիթներուն, ջերմութիւնն ու ծանրութիւնը:

Որչափ վերնամաշկը թանձր ըլլայ, այնչափ փտած կ'ըլլայ չօշափելիքին զգայնութիւնը. չփումներ ու մորթի գործունէութեան բարութիւն յառաջ կը բերեն որով զգայնութիւնը կը նուազի, ուստի զգայուն չօշափելիք

ունենալու համար, հարկ է չատ զգուշանալ ու չփումներէ զերծ պահել մորթը, մանաւանդ ձեռքերը։

Մորթին վերնամաշկն ալ միայն չօշափելիքի զգայուն թաղանթն է, այլ և բոլոր մարմինը պահպանելու կը ծառայէ թունաւոր մարմիններու և հիւանդութեանց մանրէներու դէմ։

Մորթի ճարպային արտազրութիւնները կ'իւղոտեն մազերն ու մորթը և զանոնք կը կակղցնեն որով մազերը չեն կոտրիր և կ'արգիլեն մորթի բեւեկոտումը։ Ինչ ճարպ արտազրող չոր մորթերը պէտք ունին օճառի առատ գործածման որպէս զի մորթերը չճեղքուին, նաև քաղցրի-տով=կղկեարինով քսել։

Մորթն ունի ծակոտիկներ որոնց միջոցաւ օդ կ'ընդունի։ Մորթային շնչառութեան կը պարտինք մորթային ու մարմնային ջերմութեան կարեւոր մասը։ Եթէ որ եւ է կերպով արգիլենք մորթային շնչառութիւնը, ջերմութիւնը կը նուազի ու կը մեռնինք։ Ազատ ու մաքուր պահելու է մորթն որ մորթային շնչառութիւնը կարենայ լաւ կատարուիլ։ Զգուշանալու ենք սեղմող և անթափանց զգեստներէն որ մորթի շնչառութիւնը կ'արգիլեն։ Մարմնամարզական հրահանգները, չարժումներն ու մանաւանդ մորթի չփումները ու մարմնի մարթը մորթին մէջ կը բերեն մեծագործական արիւն, կը նպաստեն մորթային շնչառութեան ու ջերմութեան արտադրութեան և այս եղանակաւ կը նպաստեն մեր առողջութեան։ Ջրաբուժութիւնը մանաւանդ ջրցանը=տուշ, մորթային արեան շրջանը կը դիւրացնէ։

Սնգոյրը, բրինձի փոշին ալեսակար են մորթին։

Բաղնիք. — Մորթին ջրաբուժական լոգանքին կը նպաստէ նաև բաղնիքն որոնց նպատակն է մարմնոյ ամբողջ մորթի մաքրութիւնն որ նաև իբրև դեղ, դարման կը գործածուին։

Բաղնիքներն երեք տեսակ են. Բնական ջուրի, Եւրոպական և Ասիական։ Բնական ջուրի բաղնիքներն են գետերու, լիճերու և կամ ծովերու մէջ լոացումը որ մեր կլիմային տակ ներելի է 15°—20° բարեխառնութեան տակն։

Լոգանքի տակն մանչէ զգուշանալու է, լոգանքները 15 վայրկեանէն աւելի տեւելու չեն։

Եւրոպական բաղնիքը 30°—35° գաղջ ջուր պարունակող լոգանքներ են. աղտերը մաքրելու համար մորթը կը չփեն, կ'օճառեն. լոգանքի տեւողութիւնը կրնայ տեւել ¾ ժամ։

Ասիական բաղնիքը մեր սովորական բաղնիքն է։ Երկար տակն մնալու չէ, այլ առ առաւելն մէկ ժամ։ Սենեկին արեան շրջանի խանգարումներ կրնայ պատճառել. ջրի ջերմութիւնը 30° անցնելու չէ։ Վնասակար է տաք ջուրը միշտ գլխուն վրայ լեցնել, որովհետև ուղեղի և աչքի վնասակար է։

Բաղնիքը անօթի փորանց մտնելու է։

Դէր անձեր չատ բաղնիք երթալու չեն, զի տաքէ իրենց գիրնալուն աւելի կը նպաստէ։ Արիւնոտ անձեր լոգանքի տակն մերթ ընդ մերթ պաղ ջրով թրջուած լաթ մը դնելու են ճակատնուն, և լոգանքէ ելլելէ ու սրբուելէ առաջ, անմիջապէս ոտքերը տաք ջուրը դնելու են որ արիւնը վար իջնէ։

Ջրաբուժական բաղնիքներ. — Ջուրը դեղ ու դարման է. Ջրաբուժութեան գլխաւոր տեսակներն են. 1. Հոսուն ու անշարժ ջրերու մէջ. տակնք կազդուրիչ են, մկանները ուժը կ'աճեցնեն, զօրութիւն կուտան ցուրտին դէմ, աւելի տակուն կ'ընեն մարդ։ 2. Պաղ ջրով, թաթխուած սպունգով կամ լաթով՝ մարմինը սրբել ու չորցնել, ասիկա ձմեռն ալ կարելի է։ Պաղ ջրով սրբուիլ կը յանձնարարուի չզային ու աչային անձերու, նաման-

նաւանդ կիներու։ 3. Ջրցան, պաղ ջրով բժիշկները կը յանձնարարեն ջղային ու ակարակազմ անձերու։

Հագուստ. — կենդանիները իրենց հետ կը բերեն զիրենք ցուրտին ու բուքին դէմ պաշտպանող բնական ղգեստները, ինչպէս ոտնաւորներ իրենց մարմինը պահող մազային խաբ, թռչուններ՝ փետուրներ։

Մարդը ինքզինք պաշտպանելու համար կենդանիներու բնական ղգեստներէն՝ մազ, փետուր, մորթ, կամ բուսային մարմիններու (բամպակ) կը դիմէ։

Եւ որովհետեւ հագուստին գլխաւոր նպատակն է մեզ ցուրտին ու բուքին դէմ պաշտպանել, հարկ է որ հանդերձներու նիւթը գէշ հաղորդիչ ըլլայ, ցուրտ ու խոնաւ կլիմաներու սակ գէշ հաղորդիչ ղգեստներ են մուշտակ, բրդեղէն, մեռաքս եւայլն։ Նուազ ցուրտ կլիմայի սակ կտաւ, բամպակ։

Կօշիկներու ամէնէն յարմար նիւթն է կենդանիներու մորթով պատրաստուած կօշիկները։ Մինչ իրենց գէշ հաղորդիչ կը գերազանցէ կաշին, բայց ծանր է, և մատուր պարագաներու մէջ կը գործածուի ձմեռ ատեն։ Զգալական խէժէ=խառնուած կօշիկները թէև վատ հաղորդիչ են, սակայն իրենց անթափանցկութեան պատճառաւ խոնաւ կը պահեն ոտքը, ուստի և վնասակար է։

Ձերմակեղէններու մաքրութիւնը կարեւոր պայման է առողջապահութեան. մորթի արտաշնչած ու արտադրած կաղերը, հեղուկները և ճարպն ու փոշած վերնամաշկը, հատակոտորները կ'ապտուտեն ձերմակեղէնները։ Ապտուտ ձերմակեղէնները մորթային գործունեութեանց կը վնասեն։ Թրջուած բրդեղէն ձերմակեղէնները խոկոյն փոխելու են։

Պահանջանքը=գոռսք ատեն տարիի մէջ վնասակար է։

Մկնային ու մարմնական աշխատութիւն. — Մարմնոյ աշխատութիւնը մկաններուն կծկման յառաջ բերած չարժման հետեւանքն է։

Մարմնոյ առողջութիւնը կարեւոր է մեր առողջութեան։ Նոյողական կեանքի և կամ մի միայն ուղեղային աշխատութեան ենթարկեալ անձեր աւելի վատառողջ են և քիչ կ'ապրին քան մարմնական աշխատողները։ Ասոնք պարտաւոր են մարմնամարզական հրահանգներու միջոցաւ մկանունքնին աշխատցնել։ Մարմնոյ աշխատանքը կարեւոր է նաև իմացական զարգացման։ «Առողջ միտք՝ առողջ մարմնի մէջ»։ Պղատոն կ'ըսէ. «Մարմինը չկրթենք առանց հոգւոյ, և հոգին առանց մարմնի, այլ միևնոյն կառքի լծած զոյգ մը ձիերու պէս երկուքն ալ միանգամայն առաջնորդենք»։

Եթէ կ'ուզես մշակել ուղեղդ, զարգացո՛ր նաև զայն կառավարող զօրութիւնները, մարզէ մարմինդ, զայն ուժեղ ու առողջ ըրէ՛ որպէս զի խոհեմութեան ըլլան։

Ջղային հիւանդութեանց չատեր մկանային դրութեան քիչ մնդաւորութեան հետեւանք կը համարուին, ուստի և մարմնային աշխատութեամբ ու մարմնամարզութեամբ կը դարմանեն ջղագրգռական հիւանդութիւնները։ Ճաշելէ առաջ չափաւոր աշխատութիւնն ախորժակ կուտայ, չափազանցը ախորժակը կը կտրէ, ճաշելէ ետք դժուարամարսութիւն ունեցողներուն համար պատրաստ կը նպաստէ մարսողութեան։

Աշխատութիւնը ադիքի գործողութեան կը նպաստէ, նոյողական կեանք վարողները կ'ենթարկուին պնդութեան որուն կրնան յաղթել մարմնամարզով։

Մարմնային աշխատութիւնները մկանային ու ոսկրային դրութեան զարգացման կը նպաստեն, մկաններու աշխատութեամբ մորթային արտաշնչութիւնն ու քրտնիլը կը սաստկանան։

Մկանային աշխատութիւնը մարդ աւելի տոկուն կ'ընէ օդի փոփոխութիւններու, ցուրտի, տաքի, խոնաւու-

թեան և նոյն իսկ դիմադրելու՝ հիւանդութեանց։ Մոլուցքեան գլխաւոր չարժառիթն անգործունէութիւնն է. աշխատութեամբ պարապողներ ժամանակ չեն գտներ յոռի խորհուրդներ յղանալու։

Մկանային չափազանց աշխատութեան հետեւանքները. — Սմբէն բանի չափազանցը վնասակար է։ Ասկէ յառաջ կուգան առողջութեան խանգարում, մկաններու բեկում, մկաններու ծիւրում, ոսկորներու փտում, ոսկորներու խախտում, սրտի ու թոքի հիւանդութիւն, աղեթափոսքին, մկանային գործունէութեան խանգարում։

Աշխատութեան չափը. — Առօրեայ աշխատութեան ժամերու քանակը կը տարբերին տարիքի, սեռի, աշխատութեան տեսակին համեմատ։ Մանուկները չատ կանուխ ելլելու չեն, որպէս զի ոսկորնին տձև չըլլայ։ Տանիներկու տարիքէն առաջ տղան որ և է մարմնային աշխատութեան գործածելու չէ, այս տարիքէն մինչև 17 տարիքը միայն թեթև աշխատութեանց ձեռնամուխ կրնան ըլլալ, առօրեայ 6 ժամ տեւողութեամբ. միայն 18—45 տարեկանները կրնան աշխատիլ 8—12 ժամ՝ աշխատութեան տեսակին համեմատ։

Հողագործական զբաղմանց մէջ առօրեայ 12 ժամը չատ չէ, նոյն իսկ աւելի թեթև աշխատութեանց համար. գործարաններու մէջ բանողներուն համար 8—10 ժամ, գեղանափոր տեղեր աշխատողներուն համար 6 ժամ։

Ծուռկացի ու իր հետեւանքները. — Աշխատութեան պահուն ծուռկացը սովորոյթ դառնալով կմախքի ոսկորներուն ալ ծռութիւն կը պատճառէ. գլխաւորապէս ողնասիւնի ոսկորներուն, մանաւանդ մատաղ հասակի մէջ 8—12 տարեկան։

Նստարանները յենարաններ ունենալու են, որպէս զի տղայք մերթ իրենց ուղիղ և կամ դէպի յառաջ նստած կացքը թողլով կռմնին։

Աչակերտները վարժուելու են կարդացած կամ գրած տեղերնին ուղիղ կացք մը ունենալ. գրելու տեղը թուղթը գրասեղանին վրայ քիչ մը չեղելու է։

Վնասակար է ոտքերն իրարու կից, թեւերը կուրծքերուն վրայ ծալլած դաս ըսել. գծելու ժամանակ ուղիղ կացք մը պահելու է, ինչպէս նաև դաշնակի դասի տեղն։

Կարելու տեղն ծռելու չէ, այլ աւելի աչխատութիւնն իրեն մօտեցնել։

Կարելու տեղն դերձակներու պէս երկուքի ծալլուելու չէ որ ստամոքսն ու որովայնը չճնշուին ու մարսողութիւնը լաւ կատարուի։

Գործատեղաններու վրայ աչխատողներ բարձր սեղաններ գործածելու են, որպէս զի դէպ ի յառաջ չկքին։

Սմբէն կարգի աչխատութեան մէջ չանալու է որ կացքը նուազ հետանայ ուղիղ դիրքէն։

Մարմնամարզին օգուտը. — Դպրոցականներն ու մտաւոր աչխատողները մարմնամարզի պէտք ունին, որովհետև մարմնամարզը կը նպաստէ մարմնոյն զարգացման, չարքաչ, ժիր, դիւրաթեք, ճարպիկ և ուժեղ կ'ընէ մեզ, կ'օժանդակէ մտային զարգացման և վերջապէս ֆիզիքապէս կը բարգաւաճեցնէ ու կը զարգացնէ։ Տեսակ մը մարմնամարզ են նաև գնդախաղ, չմուշկ, և գլօսանքի տեղն կատարուած ներելի խաղերը։

Մարմնամարզի ամէնէն յարմար ժամանակներն են ճաչելէ առաջ և կամ ճաչէն 4 ժամ ետք։

Քուն ու իր տեւողութիւնը. — Մարդիկ ու կենդանիները ցորեկը մտքով ու մարմնով կ'աչխատին ու կը գործեն։ Աչխատութիւն արտադրող գործիներն և այդ գործիներու հրամայող ղչային դրութիւնը կը յոգնի, հարկ է որ պարբերաբար անոնց հանգիստ մը տանք, այս է քունն որով կը կազդուրենք կենդանային մեքենան։

Քունի տեւողութիւնը կը տարբերի հասակի, սեռի, կազմի, կլիմայի, աշխատութեան, արհեստի, հիւանդութեան ու առողջութեան համեմատ։

Քիչ քունը կը տկարացնէ և կանխահաս մահուան կը դատապարտէ մարդը։ Երբեք աւիւռն մնապու չէ, երեկոյթներու եղն. պատճառաւ։

Երախաները մինչև	3	տարեկան	16	ժամ	ննջելու են	
Մանուկները	» 3— 7	»	12	»	»	»
Տղաքները	» 7—12	»	10	»	»	»
Պատանիները	» 12—20	»	9	»	»	»
Երիտասարդները	» 20—30	»	8	»	»	»
Չափահասները	» 30—50	»	7	»	»	»
Ծերունիները	» 50—70	»	6	»	»	»

Առտաֆին բարիքներ. — Եթէ տղայ մը վարժարանէն ելլելուն պէս վարպետի քով չմտնէ ու իր ապրուստը չահելու համար՝ արհեստ մը սորվիլ չուզէ, խեղճ պիտի ըլլայ։ Առանց արհեստի իր ապրուստը ապահոված չպիտի ըլլայ։ Առանց անոր չի կրնար հայթայթել ո՛չ իր օրական անունդը, ո՛չ իր պարզուկ հագուստը, ո՛չ իր տնակը։ Այն մարդն որ իր հացն ապահոված չէ, մուրացիկ կը համարուի։ Ընկերութեան վրայ բեռ պիտի ըլլայ, մակաբոյծ մըն է պարզապէս։ Այն որ ընտանեաց յատուկ տեղ մը չունի, թափառաշրջիկ մըն է։ Բնութիւնը մեզի կուտայ մեր պէտքերը գոհացնելու միջոցները, բայց ոչ թէ ձրի, այլ աշխատելով։ Աշխատութեամբ կը հայթայթենք ցորենն որով հաց կը չինենք, կերպասն՝ որով հագուստ կը չինենք, տունն՝ որ մեզ կը պատսպարէ եղանակներու անբարեխառնութեան, ցուրտին ու տաքին դէմ։

Աշխատութեան պարտքը կը ծանրանայ ամէն մարդու վրայ։ Մարդը աշխատելու համար ծնած է, ինչպէս թռչունը թռչելու համար։ Դասարկութիւնը կը ծնի

թշուառութիւնը որ կը նուաստացնէ մարդը և անոր արժանապատուութիւնը կ'ապականէ։

Ուրեմն արտաքին բարիքները միայն աշխատութեամբ կրնանք հայթայթել։

Նախահոգութիւն. խնայութիւն. — Առածը կ'ըսէ թէ «Տանձ մը պահէ ծառաւութիւնդ անցընելու համար»։ Այն որ այս կանոնը կը գործադրէ, նախահոգ ու խելացի է, այս օրուընէ կը մտածէ թէ վաղը ինչո՞վ պիտի ապրի։

Ամէն օր չենք աշխատիր, և սակայն ամէն օր պէտք է ուտենք։ Տարուան մէջ 365 օր կայ, եթէ յիսուն երկու կիրակիները հանենք և մին մի 15 օրուան մէջէն մէյմէկ օր ալ հանենք անհանգստութեան, անգործութեան ու հիւանդութեան պատճառաւ, մէկ տարուան մէջ 78 օր պարապ պիտի մնանք։

Արդ, ինչպէս պիտի ապրինք այդ 78 օրերը, եթէ ոչ մնացած 287 օրուան մէջ քիչ մը բան խնայելով։ Եւ երբ ծերանանք, անկարող ըլլանք աշխատելու, ասկից պիտի կրնանք հայթայթել մեր հանապազօրեայ հացը, եթէ պատրաստ դրամ չունինք, եթէ խնայողութիւն չենք ըրած։ Խնայել, դրամ պահել սորվինք, օրը 10 բարա աւելցնելով 365 տասնոց, այսինքն գրեթէ 100 ղրուշ կ'ունենանք։

Ագահութիւն. Շռայլութիւն. — Դրամին արժէքը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ միջոց մը որ կը հոգայ մեր պէտքերն ու հանգստութիւնը։ Դրամը սիրելու է, ոչ թէ դրամին համար, այլ անոր ընծայած առաւելութեանց և հանգիստ միջոցներ ընձեռելու համար միայն։

Ագահը չի հասկնար այս ճշմարտութիւնը, այլ դրամը դրամին համար կը սիրէ։ Դրամը կը դիզէ անոր վրայ նայելու համար և ոչ թէ իր պէտքին գործածելու համար։ Ագահն եսասէր ու քարսիրտ կ'ըլլայ, ինքզինքը կը զրկէ ամէն բանէ գանձը դիզելու համար։ Ամէն գործունեքի ու լաւ ղեկավարման տեղ՝ իր սրտին մէջ կը

տիրէ բացարձակ ժոլոթիւն մը, որ է արծաթախրութիւն:

Շուայլը յիմար մըն է որ չգիտէ դրամին արժէքը և զայն ձեռք բերելու դժուարութիւնները: Գրեթէ միշտ ժառանգորդ մըն է որ ինք վաստակած չէ մսխած դրամը: Ագահն ինքզինք կը զրկէ ամէն բանէ, մինչ շուայլը բան մը չխնայեր իր անձին համար: Սակաւ ծովը կը նեղէ, ինչպէս կ'ըսէ առածը, մսխած ըլլալու համար կը ծախսէ: Շուայլ մարդն ալ անխելք է, որչափ այն որ կ'ուզէ կեղրած ըլլալու համար: Ագահութեան ու շուայլութեան միջինն է խոհեմութիւնը: Խնայասէրը միայն պիտանի ու օգտակար բաներուն կուտայ իր սակը, ըրած խնայողութիւնը արծաթախրութեան համար չէ, այլ հեռատեսութեամբ իր ապագան ապահովելու համար: Կը յիշէ ճպուռին դժբաղդ վիճակը, բոլոր ամառն երգած ու պարած ըլլալուն համար: Ճպուռն անուսուց մնաց, երբ ձմեռը վրայ հասաւ:

ԾԽԵԼՈՒ ՎՆԱՍԸ

Մի՛ ծխեր. — Ծխախոտն երեք տեսակ կը գործածուի. ծամելով, ծխելով ու քթի քթախոտ:

Ծխախոտ ծամելու սովորութիւնը ղգայարանքները կը բթացնէ ու փռնգոցի կը պատճառէ զոր թէև առողջապահիկ կը համարեն հարբուխի ու աչքի հիւանդութեանց համար, բայց սխալ է: Քթախոտը քթի հոգի արտադրութիւնն առատացնելով՝ խլինքի առատ հոսում կը պատճառէ, և որ անմաքրութիւն մըն է մանաւանդ ներութեան առեն:

Ծխելու սովորոյթն որ ամէն ընդհանրացած է՝ ճակատին ու հատուածներին ղգայնութիւնները կը բթացնէ, աչքին ու լսելիքին ալ կը վնասէ: Զարհատանց գործածութիւնը ջղային դրութեան գրգռում կը պատ-

ճառէ ու կուրծքերուն ջղացաւութեան տեղի կուտայ:

Ծխախոտի մսխոը կը դեղնեցնէ ակռաները, կը գրգռէ ներքնաբերանը, և չունչին գարշելի հոտ մը կուտայ: Զարհատանց գործածութիւնը, մանաւանդ սկսնակներու համար, ստամոքսի ցաւ, խելքի պղտոյտ կը պատճառէ ու մտային ջարդուխիւնը կը բթացնէ: Երիտասարդներուն համար աւելի վնասակար է. զանոնք գունատ, ոսկաւարիւն կ'ընէ, մտային ու մարմնական կարողութիւնները կը տկարացնէ: Ծխախոտը թոքային տկարութիւն ունեցողներու մեծապէս կը վնասէ և կը տատկացնէ իրենց հիւանդութիւնը:

ԱՐԲԵՑՈՒԹԵԱՆ ԱՂԷՏՆԵՐԸ

Բնաիսօսական ազդեցութիւն ալքոլի. — Մի՛ խմեր ո՛չ գինի, ո՛չ գարեջուր, ո՛չ օղի և ո՛չ ինչ որ ալքոլ կը պարունակէ:

Ալքոլը վնասակար է, կը գրգռէ ու կը բորբոքէ ստամոքսը, մարսողութեան խանգարում կը պատճառէ, գրգռում կ'առնէ ջղային դրութեան, և կը կորնցնէ ուղեղի հատատարակչութիւնը:

Ալքօլը ծծելով արեան գնդակներու թթուածինը, կը նուազեցնէ մարմնին ջերմութիւնը, որով մահ կրնայ պատճառել:

Ալքօլը ստամոքսէն լեարդին մէջ անցնելով բորբոքում կը պատճառէ անոր երակներուն, որով յառաջ կուգան արբեցողներու լեարդի հիւանդութիւնները: Ալքօլը թոքերէն, երիկամներէն դուրս կ'ելլէ՝ վնասելով անոնց:

Դարման արբեցութեան. — Արբեցութեան առաջքն առնելու համար չատեր գրով ու բանիւ կը քարոզեն, ինչպէս Թաչանճեան էֆ.: Կառավարութիւնները չատ մը բարոյական միջոցներ կը գործածեն, այս մասին և

Եւրոպա, մանաւանդ Անգլիա, բազմաթիւ ընկերութիւններ կան որ այս մոլութեան բարձման կ'աշխատին։

Հետեւեալներն ամէնէն գործածական միջոցներն են.

Դաստիարակութիւնը տարածել, մարդիկը կրթել և ճանչցնել անոնց արբեցութեան վնասները, նոյն իսկ վարժարանին մէջ տղոց դասեցնել ոգելից ըմպելիներու գործածութենէն։

Արբեցութեան վնասները նկարագրող յօդուածներ գրել տալ լրագիրներու մէջ, ինչպէս ըրաւ Թաւչանճեան Էֆ., ստորև պիտի տեսնէք ասոնցմէ երկուքը, և միևնոյն նպատակաւ ձրի տետրակներ ցրուել ժողովրդին։

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

ԱՐԲԵՑՈՂՆ ԱՆԲԱՐՈՅԱԿԱՆ Է

Աւելի լաւ է հարիւր անձեր հիւանդութենէ
զերծ պահել, քան թէ հիւանդ մը բուժել։
Ժիւլ Ռոզար

Ծնելէդ ի վեր չէ որ խմել սկսար, այլ խելահաս ըլլալէդ ի վեր, վասն զի խելահասութիւն խմողն է որ յամառ արբեցող մը կը դառնայ։ Առաջին կաթիլ ոգելից ըմպելին երբ բերանդ առած ըլլաս, ալ բռնուած ես անխմանալի ձգտումէ մը, որուն դուն իսկ կրցած չես խելամտիլ։ Այդ կաթիլ մը խմիչքը, բերնէդ ներս մինչև ստամոքդ, կազմական ամբողջ գործարաններդ կը թրջէ, կը վարակէ և քեզի կը պատրաստէ տենչի մը, զոր գոհացնել պիտի ուզես երկրորդ կաթիլով մը, ասոր պիտի յաջորդեն ուրիշ կաթիլներ որ գաւաթ մը պիտի կազմեն իրենց ընկերք բերելով ուրիշներ ալ։ Երբ միանգամ սանձդ

յանձնեցիր խմիչքին ձեռքը, և մտար խմողներու չրջանակին մէջ, անոնց հետ պիտի յառաջ երթաս. խմես, խմես, ճնկես, կռնծես օդի, գինի կամ ո և է ոգելից։ Ստամոքդ պարապ, դուն միւս կողմէ ոգելիցով կը լեցնես զայն, մէջ ընդ մէջ ալ մարսողական գրգռիչ թթուներ առնելով, տակաւ բերնէդ մինչ ստամոքդ եղած մսեղէն փափուկ գործարաններդ կը րրտանան, անզգայ կը դառնան նոր ի նորոյ խմուած բարկ չնբեռուն աղդեցութեանը, որով չիղերդ կ'անզգանան, մկանունքներդ կը պրկուին, անդամներդ կը կարկամին, աչքերդ իրենց տեսութիւնը կը կորնցնեն, լսելիքդ կը թմրի, և երբ այս ամէնուն վրայ գլուխդ ալ սկսի դառնալ, ա՛լ կատարեալ պէս արբեցած ես, ո՛չ ըսածդ գիտես, ո՛չ լսածդ, ո՛չ չարժիլդ, ո՛չ նստիլդ. մարդկութենէ եղած ես, բարեկամս, ա՛լ բանականութիւնդ չի գործեր, լկած, անպէտ, քարցած, գարշելի արարած մը դարձած, ասուն վիճակէդ անասնականութեան մօտեցած ես, և լա՛ւ թէ ինչե՛ր կրնան գալ գլխիդ։ Եթէ խմանիներու հետ գտնուած, անոնց համաձայնած ես, կամ անոնք չար դիտումներով քեզ արբեցուցած են, քեզի ըսեմ որ, խորհելու կարողութիւնդ թմրեցնելով՝ բերնէդ պիտի հանես անձնական ու ընտանեկան գաղտնիքներդ, իրենց չահուն գործածելու, ծաղրի առարկայ ընելու, կրնան հանել գրպանի դրամներդ, վրայիդ արժէքաւոր իրեղէնները, քեզի ստորագրել տալ գանձելի տոմսակներ, վրադ փակցնել աղտոտ ամբաստանութիւններ, քեզմէ կապտել պատիւդ, քեզ սպանել, մէկ խօսքով երեւակայելի և աներեւակայելի ամէն հնարաւոր վտանգներ բերել գլխուդ։

Սակայն ես քեզի բացատրեմ այն սոսկալի աղէտները, որ պիտի գան գլխուդ ո՛չ թէ չար ընկերներու ձեռքէն, այլ քուն իսկ քու երկու ձեռքերէդ, արբեցո՛ղ

բարեկամ։ Եթէ լոկ բոպէական հաճոյքի համար սկսած էիր խմել, ի վերև նկարագրած անկեալ կացութեան նողկալի առարկան կը դառնաս, ձեռամբդ քայքայելով կազմուածքիդ գեղեցիկ, ամուր չէնքն, և անով բովանդակ ապագադ։

Ենթադրենք որ մարդկային կեանքի ամէն կարգեր և մեր ընելիքները լրացնելու պայմաններ, ամէն բանէ առաջ երևոյթադրդ, գործաւէր, ամուսնաւոր մարդ մըն ես, ինչ է այս պայմաններու մէջ գտնուող արբեցողին բաժինն. այդ կեանքին մէջ խմիչքը զոր կը գործածես, ներսիդիդ պիտի վառէ, գեղեցիկ մարմնիդ թառամեցնէ, պայծառ դաղափարներդ բթացնէ, մեռցնէ, և կորովազուրկ հէք արարած մը պիտի դառնաս, ինչ գործի որ ձեռք զարնես, պիտի չյաջողիս, որու որ դիմես, պիտի մերժուիս, խորհածդ քեզ պիտի տանջէ, եթէ առևտրական գործերդ ձախողին, եթէ թշուառանաս՝ խմելուդ երեսէն պիտի ըլլայ։ Անդին ապրեցնելիք տուն, ծնողք, կին, զաւակներ ունիս։ Տունդ պիտի դադրի բարոյական ընտանեկան բոյն մը ըլլալէ, անդեկ նաւու մը պէս պիտի տատանի, խաւտուն անտեսութիւն ունենալէ պիտի դադրի։ Ծնողքդ պիտի զղուին քեզմէ, բարեկամներուդ պէս, քեզ պիտի յանդիմանեն, քեզմէ երես պիտի դարձընեն, աւելի անդութներ պիտի խնդան վրադ, քեզ գինով, անառակ, ամէն չարութեան հեղինակ, ամէն ցեխի մէջ տապլտկող, ատորնաքարշ պիտի կոչեն, հեգնելով, եռեւէդ պիտի իյնան փողոցի տղաք և քարեր պիտի նետեն գլխիդ, քթիդ, բերնիդ։ Քարերու, գետնի պիտի զարնուիս, վրադ գլոսիդ, կերպարանքդ պիտի նմանի ասպգակի, ոճրագործի, գողի։ Հազարումէկ աղէտներ պիտի գան գրկեն քեզ այս ատոր ճամբուն մէջ, վայ պիտի տան քեզի, անէծքներ պիտի տեղան գլխուդ, քուկիններդ պիտի չուզեն քեզ սիրել, տակաւ

պիտի ուժանան քեզմէ, մերժեն քեզ։ Կինդ ոչ տան մէջ քովդ հանգստութիւն պիտի վայելէ, ոչ ուրիշներէ յարգանք, պիտի խօսին, անպատուեն իրեն առաջ իր էրկան անունը, որ քուկդ է, պիտի կսկծացնեն անոր սիրտը, գլուխը տունէն դուրս հանելու պիտի քաշուի, կամ ի վերջոյ գլուխը քաշէ ու մեկնի, անիծելով քեզ պէս էրկը։ Եթէ մտածես որ կինդ պատուաւոր, ընտանեկան յարկին նախանձախնդիր ըլլայ, պիտի տեսնես տակաւին որ միւս կողմէ արբած վիճակիդ ծնունդ առած զաւակներ պիտի ունենաս, նիհար, թախիծած, տխմար, որ աւելի բեռ ու տանջանք՝ քան նեցուկ ու մխիթարանք եղած պիտի ըլլան իրենց ծնողքին, անոնք ալ իրենց կարգին պիտի արբենան։ Երբ դուն արբեցող ես, ինչպէ՞ս կ'ուզէիր որ զաւակներդ արբեցող չըլլան, աստանկով պիտի ունենաս այլասերած, վատթարացած սերունդ մը, ձեռքովդ բացած պիտի ըլլաս գերեզման մը, ուր պիտի թաղուին ամբողջ կեանքդ ու ապագադ։ Զաւակներդ ալ եթէ ապրին, ծնունդ պիտի տան թշուառագոյն սերունդի մը։ Դուն այս ամէնը տեսնելով լրջութեանդ մէջ՝ արդար ցաւ մը պիտի զգաս, բայց առանց այդ ցաւին արմատական դարմանին դիմելու՝ պիտի մղուիս առնել նոր զաւթներով խմիչքներ, որ վերջնական կորուստդ պիտի վճռեն։

Անխուսափելիօրէն կրնայ պատահիլ որ օր մըն ալ գիշերով, արբած տունդ դառնաս, բայց ճամբան մնաս, աւազ, և զոհ երթաս ցուրտին, սովալլուկ գազանի, կամ ուրիշ պատահարի մը, բայց իրապէս անվայել ընթացքիդ է որ զոհ գացած պիտի ըլլաս։

Քեզի ցուցնեմ ուրիշ հաշիւ մըն ալ, չսխալիս հաշիւը։ Դուն ու ես միեւնոյն աւերտրական տան մէջ հաստատ ամսավարձ կ'առանանք։ Դուն խմող ես, ինկ ես ձի, դուն սովոր ես առաւօտ երեկոյ քանի մը գաւաթ ճնկե-

լու։ Ենթադրենք թէ նուազագոյն հաշուով չաբաթը 5 ղրուշի կը նստի քեզի ոգելից գործածելդ, որ ամիսը 20 և տարին 240 ղրշ. կ'ընէ։ Խմելուդ պատճառաւ տանդ մէջ ալ պիտի գտնուի, ամիսը 2 օխա հաշուելով՝ տարին 140 ղրուշ ալ տակէ կը բարդուի. բայց խմողն անհրաժեշտապէս խաղամոլ ալ կ'ըլլայ, որով եթէ 5 անգամ մէյ մէկ մէճիա տարուխս խաղասեղանին, տարին 100 ղրուշ պիտի կորնչնայս, հանդուրժենք այս և յարակից ուրիշ ծախուց տարին 8—12 լիրա, իսկ, գրեթէ միջին 20—30 լիրա։ Քառասնամեայ միջին ապրումիդ մէջ 500—1,200 լիրա, զոր ծախսած պիտի ըլլաս փուճ տեղը, ի վնաս անձիդ ու ապագայիդ, մինչ ես այդ ծախքերը չունենալով՝ չահած պիտի ըլլամ յօգուտ անձիս ու ապագայիս։ Թողունք դեռ այն հաւանական առիթներն որոնց մէջ դուն խման մը ըլլալովդ պիտի կորնչնայս, մինչ ես զգաստ մը ըլլալով՝ պիտի չահիմ, որ կրնայ յանգիլ վերջէն քու խապառ չնորհազրկութեան, կործանման, և իմ բարձր դիրքիդ ու պատուահաստութեան։

Ըսէ՛, արբեցող բարեկամ, մեզմէ որո՞ն ընթացքն է ուղիղ, մարդավայել, որո՞ն պէտք է հետեւիլ։ Մէկ կողմն անկում, անպատուութիւն, անէացում կայ, միւս կողմը բարձրացում, պատիւ, մինչև իսկ մահացում։

Ո՛վ որ քեզի կ'ըսէ թէ խմելիքը կը զուարթացնէ, թէ իր առանձին հրապոյրն ունի, թէ մարդս առանց ոգելիցի չի կրնար մնալ, թէ օղին, գինին, գարեջուրը, գոնեաքը, չամբանիան կամ ինձի անձանօթ ուրիշ խմիչք մը մարդուն ախորժակը կը սրեն, խմացականութիւնը կը լուսաւորեն, մի՛ հաւատար, կը սեւ ան, կամ կը սխալի ինքն ալ։ Խմիչք բնաւ չգործածող մարդուն ստամոքսէն աւելի առողջ, քաջամարտ ստամոքս չկայ։ Խմիչք չգործածողը միշտ առոյգ, կայտառ, զուարթ, աշխատող, երջանիկ է. կը վստահեցնեմ քեզի որ ես բնաւ

խմիչք չեմ գործածեր, չեմ ծխեր և կեանքիս մէջ երբեք հիւանդ պառկած չեմ։ Խմիչք չգործածողին ներս ու դուրսը մաքուր է, այսինքն իր ներքին գործարաններն անբնական թունաւոր ոգելիցներէ զերծ, իրենց բնական թարմութեան ու պաշտօնին մէջ ըլլալուն պէս, իր արտաքին գործարաններն ալ թարմագեղ, հարուստ արիւն, դէմքին գոյնն հաճելի, ակռաները մեղրամոմի պէս փայլուն, իր բերանը չի հոտիր, ձեռքերը չեն դողդղալար, ոտքերը չեն կարկամիր, աչքն աւելն տէր է ան իր գործերուն, միշտ ու խլխոզ իր խման գործակիցներուն. որքան պատուաւոր, բաղձալի դիրք։

Սրտանց կը բաղձայի որ ասոնք կարդալով ազդուիս, զգաստանաս։ Եթէ ունիս արդէն ամուր կամք մը, պիտի կարենաս չուտով ձգել խմելու սովորութիւնը, իսկ եթէ աւելի թուլակամ ես, խորհուրդ կուտամ քեզի հետեւիլ յետագայ միջոցներէն մէկուն, որոնցմով պիտի կարենաս անզգալաբար հեռանալ այս խղճիչ ըմպելիներէն։

Եթէ կարդալ գիտես, սիրելի բարեկամ, գրուածքս մը առ, կարդա՛, եթէ գրել գիտես, գրէ՛, եթէ լեզու ունիս, դասախօսէ՛, քարոզէ՛, եթէ գեղարուեստասէր ես, նկարէ՛, գծագրէ՛, եթէ ախորժալուր ձայներ կը սիրես, նուագէ՛, երգէ՛, եթէ վազելէ կ'ախորժիս, ձի նստէ՛, խաղերով մարմինդ մարզէ՛, եթէ ջուրը կը սիրես, մերկացի՛ր, լողա՛, տուշ ըրէ՛, եթէ բնութեան սիրահար ես, և դաշտեր՝ ծաղի՛կ հաւաքէ, բուսարան կազմէ, իմիր պարտէզ, փորէ՛, անկէ՛, ջրէ՛, բուսցո՛ւր, քաղէ՛, հոտուրտա, եթէ կոչնամ կ'զգաս մէջդ, ուսուցիչ եղիր, սորվեցո՛ւր, եթէ դիւրութիւն ունիս մանաւանդ ճամբորդութեան, և։ Մէկ խօսքով եթէ այս միջոցներէն ո՛չ մէկը կարելի և տրամադրելի չերեւար քեզի, ա՛յն բոպէին երբ խմիչքի չիշեն պիտի դիմես՝ ա՛ռ անպատճառ փայտի

կտոր մը, և սղոց կամ խարտոց մը ու իրարու հետ կըռուէցո՛ւր։ Անոնք երկու ձեռներովդ թեւադրուած այդ կռիւին մէջ պիտի հանդարտեցնեն մէջդ եղած ալքօլամոլութեան և անձիդ պաշտպանման պայքարը, ըսել տալով քեզի՝ «Այսօր մի՛ մեր, վաղը խմէ» սկզբունքդ ամէն աւուր պայքարիդ։

Ս.ՐԲԵՑՈՂԻՆ ՈՐԴԻՆ

Օղին չէ բնաւ կենաց ջուր,
Նա է ստոյգ դժոխոց հուր։

Ա.

Հրանտ բարեպաշտ այրիի մը զաւակին էր կապոյտ աչքերով և կլոր, կարմիր այտերով քաջառողջ տղայ մըն էր, և ըստ բանին իր վարժապետին, «մեղրամոմի նման կակուղ» սիրտ մը ունէր։ Հրանտի աչքերէն արցունքները հեղեղի պէս կը հոսէին, երբ իր սիրելի մօրմէն բաժնուելու համար, հրաժեշտի ողջոյնը պարտէր մատուցանել անոր, և բարեսիրտ մայրն ալ յուզեալ սրտով ու արտասուաթոր աչքերով, դողդոջուն ձեռքերն անոր գլխուն վրայ դնելով կ'ըսէր. «Աստուած օրհնէ՛ քեզ, զաւակս, քարի եղիր, չմոռնաս նաև ուխտդ»։ — «Այո, անկասկած, կ'ըսէր կարճ տղայն հեծկլտանօք, սիրելի մայր, դուն կրնաս ինծի վստահիլ, օղին կաթիլն անգամ բնաւ բերանս պիտի չառնեմ»։

Ո՛հ, չատ լաւ կը հասկնար թէ ինչո՛ւ համար իր մայրը սրտագող և թախանձագին կը նայէր իրեն և սոսկումով «դժոխային թոյն» կ'անուանէր օղին։ Անչուշտ մոռցած չէր Հրանտ մանկութեան տխուր ընտանեկան

տեսարանները, ինչպէս ինքը սարսափահար, անկիւն մը կը փախչէր, երբ իր արբեալ հօրը քայլերուն որոտընդոստ աղմուկը սանդուխին վրայ կը լսուէր, որքան յաճախ անոր մատաղ սիրտը սարսռած էր, իր լսած և տեսած ցաւալի պատահարներուն պատճառաւ՝ մինչև որ վերջապէս այն սոսկալի օրն եկաւ հասաւ երբ թշուառ հայրը հիւանդանոց տարուեցաւ։ Զորս հուժկու մարդիկ հազիւ հազ կրցան զսպել կատաղի արբեցողը, և անիկա այլ եւս տուն չվերադարձաւ...։ Իրաւացի էր ուրեմն որ տարաբախտ մայրը դժոխքի թոյն կը կոչէր ոգելից ըմպելին և ինքն ալ Հրանտ բնաւ երբէք խմելու չէր օղի. ասի բացայայտ էր իրեն։

Հրանտ կահագործ կ'ուզէր ըլլալ, ուստի սկսաւ արհեստանոց մը յաճախել ուր բազում գործաւորներ կային։ Աչխատասէր ու բանիբուն էր Հրանտ գործի մէջ, բարեբարոյ, համեստ և ծառայասէր բնութեամբ, բաւական ընթերցասէր ալ ըլլալով՝ ախորժանօք կը կարդար բանւոր գործաւորի մը իրեն փոխ առած գիրքերն, օգտաւէտ գրքերն, որոնց հետ բարեկամանալով՝ նաև կիրակի օրերն եկեղեցի և մերթ ընդ մերթ «Քրիստոնեայ Երիտասարդաց» ընկերութեան ժողովատեղին կը յաճախէր, ոչինչ համարելով չիկամաց և կոպիտ գործաւորի մը՝ Համբարձի՝ արտայայտած անարգանքը, անախորժ կատակաբանութիւններն և թշնամական ընթացքը։ Իսկ իր մտերիմը՝ Մարտիկ՝ կը քաջալերէր նորատի գործաւորը քրիստոնէական կենաց մէջ։

Բ.

Երկար տարիներ անցած են, Հրանտ Պոլսոյ առևտրական համբաւաւոր տան մը արկղակալ եղած է, և մերթ ընդ մերթ կը տեսնուի Բերայի հրապարակներն ընտիր ձիու մը վրայ հեծած։

Թէպէտև քիչ մը նիհարցած էր, բայց իր կապոյտ աչքերը դեռ առաջուան պէս վառվռուն կը փայլէին, և ինքն իր գուարթ դէմքովը չատերու հաճելի և սիրելի էր։ Միևնոյն առեւտրական տան մէջ կը ծառայէր նաև իր չիկահեր գործատուր ընկերը, Համբար։ Ինչ զարմանալի հանդիպում այս, իրարու բոլորովին հակառակ բնութեան տէր անձերու համար, ինչպէս էին Հրանտ և չիկահեր Համբարը։ Ասիկա յաճախ և փափաքանօք կ'երթար ամէն օր նստելու երկայն ժամեր գինետունը, մարմարեայ կլոր սեղանի մը առջև, ուր գարեջուրի հետ կը մատուցուէր նաև օղի և թղթախաղ։

Գ.

Կահագործ Արտաշէս աղջիկը, Էլիզա, բարեկիրթ և համեստ օրիորդ մը, Աստուծոյ հրամանաւ ու իրենց ծնողքին հաւանութեամբ նշանուեցաւ և երբ երկուքն ալ Արտաշէսի առջին ծունր դնելով՝ խնդրեցին որ իր հայրական հաւանութեան հետ օրհնութիւնն ալ չզլանայ, Արտաշէս ջերմ համբոյրներ դրոշմեց նախ Էլիզայի և ապա Հրանտի ճակտին վրայ, և երկնից օրհնութիւն մաղթեց իրենց այն միացման։ Ասպա որոշուեցաւ սոյն բարեբաստիկ միութիւնը բարեկամաց չրջանակի մէջ ատենդու։

«Մայրս պիտի չհաւատայ տուած բարի լուրիս», կ'ըսէր Հրանտ իւրովի, և կ'ուրախանար։

«Կը չնորհաւորեմ, պարոն արհղակալ», հնչեց յանկարծ իր ականջին՝ արթնցնելով զինքն իր քաղցր երազներէն։ Շիկահեր Համբարի ձայնն էր այն, բայց այլ եւս չէր կրեր իր վայելուչ և կոկիկ հանդերձները, այլ կառքի մը բարձրաւանդակին վրայ նստած էր իբր կառապան։ «Անտարակոյս այսօրուան պատշաճի բան մը պիտի ընես, իմ հին բարեկամս, կ'ըսէր ան, և ի հարկէ չես մոռնար նաև զիս, որ այս երեկոյ արդէն չատ ժամանակէ ի վեր

անյագ ծարաւ մը ունիմ։ Ո՛ւր պիտի ըլլայ հանդէսը, Մարգարի զբօսարանը։ Լաւ, ցտեսութիւն։» Հրանտ զգուանօք անոր եռեւէն կը նայէր, մինչ Համբար սրարշաւ կը հեռանար։ Ո՛րչափ անտանելի զարճած էր իրեն, և սակայն չէր կրնար օձիքն ազատել անոր ձեռքէն։ «Զիւթի պէս կպչուն է անպիտանը», կ'ըսէր Հրանտ դժգոհութեամբ։ Ուր հոգի նոյն երեկոյ Մարգարի զբօսանքը ժողվուած էին. խարտեաշ Էլիզայի հայրը, կահագործ Արտաշ ալ հոն էր։ Նորատի արկղակալը ճոխ սեղան մը պատրաստել տուած էր. չիկահեր Համբար դժգոհ կ'երեւէր մատուցուած գարեջուրին պատճառաւ, և վերջապէս գաւաթը բարկութեամբ մէկդի նետեց. «Սա ինչ ոչինչ բան է, պօտաց, բնաւ չի տաքցներ, քիչ մը կիսիչ հեղուկ չունի՞ս, պարոն Հրանտ։» «Գարեջրով բաւականացէք, խնդրեմ, չգիտէ՞ք որ օղիի բարեկամ չեմ», պատասխանեց Հրանտ հանդարտօրէն։ Բայց չիկահերը խիստ ձայնով մը չէր մը օղի բերել տուաւ, և կ'ուզէր Հրանտի գաւաթն ալ լեցնել, սակայն սա կարուկ կերպով մը մերժեց։ «Ցետոյ պիտի տեսնես», ըսաւ Համբար հեգնօրէն։ «Լաւ, լաւ, պարոն Հրանտ, ինչո՞ւ այդչափ խստութիւն, ընդմիջեց կահագործը, կը յուսամ որ ոչ ոք զիս գինեմոլ մը կրնայ անուանել, բայց և այնպէս ո՞վ պիտի մերժէր այս առթիւ, պատիւի համար մատուցուած փոքրիկ գաւաթ մը մանաւանդ որ ատամոքսի ալ լաւ է և զուարթութիւն կուտայ։» «Օղի բնաւ չեմ խմեր», ըսաւ Հրանտ երկչոտ ձայնով։ «Բայց ինչո՞ւ համար չես խմեր» պնդեց կահագործը, գաւաթ մը իրեն, երկրորդ մըն ալ Հրանտի համար լեցնելով. «կենդանութիւն ձեզ, պարոն Հրանտ, ձեզ տեսնեմ, փորձեցէք անգամ մը»։

Այն պահուն չիկահերը կահագործին մօտենալով՝ ականջն ի վար բան մը փսփսաց, և Հրանտ լսեց այս խօսքերը. «Հայրը օղիէն մեռած է, ինքն ալ սատիկ

կը վախնայ։» Կաս կարմիր եղաւ Հրանտ։ Կահագործն ուշադրութեամբ մը Հրանտի երեսը նայելով՝ ինքնիրեն բան մը մրմռաց, յետոյ ձեռքը մեղմիւ անոր ուսին վրայ դնելով՝ ըսաւ. «Սիրելիս, մարդ պէտք է ինքզինքին վստահիլ սորվի, և ժ՛ոլ որ ասիկա չի կրնար՝ ինծի համար ճշմարիտ մարդ չէ»։ և գաւաթը կրկին օդիով լեցնելով. «Օ՜ն ուրեմն, կենդանութի՜ւն»՝ գոչեց, և կոլ տուաւ։ «Կենդանութի՜ւն»՝ գոչեց Հրանտ, և կոլ տուաւ իրենը։ Ինչ փոյթ, միթէ Էլիզային հայրը չէ՞ր զայն իրեն մատուցանողը։ Կրակէ հեղեղի մը նման վազեց սպիտակ հեղուկը, և անոր երակներուն մէջ մուտ, սաստկացն անմկարագրելի երկիւղ մը պաշարեց զինքը. սիրտն սկսաւ բուռն յուզմամբ բաբախել։ «Ուխտադրո՜ւժ, վա՜տ, կորուսեա՜լ, հառաչեց խեղճը ցաւագին։ «Կեցցէ՛, բարի է»՝ աղաղակեց չիկահեր Համբար, ձեռքերը չփելով, իբր թէ մեծ յաղթանակ մը տարած ըլլար և նորէն գաւաթը կը լեցնէր, և կը խմէր Հրանտ. իր սիրտն այլ եւս այնքան ուժգին չէր բաբախեր, և ինքզինքն այնքան լաւ կ՛զգար որ կարծես թէ կեանքի նոր զօրութիւն մը իր մարմնոյն մէջ ծաւալած էր։

«Կահագործն իրաւունք ունի եղեր, կ՛ըսէր. մարդս պարտի անձնավստահութիւն ունենալ։ Հիմայ տեսայ որ ես ալ մարդ եմ եղեր և ըրածս գիտեմ, անշուշտ արբեցող մը պիտի չըլլամ մէկ–երկու գաւաթ օղի խմելուս։» Եւ յիրաւի Հրանտ չգինովցաւ, ընդհակառակն հարբած Համբարի երեւոյթը զուսանք կը պատճառէր իրեն։ «Շիտակ է եղեր, իրաւունք ունիք, կ՛ըսէր կեղծաւորաբար Էլիզայի հօրը. այս հեղուկը կը զուարթացնէ և կը կազդուրէ եղեր հրաշալի կերպով։» Շարունակեցին խմել և ուշ ատեն ամէն մէկը իր առջը վերադարձաւ։ Տուն հասնելուն՝ Հրանտ դեռ երկար ատեն վառարանին առջև նստած մնաց, և եթէ կ՛ուզէր ճշմարտութիւնն ըսել,

ուժմէ մըն ալ այն «կազդուրիչ հեղուկ»էն առնելու անզուսպ բաղձանք մը ունեցաւ և սոսկում մը զգաց, որովհետև մինչև ցարդ իր մէջ զսպուած չար հակամիտութիւն մը սանձարձակ եղած էր. բայց ինքն անձնվստահ մարդ մը չէ՞ր միթէ։ Այո՛, սակայն նաև գինեմոլի մը որդին, և այս պատճառաւ իսկ, կ՛ըսէր իւրովի, հպարտ հաստատամտութեամբ. «Ես ինքս երբէք գինեմոլ մը պիտի չըլլամ»։

Դ.

Այս պատահմունքէն բաւական ժամանակ ետք, դարձեալ կը պատահինք Հրանտի՝ փոքրիկ սենեակի մը մէջ նստած՝ յուսահատութեան կատարեալ տիպար մըն էր դարձած հիմայ։ Իր գունատ և վախ դէմքին վրայ պատկերացած էր թշուառութիւնը։ Իր կինը, խարտեաշ Էլիզան, իր քովը կայնած էր նիհար ձեռքն անոր ուսին վրայ դրած և վշտալի նայուածք մը արտայայտող աչքերով. «Հրանտ, սրտիս հառորը, ըսէ կ՛աղաչեմ, ինչ է պատահած», կ՛ըսէր Էլիզա թախանձագին։ Բայց պատասխան չի կար։ Սենեակին մէկ անկիւնը կծկուած էին երեք սիրուն փոքրիկ գանգրահեր գլուխներ, և լռիկ, բայց ահաբեկ մանկական աչքերով իրենց ծնողքին կը նայէին։ Վերջապէս մարդը յոգնած ու վար ծռած գլուխը վեր առնելով՝ կատաղի ձայնով մը ըսաւ. «Ամէն բան լմնցաւ, պաշտօնէս ելայ, վռնտուեցայ»։ Կինն այն ատեն սոսկալի ճիչ մը արձակեց, ինչ որ ան երկար ատենէ ի վեր արգէն խորհած էր, այսօր վերջապէս կատարուեր էր...։ Այլ եւս իր վերջին նեցուկը խորտակուած էր, և այդ տարաբախտ, հէք կինը, աւերեալ գինեմոլի մը տունը, միայն կրնար մուրալու երթալ...։ «Հրանտ, Հրանտ, գոչեց ան, դուն խաբեցիր զիս, բարի խօսքերով գերի վարեցիր զիս որ քու կինդ եղայ. բնաւ չմտա-

ձեզի, չկրեւակայեցի որ օր մը դուն, դուն... ո՜հ, չեմ կրնար արտասանել, ալ չեմ ուզեր ապրիլ։» Այս խօսքին վրայ Հրանտ վայրագ անէծք մը ժայթքելով՝ յանկարծ ոտքի ելաւ, այնպէս որ կինը սարսափահար ետ քաշուեցաւ, և փոքրիկ տղայքը միաձայն լալ սկսան։ «Ո՛չ, չեմ կրնար այլ եւս ապրիլ, ըսաւ. մայրս ալ արդէն չկրցաւ ապրիլ, իսկ ե՞ս. ինչո՞ւ համար ես ապրիմ։ Ո՛չ, չեմ ուզեր այլ եւս ապրիլ, կամ հրացանի գնդակ մը և կամ ջուրը, միեւնոյնն է։» Եւ այս խօսքերով տունէն դուրս նետուեցաւ, իբրև թէ չար ոգիներէն հալածուած, զգայազրկ, ասպատակ, փողոցներէն արագաքայլ յառաջ կ'ընթանար Հրանտ։ «Կեցի՛ր, կեցի՛ր, ո՛ւր այդպէս, ինչո՞ւ այդչափ աճապարանք,» կը պօռար ձայն մը իր ետեւէն։ Ձայն մը՝ զոր լաւ կը ճանչնար, և զոր նաև մահուան սահմանն կ'սատէր տարաբախտ երիտասարդը, և որուն սակայն հետեւած էր օրէ օր, ամսու է տարի, հետզհետէ աւելի խորը, դէպ ի անդունդը, դէպ ի կործանում։ «Երկուքնուս ալ բանը բուսած է, ընկեր, կ'ըսէր չիկահեր Համբար, քանզի ես ալ կառապանութենէ ձանձրացայ, անլծեալ ճակատագիր, բայց խեղճն անլծած, հա՛ նայէ, տես ինչ ունիմ, եկուր բաժնենք, հինաւուրց բարեկամ։» Ամէնը չէր մըն էր օղիով լի, ինչ որ Հրանտի ցոյց կուտար, զոր սա անոր ձեռքէն խլելով՝ վրան յարձակեցաւ մոլեղին, և խղդուկ ճիչ մը արձակելով՝ գոչեց. «Անլծեալ ըլլաս դուն որ կեանքիս անէծքն եղար». և այնպիսի սասակութեամբ չիչն Համբարի երեսին զարկաւ որ ցրեխ ցրեխ եղաւ, իսկ անոր հետեւանքն էր աղմուկ, չփոթութիւն և կռիւ, մինչև որ ոստիկաններն հասնելով՝ արիւնլուայ դեմքին լեցած չիկահեր Համբարն հիւանդանոց, իսկ Հրանտը պահակատուն փոխադրեցին։

Բանտին լռիկ խուցերէն մէկն մէջ նստած կը գտնենք զայն որ բոլորովին անկարող այլ եւս վճիտ դատափար մը

արտայայտելու, իր յիշողութեան և երեւակայութեան խաղն ի խաղն պատկերներէն և արթնցած խղճին կիզիչ խայթերէն խոպոռ վրդովեալ, կատաղի կերպարանք մը առած էր։ «Բանտի մէջ, ո՜հ... գինեմոլ, անպատիւ, կը մրմռար իւրովի։ Ուրեմն մինչև այս աստիճանի հասանք։ Այո՛, բանտն եմ, պօռաց հեծեծանօք։ Հազար անէծք քեզ, չիկահեր, տունս աւերեցիր։ Օղի՛, օղի՛, գոչեց Հրանտ կատաղի ձայնով։» Նոյն միջոցին իրեն այնպէս մը եկաւ, իբր թէ իր մօրը ձայնը դեռ կը կրկնէր իր ականջին. «Օղի՛, թոյն դժոխային»։ Բայց աւա՜ղ, անարգած էր ինքն այն սիրալիր ձայնը որ չարունակ մեղմիւ կը հնչէր իր ականջին ամէն անգամ, երբ Հրանտ օղիին գաւաթն իր չրթունքներուն կը մօտեցնէր, ոսոխակոխ ըրած էր նաև իր հաւատարիմ խղճին աղդարարութեան ձայնը, երբ կը կրկնէր իրեն անդադար. «Ուխտեցիր դուն յաւիտեան կաթիլ մը օղի անգամ բերանդ չառնել, ուխտադրուժ ես։» Յանկարծ վեր ցատկեց բանտարկեալը, կարծես թէ կը խեղդուէր, վզկապը քաշելուն պէս կորզեց, մէկդի նետեց, թէև չատ լայն էր իրեն, այն խուցն ալ չատ գէշ կը թուէր իրեն, թէպէտև օդասուն սենեակ մըն էր. «Դժոխքի թոյն կ'ըսէր իւրովի, այո՛, դժոխքի թոյն, մարմինս և հոգիս կործանեց, բայց երանի՛ թէ կարենայի ումպ մը եւս դպցնել չրթունքիս՝ պապակս մեղմելու համար, կաթիլ մը այն թոյնէն կը զօրացնէ անդամներս, ըսաւ անձկոտ, բայց ինչ յիմար էի ես որ հաւատացի անոր խօսքին։ Իրաւի յոյժ ողորմելի արարած մըն եմ, ո՜հ, երանի՛ թէ կարող ըլլայի մոռնալ, ա՜հ, գաւաթ մը օղի ամէն բան կը մոռցնէ ինծի։» Սենեակին անկիւնը կուժ մը ջուր կար, զոր դողդոջուն ձեռքերովը առնելով՝ հրաւորբոք բերանը տարաւ, բայց ումպ մը հազիւ խմած էր և զզուանօք ու բարկութեամբ դեմքը նետեց զայն և գլուխը սեղանին վրայ դրած սկսաւ դառնապէս լալ,

Ե.

«Թիւ 37 հիւանդ». բանտապահին այս զեկուցման վրայ, Հրանտ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ. իր կինը թոյլտուութիւն սացած էր, երկու անգամ կէս կէս ժամ այցելելու. անոր անկողնոյն քով նստած՝ ցաւակից զգացմամբ խօսած էր իր հետը, հարցուցած էր ազգ որպիսութիւնը, ուրիշ բան չէին խօսած իրարու հետ. մին հեծեծանքէ և միւսն յոգնութենէ ու ապշութենէ չէին կարողացած խօսակցիլ: Միթէ այս գունատ և վշտահար կինը խարտեաշ և գանգրահեր էլիզան էր, երբեմն Հրանտի բերկրութիւնն ու կեանքի միակ երջանկութիւնը: Ցաւագա իր երազին մէջ կը յիշէր Հրանտ այն անցեալ ընտանեկան երջանկութիւնը, և ախուր հառաչանքով կ'արթննար: Այն օրը մանաւորապէս երազած էր թէ ինչպէս իր սիրելի ամուսինն արտագին ուրախութեամբ փոքրիկ սիրուն երախաներու հետ իրեն ընդ առաջ կուգար, մինչդեռ ինքը ցորեկուան աշխատութենէ յոգնած՝ առն կը վերադառնար, բայց աւա՜ղ, այս ամէնը ցնորքի մը նման անցեր, առուերի մը պէս անհետ եղեր էին, իսկ հիմայ անվերջ և անվախճան թախիծներ կը տառապէին ինքը. «Մ՛ն, իմիւ թէ այս առնջանքին ընդհատող վախճան մը ըլլար», կ'ըսէր իրեմն: Այդ օր այցելութեան օր էր դարձեալ, և հիւանդը չկրնալ բաղձանօք աչքերը յառած դէպի դուռը՝ կ'սպասէր. օտար դէմքեր, մերթ ընդ մերթ հարեւանցի նայուածք մը ուղղելով իրեն, արտօրնօք անկողնոյն քովէն կ'երթային կուգային: «Թիւ 37 ծանր հիւանդ է, փոխադրեցէք ինքը ե.րդ անկողինը», ըսեր էր բժիշկն այն օրն՝ իրեն այցելելով: Ինչ մը հառը դուռը մեղմիւ բացուելով՝ լաւ հագուստ բարձրահասակ մարդ մը ներս մտաւ, և վայրկեան մը իր անհանգիստ նայուածքը սեղանին չորդին

պատռտնելէ ետքը, վերջապէս Հրանտի ժպտուն երեսը տեսնելով՝ դէպ ի անոր յառաջացաւ: «Հրանտ», գոչեց նորեկը: Այս ձայնին վրայ հիւանդին կը թուէր թէ խոռոչ ապշութենէ մը կը սթափէր, իրեն քաջածանօթ ձայն մըն էր այն, զոր մինչև իսկ իր երազներուն և հիանալ ապրելու զառանցանքներուն մէջ լսած էր, և հիմակ ալ իրեն այնպէս կուգար իբր թէ կրկին անգամ այն ուրախ զուարթ դործատուր էր, իրեն ազնիւ բարեկամը, Մարտիկը, և այսօր նոյն իսկ ան էր որ եկած էր գտնել զինքը, ողորմելի արբեցողը, իր մահուան անկողնոյն վրայ:... Բայց ինչ կ'ուզէր ան արդեօք իրմէ: Հրանտ յակառակ երեսը պատին դարձուց: Որքան չատաղ լսած էր Մարտիկի բերնէն այն լուրջ խօսքը, և ինչ էր, Ս. Գիրքէն իր լսածը. «Մեղքը մարդոց աւերումն է»: Այո՛, այսպէս է կ'ըսէր, արդեօք եկած է իր վաղեմի բարեկամը նորէն ըսելու իրեն այն սոսկալի ճշմարտութիւնը, և թերեւս պիտի յաւելուր. «Տեսա՞ր, ես քեզի չէի՞ ըսեր»: «Մ՛չ, ո՛չ, չեմ ուզեր, այն մարդուն երեսն անգամ մըն ալ տեսնել և այն ծանր խօսքը լսել իր բերնէն, չեմ ուզեր յանդիմանուիլ իրմէ:» Այսպէս բարբաջելով՝ Հրանտ երկու ձեռքերովը ծածկեց իր դէմքն ուժգնապէս, իսկ իր ընտիր բարեկամին սիրտն այս խօսուր տեսարանէն յուզուեցաւ, և իր աչքերն արցունքով լեցուեցան: «Ով սիրելի բարեկամս, Հրանտ, գոչեց Մարտիկ, և հիւանդին նիհար ու տաք ձեռքը բռնեց. Հրանտ, ըսաւ ան, որքա՜ն ուրախ եմ քեզ կրկին տեսնելուս համար: Բայց Աստուա՜ծ իմ, ո՞ւր կը գտնեմ քեզ և ի՜նչ վիճակի մէջ:» «Մ՛ն, Թող դիս, դի խղճա՛ կործանեցայ», պատասխանեց հիւանդն հեծեծանօք: «Յիրաւի մեղքը մարդուս կործանումն է եղեր, ինչպէս որ դուն սովոր էիր ըսել յաճախ ինծի. դժոխքին թոյնը դիս բոլորովին կործանեց: Մ՛ն, Թո՛ղ դիս, Մարտիկ, վասն դի դուն այստեղ մեր ընկե-

բակգութեան բնաւ չես յարմարիր, ես լմնցած եմ արդէն, ոչ դեղ և ոչ ալ դարման մը կայ ինծի համար, քանզի ներսիդիս աւիշն բան այրած, մրկած է, զօրութիւնս բոլորովին սպառած է, և ինծի մնացած է միայն անյագելի ծարաւ մը, կիզիչ պապակ մը. զիս այնպէս մի՛ նկատեր, Մարոիկ, գիտեմ դուն ինչ կը մտածես, ես ալ արդէն խորհած եմ այդ մասին, այն ծարաւը որ յաւիտեանս յաւիտենից պիտի լափէ: Ա՛խ, դուն չես գիտեր, Մարոիկ, ինչ սոսկալի է այն, ծարաւի ներքին հուրը, որով մարդ անձկանօք կաթիլ մը օդի կը փափաքի...:» «Լռէ՛, Հրանտ, ըսաւ Մարոիկ մեղմիւ. չխօսինք այժմ ատոր վրայ, յիշենք անցած հին երանելի ժամանակը: Ինչ աշխոյժ պատանի մըն էիր դուն, և գիտե՞ս ինչ գեղեցիկ էին մեր կիրակինները. մի՞թէ դուն նաև Բրիսաոնեայ Երիտասարդաց Ընկերակցութեան հոգեւոր երեկոյները: Ես լաւ կը յիշեմ քու ուրախ, կլոր, կարմիր դէմքդ, ինչ երջանիկ մարդ մըն էիր դուն այն ատեն:» Մինչ Մարոիկ այսպէս անցեալին յիշատակները կը յուզէր, հիւանդը լուիկ մնչիկ կ'ունկնդրէր, և իր կեցուածքն այնպիսի տպաւորութիւն մը կ'ընէր, իբրև թէ կը վախնար չարժեցու, զի մի գուցէ այս քաղցր յիշատակներն իբր ցնորք մը ըլլային, և ինքը խորունկ քունէ մը արթնցողի պէս տեսնայ թէ ամէն բան երազ է եղեր: Առաւօտեան կազդուրիչ ցօղին պէս իր բարեկամին խօսքերը կուգային Հրանտի այրած և խղճի խայթէ տառապող սիրտն սփոփելու: «Հրանտ, մի՞թէ դեռ մեր սիրած երգը», հարցուց Մարոիկ, և երբ տեսաւ որ հիւանդն առանց պատասխանի ձեռքերը միայն երկնցուց, սկսաւ մեղմիւ բայց յստակ կերպով արտասանել հետեւեալ երգը.

Յիսուս արիւնդ սուրբ թափուեցաւ
Խաչափայտին վրայ

Որով իմ մեղքս ջնջուեցաւ
Ու ես զաւակդ եղայ:
Ահա կուգամ, զիս մի մերժեր,
Կը պաղատիմ, ո՛վ Տէր,
Արժանացո՛ւր հոգիս յոգնած
Քու երկնային փառաց:

«Հրանտ, յիրաւի քու վիճակդ չատ ցաւալի է, կ'ըսէր պահ մը յետոյ այցելուն, և դուն չիտակ զրուցեցիր ըսելով թէ ո՛չ դեղ և ո՛չ դարման կայ այլ ևս քու ցաւերուդ, բայց Յիսուսի թափած արիւնը զքեզ կրնայ բոլորովին բուժել, կրնա՞ս դեռ ըմբռնել զայս, կրնա՞ս ապօթել, Հրանտ:»

Այցելութեան ժամն անցած էր, և Մարոիկ պարտ էր մեկնիլ: Կէս ժամ յետոյ, երբ հիւանդապահն իր չորքանը կը կատարէր, թիւ 5 անկողնոյն քով կանգ առաւ, հոն պառկողը դառնապէս և հեծկլտանօք կուլար. — «Ինչ կայ, կը հարցնէր ցաւակցութեամբ, արդեօք ծաբա՞ն չ որ քեզ դարձեալ այսպէս կը տոչորէ:» Բայց պատասխան մը չառնելուն, վարանելով մը ձեռքը դէպ ի գրպանը տանելով չիչ մը դուրս քաշեց. «Թէպէտև արգիլուած է, բայց վնաս չունի այս անգամ, ըսաւ, և փոքրիկ չիչ մը օղի ներկայեց հիւանդին:» Կաւիճի նման դունատ էր Հրանտ այս միջոցին, և իբր թէ պապակիչ ծարաւէն քանի մը անգամ բերանը բանալէ և գոցելէ ետքը, բարկութեամբ չիչը մէկդի հրեց և հազիւ թէ մեծ դժուարութեամբ կրցաւ ըսել. «Թո՛ղն, թո՛ղն, դէժ՛ը՛ք, կորի՛ր:» Հիւանդապահն ուսերը թոթուելով արհամարհանօք. «Դուն գիտես, ըսաւ անտարբեր, գիշեր ցորեկ կը ճչէիր օղի՛, օղի գոչելով, և հիմայ որ գտար, կը մերժես.» և գնաց իր գործին: Հրանտ դարձեալ մնաց իր անկիւնը լուիկ ու միայնակ: Բաներ կան որոնց վրայ գրուած է. «Տէրը իր սուրբ Տաճարին մէջն է, թող բո-

ղոր երկիրը լուռ կենայ անոր առջև.» և այս բաներուն առջև Աստուած ինքը վարագոյր մը տարածած է, զոր ոչ ոք պարտի վերցնելու փորձ մը ընել: — Ուրեմն պատմութիւնս գրողն ալ լռելու է այդ մասին: Հրանտ իր ձեռքերը միացուցած էր այժմ, բայց ան այլ եւս չէր ղար, այլ կ'աղօթէր մեղմիւ:

Զ.

Բանտին դռնէն անզարդ դագաղ մը դուրս կը հանէին, և ամէն անցնողը կանգ առնելով կը նայէր, ի հարկէ ոմանք փարիսեցւոյն նման, որ մաքսաւորը կ'ամբաստանէր, ոմանք ցաւակցութեամբ, ուրիշներ անտարբեր սրտով: Երկու անձեր կառք մը մտան, հանգուցեալն մինչ ի գերեզման ուղեկից ըլլալու, մին կառապետ Սրապն էր, Հրանտի աները, միւսը Մարտիկ, անոր բարեկամը: Եթէ չիտակն ըսել պէտք է, կահագործն մը դագաղին եռեւէն երթալով՝ անոր վերջին յարգանքը մատուցանել, սակայն նա, աչխնալով իր քովը նստող լուրջ երիտասարդէն՝ հեռեւած էր իրեն:

Բաւական առեն, իրարու քով լռիկ, շարունակեցին անոնք իրենց ճամբան, սակայն վերջապէս կառապետին անտանելի եղած էր այս լռութիւնը. այս մարդուն որքինութիւնը. ուսոի լռութիւնը խզեց.

«Ո՞վ մտքէն կրնար անցնել, կ'ըսէր Սրապ, ցաւին հատչանք մը արձակելով, եթէ ես այսպիսի բան մը գուշակել կարենայի, զաւակս անոր չէի տար, սակայն ան աչխարհս վրայ ամենալուրջ մարդն էր, մտածեցէք, արդէն գործակալ էր երբ դեռ կաթիլ մը օղի բերանն առած չէր:» «Գիտեմ, պատասխանեց Մարտիկ, յուզեալ ձայնով, և վստահ ալ եմ որ ան երբէք

այդ դժոխային թոյնին հանն առած չէր ըլլար, եթէ աստանան այնչափ չատ օգնականներ չունենար:» —կառապետը կարմրեցաւ այս դիտողութեան վրայ, և բառ մը չկրնալով ըսել՝ ծռելով կառքին պատուհանէն դուրս կը նայէր:

«Այսօր յաղթական մեր Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի աթոռը միւքս կուգայ,» ըսաւ Մարտիկ. «Ով որ այս աթոռը միւքս կուգայ, կը գայթակղութիւնէն մէկը, որ լինչի կը հատատան, կը գայթակղեցնէ, ասելի լաւ է որ չազացքի քար մը անոր վզէն կախուէր և ծովուն ամենախորունկ տեղը խղդուէր: Վա՛յ աչխարհի, վասն գայթակղութեանց. — գայթակղութիւնք պէտք է որ գան, բայց վա՛յ այն մարդուն որոյ ձեռքով գայթակղութիւն կուգայ:» «Ձեմ հասկնար զայն,» ըսաւ Սրապ, խղդուկ ձայնով մը: Յոյժ տեսանելի էր իրեն այսպէս յանկարծակի յիշել այն իրիկուն, երբ նորատի և չնորհալի գործակալը Հրանտ, զինք մանկական զուարթութեամբ հրաւիրած էր զբօսարան, ուր իր աներոջ ձեռքէն առաջին, և չիկասնը Համբարձէն երկրորդ գաւաթ մը օղի առեր էր: Վերջապէս կառքը գերեզմանատեղւոյն առջև կանգ առաւ. թաղումն արդէն կատարուած էր: Մարտիկ իր թշուառ բարեկամին գերեզմանին վրայ լռիկ աղօթքով մը պահ մը մնաց իր մտածութեանց մէջ թաղուած: «Բիւրաւորներէն միայն մէկն է այս, կ'ըսէր իրաւի, թանկագին կեանք մը մարդկային, սանմանելով՝ երջանկութիւն վայելելու և օրհնութիւն մը ըլլալու ուրիշներու, որ օղիէն թունաւորելով՝ թաւամեցաւ ու չորցաւ: Սրդեօք ե՞րբ Քրիստոսի մարդկութիւնն ուռ պիտի ելլէ հասատատիտ որչմամբ դժոխային այս հսկայական թոյնին դէմ մաքառելու:»

Պատմութիւնս աւարտեցի, սիրելի ընթերցող, արդեօք ինչ ապաւորութիւն ըրաւ քու վրադ. եթէ զգայուն

սիրտ մը ունիս, անտարակոյս ցաւեցար և թեւեւս արտասուաց կաթիլներ ալ հոսեցան աչքերէդ ի նշան վըշտակցութեան, բայց այսչափով չի գոհանար քու խիղճդ, այլ պարտիս դու այն օրէն սկսեալ՝ բղոդովին թողուլ ոգելից ըմպելիքի գործածութիւնը, և ջանալու ես նաև համոզել քու ընկերներդ, որպէս զի անոնք ալ ուխտեն քեզի հետ անգամ մըն ալ բերաննին չթրջել այդ դժոխային հեղուկի թունաւիից գաւաթեն, և չատ գոհ պիտի ըլլաս դուն, ուրախ և երջանիկ պիտի ըլլան քու ամուսինդ, զաւակներդ ու բարեկամներդ, այո՛, գոհ և ուրախ պիտի ըլլայ նաև Աստուած ու Յիսուս Քրիստոս, անկեալ մարդկութեան միակ և ճշմարիտ բարեկամն երկինից մէջ, որ քեզի ու ամէնուն այժ և զօրութիւն պիտի տայ յաղթելու նաև այս մեծ փորձութեան:

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐ

Հոգին. — Հանգստի կոչուած սպայ մը որ սրունքին մէկը կորսուած էր՝ պատոյի տեղն կը հանդիպի քաջաւողջ մարդու մը որուն անդամներն ամբողջ էին: Երկու չրջագայողները նստարանի մը վրայ բազմած՝ կը խօսակցէին այսպէս: Ուղղանդամն ըսաւ սպային. «կարծեմ թէ սրունքիդ պակասութիւնն արգելք չըլլար ինծի չափ չուտ քալելու, քիչ մը կը նեղուիս, բայց ձեսս չունի, կրնաս ազատօրէն ընկեր ուզածդ:»

Հաշմանդամը պատասխանեց. «Սրունքս կորնցուցի՝ պատերազմելով, բայց ատով կը մխիթարուիմ, ո՛չ բաղուկն է և ոչ սրունքն է որ մարդս մարդ կ'ընէ: Մենք ուրիշ բան ենք. ատոնք մեր ծառայներն են, ես ալ ճիշդ այնպէս կ'ընեմ, ինչպէս կ'ընէ ձախողուած տան-

տէր մը իր ծախքերը նուազեցնելով, ես ալ չորս ծառայի տեղ երեք կը գործածեմ:»

«Ի՛հ, նայինք ո՞վ է այդ պատմութեան մէջ տանտէրը»: «Հոգին է, պատասխանեց սպայն: Այո՛, հոգին է որ մեր էութիւնը կը պահէ: Ան է որ միս կրակին մէջ մղեց, մարմինս կը դղրար իր բոլոր անդամներով, և սակայն քալեցի: Մարմինը ծառայ է, հոգին տէր է:»

Հոգւոյն կարողութիւնները. — Հոգին բարոյական մարդն է, իր բանական, անձնիշխան ու պատասխանատու ձիրքերով միասին: Ինչպէս մարմինը գործարաններ ունի, նոյնպէս ալ հոգին կարողութիւն:

Հոգւոյն կարողութիւններն երեք են.

Ա. Զգայնոտութիւն, այսինքն հաճոյք ու վիշտ զգալու կարողութիւնը: Եթէ անզգայ ըլլայինք, բոյսերու ու քարերու պիտի նմանէինք, գործի չպիտի երթայինք, մեր չուրջի բաներուն հետ որևէ առնչութիւն չպիտի ունենայինք:

Բ. Իմացականութիւն, որով կարող կ'ըլլանք սիրել ճշմարտութիւնն և զայն վնտռտել ուսումով: Իմացականութեան մասնաւոր յատկութիւնն է բանականութիւնը որով կը զանազանենք ճշմարիտը սուտէն:

Գ. Կամք, որով կրնանք ազատօրէն որոշողութիւն մը ընել բարւոյն ու չարին մէջ, և մեր գործերուն համար պատասխանատու կ'ըլլանք:

Զգայնականութեամբ կը յայտնուի մեր գերազանցութիւնը բոյսերէն ու հանքերէն, իմացականութեամբ ու կամքով ալ գերազանցութիւն բոլոր կենդանիներէն:

Այս երեք միացեալ կարողութիւններով մարդս կ'ըլլայ գերագործարանատար և գերազան էակ մը: Անոնք կը կազմեն մարդկային գերիշխանութիւնը:

Զգայնականութեան նկատմամբ պարտքեր. — Զգայուն էակներ ենք մենք: Հաճոյքը յուզում կը պատճառէ

և վիշտը մեզ կը տառապեցնէ, բայց զգուշանալու ենք անոնցմէ զգածուելու և խռովելու: Մարդկային արժանապատուութիւնը կը պատուիրէ չափաւոր ըլլալ հաճոյքի մէջ և համակերպիլ վիշտի առեն: Երբ մեր անձը զգայականութեան մղման դէմ չենք պաշտպաններ, թոյլ կուտանք որ կիրքերը մեր վրայ իշխեն բանականութեան տեղ: Այնուհետև մեր տէրը չենք, հպարտութեան, ագահութեան, առևլութեան, բարկութեան գործիք ու խաղալիք կը դառնանք: Ջօրեղ հոգի մը զինուելու է մանաւանդ բարկութեան դէմ որ մեզ յիմարներու կը նմանցնէ: Բարկութենէ հաք, երբ մենք մեր պաղարիւնութիւնը կը գտնենք, կ'ամչնանք այն խօսքերէն ու գործերէն որոնց մղած էր մեզ բարկութիւնը: Վարուելու է բանաւոր էակի պէս, այսինքն խորհրդածութեամբ ու չափաւորութեամբ: Բանականութիւնը պէտք է կառավարէ մեզ:

Իմացականութեան նկատմամբ պարտքեր. — Իմաստականութիւնը ճշմարտութեան պէտք ունի, ինչպէս մարմինը սնունդի: Հոգին հանգիստ և ուրախութիւն կը գտնէ՝ ճշմարտութիւնը ճանչնալով: Ուսումն է այն աշխատութիւնն որով կը վնտռենք ճշմարտութիւնը: Այս աշխատութիւնն երկարատև ու տաժանելի է, շատ աւելի տաժանելի՝ քան ձեռարուեստի վերաբերեալ ամէնէն դժուար աշխատանքը: Ատոր համար կը պատուեն ուսեալ, գիտուն մարդիկ: Ամէնքս ալ գիտուններ չենք կրնար ըլլալ: Բայց մեր կրցածին չափ պէտք է կըթուինք: Տգիտութեան դէմ մարտնչելու է: Տգէտ մարդը կոչտ է: Տգիտութիւնը մտին գիշերն է ուր կը խարխափենք ու կը խաբուինք ուրիշներուն նենգամտութենէն:

Կամքի նկատմամբ պարտքեր. — Մեր պարտքն է բարեգործել, բայց ատոր հակառակ կրնանք չարիք գործել: Կամքն է որ կ'ընտրէ մէկը կամ միւս կողմին յա-

րիլ: Կամքն ազատ է իր ընտրութեան մէջ, այս են ահա մարդուս առանձնաշնորհումները բոլոր արարածներուն մէջ:

Բայց դժուար է ընտրութիւնը. ի զուր խիղճը կ'ըսէ. «Անասնական բարին զոր պէտք է գործես, ահա՛ չարն որմէ զգուշանալու ես:» Մղձի ձայնը յաճախ չհնուր կամ հաճոյքի չահէն խղդուելով՝ մեր պարտականութենէն կը չեղեցնէ: Նաև կիրքերն ալ մեզ կը մոլորեցնէ ու կ'ստիպեն բարի ընթացքէն չեղիլ: Ա՛ս է փորձութիւն ըսուածը:

Այս արգելքին յաղթելու համար, հարկ է որ կամքն ունենայ առաքինութիւն մը՝ որ է կորով: Մեր պարտքն է սեղծել մեր մէջ ու պարգեւել այս առաքինութիւնը:

Մարդ պզտիկուց վարժուելու է պարտականութիւնը նախամեծար համարել քան չահն ու հաճոյքը: Կիրքերու և մոլութեանց դերի ըլլալու չենք: Ասիկա ամէնօրեայ պայքար մըն է որուն մէջ կամքը կը յաղթանակէ միայն արիութեան կամ կորովի շնորհիւ: Փորձութեանց դէմ հաստատակամ ըլլանք:

Արիութիւն. — Արիութիւնը պարագային հանդիպած կը կոչուի քաղաքական ու խաղաղական արիութիւն:

Քաղաքական արիութիւնը այն կորովն է որով կը դիմադրենք կիրքերու, և որով մեր ամէնօրեայ պարտքերը կը կատարենք: Ասիկա միւս արիութեանց հիմն է, կամքին չափն առաքինութիւնն է:

Քաղաքական արիութիւն կը նշանակէ օրէնքներուն հնազանդիլ, իշխանութիւնն ու անոր ներկայացուցիչները յարգել, հանրային պաշտօնները ճշդիւ ու անձնուիրութեամբ կատարել, հաւատարիմ ըլլալ:

Այս բոլոր արիութեանց արմատը մէկ է՝ պարտականութեան սէր:

Ձեռներեցութիւն. Առաջդիմութիւն. — Տեսակ մը եռանդ է ձեռներեցութեան ոգին որ կը մղէ մեզ ընել

ինչ որ մեր չահը, մեր օգուտը կը պահանջէ: Ձեռներեցութեան ոգին է որ գիւտեր ընել կուտայ. ան է որ գիտնին կը ներշնչէ իր բեղմնաւոր հետազօտութեանց գաղափարը, վաճառականին՝ իր չահած ձեռնարկները: Ան է որ հետզհետէ ստեղծած է քաղաքակրթութիւնն և անոր պարգեւած նիւթական ու բարոյական առաւելութիւնները:

Մարդ մանաւոր համակրանք ու հակում ունի ձեռներեցութեան. ուստի՝ եթէ ատոր մէջ դրամ ալ կորսընցնէն ու անյաջող ըլլան, ներելի կը համարուի ցոյց տուած արիութեան համար, որովհետև մարդիկ բնածին սէր մը ունին գործունէութեան: Ձեռներեցութեան ոգին աւելի բան մըն է քան գործունէութեան սէրը: Յառաջդիմութեան սէրն ու աշխատութիւնը իրարու հետ կը զուգորդէ: Կ'ուզէ իր ու իր նմաններուն հարստութիւնն աւելցնել: Յառաջդիմութիւնը զինք կը հրապուրէ ու կը մարակէ: Մարդկութիւնը իր գործած արհեստական ու գիտական սխալներով ու թերութիւններով հանդերձ, ամէն օր կ'ընթանայ, առաջդիմութեան չաւղին մէջ:

Անձնասպանութիւնը դատապարտելի է. — Ո՛վ որ իր կեանքը կը խլէ, ինքնասպան է Սատուղի, Յուդայի պէս: Ո՛չ ոք իրաւունք ունի ձեռք վերցնել իր կեանքին դէմ: Կեանքի մէջ ինչ նեղութիւններու ալ պատահելու ըլլաս, իրաւունք չունիս կեանքդ ջնջելու: Ո՛չ ոք կրնայ ըսել թէ ես կեանքէս ձանձրացայ, մահը քաղցր է ինծի համար: Աստինէն լաւն Աստուծոյ ուզածն է: Ձայն պէտք չէ մոռնալ: Արդարանալու և ո՛չ մէկ կէտ կայ: Անձնասպանութեան համար թողութիւն չկայ:

Մէկն անձնասպան կ'ըլլայ, որովհետև կորսնցուցած է իր հարստութիւնը, և օրապահիկն արեան քրտինքով պիտի հայթայթէ: Ուրիշ մը կը նեղանայ իր հիւանդութենէն, կեանքի հոգերը կը ճնշեն զինքը, աղքատու-

թիւնը քայլ առ քայլ կը հասնի: Երրորդ մը ճաչակելով կեանքի բոլոր վայելքները՝ յափրացած է, կեանքն այլեւս հետաքրքրութիւն կ'ազդէ: Չորրորդ մը խիղճը հանգիստ չէ, կը կարծէ թէ մարմինը կ'ապականուի: Արդեօք յուսահատութիւնը զայն ո՞ն մղեց, ինչո՞ւ չապաւինեցաւ Աստուծոյ չնորհին: Սա՛չափը գիտենք որ ամէն ինքնասպան երկչոտ է, որովհետև այդպիսին քաջութիւն չունի չարիքն Աստուծոյ օգնութեամբ տանելու կամ հեռացնելու իրմէն: Կը նմանի դասալիք զինուորի: Կեանքն ալ պայքար մըն է, պատերազմ մը: Կեանքի կռիւը պէտք է մինչև վերջը մղել:

Վերջապէս ինքնասպանութիւնը միայն սրով, թրով, հրացանով, թոյնով չըլլար:

Ով որ ուտելու, խմելու, աշխատանքի մէջ չափ ու սահման չի դներ, ինֆիւնասպան է: Ինքնասպան է նաև ագահը, ժլատն որ ինկած է միայն արտաքին բարիքներէն մէկուն ետեւէն, դիշեր ու ցորեկ հանգիստ չունի: Ինքնասպան է նաև այն հիւանդն որ փոխանակ բժիշկին պատուէրին անսալու, անոր դեղերն ընդունելու, սոր անոր խօսքերուն անսալով՝ զանազան գինիեր ու դարմաններ կ'ընէ: Ինքնասպան է նաև կրճոն որ ժամանակէն առաջ կը մեռնի:

«Մի՛ շնար»ի նշանակութիւնը. — Տասնաբանեային երրորդ պատուիրանն է «Մի՛ շնար»: Ինչպէս որ Աստուած մեր նմաններուն կեանքն իր պաշտպանութեան տակ առած է, այնպէս ալ անոնց պատիւը:

Այս պատուէրին դէմ կը գործենք բղջախոհութեամբ ու անժուժկալութեամբ:

Այս երկու յանցանքներն արմատը կը դառնան չատ ուրիշ յանցանքներու և անգործութեան, արբեցութեան, հեչտասիրութեան:

Բղջախոհութիւն. — Բղջախոհութեան հակառակն է

ողջախոհութիւն: Ողջախոհ կը նշանակէ հանճար, պարզ կեչտ. բողջախոհ կը նշանակէ անպարկեշտ, անհամեստ: Եթէ դուք ժուժկալ ու ողջախոհ էք, կրնաք ինքնին ձեզի հարցումներուս պատասխանը հասկնալ: Կարդացած էք արդեօք այնպիսի գիրքեր որոնց պարունակութիւնը ծածկել կուզէք, կ'ամչնաք ըսել: Լսած չէ՞ք անկարգ խաղեր, երգեր ու անվայել կատակներ: Չէ՞ք կեցած այնպիսի մարդոց քով որ անկարգ բաներ կը խօսին ու ժամերով անոնց կ'ունկնդրէք: Չեզի պատահած չէ՞ որ անոնց արատաւոր խօսքերէն դուք կարմրիք: Չէ՞ք նայած այնպիսի պատկերներու որոնք միշտ չար միտքեր յառաջ բերած են: Արդեօք եղած չէ՞ որ դուք անկարգ բաներու վրայ մտածէք: Եղած չէ՞ որ իրիկունը մութին փողոց գացած ըլլաք և դրացի ազգ ու աղջկանց հետ անվայել բաներու վրայ խօսիք: Երբ անկողին մտնէք, քնանաք, այնպիսի երազներ չէ՞ք տեսած որ կ'ամչնաք ուրիշին պատմել:

Ա.յս հարցումներուն պատասխանը չեմ ուզեր ձեզմէ, այլ կ'ուզեմ որ դուք լաւ մտածէք այս մասին որ ձեր սիրտը մաքուր ըլլայ, անկարգ, անվայել բաներու վրայ չմտածէք: Ձեր բերանը մաքուր պահէք, գէշ խօսքեր չընէք, ձեր ձեռքը անկարգ գործերէ զգոյշ ըլլայ: Քանի որ ձեր դէմքին վրայ ամօթխածութիւն կայ, այնքան յոյս կայ որ պիտի ուղղուիք: Աստուծոյ հաճելի է ժուժկալ ու ողջախոհ սիրտը: Այսպիսի ողջախոհներուն համար է Քրիստոսի ինն երանութեանց մէկը. «Երանի այնոցիկ որ սուրբ են սրտիւք: Ասոր համար Աստուծոյ խօսքը կը յորդորէ, կը խրատէ մեզ ամէն. «Ո՛ր ինչ ճշմարտութեամբ է, ո՛ր ինչ պարկեշտութեամբ, ո՛ր ինչ արդարութեամբ, ո՛ր ինչ սրբութեամբ, ո՛ր ինչ սիրով, ո՛ր ինչ համբաւ բարեաց, ո՛ր ինչ գովութեամբ, ո՛ր ինչ քաջութեամբ, զայն խորհեցէք:»

Ողջախոհութիւն. — Աւելի լաւ է մինակ կենալ քան թէ գէշ հասարակութեան մէջ. իրիկուններն աւելի լաւ է տունը մնալ քան թէ փողոցային մարդոց հետ ըլլ, լալ: Ուր որ կ'սկսին անկարգ խօսքեր, այնտեղէն փախիր: Իրիւ օձէ փախիր յանգանքէ, ապա՛ թէ ոչ կը խայթէ: Հեռու փախիր անամօթ տղոցմէ որոնց անվայել խօսքերէն անմեղներուն ականջները կը կարմրին: Հեռո՛ւ այնպիսի տեղերէ, ուր բարեկիրթ, համեստ տղու մը անմեղութիւնը գայթակղութեան պիտի ենթարկուի: Լաւ տղան հեռու կը մնայ այն ամէն տեղերէ որ կրնան զայն վաղահաս գայթակղեցնել:

Ժուժկալութիւն. — Ողջախոհ մարդը ժուժկալ կեանք կը վարէ: Անկարգ կերուխումը չատերը անբարոյական կ'ընէ, որովհետեւ ուր որ գինւոյ, գարեջուրի ևայլն պղտոր ոգին մարդոց մէջ կը մտնէ, մաքուր, առողջ հոգին պիտի հեռանայ այս տեղէն: Ժուժկալ ու չափաւոր կեանք վարեցէք:

Ընկերականութիւն. — Բնական համակրանք մըն է ընկերականութիւնն որ մեզ կը մղէ մեր նմանները մերձենալու և անոնց ընկերակցութեան հետամտելու:

Երբ չատ մը ընկերներու հետ ըլլանք, աւելի զուարթ ու ժիր կ'ըլլանք:

Ուրեմն ընկերականութիւնը մեզ կը մղէ լաւ յարաբերութեամբ ապրիլ մեր նմաններուն հետ: Վէճ, գըժտութիւն ևլն. պէտք չէ ունենալ: Ըսել է բնութիւնը մեզ կը դրդէ ներդաշնակ ապրիլ:

Չանանք բնութեան ձայնին համապատասխան վարուելու: Մեր սիրտը բանանք փոխադարձ համակրանքի ու մեր միտքը բարեացակամութեան ու խաղաղասիրութեան: Ուրիշներուն հետ համասիրտ ու համակամ գըտնուինք: Աշնիւ ու քաղաքավար ըլլանք և մարդոց հետ ապրինք քաղաքավարութեամբ:

Ջիջողութիւն . — *Ջիջողութիւնը յարգել կը նչանակէ ուրիշներուն կարծիքն ու դաւանանքը : Այս յարգանքն արդարութեան պարտք մըն է : Ինչո՞ւ մեր նմաններն իրաւունք չունենան իրենց գաղափարներուն տէր ըլլալու , ինչպէս մենք մեր գաղափարներուն վրայ հաստատ ըլլալ կ'ուզենք : Կարծիքը հագուստի պէս չէ որ քա՛ռ հաճոյս փոխենք :*

Համբերելու է ընդդիմախօսութեան . ո՞ր մարդը կրնայ վստահ ըլլալ թէ անսխալական է : Ո՞ր մարդը կրնայ պարծիլ թէ տրվելիք բան չունի : Եթէ ամէն մարդիկ նոյն կերպով խորհին ու խօսին , ա՛լ գոյութիւն չեն ունենար ա՛չ բարի նախանձ , և ոչ յառաջդիմութեան փափաք :

Ջիջողութեան հակառակն է անհանդուրժողութիւն ուրիկ ծագումի առած են այնքան քաղաքական ու կրօնական պատերազմներ , որոնք մարդկային ազգին համար պատուհասներ եղած են :

Պարտքեր կենդանիներու նկատմամբ . — *Առաջին տեսութեամբ մարդուս զարմանալի կ'երեւայ թէ մարդ պարտքեր ունի կենդանիներու նկատմամբ : Բայց երբ խորհրդածենք , այն ատեն կը համոզուինք : Արդարև մենք թռչնատոր էակներ ենք , բռնութիւն ու չարութիւն մեզի արժանի բաներ չեն որ կենդանւոյն վրայ ալ գործածենք : Ուրեմն քաղցրութեամբ վարուելու է կենդանիներու հետ ու անօգուտ տեղը չչարչարենք :*

Ձանազանելու է օգտակարները վնասակարներէն : Վերջիններուն դէմ մաքառելու է և զանոնք ջնջելու ենք մեր անձին պահպանութեան համար : Եթէ հարկ ըլլայ զանոնք մորթել մեր սնունդին համար , կարելի եղածին չափ քիչ տանջելու է : Անասնական բրտութիւն է չարչրկելը ու տանջելը մեր աշխատակիցները — ընտանի անասուններն՝ եզ , կով , ոչխար , ձի , չուն և ն. :

Օրէնքը կը պատժէ զանոնք որ ընտանի անասուններուն հետ գէշ կը վարուին :

Պարտք չընել . — *Պարտք ընելը , երկու կերպով կ'ըլլայ , կամ ստակ փոխ առնելով , կամ ապառիկ գնելով ինչ որ պէտք է : Այս երկու կերպն ալ արդէն երկար չեն տեւեր , շուտ վերջ կը գտնեն :*

Եթէ հարկը ստիպէ որ փոխառութիւն ընենք , գոնէ հաստատապէս միտքերնիս դնենք , կարելի եղածին չափ շուտ վճարելու : Աչխատութիւննիս կրկնապատկենք ու ի հարկին զրկանքներու ալ չանձնառու ըլլանք՝ փոխ կամ ապառիկ առուղին պահանջքը հատուցանելու համար : Երբ փոխ կ'առնենք , պէտք է մտածենք թէ ինչպէս պէտք է վճարել : Այն մարդն որ ստակ փոխ կ'առնէ , ետ տալու վստահ չեղած՝ անիկա ստախօս ու գող է : Պարտք ընելով՝ մեր արժանապատուութիւնը կը կորսընցնենք , ուրիշէն կախում կ'ունենանք : Պարտք ընելէ աւելի մեր ծախքերը նուազագոյն չափի վերածենք :

Խաղամոլութիւն . — *Հանգստու ալ ըլլաս , պէտք է աչխատիս ապրելու համար : Անհոգ , ծոյլ , մսխող մարդիկ կան որ նախամեծար կը համարեն խաղով իրենց ապրուստը հոգալ քան աչխատութեամբ :*

Առնք նախ աչխատութեան օրէնքը կը պղծեն : Մարդու մը համար՝ բանական էակի համար ամօթ է բախտէն ակնկալել իր ապրուստը զոր աչխատութեամբ միայն հայթայթելու էր :

Սխալ հաչիւ է ատիկայ , վասն զի աւելի կորնչցնող կայ խաղին մէջ քան թէ չահող : Խաղամոլը վերջ ի վերջոյ ծաղրելի կ'ըլլայ : Գիչերներով բախտին եռեւէն կը վազէ , մինչդեռ անիկա պահիկ մը կը ժպտի իրեն և իսկոյն խոյս կուտայ : Այն ունայն յոյսերու երկար ժամերուն ամէն ինչ կ'սպառէ , կը կորնչցնէ , նոյն իսկ իր կնկան ու զաւակներուն ինչքը : Խաղամոլը յիմար ու

եսասէր է որ իր բոլոր պարտականութիւններն ու գործուածքները կը մոռնայ ուրիշին համար, մինչ անիկա իրմէն խոյս կուտայ։

Դ. ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՊԱՐՏՔԵՐ

Ա. ՈՒ Բ. ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ

1. «Մի եղիցին քեզ այլ Աստուած բաց յինէն։»
2. «Մի արասցես կուռս։»
3. «Մի առնուցուս զանուն Աստուծոյ քո ի վերայ սուտիւեաց։»
4. «Յիշեսցիր զօրն շաբաթու՝ սրբել զնա։»

Աստուած մեր տէրն է. — *Ինք Աստուած Ս. պատուիրանով կը հրամայէ որ միայն ՉԻՆԻՔ ճանչնանք Տէր ու Աստուած. սիրենք, փառաւորենք ու պաշտենք Աստուած որ ազատած է մեզ սկզբնական մեղքէն ու մահուրենէն գերութենէն։ Յիսուս այս բոլոր երախտիքները յիշեցնելով մեզի, կ'աւելցնէ այն պատուիրանին վրայ. «Սիրեսցե՛ս զՏէր Աստուած քո յամենայն սիրտ քումմէ, յամենայն յանձն քումմէ և յամենայն մտաց քոց։» Այս է մեծ և առաջին պատուիրանը։*

Պարտաւոր ենք սիրել Աստուած սրտով, հոգւով ու մտքով, սիրել բոլոր զգացումով ու անկեղծութեամբ։ Վերջապէս սիրել ինքնաբերաբար և ոչ թէ բռնի կամ կեղծելով։

Աստուած սեր է. — *Ինչպէս որ անսահման է Աստուած, նոյնպէս անսահման է մարդոց նկատմամբ ունեցած իր սէրը։ Մարդիկ միշտ ծայրագոյն ապերախտ գտնուած են, մինչ Աստուած մարդոց ցոյց տուած է*

անսահման խնամք, գուրգ ու սէր, և նոյնը կը պահանջէ մեզմէ։

Ուրեմն բաւական չէ միայն ճանչնալ ՋԱՅՆ Տէր ու Աստուած, այլ և պէտք է հաւատալ Անոր, յուսալ Անոր։ Եթէ Աստուծոյ նուիրենք մեր սիրտն ամբողջապէս, հաւատացած կ'ըլլանք Անոր անսահման կարքին։ Հաստատապէս յուսացած կ'ըլլանք Աստուծոյ, եթէ միայն Աստուծոյ ընծայենք մեր միտքը, եթէ համբերութեամբ սպասենք՝ տանալ մեր առաքինութեան վարձատրութիւնը։

Անկեղծ սիրով սիրած կ'ըլլանք Աստուած, եթէ զգուշութեամբ պահենք Անոր Սուրբ պատուէրները, եթէ մեր ամբողջ կեանքը պատարագ տանք Աստուծոյ, ինչպէս որ Անիկա տուաւ մեզի. «Ո՛վ որ պատուէրներս կը պահէ, ա՛ն է որ կը սիրէ զիս, և որ կը սիրէ զիս՝ պիտի սիրուի իմ Հօրմէս։»

Կատարելութիւն. — *Աստուած Բ. պատուէրով կ'արգիլէ չնչաւոր և անշունչ էակներու և իրերու նմանութեամբ կուռք չունենալ ու պաշտել։*

Ոչ մէկ մեղք, յանցանք, ո՛չ մէկ մոլութիւն այնքան չի ցաւցներ Աստուծոյին սիրտը, որքան կռապաշտութիւնը։ Երբ քանական հոգիով ու իմացականապէս զարգացած մարդիկ կը չինեն ձեռագործ կուռքեր ու Արարչին երկրպագութիւնը, փառքն ու պատիւը կ'ընծայեն անշունչ ու անզգայ կուռքերուն, կը չարժեն Աստուծոյ արդար վրէժխնդրութիւնը, որովհետև Աստուած նախանձոտ է, իր փառքը չի տար չինծու առարկաներուն։

Սա՛ ալ տեսակ մը կռապաշտութիւն է, երբ մարդիկ չեն աշխատիր հեռացնել մոլորութիւնները, այլ միշտ կը փայփայեն, կը պահեն ու կը պաշտեն Աստուծոյ ատելի կիրքերը։

Կռապաշտութիւն չեն Ս. Եկեղեցւոյ օծեալ ու արքեալ պատկերներն ու խաչերը (Տե՛ս «Կրօնի Ուսում» Միջին Դասընթացք)։

Երրորդ պատուիրան. — *Աստուած գ. պատուէրով կը հրամայէ մեզի որ Աստուծոյ անունը մեր բերնին մէջ չպղծենք ու չանպատուենք: Աստուծոյ անունը պիտի գործածենք միայն մխիթարութեան, աղօթելու, գոհանալու առեն: Աստուծոյ անունը կ'անպատուենք սա՛ պարագաներու մէջ.*

1. Հայհոյելով. — *Ո՛վ որ կը հայհոյէ՝ կ'ուզէ որ Աստուած չարիք մը հասցնէ դիմացինին: Այդպիսի անձ մը կ'ինայ կրքի ազդեցութեան առակ և Աստուածն ալ կը խառնէ իր ոգեղ վարմունքին, իր սերէ զուրկ մտածողութեան մէջ: Ծնողքը կը հայհոյէ իր որդիներուն, որդիները ծնողքին. կը հայհոյեն թշնամուդն ու բարեկամին. կը հայհոյեն անձրեւին, երբ մարդոց կարծիքով ժամանակին երկինքէն չի տեղար. կը հայհոյեն անբան անասուններն որ մարդոց դրած ծանր բեռը չի կրնար տանիլ. կը հայհոյեն կտրած ձեռքին, ոտքին, պատռած հագուստներուն. կը հայհոյեն ծախելու, գնելու առեն. դանակին՝ որ չի կտրեր. սեղանին՝ որ չիտակ չի կենար...:*

Եթէ Աստուած բոպէ մը լսեր հայհոյողներուն խընդիրը, որունք զարհուրելի կերպարանքով, կծրատած անդամներով, լարած բռունցքով ու քամնելի հայեացքով երկինք կը նային, և կատարէր անոնց խնդիրը, իրենք՝ հայհոյողներն անդամ կը սարսափէին: Անէծք, հայհոյանք սերմանողը կը հնձէ անէծք ու հայհոյանք, որովհետև «Աստուած հատուցանէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր»: Ո՛չ թէ մեր թշնամիներուն հայհոյելու է, այլ պատնանք օրհնելու է, և չարի տեղ բարիք ընելու է:

2. Սուտ երդում ընելով. — *Հաստատութիւն մըն է երդումն որով մարդ Աստուած իբրև վկայ կը կանչէ ճշմարտութեան ոգին ու ատութեան վրէժին համար: Սուտ երդման թիւ ու համար չկայ: Ամէն մարդ պարտաւոր է չվարակուիլ այդ սխտով, որովհետև անգամ մը որ փորձուիս, դիւրութեամբ չես կրնար ազատուիլ ատոր ճիրաններէն: Սուտ երդուողը կը խոստանայ ամենակարող Աստուծոյ ներկայութեան խօսելու, և այս ըսելով՝ Ամենաբարձրեալին հետ տեսակ մը խաղ կը խաղայ: Անիկայ ոչ միայն կը պղծէ իր շրթունքներն ու սիրտը, այլ և կ'անպատուէ ամէնէն ճշմարիտ, ամէնէն սուրբ ու ամէնէն արդար Աստուածը: Ատոնք անպատիժ չեն մնար: Եթէ պարագաներն այնպէս բերեն որ սուտ երդումով մեծ չահ ունենաս և կամ վտանգէ ազատուիս, այսուամենայնիւ աւելի լաւ է ամէն բան կորնցնել, քան թէ սուտ խօսիլ: Սուտ երդումն երկար առեն ծածուկ չի մնար, անիկա օր մը կը յայտնուի ու իչխանութենէն կը պատժուի: Այդպիսին կը կորնցնէ իր ներքին խաղաղութիւնը, առնէն կը վերցնէ օրհնութիւնը, ու սըրտին հանգիստը: Այդպիսին կայենի նման երերեալ և տատանեալ կ'ըլլայ երկրիս վրայ: Ո՛վ որ չատ երդում կ'ընէ, կը հաստատէ որ ամէնէն չատ սուտ կը խօսի: Աչխարհ անոր չի հաւատար, սա՛ ալ երդումով կ'ուզէ հաւատացնել: Ճշմարտախօսը կարճ կ'ըսէ. տատիսան է ճոռոմաբան: Ամէնէն լաւն է սա՛ առածը. «Այօ՝ քս խօսք»: Ինչպէս Քրիստոս ալ պատուիրեց. «Եղիցի ձեր բան այո՛ այո՛, և ո՛չն ո՛չ, առաւել քան զայն ի չարէն է»:

Երդումը ևեռելի. — *Երբ իչխանութիւնը քիչ մը երդում կը պահանջէ, դուն կրնաս արդար խղճով երդում ընել: Մեր նախնիք կը հաւատային թէ ճշմարտապէս երդուողն Աստուածային պաշտօն կը կատարէ. ատոր համար երդմնեցուցչութիւնը եկեղեցական հանդէսով կը կատարուէր, և հիմայ ալ դատարանին մէջ խաչ, աւետարան ու փորուրար կայ, ինչպէս Ռուս դատարաններու մէջ, ու աւետարան Օսմ. դատարաններու մէջ: Քահանայացուն հրապարակաւ եկեղեցւոյ մէջ կ'երդնու հաւա-*

տարիմ մնալ եկեղեցւոյն: Հայրապետն ու Պատրիարքը կ'երդնուն եկեղեցւոյն, ազգին ու իշխանութեան հաւատարիմ մնալ: Այսպէս ամէն պաշտօն ընդունողը կ'երդնու: Այս կը կոչուի պատրաստական երդում: Այր ու կին Սուրբ Սեղանին առջև պսակուելու առնն կ'երդնուն ցմահ հաւատարիմ ըլլալ իրարու. այս ալ կը կոչուի ամուսնական երդում: Վկան կ'երդնու դատարանին առջեւ սուտ խնդրի մասին ճշմարիտը խօսելու:

3. Համայնքիւնեերով. — Համայնք կը նշանակէ Աստուծոյ անունով մարդոց կարողութենէ վեր բաներ ընել պարտղութիւններով, ինչպէս ոմանք ջրով լեցուն ամանի մը կը դնեն և անոր վրայ բաներ մը լսրտելով՝ իբր թէ չորը կը հեռացնեն:

Համայողները Թուղթի մը կտորի վրայ Ս. Գրքէն հատուած մը կը գրեն ու ասով հազարումէկ գուշակութիւններ կ'ընեն, իբր թէ կտրտուած իրերը կը գտնեն, կ'որոշեն գտնուելու տեղն ու ժամանակը:

Շատեր կը կարծեն թէ որոշեալ օրեր միայն կարելի է ցանել, տնկել, ճամբորդել, և այլն: Կարծես թէ բոլոր օրերն ալ Աստուծմէ ստեղծուած չըլլային, և նաև նոր լուսին տեսնելնուն՝ որուն որ երեսը նային, այն ամսուան յաջողութիւնն ու ձախողութիւնն այն մարդուն բախտէն կախում ունի:

Շատեր հաւատք կ'ընծայեն Թուչուններու ձայնին, իբր թէ երբ հաւն աքաղաղի նման կանչէ, մարդ կը մեռնի, բուի ձայնը ձախողութեան նշան է: Մեծ նշանակութիւն կուտան ականջ խօսելուն, երակ խաղալուն, և այլն:

Այդպիսիներուն հաւատալու չէ, թէև համայողները հաւատացնել կը կեղծեն իբր թէ Աստուծոյ անունով կը կատարեն: Աստուք Աստուծոյ անունը ի չարն կը գործածեն:

4. Պատապ տեղը յիշելով. — Կան ալ մարդիկ որ ոևէ խոտակուտթեան առնն անյարմար տեղեր չարուշնակ Ս. Գրքէն օրինակներ կը բերեն: Ուր որ խնդիրը Աստուծոյ անուան գործածութեան մասին է, պէտք է պակսեցնել քան թէ աւելցնել: Կան ալ որ — կեղծ բարեպաշտներ — Աստուծոյ անունն իրենց բերնէն չեն ձգեր, բայց միեւնոյն առնն կը զրպարտեն ուրիշները:

Սուրբ or. — Աստուած Դ. պատուիրանով կը հրամայէ որ գործով ցոյց տանք իրեն նկատմամբ մեր պարտականութիւնները, սրբելով այն օրը՝ չաբաթը, զոր անիկա մարդոց սրբութեան համար սահմանեց:

Հրեից շաբաթը. — Հրէից չաբաթը կը կայանար մարդոց անգործ կեանքին մէջ: Աչխատանքին արգելքն այն ատելճան չափազանցութեան հասած էր որ ո՛չ մէկ Հրեայ կրնար կրակ վառել ու կերակուր պատրաստել: Նոյն իսկ որոշուած էր թէ քանի քայլ ճամբորդելու է: Պատուիրազանցը կ'ենթարկուէր ամէնէն խիստ պատիժի, *խարկոծման:*

Հրէից չաբաթը հանգստեան օր էր նաև բանաւոր ու անբան էակներու համար, ինչպէս նաև անչունչ առարկաներու համար: Հանգիստը կը տարածուէր ամբողջ քնութեան վրայ: Այնպէս որ ևօթն տարին անգամ մը ո՛չ կը ցանէին և ո՛չ կը հնձէին: Ինչ որ առանց մշակութեան բուսնէր, կը պատկանէր աղքատներուն ու կենդանիներուն:

Շաբաթ օրը հանդիսաւ ընելու պատուիրանն այն ատելճան բծախնդրութեան հասցուցած էին որ նոյն օրը բարի գործ ալ չէին կատարեր: Աստր համար Յիսուս այնպիսի ըմբռնման դէմ վերուկացաւ և սա մեծ գաղափարը յայտնեց թէ «Շաբաթն վասն մարդոյ եղև, և ոչ թէ մարդ վասն շաբաթու»:

Քրիստոնեաներուն հանգստեան օրը. — Քրիստոն-

հաներուն մէջ չաբաթը փոխուեցաւ կիրակիի։ Սրբուեցաւ այդ օրը, որովհետեւ Քրիստոս այդ օրը Յարութիւն առաւ և Ս. Հոգին այդ օրն իր շնորհը յայտնեց առաքեալներուն վրայ։ Կիրակին եղաւ *տօնի օր*։ Այդ օրը մարդ կը մոռնայ աշխարհայինը և կը վերանայ դէպ ի Աստուած։ Կիրակին պէտք է սուրբ ընել, այսինքն զայն յատկացնել վեհի նպատակի համար։ Այս պահանջքը կատարելու համար երեք պայման պէտք է. *սուրբ սիրտ*, *սուրբ խօսք*, *սուրբ գործ*։ Այս բանն ամէն տեղ կարելի է կատարել, ինչպէս գործը բնութեան մէջ, նոյնպէս ալ ներքը ընտանեկան խրճիթը։ Բայց ոչ մէկ տեղ չենք կրնար վայելել այն հոգեպարար ուրախութիւնն որչափ եկեղեցւոյն մէջ։

Բազմութիւնը գեղեցիկ չարականներու, մեղեդիին ազդեցութեան տակ աւ՛ աւելի կ՛աղօթէ, աւելի կը մօտենայ Աստուծոյ, ինչպէս որ Աստուած ալ մեզի կը մօտենայ. «Մերձեցարուք առ Աստուած, և մերձենայ առ ձեզ»։

Կիրակին սուրբ չպահողներ. — Կիրակի օր եկեղեցին բացակայող և ո՛չ մէկը կրնայ արդարանալ։ Բացակայութեան պատճառներն ամէնքն ալ փցուն առարկութիւններ են, ինչպէս մէկը կ՛ըսէ թէ ժամանակ չունի, պիտի աշխատիմ. ուրիշ մը կ՛ըսէ թէ եղանակը յարմար չէ, մինչ ուրիշ բանի համար եղանակը յարմար էր. երրորդը կ՛ըսէ թէ յարմար, վայելուչ զգեստ չունիմ, կարծես Աստուած հանդերձներուն կը նայի, անիկայ կը մոռնայ թէ Աստուած *սիրտ* կը պահանջէ. չորրորդը ինքզինք կ՛արդարացնէ անով թէ եկեղեցւոյն մէջ լսածը առնն ալ կրնայ լսել. հինգերորդը կ՛ըսէ թէ եկեղեցի յաճախելով՝ բարի Քրիստոնեա՞յ կ՛ըլլայ. ո՞չ ապաքէն ամէն եկեղեցի յաճախող բարի Քրիստոնեայ չէ։ Այդպիսին կ՛ապացուցանէ թէ իր հոգին բանի մը պէտք չունի

դժբախտաբար։ Ըսե՛ք այդպիսիներուն. «Յիսուս տաճարին մէջ այնպէս կ՛զգար թէ իր հայրենի տունն եղած ըլլար, ո՛ւր մնաց դուն»։

Կը մեղանչեն, նաև կիրակին կը պղծեն հետեւեալները.

1. Ով որ առտուն կանուխ եկեղեցի կ՛երթայ Աստուծոյ խօսքը լսելու, իսկ ճաշէն ետք կ՛ընէ Աստուծոյ արգիլածները։

2. Ով որ կիրակի օրեր եկեղեցւոյ մէջ կը մոռնակցի երգերուն ու ժամասացութեան, իսկ երեկոյեան դէմ փողոցներն ու անվայել տեղեր ազատ խաղեր կ՛երգէ։

3. Ով որ կիրակի առաւ հրեշտակի կերպարանք առած՝ աղօթող ժողովուրդին մէջ կը կենայ, իսկ երեկոյին գինով, անարգ մարդոց կ՛ընկերանայ։

4. Ով որ եկեղեցւոյն մէջ կ՛աղօթէ, իսկ եկեղեցիէն դուրս կը հայհոյէ, որովհետեւ կիրակին արքեցութեան օր, թափառելու օր, պարելու օր չէ։

Կիրակին հոգեկան ուրախութեան օր. — Կիրակին մեզի համար հոգեպէս յարութիւն առնելու օր պիտի ըլլայ. անիկա պէտք է մեր վերութեան յատկացուի. այդ օրը մենք ալ յարութիւն պիտի առնենք աշխարհայինն հոգւոյն ու վիշտերէ և քիչ մը Աստուծոյ հաճելի կեանք վարենք։ Պարզ, մաքուր զուարճութիւնները, ինչպէս բնութեան գեղեցկութեամբ հրճուիլ, ընտանիքին ու բարեկիններուն հետ ուրախանալ, բարոյական անձերու հետ հաղորդակցիլ, ահա սոքա են այն ուրախութիւնները որով մենք կիրակին սուրբ պիտի պահենք և մտքով դէպ ի Աստուած պիտի վերանանք։ Ամբողջ կիրակին այսպիսի ուրախութեան պիտի նուիրենք, ոչ թէ միայն եկեղեցի եղած ատեն։

Կիրակի օրեր սիրոյ գործեր կատարէ, մխիթարէ տգատարները, այցելէ հիւանդներուն, այցելէ որբերուն,

ուրախացի՛ր և ուրախացո՛ւր զանոնք: Ահա սոնք են մաքուր ու սուրբ կոչուած ուրախութիւնները որոնք ո՛չ կը ձանձրացնեն մեզ և ո՛չ ալ կը զղջանք սոնց վրայ, այլ ընդհակառակը միշտ նոր սիրով կը լեցուինք:

Ե. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐ

«Պատուեա զհայր քո և զմայր զի բարի լիցի քեզ և զի երկայնակեաց լինիցիս ի վերայ երկրի.»

Ծնողին իրաւունքը. — Երկրի վրայ Աստուծոյ փոխանորդն են ծնողքը: Աստուած ծնողքին վրայ ո՛չ միայն պարտաւորութիւն դրած է որ զաւակին կերակրեն, հոգան անոնց պէտքերն ու դաստիարակեն, այլ և իրաւունք ալ տուած է որ պատժեն որդիները թէ՛ խօսքով և թէ գործով որպէս զի անոնք «Որդի Աստուծոյ» ըլլան:

Ինչպէս որ Ա. պատուիրանն ամէնէն դժուարն ու ամէնէն մեծն է, այնպէս ալ հինգերորդը ամէնէն բնական ու ամէնէն գեղեցիկն է: Արդեօք բնական չէ՞ սիրել զանոնք որ նախ մեզ սիրած են, սոնք մեզ իրենց բազուկներուն վրայ կսակեց և յաճախ իրենց անձը վտանգի ենթարկելով հոգացած ու պահպանած են մեզ:

Ցարգացիր ծնողին. — Աստուծմէ ետք ծնողք են զաւակներուն կեանք տուողը. ծնողք կը հոգան իրենց զաւակին մունդն ու դաստիարակութիւնը. զաւակներու վիչտն և ուրախութիւնը ծնողքինն ալ են: Հիւանդ զաւակներու անկողնին քով ծնողք կը նստին, զաւակներուն երջանկութիւնը ծնողքին ուրախութիւնն է, զաւակներուն վիչտը ծնողքին դառնութիւնն է. քանի՛ քանի՛ անգամ գիշերները մայրն անքուն կեցած է զաւկին օրրանին քով, հայրն ո՛րքան քրտինք թափած և ո՛րքան դառնութիւն կրած է զաւկին պատճառաւ:

Ուստի Աստուած ծնողքն իր պաշտպանութեան ներքեւ կ'առնէ և կը պատուիրէ զաւակներուն՝ ըսելով. «Պատուէ հայրդ ու մայրդ»:

Մի՛ արհամարհեր ծնողիդ. — Ուր որ ծնողքը կը յարգուի, ընտանեկան երջանկութիւնն ու օրհնութիւնն անպակաս են, իսկ ուր որ ծնողքը կ'արհամարհուի, այնտեղէն կը վերնայ օրհնութիւնն ու խաղաղութիւնը, և տարի կը յաջորդեն երկպառակութիւն որ ընտանիքը կը փճացնէ:

Այն որդին որ կը ծաղրէ իր հայրը, նոյն վիճակին պիտի մատնուի օր մը. գէշ տղան բարի չի կրնար ըլլալ երբէք: Հօրն օրհնութիւնը կը հաստատէ զաւակներուն տունը, մօրն անէծքը կը քակէ զաւակներուն տունը:

Մի՛ արհամարհեր. — Անոնց խրատը մի՛ արհամարհեր, այլ միշտ մտիկ ըրէ, մի՛ կարծեր որ դուն այնքան խելացի ես որ անոնց խորհրդին ու յորդորին պէտք չունենաս:

Մի՛ ծաղրեր ասոնց խօսքերը. — Անոնց սխալը ծաղրի առարկայ մի՛ դարձներ, անոնց թերութիւնը մի՛ ցուցներ ուրիշին: Զգուշացիր ամէնէն ջնջին արհամարհանքէ անգամ. ով որ իր ծնողքը կ'արհամարհէ, կը վչտացնէ՝ մարդոց ամէնէն ապերախտն է երկրիս վրայ:

Մի՛ բարկանար ասոնց վրայ. — Երբէ՛ք տեղի մի՛ տար որ արդար բարկութեամբ քեզի դէմ սրտմտին:

Մի՛ գրգռեր զասոնք. — Երբ անոնք խօսին, լռէ, եթէ արդիւնն, մի՛ հակառակիր, եթէ յորդորեն, հնազանդէ: Այն զաւակներն որոնք ծնողքին կը հակառակին, ցաւ են անոնց համար. ընդհակառակն՝ իմաստուն որդիներն ու-

բախտաւորութիւն են: «Որդի խնամատուն ուրախ առնէ զհայր, որդի անմիտ տրտմութիւն է մօր»:

Մի քանամեայ աւոնց ծերուքեան ատեն. — Երբ մարդ կը ծերանայ, նեղսիրտ ու կամակոր կը դառնայ. բայց դուն պիտի աշխատիս կարգ մը ցոյց չտալ անոնց: Ինչ մարմնական ու հոգեկան պակասութիւններ ալ ունենան, յարգէ զանոնք. աչքիդ առջեւ բեր անցեալը, յիշէ՛ անոնց սէրն ու մտածէ՛ սա բանին վրայ թէ մենք ալ ծեր պիտի ըլլանք:

Ո՛չ մէկ ժամանակ ձեռք չբարձրացնես հօրդ ու մօրդ դէմ: Աթենացիք կը կտրէին այն ձեռքն որ համարձակած էր իր ծնողքին զարնել. Ս. Գիրքն ալ կ'ըսէ. «Որ հարկանէ զհայր իւր կամ զմայր իւր, մահու մեռցի». ժողովրդական առածն ալ կ'ըսէ. «Հայրն ու մայրը ծեծողին ձեռքը կը քաշուի»:

Ծառայ աւոնց. — Վարմունքովդ քաղցրացուր անոնց դառն օրերը, անուշ խօսքովդ մոռցնել տուր անոնց վիշտը, լա՛ւ խնամէ անոնց հիւանդութեան օրերուն: Անոնց լաւութիւնը քու ուրախութիւնդ պիտի ըլլայ, անոնց ցաւը քու ցաւդ: Յիշէ՛ Յովսէփը, երբ անիկա ինքզինք իր եղբայրներուն յայտնեց, անոր առաջին հարցումն եղաւ. «Արդեօք հայրս կենդանի՞ է»: Գիտե՞ք արդեօք այնուհետեւ ինչպիսի խնամք ցոյց տուաւ իր ծերուկն հօր:

Եթէ ծնողքդ քեզմէ բան մը ուզեն, մի՛ մերժեր, սիրով կատարէ, տեղի մի՛ տար որ կրկնուի: Դուն մանուկ հասակէդ անգամ կրնաս անոնց ծառայել: Իսկ երբ մեծնաս, ինչո՛ւ որ կրնաս վարձատրէ անոնց անքուն գիշերները կրած նեղութիւնը: Եթէ կուզես լաւ զաւկի օրինակ մը, յիշէ՛ Յիսուսը, որ իր մայրը Յովհաննէսի խնամքին կը յանձնէր:

Հնազանդ եղէք աւոնց. — Հնազանդ որդին կը կատարէ ծնողքին բոլոր պատուէրները ոչ թէ տրտնջալով ու դժգոհելով, այլ սիրով: Հնազանդ որդին կը կատարէ ծնողքին ամէն ծանր առաջարկութիւններ, որովհետեւ կը յիշէ թէ իր ծնողքն իր լաւութեան կը ցանկան: Զը մոռնանք Պօղոս առաքեալին խօսքը. «Որդի՛ք, հնազանդ լերուք ծնողաց ձերոց ի Տէր»: Որդի մը ծնողքին օրհնութիւնը չառած՝ չի յաջողիր: Ծնողքին օրհնութիւնն ոչ մէկուն վնասած է: Շատ գեղեցիկ գովեստ է, երբ ծնողք կը պարծենան իրենց զաւակներուն հնազանդութեան վրայ: «Ես էր այն (ծնողաց) հնազանդ և Յիսուս զարդանայր իմաստութեամբ և չնորհօք, Աստուծոյ և ի մարդկանէ:»

Սիրեցի՛ք ձեր ծնողքը. — Բնական է որ զաւակը կը սիրէ իր ծնողքը: Մի խնայեր նոյն սէրն, եթէ աստնք քեզի դէմ խիստ ալ վարուին, որովհետեւ իրաւացի բարութեան մէջ ալ սէրը կը բնակի: Ցոյց տուէք այն սէրը, երբ դուք անոնցմէ աւելի բանդէտ ըլլաք և եթէ երկրաւոր պաշտօնով չատ ու չատ բարձր ըլլաք ձեր ծնողքէն: Մ'րպիսի տգեղ ու տխմար է եթէ մարդ բարձր պաշտօնի հասնելով՝ դժուարութեամբ կը յիշէ իր անցեալը կամ պատուաւոր հասարակութեան մէջ աարբեր կերպով կը վարուի իր ծնողքին հետ: Կը ճանչնամ մէկն որ կը սիրէր իր հայրն որ գինք էֆենտի որդի անուանէ: Այս առթիւ չատ սիրուն օրինակ է եպիսկոպոսներէն մէկուն վարմունքն որ աստիճանին բարձրացած էր: Օր մը երբ աստր աղքատ, գիւղացի պատառ մայրը տեսնել կ'ուզէր իր զաւակը, ծառաները հանեցին աստր հին գիւղացի հագուստներն ու նոր զգեստներ հագցուցին: Եպիսկոպոսը մերժեց տեսակցութիւնը՝ ըսելով, տիկին իր մայրը չի կրնար ըլլալ, վասն զի եթէ ըլլար, գիւղական տարազով պիտի ներկայանար: Տիպուեցան դուրս հանել

ու զգեստները փոխել։ Մայրն իր զգեստներով ներկայացաւ։ Եպիսկոպոսը գրկեց զայն և իր քովը պահեց վառելի ու պատիւ մէջ։

Երբ կը հնչէ անունց կեանքի վերջին ժամը, մի՛ հեռանար անոնցմէ. քաղցր ժպիտով անոնց վերջին բոպէն քաղցրացո՛ւր, և երբ անոնք մեռնին, թող անոնց յիշատակը քեզի քաղցր ըլլայ, պատուաւոր կերպով թաղէ, գերեզմանին վրայ դրած քարդ ըլլայ քու վերջին երախտագիտութիւնդ այն անթիւ օրհնութեանց համար զոր ստացած ես անոնցմէ։ Անոնց յիշատակին անջինջ մնայ մէջդ։

Յարգանք ծերերուն. — Ո՛չ միայն ծնողքդ պիտի յարգես, այլ և բոլոր ծեր մարդիկն առ հասարակ։ Հինաւուրց կաղնին որուն գլխէն չատ փոթաններ անցած են, քու յարգանքիդ արժանի պիտի ըլլան։ Բարձր լեռներն ու ծիրանիներն աւելի մօտ են երկինքին, կ'ըսէ առածը։

Անգամ մը Ողիմպիական խաղերունատեն, երբ բոլոր տեղերը բռնուած էին, ծերունի մը եկաւ։ Ասիկա երկար ատեն երիտասարդներուն և ծերերուն մէջ ապրելն անդին ինկաւ, տեղ փնտռեց, բայց ոչ ոք մտածեց անոր տեղ տալու։ Երբ այն տեղն եկաւ ուր Սպարտացիները բազմած էին, յանկարծ Սպարտացիք ամէնքն ալ ոտքի ելան և անոնցմէ իւրաքանչիւրն յարգանքով կանչեց որ իր տեղը հրամմէ։ Ասոր համար առած էր Յունաց մէջ. «Աթենացիք գիտեն թէ ո՛րն է բարին, իսկ Սպարտացիք գիտեն թէ ի՛նչպէս կատարելու է»։ Դուք ալ նոյնը ըրէք։

Յարգանք ու սէր ուսուցիչներուն. — Ձեր երկրորդ հայրերն են ձեր ուսուցիչները։ «Ո՛նկնդի՛ր լերուք առաջնորդաց ձերոց և հպատակ կացէ՛ք նոցա, զի նոքա տքնին վասն ոգւոյ ձերոյ, որպէս թէ համարս տալոց են ընդ ձեր»։ Ձեր ուսուցիչները ձեզի նկատմամբ ծնողա-

կան պարտականութիւն կը կատարեն, որովհետև անոնք կը կրթեն ու կը դաստիարակեն։ Անո՛նք են որ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը=Խօսքը ձեր մէջ պիտի հիմնեն, անոնք են որ պիտի հակեն ձեր հոգւոյն վրայ, վասն զի հաշիւ պիտի տան Աստուծոյ առջև։

Ուսուցիչներուն աշխատանքը հոգեկան է, հոս սէր և եռանդ կարեւոր է, սէր ու ոգեւորութիւն կը պահանջուի այսպիսի մշակներէ։

Աշակերտներն իրենց վարմունքով պէտք չէ դառնացնեն ուսուցչին կեանքը, պէտք չէ՛ այնպիսի ընթացք մը բռնեն որ ուսուցիչը ձանձրանայ։

Աշակերտը աշխատութեամբ ու հնազանդութեամբ ուսուցչին ցոյց կուտայ իր ծառայութիւնն ու սէրը։

Եղբայրներու եւ քոյրերու փոխադարձ պարտականութիւն. — Զաւակները պարտաւոր են փոխադարձաբար զիրար սիրել ու յարգել, իրարու հաճոյակատար ու քաղաքավար ըլլալ։ Անդրանիկները պարտաւոր են պաշտպանել կրտսերները և իրենց հայր անոնց հոգածու ըլլալ։ Կրտսերները պարտաւոր են սիրել, յարգել իրենց երէց եղբայրներն և հնազանդիլ անոնց։ Եղբայրները պարտաւոր են պաշտպանել իրենց քոյրերը և անոնց հետ մրցիլ քաղցրաբարոյութեան ու հաճոյակատարութեան մէջ։ Այս սիրալիր յարաբերութիւնը պէտք է չարունակուի ընդ միշտ ու չխզել ընտանեկան կապը։

Ընտանիքին միւս անդամներուն նկատմամբ պարտքեր. — Ինչ սէր, յարգանք, հնազանդութիւն ալն. կը պարտիլք ձեր հօրն ու մօրը, նո՛յնը պարտիք նաև ձեր մեծ հօր, մեծ մօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, հօրեղբօրորդւոյն, մօրեղբօրորդւոյն, և վերջապէս ձեր ընտանիքին բոլոր անդամներուն։

Ծառայի նկատմամբ պարտքեր. — Շատ խնամով պէտք է ընտրել ծառան, եթէ պէտք կայ, անոր վրայ

հակել, վստահիլ անոր պարկեշտութեան ու գործունէութեան: Հին ծառաներուն նկատմամբ երախտիքով վարուիլ, չմոռնալ երբէք թէ անոնք ալ մարդ են: Տղոց թոյլ տալու չէ որ անոնց հետ կշտութեամբ ու խստութեամբ վարուին:

Ծառաներու պարտքեր. — Ծառաները պարկեշտ, գործունեայ, քաղաքավար ու հաճոյակատար ըլլալու են, նաև տան տղոց բարի օրինակ հանդիսանալ ու բարի խորհրդատու. տեղ չիմոխել չարունակ, և միշտ համակրելի ըլլալ:

Զ. ՄԵՐ ՆՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՊԱՐՏՔԵՐ

Մեր նմաններուն նկատմամբ պարտքերը կը կայանան երկու գլխաւոր առաքինութեանց մէջ. Արդարութիւն և գթութիւն:

Արդարութիւնը հրամայուած է մեզի սա պատուիրաններով. 1. Մի՛ սպանաներ, 2. Մի՛ գողնար, 3. Մի՛ սուտ վկայեր ընկերիդ քումմէ, 4. Մի՛ ցանկանար տան ընկերիդ քո:

Իսկ գթութիւնը հրամայուած է. 1. Սիրեսցե՛ս ընկերդ քո իբրև զանձն քո, 2. Բարի արարէք աստուածց ձերոց:

Ա. ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐ

1. Մի՛ սպանաներ

Սպանութեան շարժառիթներ. — Սպանութենէ զգուշանալու համար երբէք մի բարկանաք: Մի՛ ատէք, հեռացէ՛ք ագահութենէ, վրէժխնդրութենէ:

Բարկութիւն, նախանձ. — Գազանի կը նմանի բարկութիւնը, այն ինչ չղթան կը կոտրէ, հետեւանքն անչուշտ վնասակար կ'ըլլայ: «Բարկանայք և մի՛ մեղանչէք, արեգակն ի վերայ բարկութեան ձերոյ մի՛ մտցէ»: «Բարկութիւն մարդոյ ոչ գործէ չարութիւն Աստուծոյ»: Ով որ Ս. Գրքի այս պատուիրանին չի հետեւիր և բարկութիւնը կը պահէ սրտին մէջ, այդպիսի պահուած բարկութիւնը իսկոյն ատելութեան կը փոխուի: Նախանձը, այսինքն չար նախանձը=մախաւանիը ատելութիւն կը մտուցանէ. մախանքը թշնամութեան պատճառ կ'ըլլայ: Կայենի, Աբելի ու Յովսէփի եղբայրներուն պատմութիւնը բաւական է ճանչնալու թէ ինչ է մախանքը: Մախանքը չի կրնար համբերել որ մէկը հարուստ ու բախտաւոր ըլլայ իրմէն աւելի, մէկն իրմէն աւելի յարգուի:

Զգուշանալ վրէժխնդրութենէ ու ագահութենէ. — Մի՛ վարժուիր վրէժխնդրութեան որուն հետեւանքը կ'ըլլայ սպանութիւն. յիշէ՛ Հերովդէսի կինն որ վրէժխնդրութեան համար գլխատել տուաւ Յովհաննէս Մկրտիչը:

Ագահութիւնն ալ մարդը սպանութեան կը տանի: Ագաթ ագահութենէ մղուած սոխակուցաւ սպաննել Նաբովթը: Ագահութեան հետեւանք էր որ Յուդա մատնեց 30 արծաթի տեղ իր Վարդապետը:

Թռչուններուն բոյնը քրքրելն ալ մարդասպանութիւն կը վարժեցնէ:

Մարդասպանի մը խոստովանութիւնը. — Մարդասպանը կայենի պէս տառապեալ է, հանգիստ չունի:

Մարդասպան մը կախաղան կը հանէին: Խոստովանահայր քահանան կ'աշխատէր մխիթարել զանիկա, բայց մարդասպանը յարեց. «Ես իմ արժանի պատիժս կրեցի, ահա ձեզի խնդիր մը, ըսէք ձեր բոլոր ծանօթներուն որ իրենց զաւակներուն թոյլ չտան չարչարել կենդանիները: Ես սկսայ թռչուններուն բոյները քրքրել, թիթեռնիկ-

ներու թեւերը կտրատել, ճանճերուն ոտքերը հանել, ասով հաճոյք կ'զգայի: Ծնողքս չէին արգիլեր այդ բաները: Թշուառութիւնս սկսաւ կեանքիս ապականիլով եւ վերջացաւ մարդասպանութեամբ:»

Ուրեմն, տղա՛ք, զգուշացէ՛ք այդպիսի արարքներէ, որովհետեւ ատոնք մարդ կը դրդեն դէպի սպանութիւն:

Ջ. Մի՛ գողնար

«Մի՛ գողնար»ի նշանակութիւնը. — Աստուածաշունչի «Մի՛ գողնար»ի իմաստը սա է թէ ձեռնամուխ մի՛ ըլլար նմանիդ սեպհականութեանը:

Մարդս կրնայ զանազան կերպով սեպհականութիւն ձեռք բերել. նախ արդար, օրինաւոր ու կանոնաւոր եղանակաւ — աշխատանքով, մշակութեամբ, առեւտուրով, ժառանգութեամբ: Երկրորդ անարդար=ապօրէն ճամբով — գողութեամբ, յափշտակութեամբ: Աստուածաշունչի այս վերջին ձեւին համար է, որով բացէ ի բաց կ'արգիլուի ապօրէն սեպհականութիւնը:

Որո՞նք են գողերը. — Առ հասարակ առազաստ անունը կուտանք անոնց որ ճամբան դարանակալ ըլլալով՝ կը կողոպտեն ճամբորդը, կամ անոնց՝ որ գաղտնի տուն կը մտնեն ու կը յափշտակեն դրամ, հանդերձ:

Կան մարդիկ որ Աստուծոյ պատուիրանը պահելու համար չեն դողնար: Արդեօք հասարակ գողերէն ու հասարակ աւազակներէն ուրիշ գողեր կա՞ն: Գող չէ՞ այն որ դրացւոյն հողէն մաս մը կը խորէ: Գող չէ՞ այն որ դրացւոյն պարտէզի պտուղները կը քաղէ կամ արտէն խուրձն ու որայն կը տանի: Գող չէ՞ այն որ իրեն յանձնուած աւանդը (օրինակ՝ դերձակի մը կտոր մը կերպասը, ջաղացպանի մը գրիւ մը ցորենը) կը պահէ: Գող չէ՞ այն որ գտածը ետ չի դարձներ: Գող չէ՞ անիկայ որ ընկերէն

բան մը կ'ուզէ եւ վերջը կ'ուրանայ կամ վնասուած ետ կը դարձնէ: Գող չէ՞ անիկայ որ մշակին քրտինքին վարձքը կամ կը կտրէ կամ մասամբ կուտայ եւ կամ զանազան խոստումներով ձրի կ'աշխատցնէ: Գող չէ՞ անիկայ որ աշխատելու, կամ առանց կանոնաւորապէս աշխատելու վարձք կը պահանջէ: Գող չէ՞ այն վաճառականն որ լաւ ապրանքի տեղ գէշը եւ կամ կեղծը կը ծախէ, և կշիռքի մէջ խաբեբայութիւն կ'ընէ: Գող չէ՞ անիկայ որ իր յաճախորդին անփորձութենէն օգուտ քաղելով՝ բարձր գին կը պահանջէ: Գող չէ՞ այն յաճախորդը որ արդար վաստակի գինը կամ պակաս կուտայ կամ կեղծ դրամով կը գնէ: Գող չէ՞ այն բժիշկն որ փոխանակ մէկ երկու այցելութեամբ բուժելու հիւանդը, չարաշահութեան համար հիւանդութիւնը կ'երկնցնէ: Գող չէ՞ այն պարտապանն որ փոխ կ'առնէ՝ նախապէս համոզուած ըլլալով որ չպիտի կրնայ վճարել: Գող չէ՞ անիկայ որ քաղցր լեզուով ընկերին գրպանը կը պարպէ: Գող չէ՞ այն վաչխառուն որ մնծամեծ տոկոսներ կը պահանջէ: Գող չէ՞ այն մուրացկանն որ թէեւ ուժ ունի և կրնայ քրտինքով իր հացը ճարել, բայց աշխատիլ չուզեր, օտարին հացը կ'ուտէ: Գող չէ՞ այն խնամակալն որ իր խնամքին յանձնուած որբերուն և որդիներուն ինչքն իր օգտին կը գործածէ: Գող չէ՞ այն որդին որ ծնողքին սեփականութիւնը ծածուկ կը ծախէ և կը խաբէ իր ընկերն՝ ըսելով թէ մէկն իրեն նուէր ըրած է: Գող չէ՞ այն էրիկ մարդն որ իր կնոջ սեփականութիւնը կը վատնէ թղթախաղի, արբեցութեան, և իր ինչքը կը վաճառէ որով կը զրկուին իրենները: Գող չէ՞ այն պաշտօնեայն որ անաչխատ թոշակ կ'առնայ: Գող չէ՞ այն քահանայն որ պարտականութիւնը չկատարած դրամ կ'առնէ: Գող չէ՞ այն մարդն որ կը ծածկէ իր կարողութիւնը, որպէս զի Աղգին ու Տէրութեան վճարելիք տուրքը լիովին չտայ:

Վերջապէս առաջին չարիքը չատ ջնջին բան է, բայց երբ վարժուի ատոր գողութեան, անիկա յետոյ լուռներն ալ կը գողնայ։ Առածը կ'ըսէ. «Ջուին գողը ձի ալ կը գողնայ։

Գողութիւնը պզտիկով կ'սկսի, մեծով կը վերջանայ։

Քանի՛ քանի՛ տղայոց յանցանքը սկսեր է քանի մը խնձոր գողնալով և վերջացած է աւազակ դառնալով։

Մի՛ մոռնաք Աւետարանի խօսքը «Որ ի փոքուն հաւատարիմ է, և ի բազումին հաւատարիմ է, և որ ի փոքուն անիրաւ է, և ի բազումին անիրաւ է»։

Գողերուն պատիժը. — Ինդիր չէ թէ կա՛յ գողութիւն որ կը յայտնուի, կա՛յ ալ որ ծածուկ չի մնար։ Աստուծոյ պատիժէն և ո՛չ մէկը կրնայ ազատիլ։ Անարդար գործը չատերուն սիրան ու հոգին կը վրդովէ, կ'ալեկոծէ։ Քանիներ զոր աշխարհ երջանիկ կը համարի, բայց իրենք զրկուած են ներքին հանգստէն և քուն չունին փափուկ անկողնին մէջ։

Հարամ ապրանքը չուտուիր. Հարամ ապրանքը բոնեերուն չանցնիր. — Գողութեամբ հաւաքուած հարստութիւնը ինչ ձեւով որ գործես, որքան որ խնայող ըլլաս, ո՛րքան ժլատութեամբ վարուիս, այնու ամենայնիւ ինչպէս եկած է, այնպէս ալ կ'երթայ, վերջ չունի։ Գողերն իրենց հետ բան մը չեն բերած աշխարհ, և բան մը չեն տանիր աշխարհէն։ Այդպիսիներուն միակ ունեցածն իրենց ծանրաբեռնած խիղճն են։ Եթէ գողութեամբ հայրը հարստացած է, անշուշտ որդին կամ թոռը աղքատ կ'ըլլայ, ինչպէս որ չար զաւակներ կ'աշխատին, բայց հաց չունին, կը չինեն՝ բայց անոուն կը մնան։

Ապագային ձեզմէ իւրաքանչիւրը թող լաւ քննէ թէ ինչ միջոցներով հարստացեր է, արդեօք իր սեփհականութեան մէջ հարամ մաս կա՞յ, արդեօք մէկուն անէծքը վրան կա՞յ, և թէ քննութեան արդիւնքն ըսէ իրեն թէ ապօրէն, անարդար եղանակաւ ձեռք բերուած մաս մը

կայ իր հարստութեան մէջ, այդպիսին թող գիտնայ որ Աստուծոյ օրհնութիւնը կը պակսի իր տան մէջ։

Գողութեան դարմանը. — Գողութենէ զգուշանալու համար պէտք է.

1. Աշխատութիւն. — Դատարկապորտութենէ, անգործութենէ յառաջ կուգայ գողութիւնը։ Ո՛վ որ չուզեր աշխատիլ, այնպիսին վերջ ի վերջոյ պիտի գողնայ։ Կան մարդիկ որ կը կարծեն թէ աշխատանք չկայ, քիչ է, իրաւունք է ուրիշինը սեպհականել։ Սակայն աւելի լաւ է պատուաւոր կերպով քիչ աշխատիլ, քան անպատիւ կերպով չատ, ուղիղ, արդար միջոցներով ձեռք բերուած հինգ ղրուշնոցին մէջ աւելի օրհնութիւն կայ քան թէ գողցուած ոսկւոյն մէջ։ Ո՛վ որ կ'ուզէ ունենալ, աշխատելու է։ Աշխատանքի արմատները դառն են, իսկ պտուղը քաղցր։ Գեղեցիկ կ'ըսէ սաղմոսերգուն. «Մանուկ էի և ծերացայ, և ո՛չ տեսի զարդարն արհամարհեալ և ո՛չ զզաւակ նորա թէ մուրանայ հաց։»

2. Զգուշանալ շուայլութենէ, անառակ կեանք վարելէ. — Երբ մէկն այդպիսի կեանքի սովոր է, ոսկի լեռներ ալ ունենալու ըլլայ, չեն բաւեր։ Ով որ բարայի մը արժէքը չգիտեր, չգիտեր զրուշինը։ Եթէ մէկը սովորութիւն ըրած է վաճառել իր հաճոյքին համար ինչ որ հարկաւոր չէ, այնպիսին չուտով կ'սոսկպուի ծախել ինչ որ հարկաւոր է։ Ամէն մարդ պիտի աշխատի իր ստացուածքին մէկ մասը պահել սև օրերու համար, խնայողութիւնն ագահութիւն չէ, որքան կրնաս խնայող եղիր, բայց ղժուշացիր։

3. Ագահութիւնը. — Չի՛ «արմատ չարեաց արծաթասիրութիւն է։» Ագահ մարդը ծառայ, ստրուկ է, անիկա տէր մը ունի, այդ տէրը դրամն է։

Ագահն անկուշտ է, որչափ ալ ունենայ, այնքան ալ կը ցանկայ ունենալ։

3. Մի՛ սուս վկայեր զբնկերէ բումմէ

Ինքներորդ պատուիրանին նշանակութիւնը. — Նախկին պատուիրաններուն պահանջն էր ունենալ հաւատարիմ ձեռք, իսկ իններորդ պատուիրանը կը պահանջէ հաւատարիմ բերան, չզողնալ նմանին անունը, բարի համբաւը, պատիւը: Ամէն բան լեզուէն կուգայ: Եղովբոս առակախօսը ծառայն ղրկեց որ ամենեւին չար բանը գնէ: Ծառայն գնաց լեզու մը: Ուրիշ անգամ ալ պատուիրեց որ ամենեւին գէշ բանը գնէ, դարձեալ լեզու գնեց: Եւ իրօք լեզուն մարդուն ինչպէս որ ամէնէն լաւ, այնպէս ալ ամէնէն գէշ անդամներէն մէկն է:

Լեզուն իրրեւ ճարակելիք գործարան մեզ կը կշտացնէ, բայց կրնայ գայթակղեցնել, մեզ առաջնորդելով դէպի որկրամոլութիւն, չռայլութիւն, իրրեւ խօսքի գործարան՝ անով կը յայտնենք մեր մտածութիւնները, զգացումները ու մեր խնդիրները: Միևնոյն գործարանով է որ մարդս սուտ կը խօսի, սուտ կը վկայէ, կը չղոքորթէ, կը ծաղրէ, կ'անիծէ, կ'ամբաստանէ:

Վկայութիւնը ճշմարիտ պէտք է ըլլայ. — Մարդիկ կ'երդնուն դատաստանի առջեւ. հոն ոմանք խորամանկ ստախօսութիւն կ'ընեն, որպէս զի իշխանութեան պատիժէն կարենան ազատուիլ: Դատախազը կեղծ ամբաստանութիւն չպիտի ընէ, սուտ վկայներ չպիտի բռնէ որ ճըշմարտութիւնը ծածկուի: Փաստաբանները եթէ համոզուին որ դատն արդար է, բայց և այնպէս նիւթական ակնկալութեան կամ ուրիշ պատճառով իրենց համոզման հակառակ կը վարուին, սուտ վկայած կ'ըլլան: Սուտ վկայութիւն տուած կ'ըլլայ նաև դատաւորը երբ դատը կը վճռէ նկատի առնելով անձնասիրութիւնը կամ երկիւղը: Այդպէս ալ դատաւորը ոտնակոխ կ'ընէ արդարութիւնը

և սխալ, կեղծ վկայութեամբ կը խլէ աշխատողի մը բարի անունը, համբաւը:

Սուտ վկայելն ոչ միայն արգիլուած է դատաստանին առջև, այլ և ամէն պարագայի մէջ ալ: Տէրերը ծառաներ ունին, վարպետները աշկերտ, մեծաւորները ստորադասեալներ: Ենթադրենք որ տէրն իր ծառային, վարպետն իր աշկերտը, մեծաւորն իր ստորադասեալը ճամբեց գէշ վարմունքի մը կամ արարքի մը պատճառաւ, և ճամբուածներէն մէկը ուրիշի մը քով պիտի մանէ. հին տէրը նոր տիրոջ քով գովելու չէ, սուտ վկայելու չէ իր ծառային մասին, խաբելու չէ դիմացինը: Կամ հակառակը ըսենք, ազնիւ, հաւատարիմ ծառայ մը տեղ մը աւելի ամսական գտնելով, եթէ հոն երթալու ըլլայ, հին տէրը զայն պախարակելու, գէշ վկայութիւն, սուտ վկայութիւն տալու չէ: Ուստի՝ չգովել զայն որ պախարակելի է, չպախարակել որ գովելի է:

Բամբասանքն ալ սուտ վկայութիւն է. — Ջէ՞ք լսած թէ քանի մը ընտանիքներու մէջ ինչպիսի անսանձ լեզու կը գործածեն ասոր անոր դէմ, այսինչ հաւաքման մէջ ինչպէս կը ցեխոտեն սա նա անձը: Ի՞նչպէս կը յարձակին ասոր անոր վրայ, և առանց արդարութեան չափը նկատի առնելու, այս կամ այն պատճառներէ դրդուած՝ բամբասանքով կը լուծէ իր վրէժը փոխանակ ազնիւ մարդու յատուկ վեհանձնութեամբ կամ նեղելու և կամ երեսին տալու:

Չարախօսելն ալ սուտ վկայել է. — Գէշ վկայութիւն տալու պէս է նաև երբ ոսոխ մը ընկերոջը մասին կը չարախօսէ և դուն կը լսես, կամ խորամանկութեամբ դիմացինիդ չարախօսել կուտաս անոր մասին:

Այսպիսի ողորմելի արարածներ ուղղակի չեն ուզեր չարախօսել, որպէս զի իրենց խորամանկութիւնը չյայտնուի: Այսպիսիներ ուրիշ ձեւով կ'արդարացնեն սրտինը.

զոր օրինակ ուսերը վեր կը քաշեն, արհամարհոտ ժպիտ մը ցոյց կուտան և կամ խորհրդաւոր լռութիւն կը պահեն, դիտմամբ ասանկ դիրք կը բռնեն որ դրդեն իրենց դիմացինը: Այս դասակարգի մարդիկ աւելի վտանգաւոր են քան թէ երեսին ամէն ինչ յայտնի ըսողները. ժողովուրդը առանձինները ձիզլիք կ'որակէ: Առանք թոյլ կուտան որ իրենց առջև բամբասեն ազնիւ մարդը. լուռ կը մնան, գլխի ու դէմքի չարժուած քով կը հաստատեն առաջնոյն ըսածները:

Ստախօսները միայն կեղծ վկայութիւն կուտան. — Առաջնորդները կամ ուրիշ խօսքով ճշմարտութիւնը դիտմամբ քօղարկողները ամէն հասակի մէջ կան: Սուտ կը խօսին թէ ալայք և թէ չափահասները. սուտ կը խօսի մուրացկանը, երբ իր պէտքերը կը մեծցնէ՝ օտարին կարեկցութիւնը չարժելու համար: Սուտ կը խօսի հարուստը, երբ իրեն դիմող աղքատին իր ծառային բերնով ըսել կուտայ թէ տան տէրը հոն չէ: Սուտ կը խօսին ինչպէս գռեհիկ չինականը, նոյնպէս և կրթուած քաղաքացին: Ոչ մէկը և ոչ միւսը ազնիւ ձեւով չեն գործեր, չեն խօսիր:

Ինչո՞ւ մարդիկ այդչափ սուտ կը խօսին. — 1. Ոմանք պատիժի երկիւղեն, ինչպէս ծոյլ աշակերտը ուսուցչին, գողերը դատաւորի առջև:

2. Եւ ուրիշներ չհամարձակութենէ դրդուած: Քանի՛ քանի՛ վաճառականներ իրենց փտած ապրանքին բարձր գին կը նշանակեն որ գնողը չկասկածի: Քանի՛ներ վար կը զարնեն իրենց արհեստակցին ապրանքները:

3. Երրորդ մը մեծամտութենէ ստիպուած. այդպիսիները երկայն բարակ կը խօսին միայն իրենց կատարած գործերու մասին, իրենց մեծութեան ու հարստութեան մասին: Առանք իրենք զիրենք կը մեծցնեն, իսկ միւսները կը պզտիկցնեն:

4. Մէկն ալ մխանքէ, յապաղանքէ ստիպուած: Այդ մարդիկ չեն կրնար հանդիսաւոր ըլլալ ուրիշի մը երջանկութիւնը տեսնելով. պաղարիւնութեամբ չեն կրնար նայիլ օտարին բախտաւորութեան:

5. Ուրիշ մը ձանձրութենէ ստիպուած. այդպիսիները բան գործ չունին, կ'ուզեն ո և է կերպ ժամանակ անցընել և ահա կ'սկսին ուրիշներուն սիրալը կամ առաքինութիւնը խօսակցութեան նիւթ դարձնել, այսինքն բամբասել:

6. Ուրիշ մըն ալ չարութենէն, առկայծութենէն: Առանք ուրախութիւն կ'զգան դիմացինը սխալեցնելով ու ծուռ ճամբայ ցոյց տալով՝ իրենց պարծանք կը համարին:

7. Կան ստախօսներ որ արհամարհանքի ծիծաղ մը ունին: Այդպիսիները կը սիրեն բան մը հնարել և ան նա խաբելով ֆիճ ընել:

8. Բաղախաւարութենէ ստիպուած. այդպիսիները կ'ուզեն ամէնուն հաճելի բան մը ըսել. ուստի կ'սկսին շողոմորթել, որով քաղաքավարութեամբ սուտ խօսած կ'ըլլան: Կեղծ խաղախաւարներ ալ կան որ ամէն ինչ կը ծաղրեն, կը հեգնեն ստախօսութեամբ: Այդպիսիները կը գովեն թէ՛ անարժանները և թէ՛ արժանաւորները: Ոչ մէկուն կը հակառակին անոնց ներկայութեան, ոչ ոք կը վիրաւորեն: Ընդհանրապէս անոնք գուարճախօս կ'ըլլան, որոնք չատ վնասակար մարդիկ են: Շատ մեծ է այն վնասը զոր այդ երկու երեսանց մարդիկ կը պատճառեն: Այդպիսիները աչխարհս տակն ու վրայ կ'ընեն, ո՛ր տեղ ըսես կը մտնեն, ինչ որ ըսես կը խօսին, և քեզի կը ներկայանան իբր թէ բան մը չեն գիտեր:

Ստախօսը գող ալ է. — Ինչ գեղեցիկ կ'ըլլար, եթէ բոլոր մարդիկ ուղղամիտ և ուղղախօս ըլլային, ամէն մարդ իր տուած խօսքին ազնուութեամբ պահէր, ուղիղ խոստովանէր իր ըրածը, չկեղծէր իր զգացածը, արդարութեամբ գովէր գովելին և պարսաւէր պարսա-

ւելին, առանց քաչուելու, մտերմաբար, անաչառ, երեսին ըսէր ճշմարտութիւնը, այն ատեն կը տիրէր Աստուծոյ թագաւորութիւնը՝ այսինքն խօսքը։

Աւելը բարի բան չէ, չանցանք է, և վերջապէս առաքեալին կորնթեան պատճառ կ'ըլլայ։ «Սակայն զամենայն առաքինի մի՛ ախորժիր, զի չառաքինութիւն նորա ոչ է բարի»։ Առաքեալ օր մը գող ալ կը գտնայ, որովհետև ով որ խօսքով կը խաբէ, այնպիսին հետու չէ գործով ալ խաբելէն։ Ուստի առը համար առաքեալ ու գողն երկուորեակներ են։

Առաքեալ և ոչ մէկ պարագայի մէջ կրնայ արդարանալ։ Զգոյշ եղի՛ր առջի անգամ սուտ խօսելէն, որովհետև մէկ չանցանքը չատերու ծնունդ կուտայ։ Երբեք մի՛ արդարանար անով որ պէտք ունէիր, անոր համար սուտ խօսեցար։ Եթէ պէտքդ թոյլ կուտայ որ սուտ խօսիս, նոյն պէտքն իրաւունք կուտայ թէ՛ գողնալ, թէ՛ սպաննել, թէ՛ անիծել ու երդում ընել։ Եթէ այնպիսի հանգամանքի մէջ գտնուիս որ ճշմարտութիւնը չես կրնար խոստովանիլ, լռէ կամ պարզ ձեւով ըսէ. ես այդ մասին բան մը չեմ կրնար ըսել։ Ինչ որ խօսիս, ճշմարտութեամբ ըսէ, բայց առով չենք ուզեր ըսել թէ ինչ որ ճշմարիտ է, պէտք է ըսել։ Օրինակ, բժիշկը ամէն բան չի կրնար ըսել. խնամատարութեամբ խօսիլը դժուար է, բայց խելացի լռութիւնն ալ աւելի։

Համբերեր ամենեն խիստ պատիժ. — Աւելի լաւ է մնալիլ քան սուտ խօսիլ ու ազատուիլ պատիժէ։

Գաղտնապահ եղի՛ր. — Ամէն գաղտնիք յայտնողը մատնիչ չէ, զի գաղտնիքը յայտնել երբեմն արդարութեան պարտք է։ Օրինակ. երբ կը տեսնես որ գիշերը դրացիդ տունը գող մտած է, իշխանութեան յայտնել պարտաւորութիւն է։ Չարութիւնը հրապարակելը մատնութիւն չէ, վասն զի ուրիշին չար արարքը կը ծածկէ

և ինքզինք կ'արդարացնէ՝ ըսելով թէ ինչո՞ւ թշնամինեբուս թիւն աւելցնեմ կամ ուրիշին դժբախտութեան պատճառ ըլլամ. այդպիսին կը մեղանչէ իր ընկերին դէմ, այդպիսին երկչոտ, անազնիւ, անխիղճ մարդ է, անիկա կատարեալ արհամարհանքի արժանի է։

Բայց ուրիշ տեսակ գաղտնիքներ կան, օրինակ, պարկեշտ մարդ մը նեղութեան մէջ է, կուգայ կը խնդրէ իրեն օգնես։ Այդ գաղտնիքն ուրիշին յայտնել չանցանք է։ Ասիկա խոստովանութիւն է, սուրբ պահելու ես։ «Այր երկիւղ յայտնէ վխորհուրդս յատենի, իսկ հաւատացիմն ոգւով ծածկէ զիրս»։ Մատնիչ ու մեղանչող է. 1. Ո՛վ որ հետամուտ կ'ըլլայ ընտանեկան գաղտնիքներու, որպէս զի անուանարկէ ընկերոջ ընտանեկան պատիւը, 2. Ո՛վ որ մարդոց չանցանքին վրայ խնդալու համար զանոնք կը հրապարակէ, 3. Ո՛վ որ բարեկամական դիմակով ընկերոջ հաւատարմութեան կ'արժանանայ և անոր գաղտնիքը կը յայտնէ թշնամիոյն։ Աստոյ նպատակը վնասել է անոնց, սէրերը կեղծ, բերանին լի առաքինութեամբ։

Եթէ բարեկամդ քեզի գաղտնիք մը վստահի, սիրողդ գերեզման ըլլայ։ «Բարեկամ հաւատարիմ ծածկոյթ հզօր, իսկ որ գտանէ զնա՝ եգիտ գանձ»։ «Բարեկամ հաւատարիմ տեղ կենայ, և երկիւղածք Տեառն գտցին զնա»։ Մանաւանդ զգուշանալի են այն անգաղտնապահները որոնք չահ մը չունին թէ՛ իրենց և թէ՛ ուրիշին։ Վնասուողը միայն ենթակայն է։

Շատերը մատնութիւնը կը սիրեն, բայց ոչ ոք կը սիրէ մատնիչը։ Բայէ ի բայ հեռացիր այն մարդոցմէն երբ կ'ըսեն թէ «այս բանը միայն քեզի կ'ըսեմ»։ Ով որ քեզի կ'ըսէ գաղտնիք մը, անշուշտ ուրիշին ալ կ'ըսէ։ Մէկին ուրիշին գաղտնիքն իմանալով՝ երջանիկ չէ եղած։ Խօսքը արծաթ է, լռութիւնը ոսկի։ Ծիչէ՛ որ երկու ականջ

ունիս լսելու համար, բայց մէկ բերան խօսելու համար։ Շատ բան լսես, քիչ խօսիս։ Ձիչէ՛ որ երկու աչք ունիս, բայց մէկ բերան, այսինքն չատ բան պիտի տեսնես, բայց չատ բան չտեսնելու պիտի գաս։

Քաւութեան ու բանասարկուներու usախօս են. — «Մի կոչեցեալս բանասարկու, և լեզուաւ քով մի վարանիր, պի ի վերայ դպոյն, կայ ամօթ և պարսաւանք, չար՝ ի վերայ երկիւղին»։ Դպրին առջև կարելի է դուռը կղպել, իսկ բանասարկուին առջև ոչ։ Դպրը կը յամչցնակէ ինչ որ կարելի է փոխարինել, իսկ քաւն, բանասարկուն կը յափշտակէն մարդուս մաքուր ու ամբիծ անունը, զոր փոխարինել դժուար է և երբեմն անհնար։

Մարդուս պատիւը կը նմանի խնձորի կեղեւին որ թէև չատ քնքոյշ է, բայց և այնպէս կը պահպանէ պտուղը։ Որ տեղն որ կեղեւը վնասուի, խոցոն կ'աւերուի խնձորը։

Քանի՛ քանի՛ անգամ քաւներ ընտանեկան խաղաղութիւնը վրդոված են իրենց անարդար բամբասանքով։ Որչա՜փ անգամ չղաքորթները թշնամութեան սերմը ցանած են իշխանութեան ու հաւատարիմ հպատակներուն մէջ, կնոջ ու էրիկ մարդու, տիրոջ ու ծառայի, ծնողքի ու զաւկի մէջ։

Քաւներն որ չղաքորթութեան հետեւողներն են՝ միշտ զբաղած են օտարին թերութիւնները, սխալները դիտելու, իրենց խօսակցութեան նիւթ մատակարարելու համար, կամ օտարին անմեղ խօսքը, անմեղ գործն իրենց բանասարկոյ, քաւ բերաններով կը մեծցնեն և չար կնիք կը դրոշմեն անոր վրայ։ Եւ ահա հրդեհի նման կը ճարակի մէկ ընտանիքէն միւսը, մէկ տեղէն ուրիշ տեղ։ Զարիքն աչխարհին չատով կը հեռանար, եթէ մարդիկ իրենց սխալներն այնպէս խիտ դատէին, ինչպէս կը դատէին ուրիշները, և իրենց թերութիւններն այնպիսի պոյ-

ներով նկարագրէին, ինչպէս կ'ընեն իրենց բացակայ ընկերոջը, և եթէ ուրիշին առաքինութիւնները այդպէս յայտնէին, ինչպէս կ'ընեն իրենց մասին։

Հեռացիր քաւէն, որովհետև քեզի ուրիշի մը վրայ խօսողը, ուրիշ մը ծաղրողը, քեզ ալ ուրիշի մը քով պիտի ծաղրէ։

Ս. Օգոստինոս՝ արեւմտեան եկեղեցւոյ հայրերէն մէկը՝ երբեք լռել չէր սար որ իր տան մէջ գէշ խօսին բացակայ մարդու մը վրայ, ուստի իր սեղանին վրայ գրել տուաւ սա խօսքը. «Ով որ բացակայ մարդու մը անունը կ'անպատուէ, այնպիսին իրաւունք չունի այս սեղանին վրայ նստելու»։

Քաւն գող է, ունկնդիրն ալ գողնաթաղոյց։ Գողացող ու գողնաթաղոյց մէկ կը հաչուեն. եթէ բանասարկուն գէշ կը խօսի ընկերոջ մասին, դուն անոր հակառակը լաւ խօսէ. եթէ կը բամբասեն ծնողքդ, ուսուցիչդ, ընկերդ, հարցո՛ւր անոնց որ արդեօք բարեմասնութիւն մը չունին որուն չեն հաւնիր, այսպէս անոր բարեմասնութիւնները յայտնելով՝ ամչցուր քաւն։ «Բաց զբերան քո բանին Աստուծոյ և դատեա՛ զամենեսեան ողջմտութեամբ։» Եթէ բանասարկուն կեղծ, սխալ վկայութիւն կուտայ ընկերոջ մասին, դուն ուղիղը վկայէ։ Գուցէ դուն այդ պատճառաւ արհամարհանքի արժանանաս, բայց աւելի լաւ է անիրաւութիւն կրել, քան գործել։ «Երանի՛ որ հալածեալ եղեն վասն արդարութեան, զի նոցա է արքայութիւնն երկնից։»

4. Մի՛ ցանկանար տան ընկերի ո՛ր

Տասներորդ պատուիրանին ճշգրտութիւնը. — Աստուած «Մի՛ գողանար»ով ուսմունք ձեռք կը պահանջէ, «Մի սուտ վկայեր»ով՝ ուսմունք բերան, իսկ «Մի ցան-

կանաչ»ով՝ կը պահանջէ մաքուր սիրտ: Վերջին պատուիրանը կը միանայ առաջինին հետ, այսինքն Աստուած պատուիրանը սկսաւ սիրտով և վերջացուց սիրտով:

Բարի եւ չար ցանկութիւն. — Ցանկութիւնն երկու տեսակ է, բարի և չար: Բարի են այն ցանկութիւններն որ հաւանձայն են Աստուածադիր օրէնքի ու պատուիրանքի: Չար են բոլոր այն ցանկութիւններն որ հակառակ են Աստուծոյ օրէնքին ու պատուիրաններուն:

Ընդհանրապէս բարի է ցանկանալ ու արդար աշխատութեամբ ձեռք բերել ամէն տեսակ բարիք ու վայելել խղճի անդորրութեամբ:

Սուրհանդակ չար է ցանկանալ և անիրաւ միջոցներով ձեռք բերել մարմնական ամէն տեսակ անվայել հաճոյք որ հակառակ են Աստուծոյ ու խղճի: Չար ցանկութիւնն ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ այն ներքին անիրաւ ձգտումը որով ցանկասէրը կը հետապնդէ կողոպտել ու յափշտակել ուրիշին սեպհականութիւն և բարոյական իրաւունքներն անարգ միջոցներով:

Չար ցանկութեան ծառաներ. — Ցանկութիւնը յառաջ կուգայ ներքին հոգեկան ձգտումէ, ասկէ ալ հոգեկան մահ. չարամիտ ցանկասէր մէկը մարդասպանութեան որջ է. հոն կը բնակի յաչալանքն որով չի կրնար նայիլ անտարբերութեամբ իր ընկերոջ երջանկութեան:

«Ինչո՞ւ անիկա այնչափ հարստացաւ, իսկ ես ալքատ մնամ, ինչո՞ւ ես ասոր անոր նման երջանիկ չըլլամ» մէջ կը բնակի վրէժխնդրութիւնը. սրտին մէջ ծրագիր մը կը կազմէ թէ ինչպէս վնասէ ուրիշին, վրէժխնդրութեամբ: Հոն կը բնակի գուցամոլութիւն մանաւանդ անափառութիւն որով կը ձգտի ամէնէն բարձր ըլլալ: Հանգիստ չունի, երբ կը տեսնէ որ իրեն քով իրմէն մեծը կայ: Հոն կը բնակի մարմնական ցանկութիւն

որով անբարոյական պատկերներ կը նկարագրէն և իրենց երջանկութիւնը անառակութեան մէջ կը փնտռեն: Սրտէն կուգան «խորհուրդք չարք, սպանութիւնք, չնութիւնք, գողութիւնք, սուտ վկայութիւնք, հայհոյութիւնք»:

Չար խորհուրդներն ոչ միայն կը վնասեն յղացողին, այլ և որոնց որ ուղղուած է: Կայէն չկրցաւ հանդուրժել որ Աստուած միայն Աբէլն օրհնէ:

Դուն ես չար ցանկութեան պատճառը. — Չար ցանկութեան պատճառը մենք ենք ուրիշը չէ, ահա թէ ինչո՛ւ. Անապատական մը չէր ուզեր հաւատալ թէ իրեն մէջ չար ցանկութիւն կը բնակի: Կը պնդէր թէ իր միաբանները յանցաւոր են, ուստի հեռացաւ անոնցմէ ու գնաց տեղ մը մեկուսացաւ: Օր մը երբ մինակ սափորով ջուր կը բերէր աղբիւրէն, սափորն ինկաւ և ջուրը թափեցաւ: Եւ երբ երկրորդ ու երրորդ անգամ ալ կրկնուեցաւ, կատաղած՝ սափորը փոր փոր ըրաւ: Երբ սափորին կտորներուն նայեցաւ, որոնք իր առջև անշարժ ինկած էին, իսկոյն զգաց որ յանցանքն իր միաբաններուն չէ, այլ ցանկութեան ոգին իրեն մէջ է: Դարձաւ իր միաբաններուն քով և խնդրեց անոնցմէ որ միասին աղօթեն որ ալ փորձութեան մէջ չիյնայ:

Ցանկութիւնը մահ կը պատճառէ. — Մարդս գայթակղեցնողը ցանկութիւնն է. յանցանքը ուրիշի վրայ ձգելու չէ, ո՛չ գինք չրջապատող գայթակղիչներու և ոչ ալ չար ոգւոյն, ինչպէս կ'ըսեն մարդիկ: Ամէն մարդ գինակ ինք է պատասխանատու իր յանցանքին համար. մէյ մը որ չար ցանկութիւնը մեր մէջ սկսի, իսկոյն կը ծնի յանցանքը, յանցանքն ալ՝ ծնունդ: Երբ յանցանքը կատարեալ կ'ըլլայ, այսինքն սիրտը ամբողջովին կը դրգռէ, այն ատեն կը ծնի հոգեկան մահը, այսինքն հոգին կ'ապականի, կը թուլնայ կամքի ուժը, և կը թուլնայ որուն կեանքը, այնպէս որ մարդուս մէջ Աստուա-

ծայրը հետզհետէ կը մեռնի եւ ի վերջոյ ապականութեան բաժին կը դառնայ : Մեղքի=յանցանքի բոլոր հետեւանքները մահ բառին մէջ կ'ամփոփին : Այս բառով կը հասկընանք բոլոր դառնութիւնները :

Մահն երեք տեսակ է. 1. Մարմնական մահ, երբ հոգին մարմինէն կը բաժնուի, 2. Հոգեկան մահ, երբ Աստուածայինը՝ Արդարութիւն ու Գութ կը բաժնուի, 3. Յաւիտենական մահ, երբ Աստուած կը բաժնուի մարդոցմէ :

Հոգեկան մահ. — Զար խորհուրդներու միջոցաւ ո եւ է յանցանք վերջապէս հոգեկան մահուան կը դատապարտուի : Այս մասին կեանքը զանազան ապացոյցներ ունի :

Աստասրտին զգացումը խաղ է իրմէ ողորմութիւն խնդրողին հանդէպ : Տես արբեցողը, անիկա չի տեսներ իրեն առջեւ բացուած անդունդը, իր ընտանիքին թշուառութիւնը : Տե՛ս նախանձոտը, չի զգար իր նմանին դժբախտութիւնը, չուբախանար բարեկամին երջանկութեան վրայ : Ո՛վ որ չի տեսներ, չի լսեր ու չի զգար, արդէն մեռած է հոգեպէս :

Ընկերոջ տան ցանկանալը մահ է. — Շատ մարդիկ կան որ տարիներ չարաճնակ աչք կը տնկեն ընկերոջը, դրացւոյն տան, որովհետեւ տունը մեծ, վայելուչ ու գեղեցիկ դիրք ունի : Ուրիշներ ալ ընկերոջ ո եւ է սեփականութիւնը ձեռք ձգելու համար : Կան մարդիկ որ ընկերոջն ո եւ է ինչքը վար կը զարնեն, կը պղտորեն անոր սիրտը որպէս զի ծախելու ելլէ : Քանիներ զոհ գացած են այսպիսի ցածոգի խորամանկութեան ու հացի կարօտ եղեր են : Արդ՝ դատաստան մը չկայ այդպիսիներուն նկատմամբ, բայց կայ երկնաւոր դատաւոր մը որ ամէնուն կը հատուցանէ իրենց բարի գործքերուն համեմատ : Այդպիսիներ հոգեպէս մեռած են : Ընկերոջ տան ցան-

կանալ է նաեւ աններելի միջոցներով խանգարել ամուսնութիւնն ու վրդովել ընտանեկան խաղաղութիւնը : Անոնք որ անհաւատարմութիւն կը ցանեն, անհաւատարմութիւն կը հնձեն :

Այս պատուիրանին դէմ կը մեղանչեն խորթ մայրերն որ հարազատ որդիները իրենց հօրն աչքէն կը հանեն :

Ընկերոջդ ծառային, աղախինին ցանկալու չես. — Աչխատասէր ծառան, ջանասէր աղախինը, հաւատարիմ մշակն ոսկւոյ չափ արժէք ունին : Ով որ լաւ ծառաներ, աղախիններ ունի, երջանիկ կրնայ համարուիլ : Կան տարին մարդիկ որ կը նախանձին թէ ինչո՛ւ այսինչ մարդը լաւ ապաւառ ունենայ, եւ ահա օձի լեզու կը գործածեն, մեծ ամսաթոշակ, քիչ աչխատանք կը խոստանան որպէս զի հետացնեն անոր տունէն : Այսպիսի վարմունք ո՛չ միայն ըսողներուն կը վնասեն, այլ եւ ծառայներուն, զի անոնք կը վարժուին մէկ տեղէն միւսը երթալու, անոնց սովորութիւն կը դառնայ մէկ տեղէն միւսն անցնելու : Այդպիսի ապաւառներ կը ծառայեն միայն դրամի համար. կը կորսնցնեն իրենց հաւատարմութիւնն — այդ անգին յատկութիւնը :

Չար ցանկութեան դարմանը. — Չար ցանկութիւնն որուն բնակարանը սիրտն է, երեւութապէս այնպիսի անմեղ, անկեղծ կերպարանքով կը մօտենայ քեզի որ հանգիստ ու դադար չունենար մինչեւ որ ծառան սորուկ չդարձնէ : Երջանկութեանդ այս թշնամին ամենայն իրաւամբ կրնաս մերժել եւ փակել անոր առջեւ դուռերը, ուրկէ ներս կը սողոսկի : Պատերազմի առեն, երբ քաղաքը կուզեն առնել, նախ ջրերը կը կտրեն ու դուռերը կը գոցեն : Այսպէս ալ դուն պիտի կտրես չար ցանկութեան բոլոր աւիթներն որոնք կրնան քեզ դրգռել՝ խլելու քեզմէ խաղաղութիւնդ : Երբ չար ցանկութիւնը քեզի հետ կուգայ, արհամարհէ, երես դարձուր, ցան-

կութեան առարկաներէն աչքդ դարձուր, գայթակղեցնող էակներու համար խուլ թող ըլլայ ականջդ, կիրք մի դառնար անունդ, ուժերդ հատաքէ, կորով զգեցիր, պաշտպանութիւնդ աչխատանքիդ մէջ փնտռէ, օգնութիւնդ բարի մարդոց քով փնտռէ, մի՛ հանդչիր մինչեւ որ ինքնիչխան չդառնաս։ Մարդ ամէն բանի կրնայ յաղթել, եթէ կամք ունենայ։ Երբ անառակ որդին առաջին անգամ կատարեալ կամքով ըսաւ թէ «Հօրս երթամ», այն րոպէին անոր ոգին ստացաւ ինքնիչխանութիւն մը։

Ուրիշն թող մի տար որ կամքը քու վրադ իչխէ, այլ դուն անոր տէրն եղիր։ Մարդ ստեղծուած է տիրելու համար, բայց ամէնէն առաջ ինքզինքին պիտի տիրէ, մեղքին յանցանքին պիտի իչխէ, և ոչ թէ անոր սարուկը դառնայ։ Մարդ տէր, ո՛չ թէ սարուկ պիտի ըլլայ։ Ուստի «Մարտիր զբարւոք մարդն հաւատոյ, և բուռն հար զկենդանի յաւիտենականացն յոր կոչեցար»։

Մեծ է այդ թչնամին որուն հետ պիտի կռուիս, այդ թչնամին քու կուրծքիդ տակն է, անձնասիրութիւնն է։ Այդ թչնամին երբեմն այնպիսի չողոքորդ կերպարանքով կը մօտենայ քեզի որ մենք կը մոռնանք անոր դէմ զինուիլ։ Այս թչնամին աներես է, չնայելով որ քանի մը անգամ կը յաղթուի, բայց և այնպէս փորձեր կ'ընէ ոտքի ելլելու։ Անհրաժեչտ է զինուիլ անոր դէմ ճչմարտութեամբ, արդարութեամբ ու հոգեկան զէնքերով։

Է. ԳՔՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐ

Լեռն իբրեւ պատգամատեղի. — *Աստուած իր պատուէրները միչտ բարձր լեռներու գլուխէն տուած է մարդոց, օրինակ.* 1. *Աստուած լերան վրայ Նոյի պատուիրեց տապանէն դուրս ելլել.* 2. *Հայր Աբրահամ իր խաչակ որդին զոհել ուզեց սարի վրայ, և այն լերան վրայ նուէրն երեւցաւ և օրհնեց Աբրահամը.* 3. *Աստուած Գաղատաղ լերան վրայ երեւցաւ Լաբանին և պատուիրեց Յակոբին հետ դգուշութեամբ վարուիլ.* 4. *Աստուած Սինա լերան վրայ առաւ տասնաբանեայն.* 5. *Աստուած Քորեբ լերան վրայ երեւցաւ եղիային՝ մարգարէ օծել եղիսէն.* 6. *Յիսուս Թափոր լերան վրայ այլակերպեցաւ և Աստուած վկայեց թէ «Դա է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ».* 7. *Յիսուս Ձիթենեաց սարէն արձակեց տաճարին կործանման, Երուսաղէմի աւերման ու աչխարհի վերջանալուն վճիռը.* 8. *Յիսուս Տիբերական ծովու եզերքը սարի մը վրայ արտասանեց իւն երանութեան այն հրաչալի քարոզն իր Աստուածեղէն լրացուցիչ պատուիրան. վերջապէս Հոգին Սուրբ Աստուած Սիոն սարէն չնորհեց Նոր Ուխտարանը։*

Լերան քարոզը. — *Իւն երանութիւնները կը կոչուին լերան քարոզ. երանութիւն կը կոչուի Քրիստոսի վճիռը, որովհետեւ բոլոր ատն գլուխները կ'ակսին երանի բառով։ կը կոչուի իւն, որովհետեւ կը բաղկանայ ինը տունէ և կը վերջանայ մէկ յորդորականով։*

Մովսէսի օրէնքին ու Յիսուսի օրէնքին տարբերութիւնը. — *Մովսէս երկիւղ կ'ազդէ, կը նզովէ օրինազանցները, իսկ Քրիստոս ներ կը յայտնէ. սէրը կը կատարէ Աստուծոյ օրէնքը, ոչ թէ անոր համար որ ստիպ-

ուած է, այլ ինք կ'ուզէ։ Մովսէս կուտայ անէծք, իսկ Քրիստոս օրհնութիւն։ Մովսէս՝ պատիժ, իսկ Քրիստոս՝ չնորհ։ Մովսէս օրէնքներ=արդարութիւն կուտայ, իսկ Քրիստոս Աւետարան, այսինքն արդարութիւնէն զատ գթութիւն, սէր կուտայ։ Մովսէս կը պահանջէ արտաքին օրինապահութիւն, իսկ Քրիստոս ներքին բարոյականութիւն։ Մովսէս անէծքներ կը յայտնէ, իսկ Քրիստոս երանութիւններ։

Ինչ եւաւութիւններ. — 1. Երանի աղքատաց հոգւով, զի նոցա է արքայութիւն երկնից. 2. Երանի սգաւորաց, զի նոքա մխիթարեսցին. 3. Երանի հեզաց, զի նոքա ժառանգեսցեն զերկիր. 4. Երանի որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արդարութեան, զի նոքա յագեսցին. 5. Երանի ողորմածաց, զի նոքա ողորմութիւն գտցեն. 6. Երանի այնոցիկ որք սուրբ են սրտիւք, զի նոքա զԱստուած տեսցեն. 7. Երանի խաղաղարարաց, զի նոքա կոչեսցեն որդի Աստուծոյ։

Յորդորական՝ Ցնծացէք և ուրախ լերուք, եւայլն։

Այս ինն երանութեանց 4. 6. 7. 8. 9. Արդարութեան պարտքերը կը չօչափեն, 1. 3. 5. Գթութեան պարտքեր, իսկ 2. Անձնական պարտքեր։

ՍԻՐԵՍՑԵՍ ԶԸՆԿԵՐ ԻՈ ԻԲՐԵՒ ԶԱՆՁՆ ԻՈ

Ո՞վ է մեր ընկերը. — Հրեայները ընկեր միայն կը ճանչնային իրենց ազգակիցը, միայն իրենց հաւատակիցը, ուստի ով որ Հրեայ չէր, թշնամի կը համարուէր։ Անոնք տոհմային հպարտութեամբ, անձնասիրութեամբ, նեղ ու սահմանափակ կրօնին հայեցքով Աստուծոյ պատուէրը վեր ի վար չրջած էին և կ'ըսէին. Աս է ոճ թշնաւիդ։ Հրեայն կ'ըսէր. Ով որ իմ մերձաւորս է, կը սիրեմ զայն, ո՛վ որ դիս կ'ատէ, թշնամի է, ես ալ զայն

կ'ատեմ։ Այսպէս էին Հրեայները և այսպէս են ուր որ Քրիստոսի ոգւով չեն մեռածեր։ Բայց մենք պարտինք ո՛չ թէ միայն մեզ սիրողները սիրել, այլ և մեզ ատողներն ալ, մեր թշնամին ալ, չարութիւնը բարութեամբ հատուցանելու. «Սիրեցէ՛ք զթշնամիս ձեր, օրհնեցէ՛ք զանիծիչս ձեր, բարի արարէ՛ք ատելեաց ձերոց։»

Երանի աղխատաց. — Քրիստոս երանի կը կարդայ անոր որ ուրիշներուն պէս մարմնական ամէն հաճոյք, ընտանիք, քոյր, եղբայր, հայր ու մայր և ամէն մէկ զուարճութիւն թողած՝ մէկ խօսքով, աշխարհային իրերէն հրաժարած բոլորովին՝ Երկնային Արքայութեան=Աստուծոյ խօսքին կը հետեւէր։

Ասոր հակառակ վա՛յ կը կարդայ այն հարուստներուն որ մոլութիւններով, ագահութիւններով, հպարտութիւններով չարած են աշխարհային ցանկութեան և կրքոտական իրերուն։

Երանութեան արժանի են այն հարուստներն որ գիտեն թէ «Տէր մեծացուցանէ և աղքատացուցանէ», որ գիտեն թէ Աստուած պարգեւած է հարստութիւնը՝ բաժին հանելու իրեն նմաններուն՝ աղքատներուն, կարօտեալներուն, անտանկներուն, և որ իրենց կենդանութեան ատեն գիտեն թէ կը գործադրեն իրենց հարստութիւնն իբր առաքինութեան միջոց, - իբր բարեգործութեան նիւթ, իբր ողորմութեան առարկայ, իբր գթութեան աղբիւր, եւայլն։

Վա՛յ այն հարուստներուն որ իրենց նիւթական հարստութիւնները կը չռայլեն մոլութեանց, զեղխութեանց, անառակութեանց մէջ. կը կծծիանան կարօտեալին նկատմամբ, անոր առջև կը փակեն իրենց քսակներու բերանները՝ հետ իրենց գութն ալ ու իրենց աչքերու տեսութեան հետ իրենց խղճմտանքն ալ՝ աղքատ Ղազարոսի հարուստին նման։

Որո՞նց ողորմելու չէ. — Ընտանիքի հայր մը իր ուղեցածը չուներացածը պէտք չէ տայ կարօտեալին ու զաւակները հացի կարօտ թողու: Բեզի ամէն դիմողին մի՛ ողորմիր. զլացիր ողորմութիւնդ արբեցողին, ծոյլին, թեթեւամտին, որ ողորմութեամբ զանոնք չվարժեցնես այդ բանին: Երբեմն դրամական օգնութիւնը աւելի վնաս է քան օգտակար, որովհետեւ մարդս առով կը պաշտպանէ ծուլութիւնը, դատարկութիւնը, ագահութիւնը, արբեցութիւնը, և այսպիսի մոլութիւնները: Բարի խորհուրդդ, խելացի յորդորդ յաճախ աւելի մեծ արժէք ունին քան թէ դրամը:

Ողորմելու ատեն թթու դէմք ցոյց մի՛ տար:

Երանի՛ հեզոց. — Ինչպէս որ առաքինութեանց գլուխն է հեզութիւն ու խոնարհութիւն, այնպէս ալ բոլոր մեղքերու գլխաւորն են հպարտութիւնն ու ամբարտաւանութիւնը: Հոգւոյ խաղաղութիւն ու հանգիստ ժառանգելու համար պէտք է որ մէջ ունենալ Աստուծոյ ներկայութիւնը, Աստուծոյ ներկայութիւնն ալ անբաժան ունենալու համար՝ հեզ ու խոնարհ ըլլալու է: «Առէ՛ք Տէր, ես յո՞ հանգեայց, եթէ ոչ ի հեզս և ի խոնարհս և որ դողան ի բանից իմոց» — «Տէր ամբարտաւանից հակառակ կայ, տայ չնորհս խոնարհաց:»

Յիսուս Քրիստոս՝ հեզութիւն, խոնարհութիւն. — Յիսուս Քրիստոս տիպար է ճշմարիտ հեզութեան և խոնարհութեան որ անզուգական սիրով համբերեց ամէն անտանելի նախանձի ու անարգանքի և մինչև անգամ մահուան, և վերջապէս իր երկրաւոր կեանքը միշտ անկեղծ հեզութեան ու խոնարհութեան օրինակ տալով, ըսաւ. «Առէք զլուծս ի ձեզ և ուսարուք յինէն զի հեզ եմ և խոնարհ սրտիւ և գտչիք հանգիստ անձանց ձերոց:»

Ահա այսպէս հեզ ու խոնարհ են Աստուծոյ բոլոր ծառաները՝ մարգարէ, առաքեալ, մարտիրոս, և ամէն

անունք որ յամբաստանի տեղ յամբաստանք, նախատինքի տեղ նախատինք, անարգանքի տեղ անարգանք չեն հատուցաներ, այլ համբերութեամբ կը կրեն ամէն նեղութիւն, ցաւ, վիշտ:

Բարկութիւն, հպարտութիւն: — Հեզութեան հակառակ կիրքն ու մոլութիւնն է բարկութիւն և խոնարհութեանը՝ հպարտութիւն:

Բարկութիւնն երկու տեսակ է. բարի ու չար: Բարին՝ ծնողքին, ուսուցչին բարկութիւններն են որոնց նպատակն է ուղղել իրենց զաւակն ու սանը: Աստուածաբակ չար են մնայնալ բոլոր բարկութիւնները. ուստի գրուած է. «Եղիցի ամէնայն մարդ արագ առ ի լսել և ծանր առ ի խօսել և առ ի բարկանալ:»

Աստուածաբեան կամքին հակառակ են հպարտութիւնն ու ամբարտաւանութիւնը: Սադայէլ էր առաջին հպարտն ու ամբարտաւանը: Որքա՜ն քաղցր, հանդարտ ու անվիշտ են հեզ ու խոնարհ անձերու սիրտն ու հոգին, նոյնքան բալամավիշտ, դառն ու անհանգարտ են հպարտ ու ամբարտաւան մարդոց սիրտն ու միտքը:

Երանի՛ ողորմածոց. — Գլխաւոր առաքինութեանց մէկն է ողորմածութիւնն որուն չարժառիթն է գթութիւն: Աստնց աւոր մարդ չի կրնար ողորմիլ, եթէ ոչ ի ցոյցս մարդկան:

Ողորմած կը նշանակէ նպաստել կարօտեալին, չքաւորին, թշուառին: Ողորմութեան մէկ օրինակն է բարի խրատներ տալ, մոլիներն ուղղել, տգէտները կրթել, չար ճամբէ դարձնել դէպի բարի, խնամել անտէրները, անօգնականներն ու որբերը, և այլն: «Ձմեզս քո ողորմութեամբ քաւեսջի՛ր և զանօրինութիւնս՝ գթով տեսանկաց:»

Ողորմածութիւն են կարողութեան չափ կերակրել անօթի աղքատներն ու կարօտեալները, զով ջուր խըմ-

ցնել ծարաւածին, օտարը հիւրընկալել, հիւանդներուն այցելել, բանտարկեալները մխիթարել:

Աղօթքը. — Աղօթամատուցութեան հակառակն են անգղջութիւն ու անկարեկցութիւն: Անգթասիրտն է կարել կամ չվճարել աշխատաւորներուն, ծառայներուն, վարձուորներուն և աւհասարակ վարձքով բանողներուն թոշակը: «Իբրև զնուր գանձէք աւուրցն յառնոց. ահաւասիկ վարձք մշակածոց որ գործեն զանդս ձեր, առ ձեզ են, զրկեալն ի ձէնջ աղաղակէ, և բողոք հնձողացն ի լսելս յականջս Տեառն զօրութեանց:» — «Երթայք յինէն, անիծեալք, ի հուրն յաւիտենական որ պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա: Զի քաղցեալ և ոչ եառուք ինձ ուտել, ծարաւեցայ և ոչ արբուցիք զիս, օտար՝ և ոչ ժողովեցիք զիս, մերկ՝ և ոչ զգեցուցիք զիս, հիւանդ և ի բանտի՝ և ոչ տեսիք զիս:»

Ինչպես ողորմելու է. — Բարեպաշտութեամբ և համոզմամբ, պարտք մը կատարելու գիտակցութեամբ ողորմութիւն տալը գեղեցիկ բան է, բայց կան չատեր որ չատ բան կը զոհեն յօգուտ չքաւորութեան և գարձեալ Քրիստոսի երանութեան չեն արժանանար: Օրինակ. եթէ մէկը հրիվուած հանգանքին կ'օգնէ, որպէս զի ժլատ չկոչուի մարդոցմէ, եթէ մէկը նպաստէ ուևէ հաստատութեան, բարեգործ ճանչցուելու համար, ի հարկէ այնպիսի ողորմութիւն ոչ թէ յանուն Աստուծոյ տուած է, այլ ի փառս մարդկան և ի փառս իր:

Շատեր կարծես մարդասիրաբար կը հանեն իրենց քսակը օգնելու չքաւորին և սակայն եթէ մէկն անոնց դուռն ափ առնէ և ծածուկ ողորմութիւն խնդրէ, որովհետև իրենց արարքը աւետող չկայ, իրենց բարեգործութիւնը չպիտի հրապարակուի, դուռն անգամ չեն բանար: Ահա՛ Քրիստոս այդպիսիներուն համար բացագանչեց. «Զգույշ լերուք ողորմութեան ձերում», այսինքն

զգուշացէք որ տուած ողորմութիւնը մարդոց առջև չի տաք, որ ձեր տուածը ի փառս մարդոց չըլլայ: Ցիտուս մանաւանդ կ'զգուշացնէ փող զարնելէն, այսինքն յուցամոլութենէ, մնապարծութենէ, լրագիրներու մէջ անուն հրապարակելէ: Այդպիսի արարք փարիսեցիական է: Շատեր կան որ երբ ուրիշներ զիրենք կը գովեն, իբրև թէ կ'ամչնան և կեղծաւորաբար կ'ըսեն թէ չարժեր այդպիսի բան յիշել անգամ: Աստուած կ'ուզէ որ ողորմութիւնը ծածուկ ըլլայ, և պարտքի կատարման համար մեր սիրտը գոհունակութիւն մը զգայ: Ինքնագով ուռճացմունքներուն համար ընկնելու չենք, այլ երանական մոռացմամբ կատարած ըլլանք. «Մի գիտասցի ա՛ջ քո զինչ գործեաց ձախ քո»: Տո՛ւր ողորմութիւն ոչ թէ ի փառս մարդկան, այլ ի փառս Աստուծոյ, ողորմութիւն տո՛ւր ոչ թէ չողոքորդութեան արիւտուր ստանալու համար, այլ լռելեայն, առանց պահանջի, չերմեռանդ սրտով՝ առ Աստուած ունեցած մաքուր սրտէ բղխած: Դուն մի՛ կարծեր որ ամէնքը մոռնալու ըլլան, Աստուած ալ կը մոռնայ քեզ: Ամենագէտ Աստուածը ողորմութեան և ոչ մէկ գործ կը մոռնայ:

«Զաւեւնայն որ միանգամ կամիջիք թէ արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս և դուք արարէք նոյն, զի այս իսկ են օրէնքն և մարգարէք»: Այս այնչափ պարզ ճշմարտութիւն մըն է որ նոյն իսկ փոքրիկ տղան ալ կը հասկնայ, բայց միանգամայն այնքան խորիմաստ է որ իմաստունը կը դժուարանայ ըմբռնել:

Եթէ չես ուզեր որ քեզի չարութիւն չընեն, դուն ալ մի՛ ըներ: Եթէ չես ուզեր որ գողնան քեզմէ, դուն ալ մի գողնար, և այլն: Ինչ զոհողութիւն որ մենք կը պահանջենք մեր ընկերէն, նոյնը ընել պարտինք: Այնպէս մտածէ, գործէ, իսօսէ որ ուրիշներն ալ քու մասիդ այնպէս վարուին: Մի՛ նախանձիր, ճշմարտախօս եղի՛ր.

մխիթարէ, օգնէ խօսքով ու գործքով, քաղաքավար ու պատրաստակամ եղի՛ր, խաղաղասէր՝ նմաններուդ հանդէպ, մեծահոգի եղի՛ր, ինչպէս եղաւ Դաւիթ Սաուղի նկատմամբ, ողորմած եղի՛ր Սամարացւոյն նման, երախտագէտ եղի՛ր բժշկուած բորոտին պէս: Այսպէս վարուէ ամէն տեղ և ամէն տեղ, այն տեղն ո՛չ միայն անոր օգնած կ'ըլլաս, այլ և քեզի: Անճնուրաց ըլլանք մեր ընկերին, մեր եկեղեցւոյն նկատմամբ: Երբ այսպէս հետզհետէ կը վարժուիս բարի ընել, կը մօտենաս կատարեալ կեանքին ու ճշմարիտ նպատակին: Առ այս պէտք է ուզել ճշմարիտ ճամբայ մը ընտրել: Այս ճշմարիտ ճամբան է «Մտէք ընդ նեղ դուռն, քանզի ընդարձակ է դուռն և համարձակ ճանապարհն որ տանի ի կորուստ և բազումք են որ մտանեն ընդ նա: Քանզի անցուկ է դուռն և նեղ ճանապարհն որ տանի ի կեանս, և սակաւ են որ գտանեն զնա:»

«Ճշմարիտ ճամբայ»ին նշանակութիւնը. — Նեղ դուռը՝ նեղ, սուտ խղճմտանքն է, որ ամէնէն փոքր անիրաւութիւն գործելնուս՝ անհանգիստ կ'ըլլայ: Արդարութեան ճամբայն նեղ է, ուրկէ ո՛չ ոք կրնայ անցնիլ: Եթէ մազի չափ սայթաքի, կ'իյնայ կը խորտակի: Ընդարձակ դուռը նման է սահնակաձիակ խղճին, ընդարձակ ճամբայն՝ մոլութեան ճամբան է: Մոլութեան ճամբայն սկզբան ծաղկալի դաշտի մէջէն կ'անցնի. հրապուրիչ տեսարաններ (զուարճութիւն, հպարտութիւն, ևայլն), զմայլեցուցիչ տպաւորութիւններ կ'ընեն անցորդին վրայ, բայց ճամբուն չարունակութիւնը վտանգաւոր է: Որքա՛ն թափառիս այդ ճամբայն, այնքան կը նեղնայ և տեսարանները դժնդակ կը դառնան ու վախճանը կ'ըլլայ զարհուրելի: Այս ճամբէն անցած են դուղերը, մարդասպանները, արբեցողները:

Աւսր հակառակն է առաքինութեան ճամբան. ծաղ-

կալի ու ընդարձակ դաշտերէ չ'անցնիր այդ ճամբան, այլ տաժանելի ու փշալի է, օձապտոյտ ու քարոտ: Այս նեղ ճամբէն երթալը դժուար է և «սակաւք են որ գտանեն զնա»: Բայց տեսարանը հետզհետէ աւելի տոկալի կը դառնայ, անձնուրացութեան պտուղները հետզհետէ կ'երեւնան, կը գտնեն մխիթարութիւն: Ուստի առածը կ'ըսէ. Հուսմ տանող ճամբան չատ, իսկ երկինք տանող մէկ է միայն: Ցիտուս է այդ ճամբան. «Ես եմ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք:

Որքա՛ն անհրաժեշտ է որ ճշմարիտ նպատակը ճշմարիտ ճամբով գտնէ, այնքան ալ կարեւոր է մարդս զգուշացնել սխալ առաջնորդներէ ու կեղծ ճամբայ ցոյց տուողներէ:

Բ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

Քաղաքական տնտեսագիտութիւն. — *Հարստութեանց մեծատուր գիտութիւնն է քաղաքական տնտեսագիտութիւնը:*

Տնտեսել, տնտեսագիտութիւն կը նշանակէ մատակարարել, մատակարարութիւն, և տնտես՝ մատակարար: Վարժարանին անտեսը այս նշանակութիւնը չունի, այլ պարզապէս ծառայ մըն է: Տան մը անտեսն է տանտիկինը, և ազգի մը անտեսն է կառավարութիւնը:

Նպատակ. — *Քաղաքական անտեսագիտութեան նպատակն է մեծատուր հետազօտել թէ ինչպէս կ'արտադրուի=կը գոյանայ հարստութիւն մը, ինչպէս կը բաշխուի զանոնք արտադրողներուն միջև, ինչպէս կը չրջաբերուի, այսինքն ինչպէս անվնաս քաղաքացիէ մը, ձեռքէ ձեռք ուրիշ քաղաքացիի մը կ'անցնի, և ինչպէս կ'սպառուի՝ կը ծառայէ մարդոց պէտքերուն:*

Իր նպատակն է նաև սովրեցնել մարդոց թէ ինչպէս էրիկ մարդ մը կամ կին մը պէտք է կազմեն իրենց պէտքերն = եկեմոտաքը, խնայողութիւն ընեն իրենց հարստութեան և անկէ բաժին մը հանել իրենց ծերութեան օրերուն:

Ուրեմն քաղաքական անտեսագիտութիւնը հարստութիւն մը ամբարելու, բաշխելու, չրջաբերելու և սպառելու գիտութիւնն է:

Կալուածատէրն որ վարձու կուտայ իր հողը, հողագործը, ագարակապանը որ կը մատակարարէ արօր ու եզ, մշակն որ իր ժամանակն ու աշխատութիւնը կը նուիրէ՝ միասին կ'արտադրեն դաշտէն քաղուած ցորենը:

Երբոր ցորենը կ'ուտենայ ցորենը ծախելով՝ կը բաշխուի իրեն, կալուածատիրոջ ու մշակին միջև:

Երբ ցորենը ցամաքային ու ծովային ճամբով կը փոխադրուի, դրամը կը բաժնուի զանազան չափերով կալուածատէրին, ու ագարակապանին մշակին, հողագործին և այսպէս յաջորդաբար, դրամի այս չրջանին կը տեսնենք թէ հարստութիւն կը շրջաբերուի:

Պէտք. օգտակարութիւն, հարստութիւն. — *Մարդ չատ պէտքեր ունի. պէտք՝ անուշիկ, հագուստի, բնակարանի, որով կը պաշտպանուի գազաններուն ու իր նմանեներուն դէմ: Մնանելու համար պէտք ունի հացի, մսի, բանջարեղէնի ու պտուղի, ծարաւը յագեցնելու համար՝ ջրի ու զովացուցիչ ըմպելիքի, բնակարան ունենալու համար՝ ծառի, փայտի, քարի, մետաղի: Այն ամէնքն որ մեր պէտքերը կը գոհացնեն՝ օգուտ կը բերեն, օգտակարութիւն մը ունին:*

Ընդհանրապէս հարուստ կ'ըսեն այն մարդուն որ տէր է ոսկւոյ, արծաթի, դիրքի, բազմաթիւ հօտերու: Աւրկա սխալ սահման մըն է ուրիկ չատ չեմած են ոչբալի ապէտներ կեանքի ու ընկերութեան: Ամէն օգտակար իր, ինչպէս օդը զոր կը շնչենք, ջուրը զոր կը խմենք, հողն ուր կ'ապրինք, հարստութիւն են, քանի որ պէտք մը կը գոհացնեն, օգտակար են: Մէկ խօսքով ամէն օգտակարութիւն որ սեփականելի ու փոխանակելի է՝ հարստութիւն մըն է: Ջաջութիւնն ալ, ձայնն ալ, առողջութիւնն ալ, տաղանդն ալ հարստութիւն են:

Հետեւապէս որչափ կը սխալին անոնք որ հարստութիւնը միայն նիւթական իրերը կը համարին:

Հարստութիւնը զօրութիւն է, հայրերէն հարստութիւն ու ճոխութիւն հոմանիշ են զօրութեան:

Հարստութիւնն երկու կարգի կը բաժնուի. բնական, արուեստական: Բնական կը կոչուի այն հարստութիւնը զոր բնութեան Արարիչը մեզի տուած է, ինչպէս օդը, լոյսը, ջուրը, բնութեան այլ և այլ զօրութիւններն որոնցմէ մարդիկ օգուտ կը քաղեն ձրիապէս, այսինքն առանց ջանքի ու զօրութեան: Ձրի են անոնք որ փոխարինելի արժէք մը չունին:

Բնութեան ձրի պարգեւները մարդոց օրինաւոր և արդար սեփականութիւն կ'ըլլան երբ մարդիկ աշխատութիւն մը կը կատարեն անոնց վրայ կամ ուրիշ զոհողութիւն մը կ'ընեն: Օրինակ. ջուրը բնութենէն ձրի է. բայց երբ ջրկիրը աղբիւրէն ջուրը տակառով կամ սափորով մէկու մը տունը տանի, այն ջուրը արժէք մը կ'ունենայ և ջրկիրին սեփականութիւնը կը դառնայ, որովհետև ջրկիրն աշխատութիւն մը կատարեց անոր վրայ:

Արուեստական=առեւտրական հարստութիւն կը կոչուին այն առիթն բան զոր մարդիկ աշխատութեամբ կամ զոհողութեամբ ձեռք կը բերեն կամ իրենց պէտքին յատկացնելով օգուտ կը քաղեն անոնցմէ:

Այսպէս բնական հարստութիւններն արուեստական կամ առեւտրական հարստութիւն կը դառնան և առեւտուրի նիւթ կ'ըլլան, ինչպէս տեսանք ջրկիրին օրինակին մէջ:

Քաղաքական տնտեսագիտութեան պատմութիւնը.— Հին ատենուան մարդիկ մեթոտաւոր քաղաքական տնտեսագիտութեան գաղափարն ունէին, բայց միջին դարու մէջ ոչ ոք խորհեցաւ ուսումնասիրել թէ ինչ է հարստութիւնը:

Քաղաքական տնտեսագիտութեան անունն առաջին անգամ կը տեսնենք 1615ին: Ֆրանսացի մըն է Մոնքրէթիէն որ հարստութեան գիտութիւն անուանեց հաղափական տնտեսագիտութիւնը: Անգլիացիք ու Ֆրանսացիք ինչպէս նաև Իտալիոյ ու Հոլանտայի վաճառաշահ քաղաքները գիտութեան ուսումնասիրութեամբ մղուժ տուին ժ. ժը. դարերուն մէջ քաղաքական տնտեսագիտութեան եւ սակայն քաղաքական տնտեսագիտութեան բուն հիմնադիրն եղաւ Ատամ Սմիթ անգլիացին որ 1776ին իր «Փորձ մը ազգաց գիտութեան վրայ» երկով գրեց այս գիտութեան սահմանը: Այսուհետև քաղաքական տնտեսագիտութիւնը սկսաւ հետզհետէ զարգանալ:

Բ. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ

1. ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ ՍԱՏԱՐՆԵՐԸ=ԱՐՏԱԴՐԻՉՆԵՐԸ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ

Հարստութիւն մը արտադրելու սատարները արտադրիչներն են. արտադրիչներ են բնութիւնը, աշխատութիւնը, դրամագլուխը:

Բնութիւն. — Գլխաւոր սատարն է=գործիչն է Բնութիւնը: Ցայտնի է թէ արեւը ջերմութիւն կուտայ հողին ու կը հասունցնէ բերքերը, թէ անձրեւները կ'արգասաւորեն երկիրը, թէ ծովերու միջոցաւ օգտակար բերքեր տեղէ տեղ կը փոխադրեն և երկիրն է որ մեզի կուտայ իր հարստութիւնները, երկիրն է որ մեզի կը հայթայթէ նախնական նիւթերը, մշակելի հողերը կ'արտադրեն անտուղ, անտառները՝ ատաղձ ու վառելափայտ, գետերէն կ'որսան ձուկ, երկրիս հարուստ ծոցէն կը հանեն հանքեր, ևայլն:

Բնականաբար այս բնական սատարները հարստութիւն մը արտադրելու համար պէտք ունին ուրիշ տարբերու։ Ինչ պիտի ըլլար մշակելի հողը եթէ աւօրին խոփը հողը չակօսաբեկեր և սաղը զայն չպարարտացներ։ Ինչ պիտի ըլլային երկրիս սակը թագուած այն անհամար հարստութիւնները, եթէ մարդուս հանճարն իր աշխատութիւնը զլանար անոնց։ — Աշխատութիւնը տարր մըն է առանց որուն բնական սատարները քիչ կամ երբէք արտադրիչ ուժ մը պիտի ըլլային։

Աշխատութիւն. — Մարդոց իսկական կարողութիւնները, արդիւնաբեր ընելու ջանքն ու ճիգը (այլևայլ եղանակներով ու միջոցներով) կը կոչուին աշխատութիւն։

Աշխատութիւնը բնութիւնը կը չահագործէ։ Աշխատութիւնը ներգործող տարր մըն է. իսկ երկիրը՝ կրաւորական տարր մըն է։

Այն մարդն որ չաշխատիր՝ վնասակար է ընկերութեան, այդ մարդը կ'ապրի ազգային հարստութեան ի վնաս, որովհետև զայն կ'ապառէ առանց արտադրելու։

Աշխատութիւնը ազգային հարստութեան միակ աղբիւրն է։

Դրամագլուխ. — Երրորդ սատարն է դրամագլուխն որ արտադրութեան մէջ չատ կարևոր դեր մը կը կատարէ։ Դրամագլուխ կը կոչուի ոչ միայն արծաթը, այլ և ինչ որ կը դիւրացնէ վաճառականութիւնն ու հարստութիւնը։

Այս երեք տարրերը, սատարներն, իրարու սերտ կապուած են, երեքն ալ հարստութեան կարևոր են։ Առանց բնութեան ու դրամագլխի աշակցութեան բան մը չստեղծուիր։ Գնդասեղ մը չինելու համար՝ դրամ, պղինձ, գինկ ու անագ պէտք է. ժապաւէնի համար՝ դրամ, մետաքս ու ներկ։

Մարդիկ ո՞ւր կրնան բնակիլ. — Որովհետև բնութիւնը կը մատակարարէ իր արտադրիչ զօրութեամբ արտադրիչ հարստութեանց նիւթերը մեծ մասամբ, մարդիկ կը սիրեն բնակիլ այն երկիրներն ուր հողն արգաւանդ, ջուրն առատ, օդը բարեխառն է. երկիրներու բնակիչներն անչուշտ հարուստ ու դիւրակեաց կ'ըլլան, եթէ գիտնան իրենց արտադրիչ կարողութեամբ օգուտ քաղել բնութեան առատաձեռնութենէն, այսինքն եթէ աշխատասէր ըլլան և ընկերական լաւ կազմակերպութիւն մը ունենան։

2. ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ

Աշխատութեան բաժանումը. — Նախնական ընկերութեանց մէջ մարդ մը կրնայ իր ամէն պէտքերը իր ձեռքով հոգալ սնունդ, զգեստ բնակարան։ Քաղաքակրթութիւնը որչափ զարգանայ, աշխատութիւնն ալ այնչափ բազմանան կ'ըլլայ, և մարդիկ կ'սկսին զայն խումբերու բաժնել՝ իւրաքանչիւրն աշխատութենէ մաս մը առնձնելով։

Աշխատութեան բաժանման արդիւնքը մեծ ու չատ է թէ՛ գործարանատիրին, թէ՛ գործաւորին և թէ՛ հասարակաց։ Որովհետև աշխատութեան եղանակները կը պարզէ, կը կարճեցնէ, և արտադրեալին կատարելութեան ու ժանութեան կը ծառայէ, և արտադրութեան քանակն ու որակը կ'աւելցնէ։ Օրինակ. հողագործը կը հերկէ, կը վարէ, կը մշակէ հողը, տեսակ տեսակ բերք, այսինքն ցորեն, գարի, վուշ, բամպակ, ուրիշ օգտակար նիւթեր կ'արտադրէ։

Տարազագործը կ'առնէ հողագործին արտադրած վուշը կամ բամպակը, կը մանէ, կը գործէ, կը ներկէ ու կտաւ կը չինէ։

Դերձակը կ'առնէ կը ձեւէ, կը կարէ ու հագուստ կը չինէ։

Հանդերձավաճառն ալ հագուստները տեղէ տեղ փոխադրելով՝ կը վաճառէ: Արտադրութեան մը ապառման միջոցները որքան քիչ ըլլան, այնքան քիչ կ'արտադրուի բնականաբար: Փոքր քաղաքներու մէջ նոյն մարդն է բժիշկ, վիրաբոյժ, դեղագործ և այլն, մինչ մեծ քաղաքներու մէջ կան զանազան հիւանդութեանց բժիշկներ, վիրաբոյժներ, նաև զանազան վաճառանոցներ, հացագործ, մսավաճառ, ատաղձագործ, թիթեղագործ, դրագէտ, փաստաբան, իւրաքանչիւրը միայն իր ճիւղին կը պարապի և կ'աշխատի:

Նիւթական ու աննիւթական աշխատութիւններ. — Երկու կարգի աշխատութիւններ կան. նիւթական ու աննիւթական:

Հացագործին, տարազագործին, դերձակին ու հանդերձավաճառին կատարածը նիւթական աշխատութիւններ են կամ ձեռնական աշխատութիւն:

Ուրիշ կարգ մը արտադրութիւններ ալ կան, որոնց արտադրողն աննիւթական ըլլալով՝ կը կոչուին աննիւթական արտադրութիւններ՝ մտաւոր աշխատութիւններ և կամ ազատական աշխատութիւններ. այս կարգէն են բժշկին, դատախարակին, դատաւորին փաստաբանին, վարդապետին, հրապարակագրին, դրագէտին աշխատութիւնները:

Աշխատութիւնն օգտակար ու հետեւապէս արդիւնաւոր ըլլալու համար՝ պէտք է որ խելքը առաջնորդ կամ վարիչ ունենայ, այսինքն թէ միայն մարմնոյն ճիգերը բաւական չեն, այլ խելքն ալ պէտք է գործակցի:

Ուրեմն մարդիկ ո՛րքան աւելի կրթեալ, հանճարեղ և բարեբարոյ ըլլան, այնչափ աւելի առատ ու դիւրին կ'ըլլայ հարստութեան արտադրութիւնը:

Մեքենայներ, գործիքներ. — Աշխատութեան գործիքներն են մեքենայները պարզ կամ աւելի կատարելագործուած:

Մեքենայներէն ոմանք կը շարժին շոգիով, կամ ջրով կամ եղեմտականութեամբ և կամ օդը ճնշելով, ատոնք են բուն մեքենայները: Ուրիշներ ալ մարդոց դնդերային ուժով կը դառնան, ինչպէս բահը, տրմուխը, ձեռնասայլը, և ն. գործիքներ:

Մեքենաները մարդոց աշխատութեան մեծապէս կ'օժանդակեն, առանց աշխատութեան և դրամագլխոյ զօրութեան տանտապատիկ, հարիւրապատիկ, հազարապատիկ կ'ածեցնեն և աւելի առատութիւն, ժիտութիւն կուտան:

Տպագրական մամուլին հնարումէն առաջ ընդօրինակողներ կային, որոնց իւրաքանչիւրը մինչև կրնար մէկ օրուան մէջ չարունակ աշխատելով՝ 40 էջ գիր օրինակել. իսկ այսօր տպագրական մեքենայներու շնորհիւ ամէն օր միլիոնաւոր թերթեր կը տպագրեն, այնպէս որ եթէ կ. Պոլսոյ մէջ տպուած դրքերու թղթերը ձեռքով գրել հարկ ըլլար քաղքին ամբողջ բնակիչները չէին կրնար բաւել:

Մեքենայներու շնորհիւ ժամն կրնանք հայթայթել մեր հագուստը, կապուտը, կարասիներն և մաքրութեան հոգ տանիլ:

Մեքենայները հողագործներուն մէջ մեծ դիւրութիւն աշխատութեան խնայողութիւն բերած են հնձելու, ծեծելու, խոտ քաղելու և այլն գործողութեանց մասին:

Առիթ քանի մը դար առաջ, կ. Պոլսէն Բարիզ երթալու համար առնուազ 100 օր պէտք էր. կ. Պոլսէն Գոնիա ալ 20 օր. բայց այսօր չոգեշարժ մեքենային շնորհիւ 3 օրէն կ'երթանք այդ տեղերը:

Ուրեմն մեքենայները 1. Ձեռական աշխատութիւնն ու նախնական նիւթերը կը խնայեն, աշխատութիւնը կը բազմացնեն ու կ'աղնուացնեն, 2. Արտադրութիւնները կ'աւելցնեն, ժիտութիւն ու վայելելու հնարաւո-

ռութիւն յառաջ կը բերեն, 3. Աժնութիւնն ու սպառման անումը յառաջ կը բերեն արտադրութեան նիւթ ու գործ :

Մեքենայները կրնա՞ն վնասել բանուորներուն.—*Եթէ բոպայի մէջ գործաւորութեամբ ապրող մարդիկ պահ մը դժգոհ եղան մեքենաներու հնարուելէն, կարծելով թէ իրենց գործ կամ ապրուստի միջոց չէր մնար : Էլպա գետին նաւավարները խորտակեցին Բաբէնի չոգենաւը, Հալըճ-Օղլուի նաւավարները քարկոծեցին Տէմիրճիպաշեան Պեմրոս ազային առնը որ Ոսկեղջիւրի մէջ չոգենաւ բանեցնել փորձեց, Լէոնի ոստայնանկները խորտակեցին ժաքարտի մեքենան, բայց յետոյ փորձով տեսան որ իրենց այդ կարծիքը սխալ էր, փորձերը ցոյց տուին թէ մեքենաներու գիւտն աշխատութեան խնդրանքը աւելցուցած է : Երբ 1760ին Արքրայթ հնարեց մանելու մեքենան, Անգլիոյ մէջ 7900 անձ միայն կը գործածուէին տարազագործութեան մէջ, բայց 1789ին 320,000 մարդիկ կը գտնուէին նոյն արուեստին մէջ, իսկ 1833ին միայն բամպակէ կերպասներուն համար մանելու և պատրաստող արհեստաւորներու թիւը բարձրացաւ 487,000ի. մինչև 800,000 կ'ելլէ եթէ կողմնական ու օժանդակ արուեստներն ալ հաշուելու ըլլանք :*

Արդ, մեքենաներն անհամեմատ աւելի արագութեամբ ու առատութեամբ գործելով ու արտադրութեանց գինը մեծապէս իջեցնելով անոնց գնումը ու սպառումը բազմապատկեցին, որովհետև անհատական օրէնքի համեմատ դիւրագնութիւնը սպառում կը զրգռէ, սպառումն ալ՝ արտադրութիւն : Որովհետև արտադրութեանց գումարը քանի աւելնայ, արտադրող գործաւորներու թիւն ալ նոյն համեմատութեամբ կ'աւելնայ, այս ընթացքով ամէն տեղ գործարաններու մէջ չատ աւելի գործաւոր կան, քան մեքենաներու գտնուելէն առաջ :

3. ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ

Դրամագլուխ. — *Այն հարստութիւնն որ կը գործածուի ուրիչ հարստութիւն մը առաջ բերելու՝ կը կոչուի դրամագլուխ : Օրինակ. քանի մը ոսկի, մեքենայ մը, գործիք մը, քանի մը արտաւար հող դրամագլուխ են :*

Դրամագլուխը կրնայ ըլլալ նիւթական, աննիւթական : — Նիւթական են դրամը, մեքենան, գործիքն ու հողերն ու նախնական նիւթերը : — Աննիւթական են անհատի մը վարկը, վաճառատան մը ծուխը, և.ն :

Դրամագլխի տեսակներ. — *Դրամագլուխն երկու տեսակ է. հաստատուն դրամագլուխ ու շրջուն դրամագլուխ :*

Հաստատուն դրամագլուխ են անոնք որ կ'արտադրեն առանց տէր կամ ձև մը փոխելու, ինչպէս գործիքներն ու մեքենաները, չէնքերը՝ խանութ, գործարան, ագարակային չինուածք, հողագործութեան արուեստքը, ու մարդուս տաղանդը :

Շրջուն դրամագլուխ անոնք են որ կ'արտադրեն՝ տէր կամ ձև փոխելով այսինքն ձեռքէ ձեռք անցնելով և կամ փոխելով՝ արդիւնք մը կուտան, ինչպէս դրամը, մնուռդի նիւթերը. նախնական նիւթեր = ճարտարութեան նիւթեր :

Մէկ խօսքով հաստատուն դրամագլուխը գործիքն է, շրջուն դրամագլուխն ալ՝ նախնական նիւթն է, — արտադրութիւն :

Շահաբեր դրամագլուխ. — *Դրամագլուխն երբ հաստատուն է, կը նպաստէ ուրիչ հաստատութիւն մը արտադրելու. բայց ինք նոյն կը մնայ աւելի կամ նուազ երկար ատեն, ինչպէս հողը, մեքենաները, կենդանիները : Երբ շրջուն է, ինք կ'սպառէ, կը ձեւափոխուի՝ առեղի*

հարստութիւն մը արտադրելով։ Շահաբեր դրամագլուխն անոնք են որ կ'սպառուին, ոչ թէ կը փճանան։ Օրինակ. Աչոա 300 ղրուշ ծախք ըրաւ իր արտը մշակելու և 12 հեքթոլիտր ցորեն ցանելու համար, ուրեմն դրամագլուխ մը սպառեց ոչ թէ փճացուց, որովհետև տարւոյն վերջը 12 հեքթոլիտր ցորենն եղաւ 150 կամ 200 հեքթոլիտր ցորեն՝ նոր հարստութիւն մը ղոր չպիտի կրնար արտադրել, եթէ 300 ղրուշ չսպառեր։

Անբեր դրամագլուխ. — Երբ դրամագլուխն անգործ կը մնայ, ինչպէս ագահին սառցուած քը ղոր կը պահէ գիտնին խորը և երբ մեքենան չի գործեր, կը դիզէ անբեր դրամագլուխ։ Անբեր դրամագլուխները դրամագլուխ կոչուելու արժանի չեն։

Անբեր դրամագլուխ են անհատական տուներու մէջն մի մեծագին կահ կարասիք ու սառցուածք։

Ինչպէ՞ս կրնայ արտադրուիլ դրամագլուխը.— Ինչպէս որ հարստութեան առաջին արտադրիչն է աշխատութիւնը, դրամագլուխն ալ առաջին արտադրիչն է խնայողութիւնը, — երկու ամէնէն կարեւոր առաքինութիւններ որով միայն կրնան մարդիկ հարստանալ։ Աշխատութիւնը կ'արտադրէ, ամեցնող տարրն է. խնայողութիւնն ալ հարստութիւն պահպանող տարրն է։

Եթէ մշակ մը կամ գործաւոր մը տարին 3,000 դահեկան չահի և 2,500ը միայն սպառէ, 500 դահեկան խնայողութիւն մը ըրած կ'ըլլայ ղոր եթէ յաջողի պահելով ու տարուէ տարի աւելցնելով՝ գործածել արտադրութիւն մը, դրամագլուխ մը կազմած կ'ըլլայ։

Այդ դրամագլխի ծագումն էապէս բարոյական է, ղոր խնայողութիւն ընելու համար բնական ճիգ մը, յաճախ սաժանելի դիմադրութիւն մը հարկ է պէտքին գրգիռներուն ու զուարճութեանց հրապոյրին։ Մարդ մը այնչափ առաւել խմաստուն կամ առաքինի է, երկիր մը

այնչափ աւելի քաղաքակրթուած է, այնչափ աւելի հարուստ, հզօր է, որչափ աւելի դիւրացած է այս բարոյական զօրութիւնը։

Գ. ՇՐՋԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ

4. ԹՈՒՈՒՄՆ ԴՐԱՄԱԳԼԽԻ. ՇԱՀ, ԹՈՇԱԿ

Դրամագլխին շահը. — Դրամագլխին իրաւունքը կը կոչուի վարձ, երբ չէնքի, գործիքի, մեքենայի, գործարանի և՛ն. ներկայանայ. իսկ տոկոս՝ երբ դրամի ձեւով ներկայանայ։ Գործաւորին աշխատութեան իսկած բաժինը՝ վարձ, իսկ ձեռնարկուին աշխատութեան բաժինն ալ չահ կը կոչուի։

Տնտեսագէտներն այդ վարձքը, տոկոսը կը կոչեն դրամագլուխ, թոշակ։

Օսմանեան Պետութիւնն ունի յատուկ օրէնք մը, տարին 5 առ 100 տոկոսի սակ։

Վաշխ. — Տոկոսին ապօրէն, անիրաւ տեսակն է վաշխը, փոխատուն փոխատուէն, այսինքն պէտք ունեցողին չբաւարարութենէն օգուտ քաղելով՝ անոր կեանքը կը կապէ չափազանց պահանջումներով։ Մ. Աւետարանն ու օրէնսդիրները վաշխը դատապարտած են։

Որոշած են որ տոկոսն արդարութեան, օրինաւորութեան սահմանէն անդին չանցնի։

Տոկոսի սակը առաջարկի կամ խնդրանքի օրէնքին կը հպատակի. ընդհանրապէս վար կամ թեթեւ կ'ըլլայ սակը հարուստ ու բարեկարգ երկիրներու մէջ. իսկ վեր կամ բարձր կ'ըլլան աղքատ երկիրներու մէջ։

Գնում, վաճառում. — *Երբ դրամն ուրիշ աշխատութեան կամ արտադրութեանց հետ կը փոխանակուի կը կոչուի գնել, իսկ երբ աշխատութիւնները կամ արտադրութիւնները դրամի հետ փոխանակուի՝ վաճառել:*

Ձեռնարկու. — *Այն մարդիկ որոնք ո և է գործի մը կամ աշխատութեան կը ձեռնարկեն՝ արդիւնք կամ հարստութիւն արտադրելու համար՝ կը կոչուին ձեռնարկու: Հողագործը, արհեստաւորը, գործարանատէրը, վաճառականը, հրատարակիչն եւայլն որ և է արդիւնք կ'արտադրեն՝ ձեռնարկուին:*

Փոխանակութիւն. — *Մարդ այլ և այլ պէտքեր ունի, բայց ինք չի կրնար առանձին զանոնք գոհացնել, ուրիշի մը պէտք ունի: Երբ հողագործը ցորեն ածուի՝ կը գնէ վառելիք, այս գործողութիւնը կը կոչուի փոխանակութիւն:*

Վաճառականութիւն. — *Փոխանակութեան ընդարձակ տեսակն է վաճառականութիւնը. վաճառական են այն անձերն որոնց գործն է գնել վաճառելու համար, ոմանց աւելի ունեցածը պէտք ունեցողներուն արամադրութեան տակ դնել և այսպէս դիւրացնել փոխանակութեան ամէնէն կարեւոր գործը:*

Վաճառականութիւնն երկու տեսակ է. ներքին վաճառականութիւն ու արտաքին վաճառականութիւն:

Ներքին վաճառականութիւնն երկրի մը կամ պետութեան մը բնակիչները կ'ընեն իրարու հետ, իսկ արտաքին վաճառականութիւնը՝ օտարներուն հետ:

Ազատ փոխանակութիւն. — *Փոխանակութիւն մը այն աեն մեծապէս չհասարակ կ'ըլլայ ամէնուն երբ ազատ է: Ազատ փոխանակութեամբ միայն կարելի է մեր պիտանի իրերու լաւագոյն ու ժանկէկը ձեռք ձգել, և վայելել ամէն երկիրներու լաւագոյն արգասիքները նպաստաւոր պայմաններով:*

Ազատ փոխանակութեամբ ամէն անհատ ու ամէն ժողովուրդ կը մշակէ արուեստը և կ'արտադրէ այն օգտակարութիւնն որուն համար ամէնէն մեծ յարմարութիւն ունի և անոր մէջ կը գտնէ իր ամէնէն մեծ չահը:

Ուրեմն դատապարտելի են անտեսագիտական օրէնքի առջև այն ամէն դրութիւնները ու օրէնսդրութիւնները որոնց նպատակն է արգելք դնել ազատ փոխանակութեան: Այն արգելքը յարուցանողներն են պաշտպան դրութիւն, առեւտրական դրութիւն, առեւտրական կշիռ կոչուած դրութիւնները:

Պաշտպան դրութիւն. — *Անոնք որ կը կարծեն պաշտպանել ազգ. ճարտարութիւնը՝ ծանր մաքսերու ենթարկելով օտար ճարտարութեանց արդիւնքները՝ կը կազմեն պաշտպան դրութիւնը. բայց ասով պաշտպանած կ'ըլլան քանի մը անձերու չահերը, և ընդհանուրին չահին կը վնասեն, որովհետև սպառողներն որ ժողովուրդին մեծ մասը կը կազմեն՝ կ'ստիպուին աւելի սուղ գնել ինչ որ օտարը պիտի բերէր ածան:*

Առեւտրական դրութիւն, առեւտրական կշիռ. — *Այս երկու դրութիւններն ալ նոյն են, և կուզեն երկրի մը մէջ չպակասեցնել դրամը — ոսկին ու արծաթը, այլ ըստ կարի չաճացնել չատ արտածելով ու քիչ ներածելով: — Ուրեմն ներածել սպրանքներու վրայ ծանր մաքսեր կը դնեն:*

Այս դրութիւնն ալ սխալ է, որովհետև միայն ոսկին չէ հարստութիւն. անոնք կ'ենթադրեն թէ երբ չատ արտածել վաճառքին դէմ քիչ սպրանք ներածուի, տարբերութիւնը դրամի ձեւով մտած կ'ըլլայ երկրին մէջ, ուստի մաքսատուներու մէջ զգուշութեամբ կը բռնեն առեւտրական կշիռը որ ցոյց կուտայ վաճառքներու ելքն ու մուտքը:

Առանկ մտածողները կարծես մինչև իսկ կ'ուզեն արեւուն լոյսը խափանել, որպէս զի ճրագ չվնասողներն ու

վաճառողներն ալ ապահին անոր մրցումէն և ամէն մարդ ցորեկներն ալ ճրագ վառելու հարկադրուի յօգուտ ու ի քաջալեր այն ամէն արհեստաւորներուն որ մօսէն կամ հեռուէն յարաբերութիւն ունին ճրագ չվնելու արժէքին հետ։

Մեճաճնորհներ, մեճավաճառներ. — Նոյն վնասն ունին նաև մինուճնորհներ, մինուավաճառներ, որովհետև կը ջնջեն մրցումը և մրցումը ջնջելով՝ յառաջդիմութիւն կը յաղորդէ։ Տնտեսական մրցումն է որ յառաջ քերած է մարդկութեան բոլոր նիւթական յառաջդիմութիւնը։

Մրցումը պայքար, գործունէութիւն ու կեանք է, զայն արգիլել՝ վերջնել է յառաջդիմութեան ամէնէն զօրաւոր արտադրիչներէն մէկը։

Թոշակ աշխատաւորներու. — Աշխատութեան մը փոխարինութիւնը կամ վարձքը իր ամէն ձեւերով կը կոչուի թոշակ։

Գործաւորին աւուրչէքը կամ չաթաթականը, ծառաներու և սպասաւորներու ամսականները, պաշտօնեաներուն ամսականները, բժիշկներուն, փաստաբաններուն և ուսուցիչներուն տրուած վարձքերը թոշակ են որովհետև այն ամէն փոխարինութիւնները կամ սակը մասամբ մը աշխատութեամբ արտադրիչ կարողութեամբ, մասամբ մըն ալ դրամագլխի առատութենէն կախում ունին։

Երբ միեւնոյն աշխատութիւնը կատարողներուն թիւը չատնայ կամ գործի մը համար չատ աշխատաւորներ պատրաստ ըլլան, բնականաբար իրենց ծառայութեան վար գնով կը մատուցանեն, և հետեւաբար թոշակնին կը քիչնայ, իսկ երբ գործը չատ ըլլայ և աշխատութիւնները նուազ, թոշակները կը բարձրանան։

Մեծ քաղաքներու կամ հարուստ երկիրներու մէջ ուր չատ դրամագլուխ կայ՝ աշխատութիւնն աւելի չատ

գի է և թոշակներն ալ աւելի բարձր, մինչ գիւղերու կամ աղքատ երկիրներու մէջ հակառակն է։

Երբ երկար ուսում, հետեւապէս ծախք՝ դրամագլուխ հարկաւոր է ասպարէզի մը պատրաստուելու համար՝ այդ ասպարէզի մարդիկ չատ կը չահին, ինչպէս ուսուցչապետք, փաստաբանք, երկրաչափք, ճարտարապետք, բժիշկներ ևլն. գի քիչերն են որ կրնան դիմանալ կարեւոր ծախքերու, հետեւապէս քիչերը կը յաջողին որով այդպիսի աշխատութիւն մատուցանողները սակաւ կ'ըլլան և թոշակնին բարձր։

Ազատ փոխանակութեան պաշտպանները. — Այն երկիրն որ առաջին անգամ ուզեց հաստատել (1840–1848) ազատ փոխանակութիւնը, Անգլիան է. Ֆրանսա հետեւեցաւ (1860) Անգլիոյ, Թուրքիա և յետոյ ուրիշ երկիրներ ալ։

Պաշտպան դրութիւն. — Ռուսիա, Մ. Նահանգներ, Աւստրիա, Նոր–Զելանտա պաշտպան դրութեան կատարկիցներ են. Գերմանիա այն դրութեան հետեւեցաւ 1878ին երբ երկրին ճարտարարուեստը գերազանցեց Ֆրանսականը և 1902ին ներածեալ ապրանքներու սակն աւելցուց։

Վերջապէս այն երկիրներն որ կը հարստանան արտաքին վաճառականութեամբ՝ պաշտպան են ազատ փոխանակութեան, ինչպէս Անգլիա, Պելճիգա, Հոլանտա։

Արտածում, ներածում. — Երբ ապրանք մը Թուրքիայէն դուրս կ'ելլէ ուրիշ տեղ ծախուելու և սպառելու համար եւայլն կը կոչուի արտածում։ Երբ վաճառք մը ուրիշ տեղէ Թուրքիա կը մտնէ, կը կոչուի ներածում։

Դրաճգիդ. — Այն օտար ապրանքներն որ Թուրքիայէն կ'անցնին ուրիշ երկիրներ երթալու համար՝ կը կոչուին դրաճգիս=ախատարա, ինչպէս օրինակ Գերմանիայէն ու Ֆրանսայէն երբ վաճառք մը Թուրքիոյ ճամբով Պարսկաստան անցնի՝ կը կոչուի դրաճգիդ։

5. ՄԱՏՈՒՑՈՒՄ, ԽՆԴՐԱՆՔ

ԱՐԺԷՔ, ԳԻՆ, ԴՐԱՄ

Արժէք. — Իրի մը օգտակարութիւնը կը կոչուի արժէք: Անահիտ ունի Դուն պիտի ըղյաս մը որուն արժէքը 12.5 ղրուչ է, ասիկա կը նշանակէ թէ Դուն պիտի ըղյասին օգտակարութիւնն ու 12.5 ղրուչին օգտակարութիւնն հաւասար են:

Գին. — Իրի մը արժէքին դրամով բացատրութիւնը կը կոչուի գին. այսինքն օգտակարութիւն մը. ոսկւոյ կամ արծաթի հետ օգտակարութեան մը փոխանակումը գին կը կոչուի:

Երկու տեսակ գին կ'որոշուի. իրական գին=սկզբնական գին, ընթացիկ գին:

Իրական գինն է այն որ արժան է իրն արտադրողին, այսինքն այդ իրն արտադրելու համար որչափ դրամ վատնուած է նախնական նիւթին, գրամագլխին գումարը միասին հաշուելով:

Ընթացիկ գինը, հրապարակին գինն է: Ընթացիկ գինն որ հաւասար է իրականին, կամ վեր է կամ վար, և կ'որոշուի հրապարակային պարագայներէն, արտադրողին ու սպառողին փոխադարձ կացութենէն, ծախողին ու գնողին ազատ հաճութեամբ մրցումէն առաջ կուգան:

Մատուցման = առաջարկի ու խնդրանքի օրէնքը ու մատուցումն այն ապրանքն է զոր արտադրողը կը ծախէ. խնդրանքն այն ապրանքն է զոր գնողները կ'ուզեն գնել. թէ՛ խնդրանքն և թէ՛ մատուցումը գնին վրայ կ'ազդեն: Ապրանք մը կը խնդրուի, երբ արժէք ունի. ապրանք մը կը մատուցուի, երբ նուազ արժէք կ'ունենայ: Երբ արժէք մը չատ կը մատուցուի ու քիչ կը խնդրուի, այսինքն վաճառողը չատ ու գնողը քիչ է, գինը կ'իջնէ,

այս պարագային մէջ անտեսագիտական լեզուով կ'ըսուի մատուցումը խնդրանքին աւելի. իսկ երբ չատ կը խնդրուի ու քիչ կը մատուցուի, այսինքն երբ գնողը չատ է և վաճառողը քիչ, գինը կը բարձրանայ, այն պարագային կ'ըսուի թէ խնդրանքը մատուցումեն աւելի է:

Դրամ. — Մարդիկ սկսած են պարզ և ուղղակի փոխանակութեամբ, ինչպէս ցորեն ունեցողն ու գինի ունեցողն իրարու հետ փոխանակած են. բայց երբ որ մարդոց պէտքերը բազմացած, աշխատութեան կատարումը ընդլայնուած ու փոխանակութիւնը աճած է, փոխանակութեան այս պարզ ու նախնական կերպն անբաւական գտնելով՝ հնարած են դրամը: Դրամը փոխանակութեան գործի միջնորդն է:

Ո՛և է հարստութիւն կրնայ ծառայել իբրև դրամ, ինչպէս որ այլևայլ ժամանակներ ու երկիրներ գինին, հաւկիթը, ձէթը, ցորենը, բրինձը, կովը, խոզը, ձէնը. -կը ծառայեցնեն իբրև դրամ՝ փոխանակութեան գործիք, բայց յետոյ ոսկին ու արծաթը պատշաճ գտած են գործածութեան: Ըստ այնմ իբրև դրամ ընդունած են այս վերջին երկու թանկագին մետաղները: Ոսկին ու արծաթը հետեւապէս փոխանակութեան գործի են, ոչ թէ մինակ հարստութիւն:

Միամետաղական, երկմետաղականիւ. — Գալիֆոռնիոյ (1848) ու Աւստրալիոյ (1851) ոսկի հանքերու գիւտը սկսաւ փոխել ոսկւոյ գինը արծաթին և ուրիշ վաճառքներու մասին, և միշտ խնդիր եղած է թէ վերջապէս երկու մետաղներէն ո՞րն ընդունելու է իբրև միութիւն արժէքի, կամ երկուքը միասին ընդունելու է:

Անգլիա, Գերմանիա, Տանիմարքա, Շուէտ, Նորվեգիա ոսկին ընդունած են իբրև օրինական միութիւն արժէքի, և կը կոչուին միամետաղական, իսկ միւսները ընդունած են կրկնակ դրամի դրութիւնը և կը կոչուին երկմետաղական:

Մաճր դրամներ. — *Մանր առևտուրներու դիւրութեան համար՝ պզինձէ կամ ուրիշ մետաղներէ դրամ ալ կը գործածեն ոսկի ու արծաթ դրամներու հետ։ Այս դրամներուն ներքին իրական արժէքը շատ վար է անուանական արժէքէն, որովհետև եթէ այս երկու արժէքները պատասխանեն իրարու, շատ խոշոր ու ծանր պիտի ըլլայն այդ դրամները, հետևապէս անոնք միայն ներկայացուցիչ նշան են արժէքին։*

Ամէն պետութիւն այս դրամներու մասին երկու պայման ունի. 1. Սահմանադրութեամբ արտադրել, որ առևտուրը չխանգարի։ 2. Իրենց ընթացքը միշտ որոշ աստիճան մը սահպողական ըլլայ, որպէս զի կեղծ դրամներն օրինական ընթացք մը չունենան։

Հաղորդակցութեան միջոցներ. — *Վաճառականութիւնը դիւրացնելու համար՝ հաղորդակցութեան միջոցներ խորհուած են։ Հաղորդակցութեան գլխաւոր միջոցներն են երկաթուղիներն ու շոգենաւերը, միւս միջոցներն են՝ խճուղի, հեռագիր։*

Երկաթուղւոյ օգտակարութիւնը դեռ քիչ ճանչցուած է։ Գիտէ՞ք չոգին որչա՜փ մեծ ծառայութիւն կը մատուցանէ վաճառականութեան, և որչա՜փ արագութեամբ կը փոխանակուին մեծաքանակ արտադրութիւնները։

Երկիր մը որ հաղորդակցութեան միջոցներէ զուրկ է, բնականաբար աղքատ է և աղքատ մնալու դատապարտուած է։ Երբ գեղի մը բնակիչները չեն կրնար իրենց արտադրած հողային արդիւնքն ուրիշ տեղ փոխադրել աւ ի չգոյէ հաղորդակցութեան միջոցներու, բնականաբար կը հարկադրուին իրենց պէտք եղածէն աւելի չարտադրել որով միշտ աղքատ կը մնան։ Իսկ երբ բնական կամ պատահական պատճառներով վնասուին, իրենց արտադրած կամ արտադրելիք բերքերն օրինակի համար երաշտութենէ կամ մարախէ զարնուին, կրնաք երեւա-

կայել թէ ո՛րչափ դժբախտ կ'ըլլայ գիւղացիներուն վիճակը, մանաւանդ ձմեռ առեն երբ դաշտերուն ու լեռներուն մէջ կազմուած խեղճ ճամբայները անանցանելի եղած են։

Ահա Ռումելի ու Անատոլուի երկաթուղին, այն բերքերն որ երբեմն դժուարաւ կամ շատ քիչ քանակութեամբ Պոլիս կը հասնէին, որովհետև մինչև Պոլիս բերելու համար՝ բազմօրեայ ուղեւորութեանց ու հետեւաբար ծախքերու կը կարօտէին, հիմա քանի մը ժամէն կը հասնին Թարմ վիճակի մէջ։

Երկաթուղին ուրկէ որ անցնի, հոն բարիք կը սփռէ։ Այն երկիրն որ հաղորդակցութեան լաւագոյն միջոցներով օժտուած է, աւելի ծաղկած, աւելի հարուստ ու աւելի բարգաւաճ է։

ՎԱՐԿ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԻ

Վարկը. — *Վարկը վստահութիւն մըն է զոր կ'ունենանք մարդու մը, ընկերութեան մը, պետութեան վրայ որով աշխատութեան կամ դրամագլխի փոխանակութիւն մը կ'ընդունի անոնց՝ փոխարէնը ի վերջոյ հատուցանելու։*

Օրինակ. Պարգև ձեռք մը ղգեստ կը գնէ դերձակէն խոստանալով անոր վճարել փոխարժէքը 3 ամիսէն։ Այսիկա առևտրական վարկ մըն է։ Իսկ եթէ Պարգև 2000 ղրչ. փոխ առնէ պանքայէն՝ 6 ամիս պայմանաժամով վճարելի կը կոչուի դրամատան վարկ։

Երկու պարագային մէջ ալ, դերձակն ու դրամատունը Պարգեւին վարկ մը ըրին այսինքն անոր վրայ վստահութիւն ունին գիտնալով թէ իր պարտքը վճարող մըն է օրէն։

Վարկին օգուտները. — *Վարկը մեծ օժանդակ մըն է առևտուրին, և ամէնէն մեծ սատարը չրջաբերութեան։ Ոչ միայն դրամագլուխը կ'աւելցնէ այլ և անոր կուտայ*

նշանաւոր գործունէութիւն մը : Եթէ վարկ չըլլայ մարքով աշխատողն ալ, ձեռքով աշխատողն ալ չպիտի կրնան բան մը արտադրել :

Եթէ մարդիկ իրարմէ առացած ծառայութեանց կամ վաճառքի փոխարէնն անմիջապէս հատուցանել հարկադրուած են, այսինքն եթէ ամէն փոխանակութիւններ անմիջապէս վճարուելով կատարուին, կեանքի հանապազօրեայ յարաբերութիւնները մեծապէս կը դժուարանան :

Վարկի տեսակներ.— կան վարկի տեսակներ, պարզ վարկ, գրաւագրով, պարտաւորագրով (par billet) :

Պարզ վարկը կը կայանայ միայն վստահութեան վրայ. ուսուցչին, հացագործին, նպարավաճառին, մսավաճառին ըրածը պարզ վարկ է : Այսպիսի վարկ մը առեւտուրի մեծ մասն է ու վտանգ, թէեւ մեր բարքերն անբաժան ու ընդհանրացած սովորութիւն մը :

Գրաւագրով վարկ . — Եթէ փոխանակեալ գանձին կամ ապրանքին տեղ գրաւ մը տայ՝ արժէքը վերջը վճարելու համար՝ կը կոչուի գրաւագրով վարկ: Աստուժան 1000 ղրշ.ի պէտք ունի, կուտայ ագամանդէ մատանի մը իբրեւ գրաւ Աչոտին և գումարը կ'առնայ :

Գրաւագրով վարկ է նաև փոխառութիւն ընել՝ գրաւ դնելով անշարժ ստացուածք մը, ինչպէս տուն, խանութ : Այս տեսակ վարկը առաւելութիւններ կ'ընծայեն փոխառուին որ կը չարունակէ վայելել իր ստացուածքին պտուղը՝ մէկ կողմէն ալ վճարելով իր պարտքը :

Դրամատուն . — Սովորաբար վարկի գործողութիւններ կատարող հաստատութիւնները կը կոչուին դրամատուն: Այդ հաստատութեանց տէրերը կը կոչուին ազդանաւոր:

Դրամատուներն իբրեւ վարկի հաստատութիւններ մեծապէս կը ծառայեն դիւրացնելու առեւտրական յարաբերութիւնները, ժամանակի մեծ խնայողութիւն կը գործեն որ այնքան կարեւոր է, արտադրութիւնը կ'եբագեն, մէկ կողմէն խնայողութիւնները կամ դրամագլուխները և միւս կողմէ կարողութիւններն արդիւնաբեր ընելու կը նպաստեն :

Դրամատան մատուցած ծառայութիւնները կ'ամփոփուին հետեւեալ գործողութեանց մէջ .

Ա. Անձերու գանձապահն են . անոնց հաշուոյն կ'ընդունին, կը վճարեն ու մնացուկի հաշիւ կը բռնեն :

Բ. Հաշուոյ փոխանցումներ ու փոխարինումներ կ'ընեն :

Գ. Փոխադրեր կը ղեղչեն ու փոխ կուտան :

Դ. Դրամատիրոջ միջոց կը հայթայթեն չհատեալ ղեռեղումներու, և միջնորդ կ'ըլլան դրամագլխին ու ճարտարութեան միջև :

Ե. Առեւտրական տուներու յարաբերութիւնները կը կարգադրեն և անոնց միջև միջնորդ կ'ըլլան :

Զ. Փոխ կ'առնեն՝ տոմսեր հանելով չրջաբերութեան :

Դրամատուները մանաւանդ կը կոչուին, երբ մասնաւորներու հիմնարկութեան և ընդհանրապէս ընկերակցութեան ու առեւտուրի վերաբերեալ օրէնքի ներքև կը գործեն. իսկ հասարակաց՝ երբ կառավարութիւնք իրենց կողմէ առաւել կամ նուազ հսկողութեան տակ հիմնած են և կը մասնակարարեն և կը վայելեն առանձնաշնորհումներ : Երկու դրամատուներ ալ կազմութեամբ ու գործողութեանց բնութեամբ չեն տարբերիր, ինչպէս Օսմ. կայս. Պանքան որ կայսերական հրովարտակով հաստատուեցաւ 1863 Յունուար 23ին, և ունի ամէն տեղ ճիւղեր :

Վարկի հաստատութիւններ . — Այն վարկի հաստատութիւններն որ գրաւ դրած անշարժ կալուածներով

երաշխաւորեալ փոխանակութիւններ կ'ընեն, հողային վարկ կը կոչուին: Շարժուն վարկի անունը կ'առնեն առնելք որ չարժուն արժէքի վրայ փոխ կուտան: Անանուն ընկերութիւններ՝ չարժուն վարկի ընկերութիւն են, կ'առորագրեն հասարակաց արժէթուղթեր, կը բաժանորդուին հանրային աշխատութեանց, ճարտարութեան ու վարկի ձեռնարկութեան: Առեւտրական ու ճարտարական վարկ կը կոչուին այն դրամատուներ որ փոխ կուտան գայն խոստմնագրի փոխարէն: Վարկի այս ձեւն ամէնէն աւելի տարածուած ու բուն վարկն է:

Դրամատան վարկի գործերը. — Դրամատան գործողութիւնները կատարելու համար, այլեւայլ ներկայացուցիչ նշաններ կը գործածուին.

1. Դրամատան տոմսեր, որ ի տես ու թերողին վճարելի են: Դրամատուներն այս տոմսերը կուտան իրենց զեղչած թուղթերուն փոխարէն և որ իբրև դրամ կը շրջաբերին:

2. Արժեքուղթ վաճառականութեան, այսինքն ի հրամանի որուն առորագրողը կը խոստանայ վճարել այսինչին հրամանին նշանակեալ գումարը նշանակեալ թուականին, և փոխգիր որով առորագրողը կը հրամայէ այս ինչ անձին որուն վրայ կը բաշուի փոխգիրը վճարել այն ինչ գումարը այս անունին:

3. Պարտաթուղթեր ու բաժնետոմսեր, առեւտրական ու արտադրական մեծ ընկերութեան:

4. Լումայագիր գանձու կամ ուրիշ արժէթուղթ կառավարութեան:

5. Չեք որ հրամանն մըն է դրամատան՝ վճարելու առորագրողին հրամանին այն ինչ գումարը:

6. Դրաւաթուղթ զոր կը հանեն անշարժ կալուածներու վարկի հաստատութիւնները:

7. Վկայագիր աւանդներու:

Վ Ա Ճ Ա Ռ Ա Կ Ա Ն

Վաճառական կը համարուին անոնք որ հետեւեալ գործերով կ'զբաղին.

Ա. Տարիներէ ի վեր առեւտրական հաստատութեան մը վարիչներ, մեծաքանակ առեւտուր ընողներ, կամ եթէ մէկն այս նպատակաւ գործի մը կը ձեռնարկէ դրամատուններու միջոցաւ:

Բ. Սեղանաւորութիւն ընողներ որուն գանկիոյ ալ կ'ըսուի հրապարակին վրայ:

Գ. Գործարանատիրութիւն, այսինքն թէ ըլլայ իր դրամագլխով և կամ թէ ուրիշի մը ընկերակցութեամբ չգործածած ապրանքներ ունենալով՝ գայն պատրաստելու, վաճառելու և կամ տիրոջը յանձնելու համար հաստատած գործարանի մը գործառնութիւն ընողներ:

Դ. Յանձնակատարութիւն ընողներ, այսինքն անոնք որ երկու հեռաւոր վաճառականներու միջնորդութիւն կ'ընեն գնելու, ղրկելու և արժէքը գանձելու և վճարելու:

Ե. Ծովու, գետի ու ցամաքի վրայէն մարդ ու ապրանք փոխադրողներ՝ նաւով, չոգենաւով, երկաթուղիով, և այլն:

Զ. Դրամատան ու պորսայի գործառնութիւն ընողներ:

Է. Դրավաճառները:

Առեւտրական ընկերութիւններ. — Գլխաւորաբար երեք տեսակ են առեւտրականը. հատուկական, շահակցական, անանուն ընկերութիւններ:

Հատուկական է այն ընկերութիւն որ մէկէ աւելի ընկերներ կը միանան հաւասար կամ անհաւասար դրամագլխով և իրենցմէ մէկուն կամ երկուքին անունն իրենց

մակդիր ընելով՝ առեւտրական կամ արհեստական գործ մը կը հաստատեն։

Իրենց թուղթերն իրենց ընտրած մակդիրով միայն կրնան ստորագրել։

Շահակցական ընկերութիւնները հաւաքականին քիչ մը ընդլայնեալ տեսակն է, այսինքն ընկերութեան մէջ աւելի չահակից անդամներ կան։

Ընկերութեան մակդիրը կ'ըլլայ իրենց ձեռնարկած գործին անունը։

Անոնք են՝ ռէյժի, երկաթուղւոյ, չոգենաւի ևլն. կազմուած ընկերութիւնները։ Անանուն ընկերութիւններ ալ յատուկ մակդիր մը չունին, այլ իրենց ձեռնարկած գործին անունով կը կոչուին։

Սնանկութիւն. — Առեւտուրը վստահութեան առանցքի չուրջը դառնալով՝ բնական է որ մարդիկ այս վստահութիւնն և ուղղամտութիւնը հաստատ ու կանոնաւոր հիման վրայ դնելու պէտք զգային։ Օրէնսդէտները մտածած են խիստ օրէնքներ դնել որ վաճառականն ու անոր հետ գործ ընող խանութպանը չրջահասկեցութեամբ ու հեռատեսութեամբ վարեն իրենց գործերը. այնպէս որ եթէ անմիջական վճարումներն առաւել միևչեւ երեք օր չկարենայ վճարել անպատճառ պարտաւոր ըլլան յայտարարել իրենց սնանկութիւնը, կամ երբոր պահանջատէր մը վճարօրին չտանայ իր պահանջը, իրաւունք ունի պարտապանին սնանկութիւնը պահանջել, և եթէ չպահանջէ, այլ եւս իր իրաւունքէն զրկուած կ'ըլլայ։

Սնանկութիւններն երեք տեսակ են. 1. Առդարացի սնանկութիւն, 2. Թերութեամբ սնանկութիւն, 3. Խարդախ սնանկութիւն։

Առդար սնանկութիւն. — Այն առեւտրական անհատն որ կատարեալ ուղղամտութեամբ իր գործը վարած է, սակայն իրեն կամքէն անկախ պատճառներով անհանգացած է, արդարացի սնանկ կը նկատուի և պատիժ չենթարկուիր։

Թերութեամբ սնանկ. — Եթէ մէկը գործառնութեանց մէջ կանոնաւորութիւն, ուղղամտութիւն ու աչալրջութիւն ունեցած չէ, անձնական կամ ընտանեկան ծախքերը չափազանց կ'ընէ, եթէ առեւտուրի բախտի գործեր կ'ընէ, սնանկութիւնը յաղդնելու համար հրապարակէն գնած ապրանքները արժէքէն վար գնով կը ծախէ, իր պարտատէրերուն մէկուն կը վճարէ, միւսին չի վճարեր, թերութեամբ սնանկ կը նկատուի, և անոր երկու տարիէն պակաս պատիժ անօրինած են։

Խարդախ սնանկ. — Այն անհատն որ յատկապէս հարստանալու դիտումով կեղծ սնանկութիւն, այսինքն իր դրամներն ու տոմարները կը պահէ, ինքզինք անգոյ առեւտրականներու պարտական կը կեղծէ, կը պարտաւէ, իբրև գող և խարդախ սնանկ կը նկատուի ու ծանր պատիժի կ'ենթարկուի։

Թէ՛ խարդախ սնանկն և թէ թերութեամբ սնանկը հաղթական իրաւունքներէ կը զրկուին։

Սնանկութեան հակահարուածը. — Սնանկութիւն մը ունի իր հակահարուածն ու ազդեցութիւնը, սնանկութիւնները իրարու կը յաջորդեն, վաճառական, արուեստագէտ, դրամատէր, ամէնքն ալ կը կորնչեն, կը վնասեն, նոյն իսկ համեստ խանութպան մը կ'ունենայ իր վնասն ու բաժինն այս տագնապին մէջ։ Այս կը կոչուի առեւտրական տագնապ։

Պատուոյ վերահաստատութիւն = Վարկի վերահաստատում. — Կան արդարացի սնանկներ որ պատուախնդրութեամբ չեն ուզեր ուրիշներուն իրաւունքը կրճատել և իրենց պատուոյն արատ բերել, ուստի փափաք մը կ'ունենան դատարանին միջոցաւ իրենց ամբողջ պարտ-

քերը տակոսով հանդերձ վճարել: Այս գործողութիւնը կը կոչուի պատուոյ վերահաստատութիւն:

Խարդախ մանկներ ու թերութեամբ մանկներ այս իրաւունքէն զրկուած են:

ՀՈՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հողագործական երկիր ու ճարտարարուեստ երկիր. — Հողագործական երկիրներ են անոնք ուր հողագործութիւնն երկրի մը հարստութեան միակ աղբիւրն է և ուր ժողովուրդը մեծ մասամբ կ'ապրի հողագործութեամբ: Իսկ ճարտարարուեստ երկիրներ են անոնք որ երկրի մը հարստութեան աղբիւրներն են՝ հանքերու չահագործումն ու մեքենական աշխատութիւնները և ուր բնակիչները մեծ մասամբ գործաւոր են:

Մեծ ու փոքր հողատիրութիւն. — Օսմ. կայսրութեան մէջ կան փոքր, միջին ու մեծ հողատէրներ: Ընդհանրապէս Օսմ. կայսրութեան մէջ փոքր հողատէրներու թիւն աւելի է, այն ալ ժողովուրդին մեծ օգուտ մըն է, գիւղացի ամէն մարդ ափ մը հող ունի մշակութեան յատկացուած:

Ագարակավարձութիւն. — Երբ հողատէր մը իր հողը վարձու կուտայ, կամ հողը մշակել կուտայ ուրիշի մը ձեռքով՝ կը կոչուի ագարակավարձութիւն:

Այս դրութիւնը տեղ տեղ չատ տարածուած է մանաւանդ քաղաքային ժողովուրդներու մէջ: Հողագործ կը համարուի ամէն կարգի հողատէր ու անոնց վարձակալներ=metagier=orpագիր:

Հողագործական վարկ. Երկրագործական դրամատուն. — Թուրքիա առաւելապէս հողագործ երկիր մըն է. հարստութեան գլխաւոր աղբիւրն է հողագործութիւնը: Հողային բերքերը Թուրքիոյ արտադրութեանց ամէնէն

կարեւոր մասը կը կազմեն, որով երկրագործութեան՝ Թուրքիոյ համար ունեցած գերազանց կարեւորութիւնը չատ մեծ է:

Փոքր հողատէրները չատ մը դժբախտութեանց են. թակայ են, կրնայ ըլլալ որ երաչտութիւնը, մարախ, կարկուտ կամ բնական ուրիշ պատահար մը փճացնէ հողագործին բոլոր յոյսը: Այրօր, եզ, աերմնացու ևայլն, գնելու համար՝ պէտք ունի դրամին: Առեւնօք այս դրամը կ'ստանար վաշխառուէն: Օսմ. կայսրութիւնը, ինչպէս նաև բոլոր եւրոպական տէրութիւններ հողագործը վաշխառուին լուծէն ազատելու համար՝ վարկի հաստատութիւններ սահմանած են, ինչպէս. Ֆրանսայի մէջ Կրէտի Ֆոնսիէ, Գերմանիոյ մէջ Ռաֆֆէյզէն և Օսմ. կայսրութեան մէջ ալ 1284 ի (ըստ Հիճրէթի) կանոնագիրով հաստատուած է Մեհմաֆի կամ Մեհիֆեթ սանտղը անունով վարկի մտատուկը որուն յայտարարեց 1304 Օգոստոս 15 երկրագործական դրամատունը = Զրաաթ պանքասը որ գաւառներն ալ մասնաճիւղեր ունի:

Երկրագործական դրամատան պաշտօնն է դրամական փոխատուութիւններ ընել հողատէրերու, անոնց անչարժ կալուածները՝ այսինքն ըլլայ արտ, այգի, հոդային ամբարանոց ևլն., գրաւ կամ երաչխաւոր առնելով: Այսպէս կալուածատէր մը որ դրամագլխի կամ դրամի պէտք կ'ունենայ, իր կալուածն արդիւնաւորելու կամ իր ո և է պէտքը հոգալու համար՝ կը դիմէ իր երկրին մասնաճիւղին և թեթև տոկոսով ձեռք կը բերէ պէտք եղած դրամը:

Դ. ՍՊԱՌՈՒՄ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ

Ա Ն, Ս. Յ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Խնայութիւն. — *Եթէ մարդ մը իր անմիջական պէտքը հոգալէ կամ գոհացնելէ ետք, բան մը մնկ կողմ դնէ, կը կոչուի խնայութիւն:*

Մարդ մը որ արդիւնք մը կ'արտադրէ կամ թոշակ մը կ'առնայ, անոր մնկ մասը պահելով և հետզհետէ աւելցնելով՝ դրամագլուխ մը կազմելու է, որպէս զի հնար եղածին չափ կարենայ ինքզինք ապահովել կեանքի ձախող պարագայներու դէմ:

Խնայողութեան արկղներ. — *Փոքր արտադրողներու կամ աշխատաւորներու խնայութիւնը դիւրացնելու, քաջալերելու և արդիւնաւորելու յատկացուած հաստատութիւնները կը կոչուին խնայութեան արկղ:*

Այն արկղերը նախախնամական բարիք մըն են աշխատաւոր դասերուն համար, որովհետև անոնց ամէնէն փոքր խնայութիւններն ընդունելով, պահելով, չահեցընելով՝ զանոնք ժուժկալութեան, կանոնաւորութեան ու խնայասիրութեան կը վարժեցնեն. սկզբնական վարժոցներ են որ փոքրիկ դրամագլուխներ կը գոյանան և սեփականատէրեր կամ դրամատէրեր կը կազմուին:

Գանի մանր արհեստաւորներ, աղքատիկ գործաւորներ Եւրոպիոյ մէջ այս կերպ մեծ գումարներ աւելցուցած և դրամագլխի տէր եղած են:

Խնայութեան տետրակ. — *Օսմ. կայս. Պանքան կը տառձնէ փոքրիկ խնայութիւն, ամիսը քառորդ ոսկի իսկ: Դրամ յանձնողն առաջին անգամ կ'առնայ փոքրիկ տետրակ մը՝ պաշտօնապէս կնքուած, անոր մէջ կը նշա-*

նակուի աւանդուած գումարը, ամէն անգամ որ գումար մը տանիք յանձնէք, տետրակին կը ներկայացնէք և այն նոր գումարն ալ կը նշանակուի առաջնոյն տակ: Եթէ ուզէք ձեր տակը մասամբ կամ ամբողջովին ետ առնել, խնդրագիր կուտաք, և մինչ ութ օր կ'առնաք տոկոսով հանդերձ: Ետ առնուած գումարը կը նշանակուի տետրակին մէջ:

Խնայութեան արկղերուն աւանդուած դրամներուն տոկոսն 3 առ $^0/_0$ է որ տարուէ տարի կը բարդուի դրամագլխին վրայ:

Դպրոցական խնայութեան արկղեր. — *Ֆրանսայի մէջ ամէն վարժարան խնայութեան արկղ մը ունի: Արկղին տետուչն է վարժարանին տետուչը: Աշակերտներն իրենց մանր խնայութիւնները հինգ կամ տասը փարա՝ դասախարակին կը յանձնեն որ տետրակ մը կուտայ անոնց, և ամէն անգամ ատացած դրամը կը նշանակէ անոր մէջ: Երբ գումարը մէկ ֆրանքի հասնի, դասախարակը կը տանի գիւղին կամ քաղաքին խնայութեան արկղին կը յանձնէ: Այսպէս դպրոցական խնայութեան արկղերը նախադուռն կ'ըլլան բուն խնայութեան արկղին:*

Ա Պ Ա Հ Ո Վ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Ապահովագրութիւն. — *Պայմանագրութիւն մըն է ապահովագրութիւնը որ կը կայանայ ապառել դրամագլուխ մը՝ ապահովագին՝ կեանքի արկածի մը առեն անոր փոխարինութիւնը առնելու համար:*

Կանխահոգ զգուշութեանց ամէնէն ճարտար ու գլխաւոր գործածութիւնն է ապահովագրութիւնը: Ապահովագրութեան զանազան եղանակներ կան:

Կեանքի ապահովագրութեամբ մարդ մը կը հայթայթէ իր ծերութեան օրերուն հանգստութեան թոշակը

և կ'ապահովէ մահուան պարագային իրենները ապագային: Կեանքի ապահովագրութեան տեսակներն են. 1. Ի դէպ կեանքի ապահովագրութեան նպատակն է ստանալ ողջ եղած ատեն, որոշուած ատենը թէ՛ իր դրամագլուխը թէ դրամագլուխին տոկոսը: 2. Ի դէպ մահու՝ որով ապահովագրեալին մահէն ետք, իր ժառանգորդը կամ ժառանգորդները կ'ստանան թէ՛ դրամագլուխն և թէ դրամագլուխին տոկոսը: 3. Խառն ապահովագրութիւն, առաջին երկուքին բաղկացութիւնը, որով ապահովագրողը յանձն կ'առնէ դրամագլուխը ու իր տոկոսը վճարել թէ ապահովագրեալին, եթէ ողջ է, ապահովագրութեան թուականը լրացած ժամանակ, և թէ ապահովագրեալին ժառանգորդներուն, եթէ ասիկա որոշեալ ժամանակէն առաջ մեռած է:

Ապահովագին. — Կեանքի ապահովագրութեան մէջ ապահովագինի հաչիւը չատ բարձր է: Մարդ որչափ տարիք առած է, որչափ առողջութիւնը խանգարուած է, մարդու մը արհեստը որչափ վտանգաւոր է, այնչափ ապահովագրութեան գինը բարձր կ'ըլլայ:

Աւակէ զատ կան հրդեհի դէմ ապահովագրութիւն, որով տուն, խանութ, կարասիք կ'ապահովագրեն, ի դէպ վտանգի փոխարէնը ստանալու համար:

Ասոր ապահովագրութիւնն ալ բարդ է, փայտաչէն տուն մը, փղոցները խիտ առ խիտ, քովը փայտաչէն տուն մը աւելի ապահովագին կը վճարէ, քան քարաչէն տուն մը, փղոցները բաց բաց, ևլն.:

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԹՈՇԱԿ

Հանգստեան թոշակի արկղ. — Ապահովագրութենէ զատ կազմուեցան հանգստեան թոշակի սնուցիչներ ծերութեան օրերը ապրիլու և նպաստ մը ստանալու համար զոր-

ծաւորներուն, երբ անոնք տարիքին առած՝ ա՛լ չեն կրնար աշխատիլ:

Բոլոր աէրութեանց մէջ պաշտօնատարներու ամսաթոշակին 100 էն բան մը վար կը դրուի, խնայութիւն կ'ըլլայ, խնայուած դրամը տոկոսի կը արուի, և հասցէթը պաշտօնեայներու ստացած ամսաթոշակին համեմատութեամբ ծերութեան օրերուն՝ իրենց կը յանձնուի:

Ծեր կամ խեղանդամ զօրականն ալ ունի իր հանգստեան թոշակը:

Գործաւորներու հանգստեան թոշակ. — Բարեսիրտ գործարանատէրերը կամ ընկերութիւններն իրենց ծառայներու սիրտը կապելու համար հաստատութեան հետ, հիմնած են հանգստեան թոշակի մտամուխներ ուրկէ թոշակ կը սահմանեն որոշեալ թուով տարիներու ծառայութենէ ետք, և կը նպաստեն պատահարներու ատեն:

Աչխատի հանգստեան թոշակներ Եւրոպիոյ մէջ չատ կան:

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Օգտակարութիւնը փոխադարձ օգնութեան. — Փոխադարձ օգնութեան ընկերութիւններն ապագան հետաքրքրող ընկերութիւններ են և կը կազմուին միևնոյն արհեստաւորներէ որոնց նպատակն է. 1. Օգնութիւն հասցնել իրենց մէն մի անդամին ու անոր ընտանիքին ո և է դժբախտութեան պարագային, 2. Անոնց բաժին մը յատկացնել ծերութեան օրերուն, 3. Մահէն ետք իրենց ընկերոջ պարագաներուն հոգածու ըլլալ:

Այս ընկերութեան դրամագլուխն ալ տոկոսի կը դրուի:

Աչխատի ընկերութիւններ Եւրոպիոյ մէջ չատ կան:

Օգնութեան սնուցիչ. — Մեր մէջ միայն ուսուցիչ-

ներն են որ կը վայելեն փոխադարձ օգնութեան ընկերութեան բարիքը։ Ազգային Պատրիարքարանը Ուսումնական Խորհուրդի առաջարկութեամբ հաստատեց Օգնութեան անուն որուն դրամագլուխը հոգացուեցաւ ուսուցիչներու համակրող անձերէ, չրջանառարաններու վկայագիրներու և դասագիրքերու վաճառքեն հասոյթէն։ Դրամագլխին տոկոսը կամ կը բարդուի դրամագլխին վրայ և կամ իբրև նպաստ կը տրուի կարօտ ուսուցիչներու։ Եւ որպէս զի դրամագլուխն աւելնայ, և ճչմարտապէս փոխադարձ օգնութեան մնայուն ըլլայ, որոշուեցաւ որ մէն մի ուսուցիչ 100ին 20 փարա տայ իր առած ամսաթոշակէն։

ԳՈՐԾԱԿԻՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նպաստակ. — *Եթէ գործաւորին կացութիւնը բարւոքելու լաւագոյն եղանակը գայն դրամագլխի տէր ընելն է, այս մասին ամէնէն արդիւնաւոր ձեռնարկն եղած են գործակից ընկերութիւնները ու արտադրական ընկերութիւնները։*

Գործակից ընկերութիւններ. — *Արհեստաւորներու բաժանորդական ընկերութիւններ են որ փոքր բաժիններով դրամագլուխ մը պատրաստելով՝ կարեւոր պէտքերու, ինչպէս ուտեստի, զգեստներու վերաբերող նիւթերու մեծաքանակներ կը հաստատեն որոնցմէ կը գնեն իրենց պէտքերը։ Այս մեծաքանակները կը մրցին նաև ուրիշներու հետ՝ հասարակութեան լաւ ու աժան ծախելու մասին, շահը կը բաշխուի բաժանորդներու մէջև բաժինին ու գինին համեմատ, կամ կը դիզուի և դրամագլուխ կ'ըլլայ նոյն հարստութեանց։ Այսպիսի ընկերութիւն մը առաջին անգամ հիմնուեցաւ Մանչեսդր 1844ին։*

Արտադրական ընկերակցութիւններ. — *Բաժանորդական ընկերութիւն են նաև արհեստաւորներու ընկերութիւնները որ միանգամայն գործատէր ու գործաւորին չահն է թոչակին համեմատ։ Գործաւորները բաժիններով դրամագլուխ մը կը կազմեն՝ սանալու համար արհեստանոցի մը հիմնարկութեան հարկաւոր եղած չէնքը, մեքենաները, նիւթերն և տեսուչներ որոնք մեծագոյն բաժին ունին չահին մէջ։*

Արհեստաւորներու սեճիֆա=դաշնակցութիւն. — *Ընկերակցութիւն են միևնոյն արհեստէ արհեստաւորներու սեճիֆա=դաշնակցութիւն որոնց նպատակն է պաշտպանել արհեստաւորին չահը, օրինակ աւուրչէքը, թոչակը, չկոտրել աշխատութեան վարձքին արժէքը, 20 ղրուշով աշխատողին հացը չխլել աւելի աժան աշխատելով, և եթէ գործատէրը մը իր 30 ղրուշ աւուրչէք ունեցող գործաւոր մը յանիրաւի քովէն ճամբէ, չերթալ անոր քով բանիլ։*

Այս սեճիֆաները կրնան ըլլալ հոդագործական, գործաւորական, ուսուցչական ևլն.։

Առանց չարաչար զեղծումը կը կոչուի գործադուլ զոր ամէն տէրութիւն իրաւամբ կ'արգիլէ։

Մասնակցութիւն շահու. — *Այս դրութեամբ գործաւորները մասնակից կ'ըլլան հարստութեան չահերուն, ասով աւելի կը կապուին անոր հետ և իրենց համար դրամագլուխ մը կը կազմեն։ Ասոր սովորական եղանակն է առանց թոչակի ոևէ մաս մը վար դնելու, տարեգլխուն դոյացած զուտ չահը, ամէն ծախք հանելով, երկու մասի բաժնել, մէկը դրամատիրոջ ու միւսը կը բաժնուի այլևայլ թոչակաւոր աշխատաւորներու մէջև՝ թոչակին աստիճանին համեմատ։*

Այս դրութիւնն ալ մեր մէջ մտած չէ, բայց ասոր փոխարէն չատ դրամատուներ, վաճառատուներ և հասարակաց մեծ ընկերութիւններ այս սկզբան արժէքը ճանչնալով՝ տարեգլխին պարգև կը բաժնեն իրենց գործակատարներուն։

ՊԱՇՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ընտանեկան կարեւոր պէտեր. — Մնունդ, զգեստ, բնակարան, կահեր, դաստիարակութիւն, զբօսանք ընտանեկան կարեւոր պէտքեր են, հարկ է որ գոհացում տանք անոնց: Մնունդը լաւ ըլլալու է. գոհացուցիչ, մսեղէն ու բանջարեղէն: Զգեստն յարմար ըլլայ եղանակին, հասակին ու սեռին և քիչ շատ բարեձեւութիւն ունենայ, ինչ որ մեծ ծախքի կարօտ չէ, որովհետեւ կարելի է ճաշակը գոհացնել առանց մեծամեծ ծախքեր ընելու: Բնակարանն ըլլայ օդասուն, ննջելու, ճաշելու, նստելու յատուկ սենեակներ ունենայ, լաւ դիրք ունենայ, լոյսն առատ թափանցէ ներս և վերջապէս ողջապահիկ կանոններու համեմատ ըլլայ կազմուածքը: Կահերն ալ կարեւոր են, ո՛չ միայն մեզի դիւրութիւն ընձեռող կահերու անօթները պէտք է որ գտնուին տան մէջ, այլ և քիչ շատ ճաշակի հաճոյ ըլլան և ընտանեկան յարկին վայելչութիւն տան ու սիրելի ընեն զայն: Տղան դաստիարակութեան պէտք ունի, յաճախ ծնողք իրենց տգիտութենէն աւելորդ չափով կը համարին կրթութեան ծախքը, չգիտնալով որ ամէնէն արդիւնաւոր սպառումն այն է որ մարդուն արտադրական գերազոյն կարողութիւնները մշակելու և զարգացնելու կը ծառայէ:

Պճնասիրութիւն. — «Ինչ որ կարեւորէն անդին կ'անցնի» կը կոչուի պճնասիրութիւն: Ընդհանրապէս պճնասիրութիւն կը կոչուի այն սպառումը զոր կ'ընենք ցոյց տալու համար մեր կարողութիւնը՝ ցուցամոլութեան անբուժելի ախտէն վարակուած: Գեղեցկին զգացումը կարելի է գոհացնել նուազ ծախքով և երբեմն ծախք ալ չընելով: Պճնասիրութիւնն օրինաւոր է, երբ համեմատական ըլլայ դիւրակեցութեան ու պատշաճից հետ, կերթ ճաշակի սահմանին մէջ պահուի: Ապօրէն է ու

եպերելի՝ երբ մէկու մը կարողութեան սահմանէն անցնի:

Պճնասիրութեան կը յաջորդէ չռայլութիւն, ասոր ալ թշուառութիւն. քանի՛ ընտանիքներ պճնասիրութեան հետեւանքով աղքատացած ու անհետացած են:

Հին Հռոմայեցիք պճնասիրութիւնն օրէնքով արգիլած էին:

Բարոյագիտութիւն ու տնտեսագիտութիւն. — կծծիութիւնն ա՛լ, կծծին ա՛լ, խոտելի են, որովհետեւ իր ու իր ընտանիքը անհրաժեշտ պէտքերէն կը զրկէ. ասիկա խնայել չէ, այլ վնաս մը մարմնական, որովհետեւ պէտք է վայելենք մեր անմիջական պէտքերը որ աշխատինք ու ապրինք. ուտելու և վայելելու է ապրելու համար, ոչ թէ ապրելու է ուտելու և վայելելու համար: Շռայլն ու ծոյլը կը կարծեն թէ կ'ապրին ուտելու և վայելելու. կծծին ալ կ'ապրի դիզելու համար ինքզինք ու իրենները զրկելով. միայն անտեսապէտ մարդիկ են, այսինքն չափաւորներն ու իմաստուններն դիտեն կեանքը վայելել, այսինքն կ'ուտեն ու կը վայելեն ապրելու համար:

«Տնտեսութիւնը դուստրն է իմաստութեան», աւելորդ ծախքերէ կ'զգուշանայ, որպէս զի դիւրաւ հայթայթէ կարեւորը: Շռայլն ընդհակառակն աւելորդ ծախքեր ընելով, ազատն ալ քնաւ չընելով՝ երկուքն ալ կը զրկուին կարեւորէն:

Պէրճանքի օրինաւորութիւնը կամ ապօրինաւորութիւնը կախում ունի մարդոց վիճակէն կամ կարողութենէն: Հարուստի մը կամ բարձրաստիճան անձի մը համար անհրաժեշտ համարուած ծախք մը պերճանք է միւսակ կարողութեան տէր մարդու մը համար, իսկ աղքատի մը համար չռայլութիւն կը համարուի: Նոյնպէս քաղաքի մը բնակիչներուն համար անհրաժեշտ ճանչցուած ծախք մը գիւղացի ժողովրդին համար պերճանք մինչեւ իսկ չռայլութիւն կը նշանակէ:

Ծ Ա Խ Ք

Ծախք. — Հարստութիւնները սահմանուած են ծառայելու պէտքերու որ մնասեական լեզուով կը կոչուի ծախք=ապառում:

Ապառումն երկու կարգ է. մասնաւոր ու հաւրական:

Մասնաւոր է ծախքն որ կ'ըլլայ գոհացնելու համար անհատական ու ընտանեկան պէտքերը, հաւրական՝ վարչութեան ձեռքով երկրի մը ընդհանուր պէտքերուն գոհացման համար:

Ծախքերն երկու տեսակ են. վերարտադրիչ ապառում=արդիւնաւոր ծախք ու անարտադրեալ ապառում=ապարդիւն ծախք:

Արդիւնաւոր=վերարտադրիչ կը կոչուին այն ծախքերն որ ապառնալ հարստութեան հաւասար կամ անկէ աւելի հարստութիւն արտադրելու կը ծառայեն:

Վերարտադրիչ ծախքեր են նախնական նիւթերու, տարազագործեալ ապրանքներու և ճարտարութեան իրեւ գործի ապառուող դրամագլուխները:

Ապարդիւն. — Ոչ-վերարտադրիչ կը կոչուին այն ծախքերն որ մարդոց պէտքերուն ու բաղձանքներուն գոհացման կը ծառայեն:

Այս կարգի ծախքերու մէջ օրինաւոր է.

1. Երբ մեր իրական ու ճշմարիտ պէտքերը կը յագեցնէ, — մնունդ, զգեստ, ևլն.:

2. Երբ անհատի մը կամ ընտանիքի մը բնակարանի համար են:

3. Երբ չեն վնասեր առողջութեան:

4. Երբ մարդու մը եկամուտին կը յարմարին և իրենց թոյլ կուտան խնայութիւն մը ընել:

5. Երբ կրօնի, բարոյականի, գիտութեան ու մարդասիրութեան զգացումները պարապ կը դնեն մեր վրայ պայմանաւ որ խաբէութեան կամ ծուլութիւն քաջալերելու չծառայեն:

Զգուշանալու է՝

1. Անպիսի ծախքերէ զոր ողջմտութիւնը բացարձակապէս անօգուտ կը համարի:

2. Պարտքով ծախք չընել, եթէ անհրաժեշտ տարկը չպահանջէ, որովհետև պարտքով կամ ապառիկ գնելուն արդիւնքն է աւելի ծախք ընել, սուղ գնել, վաճառողին պահանջումներուն գլուխ ծռել և վերջն ալ վճարելու անկարողութենէն՝ յուսահատութիւն, անբարոյութիւն, երբեմն ալ նոյն իսկ վաճառողին կործանում:

3. Չափազանց խնայասիրութենէ, զի մարդ մը իր օրինաւոր պէտքերու գոհացման իսկ կը զրկէ իր անձն ու ընտանիքը: Ասիկա հակառակ է բարոյականի ու անհատութեան որ մարդկան բարեկեցութիւնը միայն կէտ նպատակի ունին:

Հ Ա Ն Ր Ա Յ Ի Ն Ծ Ա Խ Ք

Կառավարութիւն, հարկ. — Մարդիկ իրենց պէտքերը հայթայթելու աշխատած ատեն, միանգամայն իրենց աշխատութեանց արդիւնքն և նաև իրենց կեանքը պահպանելու և պաշտպանելու պէտք ունին: Հանրային իշխանութիւնն այս պէտքերը կը տեսնէ, այն է պետութիւնն որուն պաշտօնն է հասարակաց բարեկարգութեան, անդորրութեան ու ապահովութենց հսկել: Պետութեան այս պաշտօնը կամ պարտականութիւնը ծախքով կ'ըլլայ: Հարկադրուած է երկրին արտաքին ապահովութեան համար զօրաբանակներ, նաւատորմիղներ, երկրին մէջ բարեկարգութիւն պահպանելու համար՝ ոստիկան զինուորներ ու ոստիկաններ, քաղաքացիներուն իրարու հետ ունեցած վէճերը կարգադրելու համար՝ դատաւորներ կամ ուրիշ զանազան տեսակ պաշտօնեաներ պահելու որոնց ամէնուն թոշակ կը վճարէ:

Այս ամէն ծախքերն որոնց կարեւորութիւնն ու օգտակարութիւնը կարելի չէ ժխտել, երկրին բնակիչները

կը վճարեն ուղղակի կամ անուղղակի միջոցներով։ Այս հարկ=տուրք կոչուած է կամ անուղղական լեզուով հանրային ծախք է։

Տարակոյս չի մնար ուրեմն թէ հարկը=տուրքն երկրի մը քնակիչներուն համար անժխտելի հարկաւորութիւն մըն է, պետութեան համար ալ անժխտելի իրաւունք մը։ Պէտք է միայն որ արդարացէս բաշխուած ըլլայ, այսինքն վճարողներուն կարողութեան համեմատ ըլլայ, խնայողութեամբ և հանրային էական չահերուն համար կամ իրական օգտին միայն ծառայէ։

Հարկերն երկու ընդհանուր կարգի կը բաժնուին, ուղղակի տուրք, անուղղակի տուրք։ Ուղղակի տուրք են անոնք զոր հարկահաւաքը ուղղակի կը գանձէ հարկատուէն։

Ուղղակի տուրք են հետեւեալները.

1. Կալուածական=հվիմք. Հողային=արագի. 2. Ջինուորական, Գլխահարկ=պհեդիաք. 3. Մաքսային=ռուսուռնաք. Կեօմրիք. 4. Տասանորդ=Աղնաւ. 5. Շահաբաժին=թհեքթիւ. 6. Ճամբու. 7. Մետրիմի եւն.։

Հողային տուրքը. — Այն տուրքն է որ մշակելի ու անմշակելի հողերու տէրերէն կը գանձուի 4 առ 100 համեմատութեամբ։

Կալուածական տուրքն այն տուրքն է որ կ'առնուի ամէն տարի, Մարտին սկիզբը կալուածատէրէն, 4 առ 100 համեմատութեամբ, եթէ կալուածին արժէքը 20,000ն վար է, կալուածի մը արժէքն եթէ չափազանց դրուած ըլլայ, կալուածատէրն իրաւունք ունի ազերսագիր մը մատուցանելով Ելեւմտից նախարարութեան՝ զննչ պահանջելու. Ելեւմտից նախարարութիւնը կը զննչէ, երբ համոզում գոյացնէ։

Ջինուորական տուրքն այն տուրքն է զոր ոչ-խլամ հպատակները կը վճարեն ամէն տարի։

Ջինուորական տուրքէ զերծ են մայրաքաղաքիս մէջ ծնողները, քահանաները, ուսուցիչները, աղքատներն ու չքաւորները։

Շահաբաժնի տուրքն այն տուրքն է որ ամէն արհեստաւոր ամէն տարի Մարտին կը վճարէ իր չահուն մէկ փոքր մասը որպէս դի իր զբաղումն ազատօրէն ի գործ դնելու իրաւունք ունենայ։

Անուղղակի տուրք են անոնք զոր կը վճարենք անուղղակի, չաճախ առանց գիտնալու, այսինքն առարկաներու գինն աւելի վճարելով, ոգեխից ըմպելեաց, դրոշմաթուղթի, ձկան, սեւտախի, աղի, ծխախոտի, եւն.։ Այս տուրքերը չատկացուած են Հանրային տուց վարչութեան։

Պուճեհ. — Երկրի մը ծախքին ու մուտքին տարեկան վիճակն է զոր ամէն տարի կը պատրաստէ Ելեւմտից տեսչութիւնը և կը ներկայացնէ Վեհ. Սուլթանին։

Ազգ. վարչական տուրք. — Հայն իբրև Օսմանեան կայսրութեան հպատակ՝ սոյն տուրքերուն պիտոյժար մասնակցելէն զատ, իբրև անդամ Հայ եկեղեցւոյ՝ երկու տեսակ տուրք ունի, թաղային ու պատրիարքական կամ առաջնորդարանական։ Այս տուրքերով կը կառավարուին Պատրիարքարանը, Թաղական Խորհուրդներն ու Առաջնորդարանները։

Թաղային տուրքեր. — Թաղեցի մը իր Թաղական Խորհուրդին պիտի վճարէ. 1. Սրճանագրութեան տուրք (մկրտութեան, մահուան, ճամբորդութեան, առուծախի եւն.) և ատանալ անդորրագիր մը կնքեալ Թաղական Խորհուրդէն. 2. Կնունքի, հարսանիքի, յուղարկաւորութեան առթիւ եկեղեցւոյ նուէր մը ըստ իր կարողութեան. 3. Վարժարանի թոշակ. 4. Սղոսաց նպաստ. 5. Իղագին։

Պատրիարքական կամ առաջնորդական տուրքեր. — Մայրաքաղաքիս մէջ Հայ անհատ մը երբ 25 տարին թեւակոխած է, պարտի վճարել. 1. Անձնական տուրք (տարեկան) ըստ իր կարողութեան 25, 50, 75, 100 ղրշ. 2. Սրճանագրութեան տուրք (ճամբորդութեան, առուծախի գործողութեան համար). 3. Պատկդրամ, հրամանի՝ հարսնիքի առթիւ (ըստ իր կարողութեան 50, 100,

200, 300 — 1000). 4. Հիւանդանոցի մուտի դրամ, իսկ գաւառներու մէջ սոյն տուրքերը կը վճարուին առաջնորդին։

Սակէ զատ Հայ անհատ մը պարտաւոր է. 1. Մասնակցիլ տոհմային բարեվարչական հաստատութեան հանգանակութեան. 2. Հիւանդանոցի փոխան ծաղկեպսակին (հարանիքի, յուղարկաւորութեան ատիթ ծաղկեփունջներու՝ անոր փոխարժէքը հիւանդանոցին նպաստել). 3. Եկեղեցւոյ մէջ չրջաբերած յանուն Էջմիածնի, Երուսաղէմի, դիւղին եկեղեցւոյն ու վարժարանին պնակներուն, և 4. Քահանայներուն գանձանակին։

Այս տուրքերը թէև եկեղեցւոյ մէջ նպաստ, ողորմութիւն կը կոչուին, բայց սխալ է. ատոնք ալ ուղղակի տուրքեր են, եթէ ատոնք չվճարենք, ո՛չ մեր եկեղեցին, ոչ մեր թաղը, ոչ մեր առաջնորդարանը, ոչ մեր պատրիարքարանը, ոչ հիւանդանոցը, և ոչ ալ Էջմիածին ու Երուսաղէմ չէն կրնան, ու վնասն ալ դարձեալ մեզի է, քանի որ պիտի ստիպուինք օր մը ատոնց ըրած ու դիզած պարտքերը մենք վճարել։

ԲԱԶՄԱՄԱՐԴՈՒԹԻՒՆ

Երկրի մը ժողովրդին անման ազդակներ. — Երկրի մը ժողովրդի մը աճումը կամ նուազումը բնական ու արուեստական այլեւայլ պայմաններէ կախում ունին։ — Առողջ կլիմայ, խաղաղութիւն, դիւրակեցութիւն ու ամուսնութեան դիւրութիւն ամէնէն նպաստաւոր պայմաններն են ժողովուրդներու արագապէս աճման։

Ընդհակառակն վատառողջ կլիմայ, համաճարակ կամ տարափոխիկ հիւանդութիւններ, սով, պատերազմ, ապրուստի դժուարութիւն, ինչպէս նաև անբարոյութիւն արգելք են մարդաշատութեան։

Ուրեմն երկրի մը ժողովուրդի աճումը նոյն երկրին տնտեսական պայմաններէն կախում ունի։ Երկիր մը

կրնայ չատ ընդարձակ ըլլալ, բայց արտադրութեան միջոցներէ կամ դիւրութիւններէ զուրկ, հետեւապէս աղքատ։ Ամպիսի երկրի մը բնակիչները չեն կրնար աճիլ, ինչպէս օրինակի համար Ասիոյ ու Ամերիկայի ընդարձակածաւալ երկիրներէ ոմանց բնակիչները, իսկ ընդհակառակն արտադրութեան առաջին միջոցներ ու դիւրութիւն ունեցող փոքրիկ երկրի մը ժիր ու հանճարեղ բնակիչները արագապէս կ'աճին, օրինակ հին աւեն Փիւնիկեցիք, Միջին դարու մէջ Ճենովացիք, Վենետիկցիք ու Հոլանտացիք, ու մեր օրերուն Անգլիացիք որ ծովային վաճառականութիւնն իրենց ձեռքն անցնելով՝ աշխարհի ամէնէն հարուստ ու բարեկեցիկ ժողովուրդն եղած են և նոյն համեմատութեամբ աճած են։ — Գերմանիա քանի մը տարիէ ի վեր այս բանին կը ձգտի։

Մալթուսականութիւն. — Ամպիսի երկիրներու մէջ ուր մշակելի հողերն ու արուեստական հարստութիւն արտադրելու միջոցները նուազ կամ անբնական են բնակիչներու թուին համեմատ, ժողովրդեան աճումն ըստ ինքեան դիւրին չըլլալէ զատ, բաղձալի ալ չէ, որովհետև աշխատաւոր դասերուն մէջ չափազանց մըրցում յառաջ բերելով ու թոշակներն իջեցնելով՝ աղքատութիւնն իր ամէն վնասակար հետեւանքներով աճեցընելու անպատեհութիւնն ունի։

Գաղթականութիւն. — Ամս պատճառաւ է որ ամէն տարի Եւրոպիոյ ամէն կողմերէն բիւրաւոր մարդիկ կը գաղթեն այլեւայլ երկիրներ, գլխաւորապէս Ամերիկա ուր ընդարձակ հողեր կան մշակելի և ուր արտադրութեան աղբիւրներն ու միջոցներն աւելի առատ են և աշխատութիւններն աւելի վարձատրուած։

Վերջին տասներս մեր գաւառացի տղայներէ ալ չատեր Ամերիկա գաղթելու ձախող եռանդ մը ունեցան, ո՛չ թէ մեր երկրի մէջ ապրուստի միջոց չգտնուե-

լուն պատճառաւ, այլ կարծելով պարզապէս թէ Ամերիկայի մէջ դիւրապատրաստ հարստութիւններ կան որ գրաւող ձեռքի միայն կը կարօտի: Առանց չատերուն վիճակն անտանելի նեղութեան մատնուելուս, ոմանք հազիւ յաջողեցան վերջապէս գտնել ապրուստի միջոց մը, բայց այնչափ դժնդակ ճիգերով որոնց կէսն իսկ քնացան էր իրենց ծննդավայր երկրին մէջ նոյնչափ և աւելի իսկ յաջողութիւն ձեռք բերելու:

Գաղթականութիւնն եւրոպական հայեացքով. — Եւրոպիոյ բոլոր ազգութիւնք, նաև Ամերիկա ու Ճաբոն կ'աշխատին գաղութներ հաստատել՝ իրենց վաճառականութեան, այսինքն թէ ներածման և թէ արտածման նոր աղբիւրներ գտնելու նպատակաւ: Եւրոպացին ու Ամերիկացին գաղթականութիւն կը հաստատուին.

Ա. Իր երկիրն ընդարձակելու փափաքով որ ըստ Անգլիացւոց կը կոչուի կայսերականութիւն (1870էն ի վեր)

Բ. Արեւմտեան երկիրներու ճարտարութիւնը կ'ափսէ որ իրենց արտադրութեան նորանոր հրապարակներ գտնէ: Արդէն դրամագլուխն աւելի առատ ըլլալով քան երբեմն և հետեւապէս հարստութիւնը ձոխ ըլլալով՝ գործ ընել սեղծած են: Արդ՝ «Մախապաշտական դրութեամբ» կառավարութիւններ սեղծած են գաղթականութիւններ՝ չահագործելու իրենց ճարտարութիւնը, առուտուրն ու հողագործութիւնը:

Եւրոպիոյ մէջ առաջին գաղթային տէրութիւնն է Անգլիա, յետոյ կուգան կարգաւ Ֆրանսա, Հոլանտա, Բորտուկալ, Գերմանիա, Իտալիա: Միւս տէրութիւնները չունին:

Գաղթականութեանց ինութիւնը. — Աշխարհի չափ հին է գաղթականութիւնը: Փիւնիկեցի ու Սուրի գաղթականներ ու Յոյն նաւարկողներ Քրիստոսի թուականէն չատ առաջ հիմնեցին Միջերկրականի ափունքին մէջ բազմաթիւ գաղթականութիւններ ինչպէս սովրած էք ընդհանուր պատմութենէն:

Հռոմայեցիք միանգամայն աչխարհակալ ու աչխարհաչէն գաղթարարներ էին: Իրենց բոլոր տիրած երկիրները կը կազմէին կոյտ մը նման Միացեալ Նահանգաց, որ քաղաքակրթուած ու մշակուած երկիրները կը հայթայթեն տէրութեան դրամագլուխն ու մարդիկը, այսինքն թէ երկիրն և թէ ժողովուրդը Հռոմայեցի կը դառնար, իրենց մէջ չկար խարութիւն ոչ ազգի, ոչ կրօնի:

Միջին դարուն Եւրոպայի մէջ գաղթականութիւնը հռոմէականին օրինակին համեմատ եղաւ: Այս միջոցին էր որ Արեւելեան Գերմանիա բազմամարդացաւ և Ցլաւոլիոյ ու Լոմպարտիոյ ճահիճները դարձան վարելի հողեր: Այս ներքին գաղթականութեան գործն ամենուրեք չարունակուեցաւ:

Նոր դարուն Աւտարհի գաղթականութիւնն սկսան Սպանիացիք ու Բորտուկալցիք աչխարհագրական գիւտերէն ետք: Այս երկու տէրութիւններ ժԵ. դարուն հիմնեցին գաղթային անհուն կայսրութիւն մը զոր հետզհետէ կորնցուցին:

Հոլանտացիք ԺԷ. դարուն ձեռնարկեցին գաղթականութեան ու իրենց ձեռքն անցուցին Բորտուկալ գաղթային կայսրութեան մէկ մասը=Արեւելեան Հնդկաստանի կղզիները: Անգլիացիք ու Ֆրանսացիք պայքարեցան ԺԷ. ու ԺԸ. դարուն Հնդկաստանի, Հիւսիսային Ամերիկայի և ուրիշ երկիրներու համար: Ֆրանսացիք կորնցուցին իրենց ստացուածքներուն մեծ մասը, և Անգլիացիք եղան աշխարհի աւելիին մեծ գաղթային տէրութիւնը 1763ի ու 1815ի դաչնագրութիւններով: Անգլիական գաղթականութեան կայսրութիւնը ընդարձակուեցաւ ԺԹ. դարուն մէջ: Այս դարուն էր որ Ֆրանսա Փրանկ և Բրուս պատերազմներէն ետք նուիրուեցաւ գաղթականութեան, ան ալ Պիզմարքի դիւանագիտութեամբ 1870—71 աղէտքը մոռցնել տալու համար Ֆրանսացիներուն: Այս միջոցին էր նաև որ բոլոր ժողովուրդները փափաքեցան գաղութներ հաստատել, ինչ-

պէս Գերմանիա, Իտալիա, ամէնէն առքն ալ Միացեալ Նահանգներ. ուրեմն կը տեսնուի որ 1870 էն առջի աշխարհի վրայ կատարուած են ընդարձակ գաղթականութիւնները: Ամերիկէ 1885 ին, 1900 ին. 1904 ին բայուեցաւ նոյնը՝ Ովկիանիա ու Մայրագոյն Ասիա:

Գաղթականութեանց դժուարութիւնները. — Ժողովրդի մը գաղթականութեան գործը չատ դժուար է: Գաղթավայրն արդարև նոր երկիր մըն է որ պէտք է հողը արօրացնել, հաստատել գործատեղիներ, դժնդակ աշխատութեան տակել, ծախքեր ընել, չատ տարիներ ապարդիւն աշխատիլ, մինչև որ դիրք մը չինուի: Շատեր կ'սկսին գաղթել արդէն յաջողած երկիրներ, ինչպէս Ամերիկա՝ քան նոր երկիրներ:

Որպէս զի գաղթականութիւն մը յաջողի, պէտք է որ գրամատէրները ձեռնարկութիւններ ընեն աշխատանքն ու բանուորն հոն քաշելու համար, կամ կառավարութիւններ գաղթողին տան ձրիապէս հող, գործիք և մինչև իսկ մուծդ քանի մը տարուան համար:

Այս կ'ըլլայ տերդրեան հաշուով գաղթարարութիւն:

Կան ալ գաղթականութիւններ որոնց կազմութեան մէկ մասը կը կազմուի ոճրագործներէ, բանտարկեալներէ, ասոնց ներքամ չնորհուած է՝ գաղթականութիւնը ծաղկեցնելու համար: Օրինակ. Սախալին կղզին Ռուս ոճրագործներով ու բանտարկեալներով լի է. նաև Նոր–Գալեոնիա, Կուանա, Ֆրանսական ոճրագործներով ու բանտարկեալներով: Անգլիա ալ ունէր այսպիսի գաղթականութիւններ, բայց ժամանակէ մը ետք այս դրութիւնը լքած է, որովհետև ասոնք գաղթականութեան օգուտ մը չունին, քանի որ յանցաւորներէն ամէնքն ալ անբարոյական քաղաքացի և մանաւանդ անընդունակ են հողագործական զբաղումներու, և քանի որ, ինչպէս տեսանք, գաղթականութեան առաջին պայմանն է հողագործութիւնը:

ԱՌՏՆԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՄ

ՏՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆՏԱՆԻՔ, ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՈԳԻ, ԿՆԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԸ, ՈՒ ԱՌՏՆԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ընտանիք. — Մարդկային ընկերական կազմաւորութեան առաջին օղակն է ընտանիքը: Հին ժամանակներն անկերպարան և անկայուն ընտանեկան կեանքը քիչ քիչ կը կազմաւորի և բնական անհրաժեշտ հիմնարկութեան մը կը դառնայ: Ընտանիքի մը էապէս հիմն է փոխադարձ համակրութիւնն, իր բարոյական կապն է սէրն, որով զօդուած կը մնան ընտանիքի անդամներ ժամանակ մը նոյն յարկին ներքև իբրև հոգեկից և չահակից էակներ, և ապա իբրև արիւնակից և ձեռնտու անհատներ մարդկային մեծ Ընկերութեան մէջ, որու մէկ մանրանկար պատկերը կը ներկայանան:

Եւ իրօք հայր մայր, մանկունք բնական սուրբ սիրով միացած ընկերակիցներն են, հայրն իբրև իշխան, մայրն իբրև իշխանուհի և զաւակունք իբրև սիրուն հպատակներ, որոնց իւրաքանչիւրն իր յատուկ պաշտօնը, պարտքն ու իրաւունքն ունի, և որոնց համար նպատակն է տան պահպանութիւնը ու բարերարութիւնը: Բայց տան կենսատու հոգին, սիրտը մայրն է, որ անոր

մէջ բացարձակ կը տիրէ, որ կը հակէ, կը անօրինէ, կը հրամայէ: Սակրատ կ'ըսէ. Մեղուն է տան տիկինը, ա՛ւր որ գանուի՝ անդ կը գտնուի՝ և փեթակը, եթէ հեռանայ, մեղուները կը ցրուին, բջիջները կը խանգարին, մեղրն անգամ իր անույշ համն ու հոտը կը կորնչէ:

Ընտանեկան ոգի. — Ամէն առանին առաքինութիւններուն աղբիւրն ընտանեկան ոգին է: Բնածին սուրբ չունչն է այս՝ որ սրտի և մտքի բոլոր գաղանի թելերը կը չարժէ մեր արենակիցներու բարւոյն համար. ընտանեկան ոգին այն բնազդումն է՝ որ մեզի օր և արեւ տուող անձերուն հետ կը կապէ ջերմ զգացումով և պարտաւորութեամբ սիրոյ, անձնուիրութեան սուրբ կապակ մըն է այն որ մեզ կը բորբոքէ, կը վառէ մեր հոգւաւէր ծնողաց համար: Այս ոգւով է որ ընտանիքի մը բոլոր անդամներն իրարու օգնելու պատրաստ կը գտնուին, այս ոգւով է ամէն նեղութիւն, ցաւ կը կրեն, զիրար կը մխիթարեն և տան գործերուն մէջ մին ըստ կարողութեան կը մասնակցին, և սէր, ուրախութիւն, պատիւ հաւատարապէս վայելել կը փափաքին:

Հայր, մայր ու զաւակունք ընտանեկան ոգւով կը դառնան բարի ու արի. հայրենի տունը սրտի համար կ'ըլլայ անդորրութեան և երանութեան ապաւէն, մտքի համար սիւռիարան, և լաւ խորհուրդներու ընտիր բոյն մը:

Կնկան պաշտօնը. — կինն էապէս ստեղծուած է ընտանեկան կենաց համար, ինքն է տան հոգին և զարդը, իր ճակատագիրն ու գլխաւոր պարծանքն է առանին վարչութիւնն որու ի բնէ կոչում ու ճաշակ ունի:

Ընտանիքին բարօրութեան հոգն, իր էրկան հանգիստ ու խաղաղ կենցաղավարութիւնը, զաւակաց դաստիարակութիւնը, մէկ խօսքով տան չինութիւնն ու երջանկութիւն կիոջ ձեռքն է: Այս բաւական չէ, կինը նախ իրրև օրիորդ ապա իրրև կենակից կամ մայր մեծ

ներգործութիւն ունի մարդուն վրայ և մարդուն միջոցաւ. առ հասարակ ընկերութեան վրայ իր այս իշխանութիւնը միշտ չերեւիր, բայց անդիմադրելի է: Ոչ միայն ընտանեկան զարգացումն այլ և ժողովրդոց մտայնն մանաւանդ բարոյական բարեւարքում կանանց լաւ դաստիարակութենէ կախում ունի: Ընկերութեան բարքն ու սովորոյթը կ'ուղղուին, խորհուրդներ կ'իրանան, կենսատու խնդիրներ կը լուծուին ընտանեաց ուղիղ բարքով, ազգու գործակցութեամբ և հոգիներու ներշնչութեամբ: Եւ ընտանեաց ներգործութիւնը կնկան միջոցաւ կ'ստացուի: Տղայ, պատանի, երիտասարդ, այր, ծեր, աղքատ ու հարուստ, տգէտ ու գիտուն, ինչ հասակի ու վիճակի մէջ գտնուի մարդ կը կրէ յարաժամ կնոջ լաւ կամ վատ ազդեցութիւնը: Ուստի կինն իր բարձր կոչման և պաշտօնին ընդունակ և արժանի ընելն ընտիր դաստիարակութեամբ և ողջ կրթութեամբ մարդկային ընկերութիւնը կրթել զարգացնել է:

Առանին տնտեսութիւն. — Իր ամէնէն պարզ ու անձուկ առմամբ տնտեսութիւնն այն արուեստն է որ կը սորվեցնէ խնայասէր և կանոնաւոր կերպով վարել ու կարգադրել տան գործերը: Այս առմամբ ախակերտուհիները իրրև ապագայ տնտեսուհիներ, կը սորվին տունը վայելչութեամբ պահել, այնպէս որ կարգ, կանոն, մաքրութիւն, առողջապահութիւն, ընտիր ճաշակ ցոյց տան, տուտի ծախք չընեն, խնայել գիտնան և իրենց ձեռքը գտնուած միջոցներէն լաւագոյն օգուտը քաղեն: Սակայն իրրև գիտութիւն՝ առանին տնտեսութիւն ունի ընդարձակ սահման ունի, տան, ընտանեաց և ընկերութեան մէջ կնոջ ունեցած պարտաւորութիւններուն կը վերաբերի, և այս իմաստով կը սորվեցնէ լաւ գործել ժամանակն, որ այնքան չուտ կ'անցնի, իմացականութիւնն՝ որու մշակում այնքան հոգ կը պահանջէ, դրամ,

որ այնքան դժուարութեամբ կ'ստացուի և աւելի մեծ դժուարութեամբ կը պահուի :

Հիմակ կին մը լոկ տուն մը վարելու պաշտօնը չունի, այլ իր գործն աւելի մեծ կարեւորութիւն ստացած է : Իբրև օրիորդ, իբրև ամուսին և իբրև մայր իր պարտաւորութիւնները հետզհետէ կ'աւելնան պատասխանատուութեան հետ՝ հետեւապէս կը պարտաւորի նա գիտութեամբ և փորձառութեամբ զօրացնել իր սիրտն ու միտքը, որպէս զի թէ իր տան և թէ ընկերութեան մէջ իր արժանիքը ունենայ :

ԼԱՒ ՏԱՆՏԻԿՆՈՋ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆԵՐԸ. ԿՐՕՆԱՍԷՐ, ԿՐԹԱՍԷՐ, ՔԱՂՑՐԱԲԱՐՈՅ, ՀԱՄԵՍՏ, ԱՐԹՈՒՆ

Լաւ տանտիկնոջ բարոյական յատկութիւնները. — Տանտիկին մը իր պաշտօնն արժանապէս կատարելու համար պարտաւոր է ունենալ մէկ քանի անհրաժեշտ բարոյական յատկութիւններ :

Կրօնասէր. — Ամէն բանէ առաջ անհրա պէտք է ըլլայ կրօնասէր, այլ երբէք սուտ բարեպաշտ և կրօնամոլ : Ճշմարիտ կրօնը ձեւերու և արարողութիւններու մէջ չի կայանար, այլ սրտի ուղիղ զգացումներու և արդարասէր գործերու մէջ : Սիրել ճշմարտութիւնը, գործել արդարը, կատարել ամէն պարտաւորութիւն և յարիլ հոգւով այն բաներուն որ գեղեցիկ, ազնիւ և ընտիր են, ահա սոսկ են որ կը կազմեն լուսաւոր հաւատքի մասունքը, զոր քրիստոնէութիւնը կը նուիրագործէ և գիտութիւնը կ'ընդունի :

Կրօնային զգացումներն արծարծելու համար ոչ այնքան յորդոր, խրատ և քարոզ, որքան բարեսրտութեան, արդարասիրութեան և ներողամտութեան գործեր պէտք

են, և այս ձիրքով ու ոգւով վինուած տանտիկինն աւելի հեշտիւ կը յաջողի հրահանգել ու դաստիարակել իր զաւակներն ու բոլոր տունեցւոյն և անոնց սրտին մէջ տպաւորել լաւ զգացումներու դրոշմը և լաւ գործերու փափաքն ու եռանդը :

Կրթասէր. — Երբ տանտիկինն ուսեալ և կիրթ անձ մըն է, իր պաշտօնը կատարէն, իբրև բանաւոր էակ մը կ'ապրի, իբրև ընտանեկան սովորութիւն կամ բուռն հարկ մը չկատարեր այլ գիտակցութեամբ կը հարկադրի իր վիճակին և յաժարակամ կ'ընէ ինչ որ բնական ու նուիրական պարտականութիւն մը կը նկատէ : Այս գիտակցութեամբ իր վստահութիւնն ու յարգը կ'աւելնայ, նոյնպէս կ'զգայ իր կարեւորութիւնը, կը դիւրանան իր գործերը և օրինաւոր ուղղութիւն մը կ'ստանան : Բնազդը չըլլար իր առաջնորդը և ոչ երկիւղն ու աւանդութիւնն, այլ հաստատուն սկզբունք, լաւ ու գործնական հրահանգ, որով կը տնօրինէ դրացին ամէն գործ և կը հսկէ իր զաւակներուն դաստիարակութեան վրայ ուշդնելով անոնք ևս որ իր խորհուրդներուն կարօտ են : Ուշիմն կինն իր ամուսնոյն գործերուն վիճակին համար և խորհրդակից ըլլալով երբ կը տեսնէ որ ան դժուարութեան մէջ է կը յաջողի անոր ուղիղ ու արդար խորհուրդ մը, միջոց մը հաղորդել, քաջալերել զանի և մխիթարել ձախորդութեան, վհատութեան կամ յուսահատութեան ժամերուն մէջ : Տանտիկինն իր կրթութեամբ և նուրբ ճաշակով տունը տեսակ մը ախորժելի մարզարան կրնայ դարձնել և այսպէս ամէնուն սէրն ու համարումը գրաւելով՝ միութեան և ընտանեսիրութեան կապերը սեղմել :

Քաղցրաբարոյ. — Անհրաժեշտ է որ տանտիկինը քաղցրաբարոյ ըլլայ, որպէս զի կարենայ տանուլ այն անուշ ազդեցութիւնն որ իր զօրութեան գաղտնիքն է : Երբ ամուսինն ի բնէ դիւրագրգիռ, ցասկոտ կ'ըլլայ,

այնպէս որ չնչին բանէ մը կը վրդովի կը փրփրի կամ չուկայի գործերէն նեղացած տունը կը դառնայ ու կռիւ կը փնտռէ, կամ թերևս սիրագին բնաւորութիւն մը կ'ունենայ, բայց կը փափաքի որ ղինք դիմաւորեն և իր փափաքները կատարեն: Որ և է պարագային մէջ տանտիկինն երբ բարեմոյն է, կը ջանայ այլ և այլ սիրալիր միջոցներով ընդունիլ իր կրքոտ, կամ ցասկոտ կամ նեղսիրտ ամուսինն. ըստ սովորականին արտունջ մը չհաներ բերնէն, թոյլ կու տայ որ իր փոթորիկն անցնի և մանր մունր հոգերով կը կանխէ էրկանը բոլոր պէտքերը որ առանին բարօրութեան այնքան կ'ապահովեն: Տանտէրն՝ ի դարձին տուն, չպահանջեր բացէ ի բաց այլ կը յուսայ գտնել դիւրութիւններ, հանգիստ, զուարթ դէմքեր, որպէս զի իր ոյժը կազդուրէ: Հետևաբար քաղցրաբարոյ կնկան պարտաւորութիւնն է իր ամուսնոյն բնաւորութիւնը լաւ քննել, առանց սակայն չափն անցնելու երևսպաշտութեամբ և անոր կասկած կամ ձանձրոյթ առնելու սարկական կամակատարութեամբ: Իսկ եթէ ընդհակառակն, կինն անհամբեր ըլլայ, չարունակ մրմռայ, և կռիւ հանէ, անպատկառելի կը դառնայ: Առակներու դիրքն իրաւամբ կ'ըսէ. ինչ որ է անձրեւի ժամանակ մշտահոս որդ մը, նոյնն է կռուասէր կինը տան մէջ: Դարձեալ աւելի լաւ է տանիքի մը անկիւնը բնակիլ, քան թէ ընդարձակ տուն մը կռուասէր կնկան մը հետ: Այսպէս եթէ դէգ ու վայրաբան կնկան մը տունը գժոխքի մը կը նմանի, բարեմոյն և անոյշ կնկան յարկը ճշմարիտ դրախտ մըն է, անդորրութեան և երջանկութեան կայան մը:

Համեստ. — Անուշութիւնը յարակից է համեստութեան: Անոյշ և բարեմոյն կինը միշտ համեստ է, այս ընտիր յարաբերութեամբ իր բոլոր միւս ձիրքերուն արժէքը կ'աւելնայ: Համեստութիւնը արժանիքի բաժինն է

և ուղիղ դաստիարակութեան յարացոյցը: Ընդհակառակն անապարհ կինը կարճ խելք և փոքր հոգի ունի: Միայն ցիմար անձերը կը պարծին որ գեղեցիկ, բարձրադիր, աղնուական և հարուստ են: Այն կիներն և աղջիկներն որ լոկ ճոխ զգեստներով և փայլուն զարդերով կ'ուզեն փառաւորուիլ, որ սեթեւեթներ և գոհարներ կը սիրեն և միայն արտաքին չպարով կը ջանան մարթը ձգել ու ծաղրել պարզասէր ու համեստ կիները՝ թեթեւամիտ են: Իսկ անոնք որ իրենց չափէն և չրջանէն դուրս փայլելու կը ձգտին, ցոյց կու տան որ ունայնամիտ են: Այսպիսիները իսկական արժանիք մը չունին, իրենց միտքը բնաւ ընդունակ չէ, լուրջ և օգտաւէտ զբաղմունքի և ոչ իրենց սիրտը կարող է վայելել աւելի գողարիկ ու ճշմարիտ հաճոյք:

Համեստ անձը քիչ կը խօսի ընկերութեան մէջ աւելի մտադիր է քան վիճաբան: Երբէք չգովեր իր անձն, զգուշաւոր ու պարզ է խօսքի, հագուստի ու կապուտքի կողմէ, իսկ գոռոզ կինն անդադար լեզու կը թափէ, ամէն բան իրեն կը վերագրէ, ուրիշներու արժանիքը կը կորէ որպէս զի իրը ցոյց տայ, թէև իրօք իր մտափառութիւնն ու կարճմտութիւնն անդէաս երեւան կը հանէ: Իր կծու և հեգնաւէտ սճուլը թշնամիներ կը չահի և ինքնագովութեամբն անտանելի կը դառնայ: Սակայն կայ նաև սուտ համեստութիւն մը, որմէ պէտք է զգուշանալ: Սուտ համեստն իր անձը չափէն աւելի համեստ կը ցուցնէ, չարունակ կը կրկնէ թէ գովեստ չմնտռեր, պատիւ չփառասիրեր: Այս տեսակ համեստութիւնը թագուն մտափառութիւն, ծայրայեղ գոռոզութիւն է: Համեստութիւնն Հայ կիներու ժառանգական մէկ ձիրքն է, հաւատարմութեան գրաւականն և տնական պատուոյ աղբիւրն է: Համեստ կինը կը գրաւէ ամէնուն համարումը, իր միակ փափաքն է սիրելի ըլլալ իր ընտանի-

քին, անարատ պահպանել իր անունն և ընկերութեան մէջ յարգ ու պատիւ առանալ։

Համեստութիւնն ոչ միայն կնկան ամէնէն գեղեցիկ զարդն է այլ և չնորհն ու հրապոյրը։

Ա. Արքանմտութիւն. — Ինչպէս այր մարդոց՝ նոյնպէս կիներու համար կարեւոր է արթուն միտք ունենալ։ Առավ կը յաջողին ձախորդ և վտանգաւոր պարագաներու առաջքն առնուլ։ Ընտանեկան չրջանի մէջ ատեպ կը պատահին նեղութիւն, հիւանդութիւն և տառապանք։ Եթէ տանտիկինն անոնց դարման տանելու համար արթնութիւն և բարոյական արիութիւն չունենայ, կ'ակամ չուարիլ, վհատիլ ու դող ելնել։ Այսպիսի ապիկար կիներ աւելի գոլթ կը չարժեն ու տաղտուկ կը պատճառեն քան թէ նեցուկ օգնական կ'ըլլան։ Ուստի աղջիկներ առաջուընէ դիտնան թէ կենացը մէջ կան ու կը պատահին անախորժ, ծանր արկածներ, որոց դէմ պէտք է զինուիլ և մաքառիլ։ Տկարամիտ ու վեհերոտ կիները ծաղրելի կը դառնան, երբ օրինակի համար մուկ մը կամ արեան կաթիլ մը տեսնելով դող կ'ելնեն լեզապատառ կ'ըլլան։ Հապա ծանր աղէտներու առջև այսպիսիներ ինչ ազդմելի դեր պիտի ունենան։ Կարեւոր է ուշդրել այսպիսի տկարութիւններ, սորվիլ չեղակարծ դիպուածներ պաղ աչքով դիտել ու դարմանը մտածել և գործունէութեամբ ու արիութեամբ դիմադրել անակնկալ հարուածներու։

Մանաւանդ եթէ պատահին պարագաներ, որով տան սովորական ընթացքը կը փոխուի, կինը կը պարտի ճարտարամտութեամբ անօրինել արժանն, եթէ օրինակի համար, նոր հիւր մը գայ յանկարծ կամ տանը ծառան կամ սպասուհին մեկնին, օգուա չունին չփոթիլ ու վհատիլը։ Լաւ կս է հանդարտ և արթուն մնալ։ Կարելին պատրաստել հիւրը պատուով ընդունելու համար և մեկ-

նող սպասուհւոյն տեղ օրողչէքով լաւ կին մը բռնել, մինչև որ նոր սպասուհի մը գտնուի։ Այս կարգադրութիւնով տան կանոնաւոր ընթացքը չխանգարեր, ամէն բան սովորական կերպով կարգի կը մտնէ և գանգատ ու մեղադրանք կը դադրին։

Տանտիկնոջ պարտականութիւնները. — Տանտիկնոջ պարտականութիւնները ընտանեկան կեանքի հիմունքն են։ Որչափ զօրեղ կամ հաստատուն ըլլան այդ հիմունք այնչափ աւելի երջանիկ կ'ըլլան ընտանիքը։ Հիմայ ընտանեաց մօր մը կամ տանտիկնոջ մը պարտականութիւններն են. հիմնարկիլ տնական աշխատութենէց։ Ընտանեաց մայր կամ տանտիկին մը, որ անձամբ վարժուած չըլլայ տնական աշխատութիւններու ոչ միայն արժանի չէ տանտիկին կոչուելու, այլ և ինքնին խղճալի արարած մըն է, վասն զի չկրնար անձամբ ոևէ գործ կատարել և նոյն իսկ իր պէտքերը պէտք եղածին պէս հոգալ, այլ միշտ ուրիշներու կը կարօտի, միշտ դժուարութիւններու կը հանդիպի և նեղութիւն կը կրէ, թէև նիւթապէս հարուստ եղած ըլլայ։ Տեսուած են այնպիսի ընտանիք՝ որոց խոհարարը հիւանդացած կամ տուներնէն մեկնած միջոցին առանց կերակուրի մնացած և չոր հաց ու աղանդեր միայն ուտելու դատապարտուած են։

Բ. Ժրաջանութիւն կամ աշխատասիրութիւն. — Ինչպէս որ ծուլութիւնը մայր է ամէն մոլութեանց, աշխատասիրութիւնն ալ մայր է և աղբիւր առաքինութեանց և երջանկութեան։ Առանց փութաջանութեան ու մտաց աշխատութեան, առն մը փոշիով ու տաատասկով ծածկուած արտի մը կերպարանք կ'ստանայ։

Գ. Բարեկարգութիւն եւ խնայութիւն. — Այս երկու բարեմասնութիւններն անբաժան են իրարմէ։ Առանց բարեկարգութեան խնայութիւնը նշանակութիւն չունի։ Բարեկարգութեամբ կը կանոնաւորին տան մը ամէն գոր-

ծերը, բարեկարգութեամբ միայն կարելի է պատշաճ խնայութիւններ ըլլալ: Պէտք չէ մոռնալ թէ մեծ գեաերը փոքրիկ առուներէ կը կազմուին, այսպէս ալ մանր խնայութիւններ չարունակելով հարստութիւն կը կազմեն:

Դ. Հաշուակալութիւն. — Բարեկարգութեան և խնայութեան համար անհրաժեշտ պայմանն է հաշուակալութիւնը: Տանտիկինը պարտի գիտնալ իր մսից և ելից հաշիւը: Տետրակ մը կամ հաշուետոմարիկ մը պէտք է ունենալ որուն մէջ կը նշանակէ իր չաբաթական կամ ամսական հասոյթը, յետոյ նոյն հասոյթին համեմատ կ'որոշէ տան սովորական ծախքն, այն է անունդի, հագուստի և բնակութեան պէտք եղած ծախքն, առանց մոռնալու բարեգործութեան և անակնկալին բաժիններն և ամէն օր ըրած ծախքը նշանակելով ջանայ միշտ հաւասարակշռութիւն պահել մսից և ելից մէջ:

Ե. Հսկողութիւն. — Եթէ ծառաներ կամ սպասաւորներ կան տանը մէջ տանտիկնոջ պարտքն է հսկել անոնց վարուց և գործոց վրայ, բարեսրտութեամբ բայց և միանգամայն լրջմտութեամբ վարուիլ անոնց հետ, առանց ծանր կամ վիրաւորիչ խօսքերու: Այսպէս տանտիկնոջ աչալուրջ հսկողութիւնն իր բաղձացած արդիւնքը կ'ունենայ առանց ո և է դժուարութեան: Սպասաւորները չեն կրնար իրենց պարտքերուն հակառակ վարուիլ և հետեւապէս կանոնաւորութիւն կը տիրէ սպասարկութիւններու մէջ:

Զ. Ծանօթութիւն առողջաբանական սկզբունքներու եւ հիւանդապահական կանոններու. — Ընտանեաց մայր մը, որ զաւակ մեծցնելու պաշտօն ունի, բնականաբար պարտաւոր է անոնց առողջութիւնը պահպանել ու հոգ տանիլ և տկարութիւն կամ հիւանդութիւն մը ունեցած ժամանակ պէտք եղած կերպիւ խնամել գիտնալ, չատ անգամ թեթև անզգուշութիւն մը ամենա-

փոքր սխալ մը աղետալի հետեւանք կրնայ ունենալ:

Է. Բարեարարութիւն. — Երբ կին մը իր տանտիկնական պարտքերու կատարման լծորդած է բարուց ազնուութիւն՝ այն է համեստութիւն, քաղցրութիւն, գրավասրտութիւն և ընկերական պատշաճից ծանօթութիւն, տանտիկնական սիպարը կատարեալ կ'ըլլայ:

Պէրաճի եւ պարզութիւն. — Իգական սեռին յատուկ մոլութիւն մըն է պէրանքը, այն է արդուզարդի չափազանց սէրը, բայց մոլութիւնը ծանր հետեւութիւններ ունի, անխորհուրդ ծախքերու դուռ մըն է, և որովհետեւ յաճախ կը կրկնուին այն ծախքերը, չափաւոր վաստակ ունեցող ամուսնոյ նեղութեան և մինչև իսկ ործանման պատճառ կ'ըլլան:

Ժամանակաւ դրացի մը ունէինք՝ արհեստով մանրավաճառ, պարկեշտ և աչխատասէր մարդ մը, որ բաւական դիւրակեցիկ վիճակ մը ունէր: Օրին մէկը լսեցաւ որ մանակացեր էր: Դրացիները և բարեկամները՝ բնականաբար հետաքրքրուելով իմացան վերջապէս թէ կնոջը պճնասիրութիւնը պատճառ եղեր էր խեղճ մարդուն մանկութեան: Եւ արդարև չափազանց պճնասէր էր կինը: Նոր եղած կերպաս մը կամ մնդուս մը, նոր բաճկ չրջազգեստ մը, փեղոյր մը, թիկնոց մը տեսա՞ն անպատճառ պէտք էր գնել կամ չինել տար, ապա թէ ոչ կագ և կռիւ կը տիրէր տանը մէջ: Այրը չկրնալով ընդդիմանալ կնոջը տիպտումներուն որոց առջև ամէն փաստ, ամէն նկատողութիւն անզօր էր, տկարամտութեամբ կը զիջանէր, և այսպէս այդ կինն իր անմիտ նանրասիրութեամբ իր տունը կործանեց և իր զաւակաց թշուառութեան պատճառ եղաւ:

Արդարև մարդ չկրնար յաւ չզգալ մտածելով որ ժապաւէնի մը կապը, չրջազգեստի մը գոյնը, փեղոյրի մը ձևը կենսական խնդիր կը դառնան կարգ մը տա-

վառ կինեռու համար, որոնք ընկերութեան մէջ փայլելու ուրիշ միջոց կամ արժանիք չունենալով, մի միայն իրենց հագուստներուն ու արտաքին պաճուճանքով կ'ուզեն փայլիլ և գրեթէ միշտ ծաղրելի կ'ըլլան պատուաւոր ընկերութեանց առջև։ Եթէ աղջիկներն և ընդհանրապէս կանայք խելամուտ ըլլային թէ չնորհքն ու գեղեցկութիւնը արդուզարդէ կախում չունին, պարզութիւնը կ'ընտրէին, որուն հետ յոյժ լաւ կրնան միանալ ազնիւ ճաշակ և վայելչութիւն։ Գեղեցիկ դէմք մը, չնորհալի չարժուածք մը ինքնին բաւական սիրուն, բաւական զմայլելի են, առանց պէտք ունենալու արուեստական թանկագին զարդերու։ Հետեւաբար մեծապէս կը սխալին կիները՝ երբ կը կարծեն թէ ճոխ զարդեր կրելով սիրելի կ'ըլլան ուրիշներուն։ Վերջապէս այն կիներն, որոնք ուրիշներուն վրայ հաճելի ապաւորութիւն մը ընելու համար նորաձեւութեան ու արդուզարդի օգնութեան դիմելու պարտաւորուած կը կարծեն զիրենք, տխուր ապացոյց մը կ'ընծայեն իրենց մտքին դատարկութեան և արտին չքաւորութեան, մանաւանդ երբ իրենց նախշական վիճակին ալ չպատասխանէ իրենց ցոյց տալ ուզած փայլին ծաղր և այպանք կը հրաւիրեն իրենց վրայ։

ԱՐԴՈՒԶԱՐԴԻ ԲԱԺԻՆԸ

Արդուզարդի և մաքրութեան՝ կենցաղագիտութեան տեսակէտով, մարմնոյն նկատմամբ ունեցած ազդեցութիւնը յար և նման է դաստիարակութեան արտին վրայ ըրած ներգործութեան։

Այս երկու կէտերը թէպէտ և ընդհանուր կանոնի մը ենթակայ են, սակայն ամէնուն՝ իրեն համար ունեցած տարբեր ճաշակը, բարեկարգութիւնը, խնամքը և ընտ-

րութիւնը ճոռոց մէջ մեծ զանցառութիւններ կը դնեն։ Արդ, կը հետեւցնենք թէ արդուզարդը և մաքրութիւնը մարդուն նոյն իսկ անձը կը ցոլացնեն և անոնցմէ մարդ կրնայ դատուիլ խուզարկու աչքերէ։ Նորաձեւութեանց չափազանցութիւնը, չատ կամ նոյնանման կիներու յատուկ է, զի չնորհքով կիները զանոնք չեն չափազանցեր։ Նոյնպէս բնաւ արտամղիր չեն ըլլար նորաձեւութեան մը, ոչ իրենք առաջին անգամ սկսելու՝ ոչ ալ վերջինն ըլլալով թողլու։ Վերջապէս մէկ բառով բացատրելու համար մեր միտքը, ըսենք որ հանրաբարոյ պատուաւոր մէկը՝ թեթեւաբարոյի պէս հագուելու չէ, և եթէ նորաձեւութեան ձգտելու ալ ըլլայ, նորէն իր վրայ այնպիսի հով մը, ընտրեալ ճաշակ մը պէտք է աւելցնէ, որ դիմացինին վրայ իր ունեցած արժանիքը ներգործէ։ Արդուզարդը համապատասխան պէտք է որ ըլլայ ընկերութեան մէջ տիրացուած դիրքին։ Եթէ ոչ՝ հարուստի մը ցուցացած չափազանց պարզութիւնը ագահութիւն, և համեստ դիրքի մը տէր մէկու մըն ալ ցուցադրած ծայրայեղ պերճանքը չռայլութիւն և անկարգութիւն իւյայտ կը բերէ։ Բայց ինչ տեսիլի մէջ ալ ըլլայ, չափազանց զարդ ու պերճանքը նոյն իսկ միլիոնատիրոջ մը չի պատչաճիր, մինչդեռ ճաշակաւոր պարզութիւն մը, մեծ ազնուութեան մը նշանը կուտայ։ Իրապէս ազնիւ կին մը, ոչ միայն գոյնի մասին, այլ չրջազգեստներու և գլխարկներու տեսակէտով իր արդուզարդը միշտ համապատասխան դնելու է տարիքին, ինչ որ զինքը աւելի վայելուչ կը ցուցնէ և ծաղր ու ծանակի ալ ենթակայ ըլլալէ կ'արգիլէ, բան մը որ չատ դժուարին կ'ըսբռնեն քիչ մը տարիքը առած կիները, հաւանաբար խորհելով որ ծերանալը ամօթալի բան մը ըլլար։

Ոչ միայն մարդիկ, այլ կիներն ալ ծերանալ գիտնալու են, և սակայն ներկայ ժամանակներու ո՞վ կարե-

ւորութիւն պիտի տար այն տեսակ խօսքի մը, քանի որ որքանէն սկսելով, տղաքը ճիչա խանութներուն պուպրիկներուն պէս կը հագուեցնեն, և ասկէ աղջկանց քով պչրանքը և մանչերու քով ալ ինքնահաւանութիւնը կը զարգանայ: Ա.ղնուական դասակարգէն համարուող կին մը պէտք չէ որ առաւօտուն արդուզարդի մէջ դուրս ելնէ, այսինքն գլխարկին վրայ փետուրներով և հագուստին վկայ ալ ժանեակներով: Եթէ հանրակառքով տեղ մը երթալու դիտաւորութիւն ունենայ, նորէն արդուզարդի մէջ ըլլալու չէ. անձրեւոտ օրը, ոտքով դուրս ելնելու համար արդուզարդ պէտք չէ: Ա.ղնուական կին մը, միշտ մաքուր ձեռնոցներ, կօշիկներ, թէպէտ պարզ, բայց նոր վիճակի մէջ մնացած հագուստ հագած պէտք է որ ըլլայ, ինչ որ իրեն ամենէն նուրբ արդուզարդ մը կուտայ: Ճաշակաւոր կին մը բնաւ կեղծ ժանեակներ, մուշտակներ և ուրիշ կեղծ բաներ գործածելու չէ, նկատելով որ ճշմարիտ վայելչութիւնը առարկաներու, հարուստ երեւոյթներէ աւելի անոնց ընտրութեան մէջ կը կայանայ: Այցելութիւններ կատարելու համար որուած արդուզարդը համաձայն պէտք է ըլլայ առիթին, և անոնց նպատակին հետ. այսպէս առտի մը պարագային բայգոյն հագուստներ հագնելու չէ, և հարսնեւորներ ալ այցելութիւն պէտք չէ որ տան առանկ առենի մը մէջ: Ձեռնոցները մեծ դեր կը խաղան կնոջ արդուզարդին մէջ, այսպէս ճերմակները երեկոյեան, ոչ բաց և ոչ գոյն գոյներ այցելութեանց, և չատ բաց գոյներն ալ, ամառուան յատուկ են: Նոյնպէս երիկ մարդոց համար ալ արդուզարդը իր կանոնները ունի: Այսպէս բացի սահպզական պարագաներէ, բնաւ առաւօտները սև հագուստով դուրս պէտք չէ ելնել: Օրուան պարզ այցելութեանը միջոցին սև հագուստ կրելու չէ, այլ թիկնոց: Fantaisie բաճկոնակը և տարատը միայն անյարդար հագուածքի մէջ կրնան մտնել:

Այցելութեանց համար սև կամ յատակ գոյնով ձեռնոցներ չեն դրուիր:

Ճերմակ փողկապը բոլորովին հանդէսի յատուկ է: Վայելչութիւնը քանի որ հագուստներուն հարստութեան մէջ չի կայանար, ամէն տարիքի մէջ և ամէն տեսակ դիրքի տէր եղողներուն քով կրնայ երեւիլ:

Վայելուչ երեւալը, այն նուրբ ճաշակը, ամէն բանի ներդաշնակութիւնը, վերջապէս այն «չ'գիտեմ ինչը» որ ամէն անձի մասնաւոր հմայք մը կը պատճառէ և հայելիի պէս կը ցոլացնէ մարդուն որքան ճաշակի, նոյնքան ալ ոգւոյ տեսակէտներով ունեցած աղնուութիւնը և նշանաւորութիւնը գովելի է:

Մաքրասիրութիւն. — Մաքրասիրութիւնն ալ կենցաղավարութեան գլխաւոր պահանջներէն մէկն է, քանի որ քաղաքավարութեան իսկական նպատակն է ձեզ համակրելի հանդիսացնել ձեր նմանիներուն, մինչ անմաքրութիւնը ամէնուն տհաճութիւն և գարշանք կը պատճառէ:

Մաքրութիւնը կը նպաստէ առողջութեան, ինչ որ ամէնուն փափաքած բանն է: Տարակոյս չկայ որ մաքրութիւնը ամէն վայրկեանի ձեզ տիրելու է: Մաքրութիւն ամէնուն համար ալ կարեւոր յանձնարարական մը կրնայ համարուիլ: Մաքրութիւն ըսելով, միայն պարզ լուացուիները չենք հասկնար: Ամէնքդ ալ գիտէք արդէն թէ ինչ աստիճանի կարեւորութիւն ունի առատ և զաղջ ջուրը, որ առողջութիւնը և թարմութիւնը կը պահպանէ, և ծերութեան նշանները կ'ուշացնէ, աչխարհի գեղապահ նիւթերէն (cosmétique) չատ աւելի լաւ և ապահով կերպով: Մենք պիտի խօսինք դեռ չատ մը մանրամասնութիւններու վրայ:

Բարձր կրթութիւն առած կին մը պէտք չէ ոչ մէկուն երեւնայ չսանտրուած, չխոզանակուած, չլուացուած, վերջապէս չչակուած կերպարանքի մէջ: Անկարգ

մազեր, մաշած ճերմակեղէններ, հինցած առանին պա-
ըեգօա մը (robe de chambre), կրունկի վրայ կոխուած
մուճակներ եւայլն ասոնք մաքրութեան նոյն իսկ տար-
բական պահանջներուն դէմ մեղանչող կէտեր են: Կնոջ
ամէնէն թանկագին զարդերէն մէկն է մազը, հետեւա-
բար պէտք է լաւ մը սանտրել զանոնք. ոչ միայն մաք-
րութեան, այլ և պէրանքի համար, քանի որ խնամքը
զայն միշտ փայլուն կը պահէ, և թափելուն առաջքը
կ'առնուի: Երբ առտուն անկողնէն ելնէք, բարակ ատու-
ելակով մը (flanelle) սրբեցէք ձեր մազը, յետոյ փափուկ
կերպով մը սանտրեցէք և վերջը ձեր ուզած կերպովը
չակեցէք, որով միշտ մաքուր և բարեձև գլխայարդա-
րանք մը կ'ունենաք: Ամէն օր մանաւանդ առաւօտները
անկողնէն ելլելէ առաջ, բոլոր մարմինը պաղ ջրով լուա-
լու է խոշոր սպունգով. ասիկա ամէնուն կողմէ գնա-
հատուած սովորութիւն մըն է:

Առաւօտները լուացուելու համար լոկ զով ջուր
պէտք է գործածել, եթէ սակայն աչքի ակարութենէ
չէք տառապիր, իսկ հակառակ պարագային կը յանձնա-
րարուի առտուս, իրիկուն, ձեր աչքերը լուալ կանանչ
թէյի բաղադրութեամբ, ինչ որ կ'արգիլէ կապերը կամ-
րելէ և աչքերը առանց պատճառի ինքնին արցունքոտելէ:

Ամէն օր, մանաւանդ առաւօտները, անկողնէն ել-
լելէ առաջ, բոլոր մարմինը պաղ ջրով լուալու է խոշոր
սպունգով, ասիկա ամէնուն կողմէ գնահատուած սովո-
րութիւն մըն է: Եւ տղաք ալ պզտիկ հասակէն այս
դրութեան վարժեցնելու է, վասն զի մորթը թարմ վի-
ճակի մէջ կը պահէ և մարմինն ալ պաղին և միեղոր-
սին փոփոխութենց դէմ կը պաշտպանէ, հետեւաբար
հիւանդութեան դէմ ալ մաքառելու գլխաւոր միջոցն է.
ինչո՞ւ անփոյթ ըլլալ արդէն այսքան կարեւոր և միան-
գամայն պարզ պէտքի մը, որուն գործադրութիւնն ալ

երբէք ձանձրոյթ և յոգնութիւն չի պատճառեր: Ձեր
արդուզարդի խցիկին մէջ կը գտնէք միջակ խոշորու-
թեամբ ցած տաշտիկ մը, որուն մէջտեղը ոսքի կը կե-
նաք, առանց ո և է զգեստի, և ձեր տրամադրութեան
տակ կ'ունենաք առաջուց մանաւանդ պատրաստած բերուած դոյլ
մը պաղ և բնականաբար մաքուր ջուր, որուն մէջ թաթ-
խելով խոշոր սպունգը, մէկ վայրկեանի չափ կը չփէք
ձեր մարմինը առատ ջուրով, յետոյ կը սրբուիք և ա-
ռատակի խոշոր կտորով մը ուժով չփուելէ վերջը լաւ մը
կը ծածկուիք: Այս հակազդեցութիւնը ձեր վրայ, առող-
ջական տեսակէտն, անհամեմատ կերպով մեծ օգուտ կ'ու-
նենայ, կը զովացնէ մարմինը և կը զօրացնէ ջիլերը: Եւ
սակայն որովհետև ամէնուն կազմը մէկ չէ, ձեր մէջէն
ով որ այս անգլիական լուացումները, չորս հինգ ան-
գամ փորձելէն վերջը, իսկապէս մեծ օգուտ և հանգըս-
տութիւն չի զգար, թող հրաժարի, որովհետև ասիկա
նշան է թէ այդ գործողութիւնը նոյն պարագային ար-
դիւնաւոր չըլլալէ զատ, ձեր կազմին հակառակ ազդե-
ցութիւն մը կ'ընէ:

Մեծ խնամք տանելու է ձեր ակռաներուն, որով-
հետև մաքուր ակռաները ոչ միայն ձեր գլխաւոր հմայք-
ներէն մէկը կը կազմեն, այլ և առողջապահական տե-
սակէտով ալ մեծ օգտակարութիւն ունին: Անոնց մաք-
րութեան համար մէկդի պէտք է թողուլ խաբեբաներու
հնարած դեղերը, փոչիները եւայլն: Եւ միայն ապահով
և ողջամիտ անձերու առաջարկած ակռաչփիկները (den-
tifrice) գործածեցէք:

Ամէնէն վստահելի միջոցն է սակայն երկու մաս
ջուրի մէջ քանի մը կաթիլ eau de Cologne դնելով,
կարծր վրձինով մը ակռաները չփել, կամ աղէկ տեսակ
օղիի մէջ կաւոր մը քափուր (camphre) դնելով, միեւնոյն
եղանակով զանոնք մաքրել. բայց ամէն առաւօտ առանց

ծուլութեան, ինչ որ բորբոքած լինտերը կը դարմանէ, արմատները կը զօրացնէ, և ականներուն վրայ ալ ազդ (tartre) գոյանալը արգիլելով, միշտ մաքուր և ճերմակ կը պահէ: Հոգ տարէք նաև ձեր ականջներուն, ասիկա ոչ միայն մաքրութեան այլև վայելչութեան համար, քանի որ սիրուն ձեւով ականջ մը գեղեցկութեան մաս մը կը կազմէ: Ուշադրութիւն ըրէք նաև որ գիչերները պառկած ատեն ձեր ականջները բարձին վրայ չը ծալուին, որովհետև ծռած ականջ մը աչքի գէշ ազդեցութիւն կը ներգործէ:

Ձեր շրթունքները լուալու համար լոկ պաղ և զով ջուր գործածեցէք առանց մէջը օծանոյշ (pommade) խառնելու, որովհետև այդ տեսակ նիւթերը զանոնք միայն չորցնելու և թորչոմեցնելու կը ծառայեն: Եթէ ճաթած են, մի խածնէք ակռայով, ինչ որ կը խոշորցնէ, կը տձեւացնէ և այսպէս անկատար կրթութիւն մը առած մի կերպարանքը կուտայ, այլ թեթև վրձինով մը վրան քաղցուենի (glycerine) և կամ վարդախառն մեղր քսեցէք: Շրթունքները թարմ պահելու համար թուքով թրջելը գէշ սովորութիւն մըն է, որ արդէն մէկ բանի կը ծառայէ, այսինքն զանոնք գոնաւորելու տեղ գոնատելու: Շատ կարեւոր է նաև ձեռքերուն ամենամեծ խնամք տանիլ. բայց ինչ որ ականներուն ըսի, առանց գեղասահ նիւթեր գործածելու: Կակուղ մորթով ճերմակ և փայլուն ձեռքերը էրիկ մարդուն համար կարեւոր, իսկ կանանց համար անհրաժեշտ են, ուստի զանոնք պէտք է միշտ լուալ հացի միջուկով:

Եղունգները երկայն մի ձգէք, այլ կտրեցէք նուշի ձեւով, նաև չաքաթուան մէջ մէկ կամ երկու անգամ չփեցէք որով խիստ սիրուն եղունգներ կ'ունենաք, փայլուն և վարգագոյն: Երբէք մի փրցնէք եղունգներուն քովը բուսնող քցիմները (envies), որովհետև շատ կը

ցաւցնէ, և մատներն ալ կը տձեւցնէ, դի ինչպէս լսուեցաւ, ձեւաւոր ձեռքերը չնորհալիութեան նշան են, միայն կտրելու է զանոնք բարակ մկրատով: Պէտք չէ եղունգները կրծել, վասն զի շատ գէշ սովորութիւն մըն է, նաև մաքրութեան կանոններուն բոլորովին հակառակ:

Նկատողութեան առնուելիք ուրիշ կէտ մըն ալ կայ, ոտքերուն և ձեռքերուն համար, այսինքն, թէև արդի նորաձեւութիւնը այնպէս պահանջէ դուք նորէն կարելի եղածին չափ զգուշացէք շատ նեղ կօշիկներ հագնելէ, որովհետև ոտքերը կը տձեւցնեն, կոչտեր առաջ կը բերեն և դուք ճամբան ցաւէն, կաղալու նմանող ձեւով մը քալելու կ'ստիպուիք: Աւոր համար կը յանձնարարուի յատկապէս չինել տալ կօշիկները. պատրաստները այս պարագային անյարմար կուգան:

Իսկ ձեռքերուն կամ աւելի ճիշդը թեւերուն համար զգուշացէք որ զգեստիդ ձեզի չի նեղեն անթիներուն (entournures) տեղը. զանազան անհաճոյ հետեւանքներ կրնայ յառաջ գալ ադկէ:

Պէտք չէ նաև որ ձեռնոցները կամ հագուստին դատակները շատ սեղմեն ձեր ձեռքերը որովհետև ատով ձեռքերը կը խոշորնան և կը կարմրին, և դուք ալ ժեղանչած կ'ըլլաք վայելչութեան տարրական կանոններուն դէմ:

ԱՐԴՈՒՋԱՐԴ

Ո և է մէկու համար, իրրև գովեստի նշան, վայելուչ է կ'ըսուի բայց երբէք պչրուն: Ուստի այս երկու բառերուն նշանակութեանց տարբերութիւնը լաւ մը հասկընալէ վերջը, ձեր արդուզարդին հիմը ընելու էք, եթէ կը փափաքիք չնորհալի տիպաղոսը չտիլ: Դարձեալ խնամք պէտք է տանիլ որքան ձեր արդուզարդին անտեսանելի

նոյնքան ալ տեսանելի մասերուն։ Այսպէս մաքուր և սպիտակ ճերմակեղէնները ամէն բանէ առաջ հարկաւոր են ոչ միայն կենցաղագիտական այլև առողջապահական տեսակէտէն մանաւանդ։ Ձեր հագուստները, երբէք նոր մի ցուցունէք, այնքան բռնազբօսիկ և անհանգիստ երեւոյթ մը մի առնէք, ինչ որ կը ցուցնէ թէ վարժ չէք նոր հագուստներ կրելու։

Նաև բնաւ խուզարկու հայեացքներ մի նետէք ձեր արդուզարդին վրայ ծաղրուելու ենթակայ չըլլալու համար։ Երբ երեկոյթի և ճաշի հրաւիրուելով, պարզ արդուզարդով կ'երթաք, կարծելով թէ հանդիսաւոր երեւոյթ մը չունի և ընդհակառակն հոն զարդարուած չատ կիներ կը գտնէք, փոխանակ դժգոհ կերպարանք մը առնելու ու գանգատելու, միայն տան սիրուհին դիմելով ներողութիւն խնդրելու էք, նուրբ կերպով մը զգացնելով ձեր անհանգստութիւնը։ Գալով օրուան մէջ կրուելիք արդուզարդին, պէտք է որ միշտ պարզ ու պարկեշտ ձեւով ըլլայ, ձեր այս արդուզարդը հազար անգամ աւելի նախընտրելի է չափազանցուած զարդերէն։ Երբ բառին բուն նշանակութեամբ հարուստ էք, կրնաք ձեր ուզածին չափ զարդարուն արդուզարդեր կրել, ամէնէն գեղեցիկ և հագուագիւտ մանեակներով, մուշտակներով ևայլն, բնական է որ ճաշակաւոր ըլլան և չափազանցութենէ զերծ։ Բայց երբ խնայողութեամբ չարժէքուելու պայմաններու մէջ կը գտնուիք, այն ատեն աւելորդ զարդերէն հրաժարելու էք, ձեզմէ աւելի հարուստ ներուն հաւասարելու ճիգեր մի ընէք, ծիծաղելի չըլլալու և նեւրաստենիական դժուարութիւններ չկրելու համար, ինչ որ չատ անգամ ցաւալի հետեւանքներ կ'ունենայ։

Պարզ և նոր հագուստը չատ աւելի գեղեցիկ տեսք մը կուտայ քան ճոխ այլ հինակէտ հագուստ մը։ Զգուշացէք նաև որ ձեր արդուզարդերը պուռոտ գոյներ և գծագրութիւններ չունենան, որովհետև տիկնայ ճաշակի հակառակ է։ Արդուզարդը իր պզտիկ անուններն ալ ունի զորս բնաւ մէկդի թողլու չէ։ Այսպէս հիւանդ կամ վշտաբեկ մէկու մը այցելելու համար պարզ ու պարկեշտ կերպով հագուած ըլլալու է։

Միեւնոյն արդուզարդը ունենալու է նաև իր առաջուան փայլուն դիրքը կորսնցուցած կնոջ մը տրուելիք այցելութեան ատեն, անոր ունեցած յիշատակները վրանկենդանացնելով սիրտը չվիրաւորուելու համար։ Ինչպէս քիչ մը վերը ըսինք, արտաքին արդուզարդէն աւելի ճերմակեղէնին հոգ տանելու է, այնքան անոնց թիւը պէտք է զգեստներուն կրկինը ըլլայ, կօշիկները լաւ մը խնամելու է, միշտ ցեխերը և փոշիները մաքրելով և չաբաթը անգամ մըն ալ ներկելով։ Ամէնէն մեծ խնամքը տանելու էք ձեր մազը սանտրելու համար գիտնալով անշուշտ որ գլխազարդը ձեր ամէնէն մեծ հմայքներէն մէկը կը կազմէ։ Զգեստները միշտ եղանակներուն համապատասխան ըլլալու են, ամառները թեթև ու ձմեռները տաք ու հաստ։ Բայց աւելի զգուշանալու էք պաղէն քան տաքէն նկատելով թէ տաքը երբեմն տաղտուկ պատճառող բարեկամ մըն է, իսկ պաղը միշտ վտանգաւոր թշնամի մը, այսպէս կը պահանջէ ձեր փափուկ կազմը։ Վերջապէս ըսինք որ միշտ տարիքին, պարագաներուն և առիթին յարմարցուած նոր ու խնամուած արդուզարդը ամէն անհատի ազնուութեան հիմքն է։

ՎԱՅԵԼՉՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԻՆԸ

Վայելչութիւնը լաւ կրթութիւն մը առած ըլլալու ապացոյցն է, և անոր մէջ թերանալը՝ կենցաղագիտական տեսակէտով խոշոր պակասութիւն մը կը նշանակէ. վայելչութիւնը իր տունը, իր վրայ, իր բոլորտիքը,

վերջապէս ամէն մէկ գործերուն մէջ տիրող կարգապահութիւնն է, այսինքն «չգիտեմ ինչը» որ ազնուական կինոջ մը վառապահակը կը կազմէ: Տան մէջ տիրող վայելչութիւնը, սակայն այս տեսակ նրբութեանց գլխաւորագոյներէն է, որովհետեւ ան է որ աչքը կը հրապուրէ եւ միտքը կ'ամոքէ: Ան միւնոյն տանն կեանքի ներդաշնակութիւնը եւ պատուաւորութեան ցուցագիրն է: Վայելչութիւնը անհրաժեշտ է մանաւանդ կիներուն համար, այսպէս դեռատի կին մը կամ աղջիկ մը, որ թիկնաթոռին վրայ կը նստի, մինչ քովը աւելի ծեր կիներ սիրուհներու վրայ են, այսպէս դեռատի կին մը որ բարձր ձայնով կը խօսի սալօնի մը մէջ, կամ իր երկայն չրջազգեստին տարածութեամբը անցորդները կը նեղէ, հանրութեան վրայ չատ անհաճոյ տպաւորութիւն մը կ'ընէ: Այր մարդիկը ճամբան ո՛ւ է նախատինք կամ թչնամանք ընդհանրապէս արժանիներուն կ'ուղղեն, և այս պարագային վայելչագեղ հագուածքը և ձեւերը մեծ դեր կը կատարեն, արգիլելով այսպիսի անպատիւ յանդգնութիւնները:

Բացատրեմ սակայն թէ ինչ հասկնալու է սա վայելչագեղ հագուածք և ձեւեր ըսուածքով: Երիտասարդ կին մը, մանաւանդ մինակը բազմամարդ վայրէ գացած առեն կարելի եղածին չափ զգուշանալու է չատ թեթեւ երեւոյթ մը ունենալէ, անհրաժեշտ է քիչ մը լուրջ և ծանր դէմք մը ունենալ, երբէք խիստ սակայն: Նաև գացած առեն իր չրջազգեստը պէտք չէ պարուհիի մը պէս վեր առնուած ըլլայ, ինչ որ պարկեշտութեան և վայելչութեան հակառակ ձև մը կը տայ, թէև հիմայ նորոյթ են trateuse կոչուող կարճ չրջազգեստները, սակայն անոնք աւելի գիւղերու յատուկ են: Բայց ասիկա չի նշանակեր որ մայթերը աւելլու առթիճան խիստ երկայն չրջազգեստ հագնելու է, այլ երկուքին մէջտեղը,

որովհետեւ երկու տեսակէտով ալ ծայրայեղութիւնը հաճելի չէ:

Ո՛չ չուտ և ո՛չ ալ դանդաղ քալելու է, որովհետեւ երկուքն ալ վտանգաւոր ծուռ միտքեր կրնան արթնցնել ուրիշներուն քով: Ճամբան երիտասարդ կին մը պէտք է որ մայթին պատուոյ, այսինքն տուներուն կողմը, իրմէ աւելի տարիքոտ կինոջ մը կամ ծեր մարդու մը թողու, երբ նիւթական դիրքի մասին մեծ արգելք մը չկայ: Նոյնպէս ճամբան զանազան ընկերութեանց կամ ուրիշ խոչընդոտներու առթիւ երբ հարկ ըլլայ տախտակի վրայէն անցնիլ միւնոյն կանոնները պէտք է նկատողութեան առնել, այսինքն թոյլ տալու է որ նախ տարիքոտ եղողը անցնի: Այր մարդը սակայն միշտ պէտք է որ մայթին պատուոյ տեղը կինոջ ձգէ, առանց նշանակութիւն տալու ոչ տարիքի և ոչ դիրքի: Այս պարագային մէջ ալ պէտք է կինը չթերանայ իր պարտականութեանը մէջ՝ այն է պզտիկ ժպիտով մը չնորհակալութիւն յայտնել իրեն յանձնուած այս պատուոյն համար:

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. ԲԱՐԵԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Ընկերութեան մէջ այնպիսի մարդավարական սովորութիւններ և պատչաճ օրէնք կան, որ գիտնալու և յարգելու պարտաւոր ենք, հետեւաբար տան տիկնոջ կամ տանտիկնութեան պատրաստուող օրիորդները և ընդհանրապէս ամէն աղջկանց անհրաժեշտ է գիտնալ այն օրէնքները ու սովորութիւնները և իրենց կենցաղավարութեան կանոն ընել. յիշենք մէկ քանին:

Ընկերութեան կամ գումարումներու մէջ տիկիններ և օրիորդներ պէտք են գիտնալ համեստ կեցուածք, վայելուչ չարժում, բնական և չնորհալի դէմք. զգու-

չանալ թեթեւ արհամարհոտ կամ գոռոզ ձեւերէ, չարուեստակ ծիծաղելէ, բարձրաձայն և չատ խօսելէ, որ և իցէ կրից արտայայտութենէ: Եթէ անպատեհ կամ վիրաւորիչ բան մը տեսնեն կամ խօսք մը լսեն, պարտին ծածկել իրենց զգացած դժգոհութիւնը, և մինչև իսկ զայրոյթն և եթէ կարելի չըլլայ բոլորովին լուռ կենալ կամ չի տեսնելու ձեւնել, անխռով հանդարտութեամբ և քաղաքավարութեամբ պէտք է պատասխանել: Նմանապէս ներելի չէ սիկնոլ կամ օրիորդի մը, ընկերութեան մէջ պարծիլ իր ազգատոհմին, իր հարստութեան կամ իր յարաբերութեանց վրայ: Ձգօսավայրերու մէջ, բազմութեան առջև, ներելի չէ կնոջ կամ աղջկան բան ուտել, մարդ ցուցնել մատով և հանդիսաց անձերու նայելու համար կոխն դառնալ:

Տիկնոջ և մանաւանդ աղջկան մը համար ներելի չէ քնաւ իր լուսանկարը տալ անոնց որոնք ազգական չեն:

Աղջկան մը ներելի չէ ուրիշի մը նամակ գրել առանց իր մօր գիտութեան և հաւանութեան:

Ուրիշի ուղղեալ նամակ մը բանալ ներելի չէ քնաւ, բայց աղջկան մայրը կրնայ և պէտք է բանայ իր աղջկան նամակն և պարտականութիւնն իմանայ: Վերջապէս ամուսիկիները և ամուսինութեան պատրաստուող օրիորդներ և առհասարակ աղջիկներ պէտք է ընկերական ամենամանր պարտականութիւններու և առաքինութիւններու մէջ չթերանալու փոյթ ունենան:

ԴՐԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐ — ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դրացիական պարտքեր. — Արեւելքի սովորական առած մըն է. աուն մի առներ, դրացի ա՛ռ: Այս առածին ճշմարտութիւնը կ'երեւի մանաւանդ երբ դրակից բարեկամներու պէտքը ղգալի կ'ըլլայ կենաց այլ և այլ

դիպուածներու մէջ: Լաւ դրացի մը սակայ ազգականի տեղ կը բռնէ, տանտիկնոջ նեղ ժամերուն օգնութեան կը հասնի, անոր ուրախութեան և վիշտերուն կը մասնակցի և կը ջանայ միշտ պարզ ու անկեղծ դործերով ցոյց տալ իր բարեկամութիւնը: Իսկ ընդհակառակն առելի և անտանելի կը դառնայ այն որ դրացիական քաղաքավարութեան սահմանները կ'այցելէ չէ թէ բարի մտքով այլ որպէս զի դիտէ, լրտեսէ, աս ու ան բամբասէ և քաղաքական նիւթեր գտնէ և վայրահաչութիւն ընէ:

Դրացիներ դիւրաւ ճանչնալէ և իրարու վստահութիւն ազդելէ վերջ, պարտին մշակել այն յարաբերութիւնները որ կենաց այլ և այլ դառնութիւններ կ'ամոքեն և ծանր օրերու մէջ անգին սիրտ են: Բայց ինչպէս առէն բանի, նոյնպէս դրացիական սեռակցութեանց մէջ չափ ու սահման դնել պէտք է, որպէս զի ապաժամ այցեր և չափազանց ընդունելութիւն, ձանձրոյթ, նեղութիւն և ուրիշ անպատեհութիւններ յառաջ չբերեն:

Այցելութիւններ. — Այցելութիւնները կը սեղմեն ընտանեկան և ընկերային կապերն, և երկու տեսակ են, անհրաժեշտ և կամաւոր: Առաջին կարգէն են ամանորի, ուրախական կամ սրտմտական դէպքերու, ինչպէս նաև ճաշի հրաւէր ըլլալու առթիւ տրուած այցելութիւնները:

Ամանորի այցելութիւնները երեկոյին կ'սկսին առ ծնողս և առ մնծս, նոյն օրը մերձաւոր ազգականաց և ակնածելի անձանց: Հետեւեալ օրերն ալ բարեկամաց և ծանօթից ընդունուած այցերու փոխարէնը պէտք է հատուցանել առանց երկար յապաղման: Ազգականաց կամ բարեկամաց հիւանդութեանց առթիւ այց տալը և անոնց վիճակին վրայ լուր հարցնելը մարդասիրական պարտականութիւն է: Աղջկան մը կամ օրիորդի մը ներելի չէ այցելութիւն տալ առանց հաւանութեան իր ծնողաց և

առանց հետը մեծ մը ունենալու: Այցելութիւններ առաւորաբար կէս օրէն երկու ժամ առաք կը կատարուին մինչև ժամը հինգ: Երբ այցելու մը տան սեմէն ներս մտնէ, պարտի ուղղակի տան տիրուհւոյն մօտ երթալ և յարգանօք ողջունել ապա դառնալ հոն գտնուող այցելուներուն և ուրիշներուն և զանոնք ալ ողջունել: Եթէ տունը մէջ մտերմագոյն դարեկամուհի մը գտնուի, քանի մը սիրալիր խօսք ուղղել անոր: Եթէ նոյն միջոցին ուրիշ անծանօթ այցելու մը կամ այցելուներ ներկայանան պէտք չէ անմիջապէս մեկնիլ, այլ քանի մը վայրկեան կենալ: Եթէ այցելու տիկինը տարեց է, ներկայ գտնուող կիները ոտքի վրայ կ'ելլան իսկ եթէ ոչ գլխով կ'ողջունեն: Այցելուի մը մեկնած ժամանակ, տանտիկինը անոր տասիճանին համեմատ աւելի կամ պակաս կ'ընկերակցի: Եթէ այր է մինչև դահլիճին դուռը, իսկ եթէ կին մինչև սանդուղին գլուխը: Շատ անգամ տանուտէր այրերը կ'ընկերակցին այցելու տիկիններ և օրիորդներու մինչև անոնց կառքին քով: Այցելու տիկիններ և օրիորդներ պարտին զգուշանալ ամէն բան աչքէ անցնելու կամ դիտելու երեւոյթ ունենալէ, ձեռնոցները հանելէ, ոտներն իրարու վրայ դնելէ կամ անկելէ: Այցելութիւն ընդունող տանտիկինը պարզ հագուած պէտք է ըլլայ, որպէս զի փարթամութիւն ցուցընելու երեւոյթ չունենայ:

ԿՈՉՈՒՆՔ ԿԱՄ ՃԱՇ

Ճաշի հրաւէրները ութ օր առաջ կը խրկուին գրով կամ բանիւ, եթէ հրաւիրեալը չուզէ կամ չկրնայ ընդունիլ, պարտի անյապաղ պատասխանել. չգրելն ընդունիլ կը նշանակէ: Ճաշի ներկայ գտնուողը պարտի մինչև ութ օր չնորհակալութեան այց մը ընել ճաշատուին: Սովորաբար լաւ է չընդունիլ ճաշի հրաւէրն, եթէ տրամադիր չէ ոք փոխադարձաբար ի ճաշ հրաւիրել: Ճաշատու ընտանիքը, ճաշի ժամանակ ճաշարանը մտնելու համար պարտին սպասել որ գան իրենց թեւը մտնեն: Պէտք է թոյլ տալ որ նախ տարիքով կամ տասիճանաւ մեծերը ներս մտնեն: Երբ իրենց բազմելու տեղին քով տարուին, կիները իրենց գլխով չնորհակալութիւն կը յայտնեն իրենց թեւը մտնող կոչնականին: Տանտիկնոջ պարտքն է հրաւիրեալները բազմեցունել իւրաքանչիւր իրեն վայելուչ տեղը, կիները ու այրերը յաջորդաբար իրարու քով ըստ պատուոյ: Եթէ տեղերը պնակներու վրայ դրուած անուանական տոմսակներով նշանակուած են, հրաւիրեալներուն պարտքն է օգնել կոչնականներուն, որպէս զի դիւրաւ և չուտով գտնեն իրենց նստելու տեղը: Սեղանին կը նախագահէ տանտիկինը, անոր աջ ու ձախ կողմերը կը բազմին հրաւիրեալներու գլխաւորները: Տանտիկնոջ դիմացը կը նստի տանուտէրն որոց աջ ու ձախ կողմերը նոյնպէս պատուաւոր կը համարին: Թանը՝ նախապատիւ տեղէն սկսեալ կը բաժնուի:

Ճաշի միջոցին տանտիկնոջ պարտքն է հսկել որ սպասաւորութիւնները կանոնաւոր կատարուին, պէտք է զգուշանալ սպասաւորները կչտամրելէ, մինչև իսկ չափաւոր ակիւէ անօթ կամ բիւրեղ կոտրին: Իր ամէն դիտողութիւններն ու հրամանները ցած ձայնիւ ու հանդարտ կերպով պէտք է ըլլայ: Փափկութեան հակառակ է տիպել կոչնական մը որ ուտել չուզած մէկ կերակուրն անպատճառ ուտէ: Այս մասին կատարեալ ազատութիւն պէտք է տալ կոչնականներու:

ՄԱՀ ԵՒ ՅՈՒՂԱՐԿԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Եթէ իր ընտանիքէն մէկը կորսնցնելու դժբաղդութիւնն ունենայ մէկը անմիջապէս կը ծանուցանէ իր ազգականներուն և մտերիմ բարեկամներուն ինքնին կամ ուրիշի ձեռքով գրելով։

Յուղարկաւորման հրաւէրն առջի օրէն պէտք է խրկուիլ։ Յուղարկաւորման ներկայ գտնուող անձերը պէտք է ըստ կարելւոյն սև կամ մութ գոյն հագնին։ Ներելի չէ առանց բանաւոր պատճառի ներկայ չգտնուիլ յուղարկաւորման առ որ հրաւիրեալ է.ք յաւուրն նամակաւ մը։ Պէտք չէ մոռնալ որ վշտահար անձի մը ցոյց արուած համակրական նշաններ մեծ յարգ ունին։ Նշանակեալ ժամուն, հրաւիրեալ յուղարկաւորներ հանգուցեալին տունը կերթան. եթէ ազգական կամ մտերիմ բարեկամ մըն է, պէտք է ուղեկցիլ մինչ ի գերեզմանատուն, իսկ եթէ պարզ ծանօթ է, եկեղեցւոյ դուռնէն կրնան մեկնիլ։ Կիները սովորաբար վախճանեալին ընտանիքներուն քով կը գտնուին։

Յուղարկաւորման մէջտեղն, ամէնէն մերձաւոր ազգականները դագաղին անմիջապէս ետեւէն կ'երթան, անոնց ետեւէն բարեկամներ և ծանօթներ։ Թաղման արարողութիւններէն ետք, հանգուցեալին ազգականներ գերեզմանատան դուռը կը կանգնին և գլուխնին կը խոնարհեցնեն անցնող յուղարկաւորին։ Մեծ քաղաքներու մէջ սովորաբար սեւաթոյր կառքերով կ'երթան յուղարկաւորներ ի գերեզմանատուն և կղերն առջեւէն, մերձաւոր ազգականներ և բարեկամներ ետեւէն և նոյն կառքերով կը վերադառնան։

Յուղարկաւորման ներկայ գտնուող անձ մը պէտք է, տխուր կամ լուրջ դէմք ունենայ։ Երբէք ապին անպին

նայելու կամ մէկուն միւսին հետ զուարթ և անհոգ դէմքով խօսելու չէ. եթէ վախճանեալին ընտանիքը մերձաւոր ազգական է, ցաւակցական այց մը պէտք է տալ և եթէ մարդ չեն ընդունիր այցետոմս թողուլ։ Այցելու տիկինները պէտք է պատշաճ հագուստ կրեն։ Վախճանեալին ընտանիքն ամիս մը ետք այցետոմս մը կը ղրկէ այն ամէն անձերուն, որք ցաւակցական այցետոմս թողած են, և գրով շնորհակալութիւն կը յայտնէ ցաւակցական նամակ գրողներուն, իսկ քառասունօրհ.ը փոխադարձ այցելութեան կուգայ ցաւակցական այցելութիւն ուղղուղ տիկիններու կամ ընտանիքներու։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Արտաքին ազդեցութիւնք. — *Դաստիարակութեան մէջ յայտնի և անյայտ ազդեցութիւններ որ մանկան գտնուած միջավայրէն կը ծագին, չարունակ կը ներգործեն անոր վարմունքն ու չարժուն ու դիւրագրգիռ զգայարանաց վրայ։ Անշուշտ սահմանափակ է այդ միջավայրն, հայրական տունն է այն որ մօր մը սիրալիր աչքը կը հակէ անդադար, ուր վատ ապաւորութիւններու մանկիկը ենթակայ չգտնուիր, սակայն այդ պաշտօնն որքան ալ արմնութեամբ կատարէ ան, դարձեալ կան վայրկեաններ և ժամեր ուր իր զաւակներ հրապուրուելնէ դուրս այլեւայլ ազդեցութեանց ապաւորութեան ներքև կրնան գտնուիլ։ Ուսաի բանիբուն դաստիարակ մօր մը մէկ կարեւոր հոգը պիտի ըլլայ այնպիսի սահմանի, և եթէ կարելի ըսել խաղորտի մէջ պահել իր զաւակն որ միչտ մտային և բարոյական լաւ անուղղ ընդունի, վասն զի ինչպէս իրաւամբ կ'ըսէ հիւլինակ մը «մանկան դլուխը չկրնար դատարկ մնալ»։*

Եթէ անոր մէջ չապաւորի ինչ որ լաւ է, ատոդ

եղիր որ պիտի ընդունի ինչ որ դէշ է. ինչպէս չատ անգամ կը պատահի որ մայր մը իր դաստիարակի պաշտօնը խղճի մտօք կատարելէն ետև կը զարմանայ իր ակնկալած արդիւնքը չտանալուն վրայ այսինքն չկրնար հասկնալ թէ իր զաւակը ինչո՞ւ համար անչահ բնաւորութեան տէր եղած է հետեւապէս կ'ամբաստանէ իսկոյն, առանց պատճառը փնտռելու, մարդկային բնութիւնը իրրև հակամէտ չարութեան, մինչդեռ իրօք բնութիւնն ոչ բարի և ոչ չար այլ մեր ի գործ դրած միջոցներուն համեմատ՝ կ'ըլլայ ինչ որ է: Այս նկատումներէն կը հետեւի թէ մարդ մը պարտաւոր է խղճամիտ ղգուշութեամբ ընտրել այն անձերն որ իրրև սպասուհի, սպասաւոր, դայեակ պիտի աշխատին տան մէջ: Վատ գի ասոնք իրենց վարքով ու բարքով կարող են ազդել մանկանց վրայ: Այս ղգուշութիւնը չատ անգամ հաղիւ կը տեսնուի մեր կողմերը: Շատ ընտանեաց մէջ մանկունք, օտար, ոգէտ և անկիրթ սպասաւորներու չրջանին մէջ կը դեգերին և ոչ միայն անպատեհ բաներ կը սորվին, այլև իրենց բնիկ լեզուն կը մոռնան և օտարի լեզու կը թոթովեն: Իսկ կան անմիտ ծնողք որ իրրև անվնաս կը խրախուսեն այս օտարասէր հակումներն և ապա իրեն անխոհեմութեան չափը լեցնելու համար իրենց զաւակներն օտարներու դըպրոցը կը խրկեն և օտար սովորութեանց ու բարուց կ'ենթարկեն, և ինչ կ'ըլլայ այն անխոհեմութեան և ցուցամոլութեան հետեւանքը: Այն բնիկ ազդեցութեան և օտար կրթութեան չնորհիւ իրենց աղջկունք դէտ իրենց լեզուն, պատմութիւնը չսորված կը սորվին մէկ քանի փաղաքուշ խօսքեր և գիտական բառեր և եթէ ունայնասիրութեան ու ազդեցութեան ախտէն զերծ մնան մեծ հրաչք մըն է: Այս անբռնաւոր դաստիարակութեան ընթացքը կը տուժեն նիւթապէս ծնողք, իսկ բարոյապէս Ազգն, և այս մեծ և անդարմանելի կորուստ մըն է:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՇՐՋԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԶԲՕՍԱԼԻ ԵՒ ՕԳՏԱԿԻՑ ԺԱՄԵՐ

Ընտանեկան շրջան. — Առ հասարակ երեկոյները կը գումարուին ընտանեաց բոլոր անդամները այս յարկին տակ, հայր, մայր և զաւակներ ամէն առօրեայ գործերէ ու հոգերէ ազատ, կը միանան որ իրարու հետ խօսին, խորհրդակցին և զբօսնուն: Այս մտերմական գումարումները սրտի և մտքի սիրոյ կը բերեն միայն երբ որ անոնց մէջ միութիւն, սէր, վստահութիւն և յարգանք կը տիրեն: Մայրը կը գուրգուրայ, կը հրճուի, կը հպարտանայ այդ սիրայօդ չրջանին մէջ և անբացատրելի խնդութիւն կ'զգայ: Հոգւոյս էր, փոյթ կը տանի որ իր սիրուն զաւակներն և վստահաբեկ ամուսինը մի քանի անդորր և հեչտ ժամեր անցընեն: Ամէնքն երջանիկ ու զուարթ կ'երեւին, և եթէ նեղութիւն, վիշտ, ցաւ մը ունենան իրարու կը հաղորդեն, կը մխիթարուին և յուսոյ նչոյլներ կը փայլին դէմքերնուն վրայ: Հայր մը կը մոռնայ պահ մը իր ծանրութիւնը, մանկիկը կ'ըլլայ իր զաւակաց խաղերուն, հարցումներ կ'ընէ խնդագին անոնց օրական աչխատութեանց վրայ, կը պատմէ այլ և այլ ախորժելի վէպեր, կը կարդայ կամ կարդալ կու տայ բարոյական պատմութիւններ, կը ջանայ սիրտիկ և հրահանգել, ինքն անպատում ախորժ կ'զգայ թոթովել թրթռուն լեզուներու հետ, մանկիկը կ'ըլլայ մանուկներուն հետ, կը ծիծաղի, կ'երգէ հայրենի երգեր: Հօր և մօր միակ նպատակը պիտի ըլլայ այս անմեղ զբօսանաց ժամանակ ամրապնդել ընտանի սիրոյ, և վստահութեան կապերն ոգեւորել անմեղ և անկեղծ սիրտեր, որով նոր կեանք և արիութիւն ստանալ աչխատանացին նեղութեանց և արկածներու դէմ մաքառելու:

Ընտանեկան զբօսալի եւ օգտաւէտ ժամեր. — Ընտանիքի մը յարկին ներքեւ գանուած միջոցներէն մին է երեկոյեան առանձին գումարումներն որոց մէջ հայրը կարող է գտնել անհամեմատ յարաւեւ անուշութիւններ, քան թէ այն վայրերն ուր զուարճութիւններն վաղանցուկ ու մնոտի են եւ դառնութիւններն անդարմանելի։

Այն հայրն ու մայրն որ իրենց զաւակաց չրջանին մէջ չեն կարող վայելել այն երջանկութիւնը զոր անոնց ամէն խաղերն եւ սիրուն թոթովումները, յառաջադէմ քայլերը եւ ուսմանց ընթացքը կ'ընծայեն, անարժան են այդ ծնողական անուան եւ անհատաարիմ իրենց կոչման։ Այդպիսի ծնողք արդէն բարոյապէս չունին ընտանիք, քանի որ աւելի կը սիրեն ապրիլ այն կեանքով որ անկանոն, զբօսասէր եւ մոլի անհատներու բաժինն է։ Սակայն մանկանց համար հանդիսական եւ ուրախալի են նաեւ այն ժամերն երբ ընտանեկան չրջանը կը գումարուի կրակարանին մօտ, կամ սեղանի մը չուրջը եւ խօսակցութիւնը կամ ընթերցումը կ'սկսի։ Հայր կամ հանրն իր թոռներուն մէջ նստած կը պատմէ երբեմն կամ կը կարդայ հետաքրքրաշարժ եւ պարզ պատմութիւններ, մեծ առաքինի մարդոց գործեր եւ անոնց հետ կը խառնէ այլ եւ այլ մեկնութիւն եւ խրատ։ Պզտիկ ունկնդիրներն ուշադիր մտիկ կ'ընեն, հարցումներ կ'ուղղեն, խօսելու, մտածելու, դիտել ու դատել կ'ուսանին։ Այսպէս ժամերը կը տանին կ'անցնին եւ ունկնդիրներն ախորժելի տպաւորութեամբ իրարմէ կը բաժնուին, հետեւեալ դիչերը վերստին այն օգտաւէտ դասերը սկսելու յուսով։

ՏՕՆ ԵՒ ՀԱՆԴԷՍ, ՄՏԵՐՄԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Տօն եւ հանդէս. — Բարեկիրթ ազգեր մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այլ եւ այլ հանդէսներու։ Հայերն

ալ առ հասարակ սուրբի, նահատակի յիչատակները կը տօնեն, հետեւապէս իրենց տօներն աւելի եկեղեցական կերպարան կ'առնեն քան թէ աչխարհային։ Բայց կան նաեւ ընտանեկան տօներ որ հրահանգիչ եւ հրապուրելի են, մանաւանդ իրենց բարոյական ներգործութեամբ։ Իրաւ, ինչ սիրուն եւ սիրայօդ գումարումներու առիթ կ'ըլլան այլ եւ այլ ակրունական տօներ՝ տարուան չրջանին մէջ։ Ինչ խնդութիւն եւ եռանդ կը գրգռէ տղու մը կաղանդն որ սրտագին ուխտեր, մաղթանք եւ նուէր կը բերէ իր հետ, բանալով երախտապարտ սիրտերու սիրալիր դանձերը։ Ինչ սիրաչահ զգացումներ կը հրահրեն Ծնունդն ու Զատիկը, երբ տղոց ծնողաւէր ոգին կը յորդորէ զիրենք նաեւ սիրել ու պաչտել իրենց Հայր Աստուածն և ջերմագին կատարել կրօնական պարտաւորութիւններ։ Իսկ երբ ծննդեան կամ անուան տարեդարձներ, ծնողաց ու զաւակաց տօները կը հանդին, բերկրութիւնը կը տասնապատկի, տունը հանդիսավայր մը կը դառնայ, կարծես թէ կը վերածնին անհգիք և կ'ոգեւորին, իրենց չուրջը տեսնելով համակրութեան և սիրոյ նչաններ, չնորհաւոր այցեր, հանդիսաւոր գումարումներ, որոնց նպատակն է ոչ միայն զբօսանքն այլ եւ աւելի բարձր կրթական յիչատակ մը պաչտելը զարմանալի ներգործութիւն ունին մինչև անգամ չափահաս անձերու վրայ որ կը մոռնան քէն ու ոխ, եթէ ունին, և ընդհանուր խնդութեան առիթ տուող նպատակին մասնակից կ'ըլլան։ Իսկ աւելի կը հրճուին մատղաչ հոգիներ որ կը սիրեն լոյս, փայլ ու չուք և բնապէս կրնան յորդորուիլ, մարդասէր ըլլալ։ Եթէ ծնողք այդ տեսակ կրթական հանդէսներու ներկայ ըլլան իրենց զաւակաց հետ, փոյթ տանին մեկնել ինչ որ արդար, օգտաւէտ է, մեծ դաս մը առած կ'ըլլան իրենց զաւակներուն։ Հետեւապէս ընտանի տունը պէտք է դպրոց մը դառնայ, արդի ժամանակներուն մէջ մանա-

եանդ ուր անգդոյն, չպարուն արտաքին դպրոցներ կան որ լուսաւորութեան և բարեկարգութեան սուտ գոյներով կը ներկայանան: Տունը պէտք է ըլլայ պատուար մը անպարկեշտ, ապականակիր հակումներու դէմ:

*Մտերմական երեկոյթ. — Եթէ ընտանեկան ոգին ծնողքը կը կոչուի զաւակներու հետ, կան նաև ազգականութեան և բարեկամութեան յարաբերութիւններ ու չահեր զորս պէտք է մշակել: Անհատ մը, նոյնպէս ընտանիք մը կարող չէ մինակ ապրիլ առանց տաղտուկ զգալու և ինքնասէր ըլլալու: Եւ ձանձրոյթը վտանգաւոր ու ինքնասիրութիւնը հակառակ է իրերօգնութեան և մարդասիրական պարտաւորութիւններու: Բնական է ուրեմն որ ընտանիք ընտանիքի հետ տեսնուին: Այս մտերմական դումարումներն այլ և այլ ձեւեր կ'առնեն: Երբեմն ընտանեկան սահմանին մէջ տեղի կ'ունենան, երբեմն մտերիմ բարեկամներ անոր մէջ կը մտնեն, երբեմն հացկերոյթներ առէպ երեկոյթի կերպարանը կ'առնան, բայց ամէնուն նպատակն է տեսակցիլ, օգտուէլ ախորժելի ժամեր անցնելէ և ընկերային ոգին զարգացնել: Երեկոյթներն երբ մտերմական են և անշուք, շատ հրապուրելի կրնան ըլլալ, սանիկ պարագայի մէջ զարդարուն հագուստ և կապուտ չկրնաւորիր և ոչ սեթեւեթ, ծեքծեքուած ու խելք: Պարզասիրութիւնն այս տեսակ ընկերութիւններու մէջ ամէնէն մեծ չնորհն ու զարդն է, վասն զի չէ թէ ունայնասիրութիւնն ու պչրասիրութիւնը գոհ ընելու համար կը հաւաքուին մտերիմներն երեկոյներն, այլ հաճոյասութեան սահմանին մէջ խնդալու, խօսակցելու և անմեղ զբօսանք վայելելու համար: Այս երեկոյներուն տղին տանտիրուհին է, ան չունչ ու կեանք տանութիւն կու տայ իր հիւրերուն, անիկա թեթեւ կը խօսի ու կը խնդայ, իր աչքով կը հակէ ամէն բանի վրայ, կ'ուղղէ ու և է անպատեհութիւն և իր հոգատար չարժումներով ցոյց կու տայ որ ճաշակ ու խելք ունի: Երբ տեսնէ թէ զրուցատրութիւնը վէճի կը փոխուի, ուրիշ խօսք կը բանայ, ամէն անախորժ ակնարկութիւններու առջեքը կ'առնու, անմեղ խաղեր կը գտնէ որ հիւրերը զբօսնուն, մերթ զուարթ, մերթ ծանր դէմք կը ցուցնէ, համառօտիւ այնպիսի վարմունք մը կը բռնէ որ իր կոչնականները գոհ և ուրախ զուարթ իրարմէ բաժնուին:

ՏԱՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

Տան կազմութիւնն ու վարչութիւնը. — Տուն մը կազմել կը նշանակէ անոր ներքին ամէն բաները հոգալ և այնպէս սարքել ու կարգադրել որ կարենայ նիւթապէս ու բարոյապէս կանգուն մնալ ու զարգանալ: Իսկ տուն մը վարելը կը նշանակէ պահել պահպանել տան բոլոր առարկաները, մաուակարարել անոր ամէն տեսակ պէտքերն և ուղղել ընտանիքին անդամներն այնպէս որ ամէնքը թէև տարբեր ընտաւորութեան տէր և տարբեր գործերու հետամուտ, նոյն նպատակին դիմեն, այս է ընտանիքին բարեկեցութիւնն ու երջանկութիւնը:

Ըլլայ կնոջ թէ այր մարդու համար, առանց տակաւութիւն ունենալու, լաց կառքի մէջ փուռած նստիլը վայելչութեան հակառակ է: Իր կառքին մէջ հրաւիրեալները առջևի նստարաններուն վրայ կամ ձախ կողմը ձգելով, լինք պատուոյ տեղը գրաւելը վայելչութեան դէմ է: Ներկայացման կամ հրապարակային տեղ մը փոխանակ չիտակ նստելու փուռիլը՝ վայելչութեան դէմ թերանալ է: Որ և է պաշտօնական կամ յարգուելիք տեղ ոտքերը առջևի աթոռին վրայ դնելը վայելչութեան հակառակ է: Կին մը երբ ճամբան, ոչ եղբայրը և ոչ ալ մօտաւոր ազգականը եղող մէկու մը հետ խիստ ընտեռնաբար կը խօսի՝ վայելչութեան հակառակ չարժած կ'ըլ-

լայ, նաև պարտազանց կը գտնուի վայելչութեան կանոններուն մէջ, երբ մէկու մը իր ծանօթներէն մէկուն անունը արուած ատեն, պէտք եղած տիտղոսն ալ (էֆէնտի, պարոն և.ն.) մէկտեղ չըսեր. բացառութիւն է սակայն, երբ խօսողը ծեր կամ խօսուողը հնչակաւոր մէկը ըլլայ, նոյն իսկ իր տունը մտած ատեն, դուռին առջև գտնուող գորգին վրայ կօշիկները չորցած ներս մանելը վայելչութեան դէմ է: Հագուստներուն, գլխարկին կամ կօշիկներուն վրայ փոշի ձգելը վայելչութեան դէմ է:

Թէև հիմայ սկսած են զարգացութիւն ընել, սակայն նորէն վայելչութենէ չեզուիլ կը նշանակէ առանց պարեգօտով (robe de chambre) և հոզաթափով ընդունելութիւն կատարելը, որքան ալ ասոնք թանկագին ըլլան: Երիտասարդութեան չրջանին մէջ գտնուող ամէն անձ պէտք է իր տարիքին համապատասխան արդուզարդ ունենայ: Այսպէս ձեզի համար առաւօտուն աղէկ մը լուացուելու, մազը դեղեցիկ կերպով մը սանտրելու, կօշիկները հագնելու, սեղմիրանը դնելու է, հակառակ չարժիլը վայելչութեան մէջ թերանալ է. այցելութեանց, ընդունելութեանց օրը առանց տկարութիւն մը ունենալու բազմոցի կամ «ոթման» ի վրայ փռուած նստիլը, ոչ միայն վայելուչ չէ, այլ այցելուներու հանդէպ ալ յարգանքի պակասութիւն կը նշանակէ: Վայելչութիւնը բոլորովին անկախ է հարստութենէ, ամէն վիճակ կրնայ անոր հասնիլ և ամէն դիրք ալ անոր կանոններուն յարմարիլ: Կին մը կամ աղջիկ մը, նոյն իսկ հիւր չընդունելու ու դուրս չելլելու պարագաներուն պէտք է որ տան մէջ աղուոր հովով ու վայելուչ կերպով հագուած ըլլայ: Ասիկա ինչպէս իր անձին, նոյնպէս ալ տան մէջ առկայ բոլոր զինքը չրջապատողներուն հանդէպ անխոտոր պարտականութիւն մը կը նկատուի: Այսպէս օրիորդը

իբր թէ օտարներու առջև ներկայանալ, պէտք է որ միշտ մազը դէմքին վայլած կերպով, գեղեցիկ կերպով չակուած, երեսը և ձեռքերը լաւ մը լուացուած, ակռաները խնամով մաքրուած, ինչպէս նաև կօշիկները ներկուած ու փայլուն վիճակի մէջ գտնուի: Առանց վրայ աւելցուելիք վայելուչ և սիրուն արդուզարդ մը, որ աւելի վեհաչուք և նազելի երեւոյթ մը կուտայ և ձեր բոլորտիքը գտնուողներուն համակրանքը կը չարժէ: Վայելչութիւնը պատուաւոր և ազնիւ կնոջ մը խորհրդաւոր կնիքն է: Վայելչութեան մասին այս ըսուածները հաւասարապէս կը պատչաճին նաև այր մարդոց, զի այն է որ ի վեր կը հանէ ամէնուն անձնական ձիրքերը և յատկութիւնները, և հակառակ պարագային ալ անհաճոյ գաղափար մը հիւսել կուտայ իր մասին: Լաւ ընկերութեան մէջ մնած և աչխարհի ճեւարկութեան գիտակ այր մարդ մը կիմոջ հանդիպած կամ ներկայացուած ատեն կ'սպասէ որ ան նախ երկնցնէ իր ձեռքը, գիտնալով որ հակառակը վայելչութեան դէմ է: Նոյնպէս քաղաքավար մարդ մը երբ գլխարկ կը գործածէ, ճամբան կիմոջ մը հետ խօսած ատեն անպատճառ գլխարկը գլխէն հանելով ձեռքը բռնելու է, եթէ ոչ մեղանչած կ'ըլլայ բարեկրթութեան սկզբունքներուն դէմ: Կատարեալ քաղաքավարութիւն մը ամենաբնական, տունին ինչպէս փողոցին մէջ, բարձր և խնամուած դաստիարակութեան մը յատկանիշն է:

Կարգ. — Տնական գործերն այնպէս պարտ է կազմել ու վարել որ ժամացոյցի պէս կանոնաւորապէս ընթանան, ամէն գործ ու պաչտօններ յարմար տեղն ու ժամանակին մատակարարուին առանց զանցառութեան ու չփոթութեան: Այդ կանոնաւորութեան կենսատու ոգին, այդ տնական մեքենային չարժիչ զօրութիւնը ճըշմարիտ տան տիկինն է, որ սակայ առանց աղմուկ ու

չփոթ հանելու երբեմն առանց երեւնալու ամէն բան կը կարգադրէ և կարգադրել կուտայ, նման այն քաջ նաւապետին որ նաւը կ'ուղղէ իր նպատակին, այնպէս որ կարծես թէ խորհրդաւոր զօրութեամբ կը չարժի: Այս արդիւնքը կ'ստացուի չէ թէ միայն բարոյական և ուսումնական ձիրքով այլ և կարգով. վասն զի որքան ճոխ ըլլայ անձի մը միտքը, որքան հասուն ըլլայ իր սիրտն, որքան լեցուն ըլլայ իր քսակն, ոչ լինք և ոչ ուրիշներ օգուտ կը քաղեն այդ չնորհներէն, երբ իրենց գաղափարներուն, զգացումներուն ծախսուց մէջ կարգ մը կանոն մը չի կայ, այլ բոլորը խառն ի խուռն դուրս կը թափին: Նոյնպէս կարգն առաջին պայմանն է լաւ անտեսութեան ինչպէս նաև ամէն մարդկային գործերու յաջողութեան:

ՄԱՔՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԵԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ

Մաքրասիրութիւն. — կարգասէր կինը բնազդաբար մաքրասէր կ'ըլլայ, վասն զի կարգասիրութեան ընկերն է մաքրասիրութիւնն որ հիմնուած է առողջապահիկ կանոններու վրայ: Յարմար տեղը պիտի խօսինք թէ որունք են մաքրութեան պատճառներն ու պայմանները: Հիմայ բաւ է միայն հարեւանցի նշանակել անոր օգուտները: Նախ կարեւոր է մաքուր պահել միտք ու սիրտ, այսինքն չմտածել անվայել խորհուրդներ և աննչան զգացումներ: Լաւ դաստիարակութեան չնորհիւ կ'ստացուի այս բարոյական մաքրութիւնը: Երկրորդ՝ կարեւոր է մաքուր պահել մարմինն որ կապուած է մեր մտային կարողութեանց հետ, նոյնպէս մեր լաթերէնը, բնակարանն և այն ամէն բանները որ մեզի պէտք են: Այս նիւթական մաքրութիւնը բարոյականի վրայ կ'ազդէ. անմաքուր մարմին, հագուստ և կապուստ և սովորութիւններ միշտ

սրտի անմաքրութեան (հետեւանքներ են) նշաններ են: Մաքրութիւնն ոչ միայն առներուն փայլ ու կենդանութիւն կուտայ այլ և մեր մարմնոյն քաջառողջութեան առաջին պայմանն է, ընդհանրապէս մեր բարեկեցութեան կ'օգնէ և ամէն բանի արժէքը կ'աւելցնէ: Կին մը որքան չքնաղ, զարդարուն ու պերճ երեւի անօգուտ է, միշտ զգուանք կը պատճառէ երբ ազատուտ է, ինչպէս առն մը որքան ճոխ կահ կարասիներ, ընտիր զարդեր ունենայ զազրելի է երբ աղտեղութեան նշաններ կ'երեւին անոնց վրայ: Ընդհակառակն աղեղ և անպարդ կերպարան մը իսկ կ'ազնուանայ մաքրութեամբ, աղքատիկ անշուք առն մը ուր մաքրութիւնը կը ծփայ որքան աւելի հաճոյք և զուարթութիւն կը պատճառէ քան թէ մեծ պատրաստներ՝ ուր աղտեղութիւն կը տիրէ: Ուստի եթէ աղջկունք կը փափաքին միշտ թարմ ու հաճելի ըլլալ, եթէ կը փափաքին զանազան հիւանդութիւններէ զերծ մնալ, եթէ կ'ուզեն միշտ յարդ ու վայելում վայելել և իրենց տան զարդն ու ընկերութեան չուքն ըլլալ, պարտաւոր են իրենց առաքինութիւն պաշտել մաքրութիւնն և անոր կանոններուն դէմ չգործել:

ՀԱՇՈՒԵԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵԻ ԵԼԵՒՄՏԱՅՈՑ

Հաշուեգիտութիւն. — Տանտիկին մը որ չգիտեր իրերու արժէքն ու գինը որ ինչպէս ռամկօրէն կ'ըսեն ելածն ու մտածը, այն է տան ելքն ու մուտքը չիմանար ու զրի չառներ ամէն գնած բաներն և իր ամսական ու տարեկան ծախսուց վրայ որոշ գաղափար մը չունի, չի կրնար լաւ խնայասէր մտաւակարարուհի մը ըլլալ: Առաքինին կինը սովորաբար միամիտ ու դիւրահաւատ չգիտեր տան չահերը պաշտպանել և ստակին արժէքը գնահատել և ոչ իր պէտքերը կանոնի տակ դնել, ուստի այն-

պիսի ծախքեր կը բանայ, այնպիսի ծանր և քմահաճ պահանջումներ կ'ընէ որոնց ծայրը կործանում է։

Ելեւմտացոյց. — Առաջին անհեռատեսութեան կարեւոր մէկ մասն է հաշուակալութիւնն, որով ծախքերու մէջ կանոնաւորութիւն կը պահուի ու այլ և այլ չփոթութեանց առաջքը կ'առնուի։ Հետեւապէս բաւական չէ հաշուեդիտութիւն, պէտք է նաև դիտնալ հաշիւ բռնել, տնային ծախուց ու մուտից մէջ համեմատութիւն հաստատել։ Ամէն առն ունեւոր թէ չունեւոր պէտք է ունենայ իր տոմարը կամ օրհաշիւն որուն մէջ կ'արձանագրուին ամէն ծախք և մուտք։

Տան մը բնական հաշուակալը տան տիկինն է, իր առաջին պարտաւորութիւնն է ամէն տարւոյ գլուխ առնել ընելու համար տան տիկինը պէտք է դիտնայ որչա՞փ են իր ունենալիք դրամական միջոցները, երկրորդ ինչ են տան պէտքերը և այնպէս անօրինել որ ամսական կամ տարեկան ծախքը միշտ նուազ լինի քան եկամուտը և քիչ շատ խնայելու հնարը գտնուի՝ անակնկալ և դժուարին պարագաներու համար։

Սրդ, եղեւմտացոյցը կը ներկայէ տարեկան եղիւ ու մուտը։ Ելքը կը պարունակէ տան համար առնուելիք զանազան բաները որոնց պէտք է զգուշութեամբ յատկացնել մանաւոր գումարներ. մուտքը կը ցուցնէ եկամուտին ամէն աղբիւրները, ինչպէս չաբաթական վարձք, եթէ տան տէրը բանուոր է. ամսականներ, եթէ գրագիր պաշտօնատար է. վաստակ, հողատուէ, չոհ եւայլն, եթէ տանտէրը կալուածատէր, վաճառական է եւայլն։ Այս եղեւմտացոյցը հարկաւ տանտիկինը տանտիրոջ համաձայնութեամբ և հաւանութեամբը կը չինէ, և տարուէ տարի կարող է փոխել եթէ իր վիճակն ու փորձառութիւնը պահանջեն։

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ՀԻՒԱՆԴԱՊԱՀ, ՄԱՅՐ ԿԱՄ ԿԻՆ

Ընտանեաց մէջ հիւանդ պահելու փափուկ պաշտօնը կիներու յատուկ է, անոնց քնքուշ ձեռքը, ճարտար մատներն և դիւրազորով սիրտը լաւագոյն խնամատարն են և սիրելի՝ հիւանդութիւնով տառապողներուն. քաղցրութիւն, ուշադրութիւն, փափկութիւն, անձնուիրութիւն, համբերութիւն ամէնէն կարեւոր պայմաններն են հիւանդապահութեան, և այս պայմաններն ընդհանրապէս իգական սեռին բնական ձիրքն են։ Գորովասիրտ և անձնուէր հիւանդապահ մը, երբ մանաւանդ այր կամ կին է, բոլորովին գրեթէ կը նոյնանայ հիւանդին հետ, ինչ որ ան զգայ, ինքն ալ գրեթէ կ'զգայ ճշդիւ և իր կարեկցական գորովով ու քաղցր խօսքերով կ'ամոքէ անոր ցաւերն և իր զուարթ ու ժպտուն դէմքով յոյս և քաջալերութիւն կ'ազդէ հիւանդին։ Երբ ծանր հիւանդ մը կայ տան մը մէջ, անոր սենեակին դուռը խնամով փակուած պէտք է ըլլայ այցելուներու առջև։ Այցելուները ուրիշ սենեակի մէջ պէտք է ընդունուին։ Նմանապէս պէտք է զգուշանալ հիւանդին սենեակը յաճախ մտնել ելլելէ, ոտնաձայն կամ որ և իցէ չոխինթ հանելէ։ Հիւանդին քով գացողներն (ընտանեաց անդամներ) պարտին զգուշանալ ոչ միայն հիւանդին երկիւղ կամ կասկած պատճառող որ և իցէ խօսք արտասանելէ, այլ և

մտահոգ և տխուր դէմք մը ցոյց տալէ: Ընդհակառակն պէտք է ինքզինքին քաջայոյս և զուարթ ցուցնել: Հիւանդներու աչքերը սովորաբար նրբատես կամ կորովատես կ'ըլլան, իրենց մօտ գացողներուն դէմքին վրայ կը ջանան կարդալ իրենց վիճակին վրայ անոնց սրտին զգացումն ու մտքէն անցածը:

Հիւանդապահին պարտքն է նաև հիւանդին սենեակին օդը նորոգել օրը քանի մը անգամ, հիւանդին գլուխը ծածկելով, սենեակին դուռը և պատուհաններէն մին կիսով բանալ և օդը փոխել: Ի հարկին տաք ջուրով լեցուն քանի մը սրուակներ ալ կրնայ դնել հիւանդին չուրջն և այնպէս չրջապատել զայն վարագուրով, որպէս զի օդին նորոգուելէն պազ չառնու, հիւանդը չի կրնար ազատ չունչ առնել այնպիսի սենեակի մը մէջ, որուն օդն ապականեալ և մթնոլորտն ալ յոյժ տաք ըլլայ, այս պատճառաւ սենեակին օդը միշտ մաքուր և բարեխառն պէտք է ըլլայ: Նմանապէս պէտք է խնամ տանիլ հիւանդին մաքրութեան, թրջած չապիկ կամ կտաւիք պէտք չէ քնաւ թողուլ հիւանդին մարմնոյն վրայ, բայց փոխելու համար ալ կարեւոր զգուշութիւններ պէտք են:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔ ՄԱՅՐԵՐՈՒ, ԱՌ ՀԱՍԱՐԱԿ ԱՄԷՆ ՏԱՆՏԻԿԻՆՆԵՐՈՒ

Դեղեր կան որոնք լաւ է առձեռն պատրաստ ունենալ, կամ ի հարկին չուտով պատրաստել գիտնալ:

Կը պատահի չատ անգամ մանաւանդ ուղեւորութեան կամ գիւղերու մէջ ուր բժիշկ կամ դեղարան չի գտնուիր, և կամ գիշեր ժամանակ բժշկի կամ դեղագործի դիմել անկարելի կամ դժուարին կ'ըլլայ: Այսպիսի պարագաներու մէջ նախախնամական բարիք մըն է

պատրաստ դեղեր ունենալ կամ անմիջապէս պատրաստելով գործածել: Այս նպատակաւ արժանի է քանի մը դեղերու անուններ նշանակել հոս, ֆրանսերէնն և ոմանց ալ թուրքերէնը միասին դնելով, որպէս զի դիւրին ըլլայ գտնել դեղավաճառներու քով.

1. Ծաղկեջուր նարնջենոյ (օ տը ֆլէօր տ'օռանժէ, թուրք. չիչեֆ սույու) չաքարախառն ջուրի մէջ խառնելով կը խմցնեն ջղային գրգռութիւն, մարելիք և դժուարամարսութիւն ունեցողներուն:

2. Անանխոյ մուզ (էքսթրէ կամ էսանս տը մանթ, թուրք. նանէ rուհու) 1—2 կաթիլ կը լեցնեն գաւաթ մը գաղջ և չաքարախառն ջուրի մէջ և կը խմցնեն ստամոքսի խիթ կամ դժուարամարսութիւն ունեցողին:

3. Անուշադրակ (ամօնեաք լիքիտ կամ ալքալի վոլանթիլ, թուրք. նշասըր rուհու) կը գործածուի մեղուներու կամ իժից խայթուածքներ խարելու, նուաղելոց ու անշնչացելոց հոտոտել տալու: Արբեցութեան դէմ ալ կը գործածուի գաւաթ մը ջուրի մէջ 5—6 կաթիլ խառնելով և արբեալին խմցնելով:

4. Պաղեղ (ալէօն, թուրք. շապ) կը գործածուի բերնի կեղերու, արիւնահոսութեան և կոկորդի ցաւերու համար:

5. Էթէր (էթէր) կը գործածուի ջիղերու պրկման դէմ, քանի մը կաթիլ կը ցանեն չաքարի վրայ, կամ սուրճի գաւաթով մի չաքարախառն ջուրի մէջ և կը խմցնեն ջղային գրգռութիւն, ջղերու պրկում և ստամոքսի մկանց կծկում ունեցողին:

6. Պիւմուռ (պիւմիւթ) կը գործածուի ստամոքսի, ջղային տկարութեանց, փորլուծութեան և դժուարամարսութեան դէմ:

7. Ռուխի օպոտէլտոմ (պօմ օբօտէլտօք և պօմ թրանգիլ) յօդերու և ջիղերու ցաւերը չփելու կը գործածուի:

8. Իպրիկայի օշարակ (սիրօ ա'իբէկա) ործացուցիչ դեղ մանաւանդ տղայոց համար:

9. Երփնաջուր փռնջուկի (թէնթիւբ ա'արնիքա) կը գործածուի անքունները, յանկարծական երկիւղի և սրտայուզման դէմ, 8—10 կաթիլ կը լեցնեն նարնջի ծաղկեջուրի մէջ և կը խմեն:

10. Սմոռիչ ջուր (օ սետաթիվ) սաստիկ ցաւեր հանդարտեցնելու կը ծառայէ: Կը չինուի լիդր մը ջուրի մէջ խառնելով 20 տրամ անուշադրակ, 20 տրամ հասարակ աղ և 3 տրամ քափուրախառն գոռոլ և ցաւած տեղին վրայ կը դրուի:

11. Բիլիհնայի գինի (վէն տը քինքինա) ակար ստամոքսները զօրացնելու կը ծառայէ: Կը չինուի 20 տրամ գորչ քինքինա (քինքինա կուլ) մանրելէ յետոյ մէկ լիդր լաւ կարմիր գինիի հետ խառնելով և հինգ վեց օր կեռնալէ վերջ բարակ լաթի մը միջէն անցնելով:

12. Երկաթի ջուր (օ ֆէռէ) արիւն աւելցնելու կամ զօրացնելու կը ծառայէ: Կը չինուի ջրով լեցուն ապակեայ սրուակի մը մէջ բուռ մը ժանգոտ բեւեռ նետելով և վրան մէկ լիդր տաք ջուր լեցնել, քանի մը օր անցնելէ ետքը այն ջուրը ճայի միջոցին խմուած գինիին հետ կը խառնեն և տեղը նոր գաղջ ջուր կը լեցնեն:

Գլխաւոր մաֆրողականներ. — Ռօժէի լիմոն ջուր=ղիմոնաս տը Ռօժէ, Հնդկաթուղ=Իւխլ տը Ռիսեն Ամերիք, Անգլիական աղ=սիւլֆաս տը մանեզի, Սեալիցի ջուր=օ տը Սեյլից, Մանկանէզի ծծմբաս=սիւլֆաս տը սուս, Պիւրմենսորֆի, Բեղնայի, Եանոսի ջուրեր=Օ տը Պիրմենսորֆ, Բեղնա, Եանոս:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳՈՐԾԱԾՈՒՄ ԲԱՆԻ ՄԸ ՇԱՏ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԴԵՂԵՐՈՒ

ԽԻՒՍ=ՔԱՔԱԲԼԱԶՄ (ԼԱՓԱ)

Կակղացուցիչ խիւս. — Խիւսի մը ձևը կամ ծաւալը ծածկելիք վէրքին կամ տեղին տարածութեան համեմատ պէտք է ըլլայ, չափաւոր ջերմութիւն պէտք է ունենայ, այսինքն ոչ պաղ և ոչ տաք ուր կրնայ մէկը գիտնալ ձեռքին վրայ դնելով:

Օրինակի համար, կտաւատի ալիւրէ կամ օսլայէ խիւս չինելու համար մաս մը կը դնեն փոքրիկ սանի կամ պտուկի մէջ, վրան քիչ քիչ եռացած ջուր կը լեցնեն և ուժով մը զայն կը խառնեն վայրէ դգալով, մինչև որ լաւ խիւս մը կազմուի: Այն ատեն բարակ լաթի մը մէջտեղը կը լեցնեն, դգալով կը հայթեն, լաթին պարապ մնացած մասը վրան կը դարձնեն, այսինքն կը ծածկեն և տարաբերան աստիճանը քննելէ ետք պէտք եղած տեղը կը դնեն և թաշկինակով մը կամ երիզով մը կը կապեն որպէս զի անխախտ մնայ:

Գրգռիչ խիւս = Սիճաբիզմ. — Գրգռիչ խիւսը կը չինուի սովորաբար մանանխոյ ալիւրէ, զոր պաղ կամ քիչ եւի ջուրով կը խառնեն, կը թանձրացնեն, լաթի մը վրայ կը տարածեն ինչպէս կակղացուցիչ խիւսը, պէտք եղած տեղը կը դնեն մորթին վրայ և թաշկինակով կամ վարշամակով կը կապեն որպէս զի փակած մնայ, եթէ մորթին կիզումը անտանելի ըլլայ կը վերցնեն և վերէն վար կը պատցնեն մորթին վրայ:

Բիկոլոյի fարդը = բաբիէ Բիկոլոյ. — Մանանխոյ ալիւրով ծեփուածը՝ ամէնէն լաւն է, թէ գործածելու դիւրութեամբ և թէ մաքրութեամբ, մանաւանդ ասիպողական պարագայներու մէջ. բայց որովհետև ազ-

դեղագիտությունը չատ սահմանիկ է տղաքներու և կիներու համար, և չատ հիւանդներ ալ չեն կրնար քանի մը վայրկեան ատելի դիմանալ։ Ուստի աղէկ կ'ըլլայ բարակ թուղթով կամ նուրբ կաուով մը ծածկել և այնպէս դնել պէտք եղած տեղը։ Րիկոլոյի քարդը գործածելու համար ուրիշ բան պէտք չէ ընել, բայց միայն քիչ մը ջուր լեցնել պնակի մը մէջ, քարդն անոր մէջ տարածել և քանի մը երկվայրկեանէն վերջ թաց թաց դնել մորթին վրայ և կապել թաշկինակով որպէս զի չխնայ։

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խարան. — Խարանին ձեւն ու մեծութիւնը բժիշկը կը նշանակէ, փակցնելու ժամանակ քիչ մը քափուրի փոշի կը ցանեն վրան, կրակի կը ցուցնեն և անմիջապէս փակցնելով վրան լաթէ թեթև բարձիկ մը կը դնեն և թաշկինակով կը կապեն որպէս զի չխախտի տեղէն։ Երբեմն խարանին հետ մածուցիկ երիզներ կ'առնեն դեղագործէն և խարանին վրայ խաչաձև տարածելով ծայրերը մորթին կը փակցնեն։ Երբ խարանն իր պաշտօնը կատարէ (տղայոց վրայ) 5—6 և մեծերու վրայ 12—15 ժամ վերջ, այսինքն եթէ մորթին ուռած ըլլայ, վրայի լաթը կամ երիզները կը հանեն և խարանը մեղմով կը վերցնեն մէկ ծայրէն սկսեալ, և ուռած մորթին երեւան կ'ելնէ, այն ատեն վարի կողմէն կը ծակեն մկրատով և մէջի ջուրը կը վազցնեն, եթէ խարանը բանեցնելու պէտք կայ, դեղագործէն արդուիգական թուղթ (թաֆթալը պէտք քէլ) կ'առնեն և զայն կը դնեն վրան։ Եթէ վէրքը բորբոքի և ցաւ պատճառէ կտաւատի ալիւրէ խիւս կը դնեն վրան, և ամէն անգամ փոխելու ժամանակ վէրքը կը սրբեն բարակ և կակուղ կտաւով մը, զոր պէտք է մեղմով թաթխել կամ խմել և ոչ քսել։

Եթէ ծածկող կտաւը վէրքին փակած ըլլայ՝ դաղջ ջուրով կը թրջեն և այնպէս կը հանեն։

Երբ խարանը փակիլ պէտք ըլլայ, բարակ լաթէ կամ նուրբ թուղթի վրայ քսուած մոմէքէր = սերա կամ հայտնի մեհլեմի կը դնեն վրան և չորցնելու համար օսլայի կամ նշայի փոշի և կամ գեռանիումոլի ալիւր կը ցանեն։

Պատրաստութիւն եւ գործածուիլ բանի մը շատ սովորական դեղերու. — Շատ անգամ բժիշկները պատուէրներուն և դրամագլուխներուն ճշդիւ կերպով չգործադրուելէն ձախող, երբեմն ծանր հիւանդութիւններ կուգան, այսինքն կամ դեղերն ու դարմանները ապարդիւն կը մնան, կամ հիւանդին վիճակը աւելի կը վատթարի։ Օրինակի համար բժիշկը կը պատուիրէ հիւանդին ոտքը տաք ջուրի մէջ դնել, ջուրը պէտք եղածին չափ տաք չըլլար, կամ պէտք եղած ժամանակէն պակաս կը մնայ ջուրին մէջ, կակղացուցիչ խիւսը կամ չատ կարծր է կամ լոյծ, խարանը սխալ կամ դէշ փակցուած է, տըզրուկները պէտք եղածին չափ արիւն չեն ծծած, բուսական ըմպելին լաւ չէ խաշած կամ զտուած, բժիշկին պատուիրած դեղը չափէն աւելի կամ պակաս դրուած է կամ պէտք եղած ժամանակը չէ տրուած։ Տարակոյս չկայ որ հիւանդ խնամելու պաշտօնը չատ փափուկ է և ուշադրութեան կարօտ։ Ամենաղոյղն զանցառութիւն մը կամ անփութութիւն մը կրնայ երբեմն աղետալի եղք մը ունենալ։ Այս պատճառաւ աւելորդ չըլլար մի քանի չատ սովորական դեղերու պատրաստման ու գործածման եղանակը նշանակել։

ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԸՄՊԵԼԻՔ ԿԱՄ ԽԱՇԱՋՈՒՐՔ (ՐԻՋԱՆ)

Թէյ=թէ=չայ: Սուրճի դգալ մը կը լեցնեն գաւաթ մը եռացած ջուրի մէջ, քառորդի մը չափ կենալէն ետք կը պարպեն և սուրճի պէս կը խմեն կամ կը խմցնեն հիւանդին: Չափաւոր քանակով թէյը կը փոխթացնէ արեան չրջանը, կ'երագեցնէ բազկին զարկն և կը դիւրացընէ մարսողութիւնը, սովորաբար ճաչէն երկու երեք ժամ ետքը կը խմեն: Եթէ անկողնի մտնելու ժամանակ և չատ տաք խմուի քրտնեցուցիչ ալ է, միայն պէտք է դիտել որ խմող հիւանդն որովայնի պնդութիւն չունենայ, վասն զի թէյը կ'աւելցնէ պնդութիւնը:

Տուղտա=կիմով=կիւլհաքեմ, դեղ կակղացուցիչ, սովորաբար ծաղիկն և երբեմն արմատը կը գործածուի: Երեք չորս պտուղներու ծաղիկ կը նետեն մէկ լիտր եռացած ջուրի մէջ: Այս թէյի պէս կը խմուի անկողնի մտնելու ժամանակ իբրև քրտնեցուցիչ:

Ծաղիկ թէրոյ=փիճor տը թիյէօղ=օճլաճուր չիչէյի, օգտակար գլխու ցաւի, ջղային հիւանդութիւններու և դժուարամարսութիւններու: Տրամի մը չափ կը բաւէ մէկ լիտր եռացած ջուրի մէջ, ծեր թմբլներին ծաղիկը աւելի հիւթեղ է քան դեռատիներունը:

Բաղրջուկ=ւոով=եպեհ կիւմեճի, ծաղիկէն աւելի տերեւը կը գործածուի ամէն տեսակ բորբոքմանց, այտուցներու և վէրքերու դէմ, իբրև ըմպելի, իբրև թրմբայ և իբրև ներարկելի:

Մանիչակ=վիօղեթ=մեճեխէճ, կը գործածուի իբրև ըմպելի և չատ օգտակար է հազի, սովորաբար տուղտի հետ կը խառնեն և այնպէս կ'առնեն ջուրը:

Երիցուկ=քամօմիլ=բաբաթիա, կը գործածուի իբր ըմպելի ջղային պրկմանց և ստամոքսի տկարութեան դէմ:

ՋՈՒՇԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՀՐԴԵՀԻ ԵԻ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՃՃԻՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Հանքային կազերը (բեթրոլ, թերթաքար, նաւթ) պէտք է պահել մեսաղեայ անօթներու մէջ, բերանները լաւ խցուած, և երբէք պէտք չէ գործածել վառ ճրագի մօտ: Պայթման առաջքն առնելու համար այսպիսի լամբար կամ կանթեղ պէտք է գործածել որուն պատրուգակալը գոնէ երեք մատնաչափ բարձր ըլլայ հեղուկին մակերեւոյթէն: Ասկէ զատ կանթեղը մարելու ժամանակ պէտք չէ պատրոյգը չատ վար իջեցնել, այլ միայն կապոյտ և առկայծ բոց մը մնալու չափ, որ ինքնին կամ թեթեւ փչմամբ կը մարի: Այս լուղերուն բռնկած ժամանակ ոչ թէ ջուր այլ մոխիր կամ հող պէտք է լեցընել վրան և կամ գորգերով կամ անկողնոյն հաստ ծածկոցներով բոցերը խափանել մինչեւ որ պէտք եղած չափ մոխիր կամ հող հանէ:

Եթէ վառարանի մը ծխանը բռնկի, իսկոյն պէտք է գոցել դռներն ու պատուհանները, վառարանին մէջ ալ փայտերն ու կրակը դուրս հանել և թրջած հաստ սաւանով կամ բրդէ ծածկոյթով խցել բերանը: Եթէ զտուած ծծմբաթթու փոչի գտնուի տունին մէջ, ծխանին բերանը խցելէ առաջ քանի մը բուռ վառարանին կրակին մէջ նետել, ծծումբն անկիւզուլի կազ մը արտադրելով կը մարէ ծխանին մէջի բոցերը:

Եթէ մէկու մը հանդերձները բռնկի, իսկոյն պէտք է գետինը պառկեցնել զայն որպէս զի բոցերը վեր չելլեն: Այս կերպով չատ անգամ կը մարին բոցերը, հանդերձը բռնկած անձի մը օգնելու համար պէտք է ծածկոյթով կամ լայն գգեստով մը պատել անիկա և այնպէս մարել կրակը:

Ննջելու սենեակին մէջ գտնուած մժղուկները ջնջելու համար, երեկոյին առանց ճրագի, պէտք է փակել սենեակին դուռերն ու պատուհանները, յետոյ պառկելէ քանի մը ժամ առաջ դինիով հալած մեղր քսել ափակեայ կանթեղի մը ամէն կողմն և տանիլ վառել այն սենեակին մէջ։ Մժղուկները լոյսը տեսնելնուն պէս կ'երթան մեղրին կը կպչին և այլ ևս չեն կրնար թռչիլ։

Հայելիներու և պատկերներու ոսկեզօծ շրջանակները ճանճերու աղտեղութենէն պահպանելու համար պէտք է պրաս խաչել ջուրի մէջ և պաղելէ յետոյ այն ջուրը շրջանակներուն քսել, ճանճերը բնաւ չեն մօտենար անոնց։

Բուրդէ գգեստները, շալերը, մուշտակներն ամառը ցեցէ և ուտիճէ պահպանելու համար պէտք է լաւ մը խոզանակել և թոթուելէ ետք քափուրի փոշի ցանել անոնց վրայ, թանձրաքարդէ կամ փայտէ տուփերու մէջ դնել և լաւ մը փակել վերջ, անոնց կցուած տեղերը թուղթ փակցնելով գոցել կամ որ աւելի գործնական է յաճախ աչքէ անցնել զանոնք, օդին ներկայել և լաւ մը թոթուելէ ետք նորէն խնամով զետեղել իրենց տեղերը։

ՄԱՔՐՈՒՄ ՍՊԱԿԱՆԵԱՒ ՕԴՈՑ ԵՒ ԺԱՆՏԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ

Քլորը սերտ ազգակցութիւն ունենալով ջրածին կազին հետ, փտեալ դիակաց և բուսոց դարշահոտութիւնը ջնջելու զօրութիւն ունի, հետեւապէս հիւանդաց սենեակներուն և կոյանոցներուն օդը մաքրելու կը գործածուի, մանաւանդ համաճարակ կամ տարափոխիկ հիւանդութեանց ժամանակ։ Եւ որովհետև քլորն ինքնին վտանգաւոր է շնչելու համար, հարկ կ'ըլլայ կանոնաւորել անոր բուրումը, որպէս զի օդին մէջ ցրուած ժահոտաթթուները ջնջելու միջոցին նեղութիւն չպատճառէ հիւանդներու։ Այս պատճառաւ կրի քլորուտ կամ քլորաւոր կիր (քլօրիւր տը չօ) կը գործածեն հետեւեալ կերպով.

10 կամ 12 կրամ չոր կրի քլորուտ կը հալեցնեն մէկ լիտր ջուրի մէջ, յետոյ այն ջուրը պաղեցնելով հողէ ամանի մը մէջ կը լեցնեն և բերանը լաւ մը կը գոցեն։ Եթէ տարափոխիկ հիւանդութենէն բռնուած անձ մը խնամել պէտք ըլլայ, այն քլորաւոր ջուրէն 3—4 տրամի չափ կը լեցնեն լիտր մը ջուրի մէջ և օրն 2—3 անգամ կը սրսկեն հիւանդին սենեակին մէջ և քլորուտ կը լեցընեն և այն սենեակին մէջ կը դնեն, որ չոգիանալով օդին մէջ կը տարածուի։

Վերջին տարիներս հանքածխոյ խայծպանէն հանած փենական թթուն (ասիտ ֆէնիք) գերազանց ժանտահոտած մըն է, բայց իր բնական վիճակին մէջ կարելի չէ գործածել։ 50 տրամ գեհենախնձորի ալիւրի մէջ 6—7 դգալ փենական թթու կը խառնեն կամ խառնել կուտան դեղագործին և չիչի մը մէջ լեցնելով բերանը լաւ մը կը գոցեն ու կը պահեն և օրը քանի մը անգամ մէկ մէկ քիչ կը սրսկեն հիւանդին անկողնին չուրջը, սանդարամին վրայ, բարձերուն մէջտեղերն և մինչև իսկ անկողնին տակի խորշերուն մէջ։

Փենական թթուն սովորաբար չիչով կը ծախուի փենոզ անունով ուրկէ բնակարաններու օդը մաքրելու համար երեք ապուրի դգալ կը խառնեն 1 լիտր ջուրի մէջ և կը սրսկեն սենեակներու մէջ։ Կատաղէններ, անօթներ եայլն լուալու կը ծառայէ։ Եթէ չուզուի սենեակները, գորգերը թրջել, փայտի սղոցուկի կամ մաքուր աւազի հետ խառնելով կը ցանեն։ Կրնան նաև ֆէնուզ եփել մաքրելի սենեակին կամ յարկին մէջ կամ սեղանի մը վրայ պնակ մը դնել և մէջը ֆէնուզան լեցնել որ

չոգիանալով կը մաքրէ օդը։ Բժիշկներն այժմ կը պատուիրեն պղնձի ծծմբատ (սիւլֆաթ տը քիւիվոը) գինկի քլորատ (քլորատ տը գինկ) և բորական թթու (ասիտ պօրիք) գործածել իբրև ժանտահալած։

ՋՈՒՇԱԿԱՆ ՄԻԶՈՑՆԵՐ ՄԱՐՄՆՈՑ ՏՋԵՒՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ԽԵՂՈՒԹԵԱՆՑ

Մնողքներու ամէնէն մեծ երկիւղներէն մին է իրենց զաւակաց մարմնոյն ձեւաւորութիւնն, որ կամ ժառանգական կրնայ ըլլալ, կամ վերջէն ծագած, որով տղայոց ողնայարը կը թեքի և հետեւապէս մարմնոյն բարեձեւութիւնը կը խանգարէ, ուստի հարկ անհրաժեշտ է մեծ խնամք տանիլ այս մասին։

Տղու մը համար ամէնէն բնական դիրքն է ոտքի վրայ կեցած ժամանակ ոտներն իրարմէ քիչ մը հեռի և մին միւսէն թեթեւապէս յառաջ բռնել, թեւերն ալ վար կախել։ Պէտք է զգուշանալ թեւերը խաչաձև կուրծքին վրայ կապել տալէ որ կրնայ նեղել անոր չնչառութիւնը։ Կարդացած ժամանակ պէտք է հսկէ որ մարմինը ուղիղ բռնէ գիրքը թեթեւապէս կոր գրասեղանի մը վրայ դրած, առանց ծռելու կամ արմունկներուն վրայ յենելու։ Դիր գրած ժամանակն ալ մարմինը ուղիղ պահելու պէտք է վարժեցնել, առանց մէկ ուսը միւսէն բարձր բռնելու։ Մէկ խօսքով, տղան այնպէս պէտք է նստի գրասեղանին առջև, ինչպէս որ կը նստի կերակուրի սեղանին առջև առանց որևէ կողմ ծռելու։ Կար կարած ժամանակ պէտք է կարը իր մարմնոյն մօտ բերնել, և ոչ մարմինը ծռելով նիւթին մօտեցնել։ Կարի սեղանին առջև նստած ժամանակ պէտք է աթոռին յետնարանին կրթնիլ, կարի նիւթին ծայրը կամ մնացեալ

մասը սեղանին վրայ ամրապնդելով, այսինքն վրան ծանր բան մը դնելով, որպէսզի կարենայ տակաւ իրեն մօտ քաշել կարուելիք մասը։ Աւեղնագործական ուրիշ աշխատութեանց մէջ ալ նոյն դիրքը պէտք է ունենան աղայք, ինչպէս նաև դաշնակահարութեան ժամանակ։ Մարմնամարզական աշխատութիւններ պատշաճ սահմանի մէջ մեծապէս օգտակար են աղայոց, ոչ միայն մարմնոյ խեղութիւններու և ձեւեւութիւններու առաջքը կըրնան առնուիլ, այլ և ջիղերը զօրացնելով և լանջերն ընդարձակելով կ'ամրապնդեն անոնց առողջութիւնը։

ՓՈՓՈԽՈՒՄ ԿՏՍԻԵՂԻՆՑ ԵՒ ՀԱՆԴԵՐՁԻՑ ՀԻՒԱՆԴԻ

Հիւանդի մը մանաւանդ ծանր հիւանդի կտաւիքը փոխել դիւրին գործ չէ, վասն զի հարկ է զգուշանալ որ չպաղի և չնեղուի։ Շապիկը հանելու համար՝ հիւանդին երկու թեւերը կը բռնեն վեր կը անկեն և շապիկը կը քաշեն կը հանեն դիւրութեամբ։ Իսկ մաքուր շապիկը հագցնելու համար՝ հիւանդին երկու թեւերը կը տարածեն անկողնին վրայ, շապիկը վարէն վեր մինչև թեղանիքը կը գալարեն և հիւանդին թեւերը թեղանիքին մէջ կ'անցնեն, յետոյ հիւանդին գլուխը քիչ վեր առնելով շապիկը վարի ծայրէն գլուխը կ'անցնեն և մեղմով վար կը սահեցնեն։ Այս գժուարութիւններէն զերծ մնալու լաւագոյն միջոցն է ձերմակ կտաւէ լայն գիշերազգեստ հագցնել հիւանդին որ մէջքէն ու պարանոցէն կոճակ կամ կապ ունենալով թէ հանելու և թէ հագուեցնելու դիւրութիւն կ'ընծայէ, մանաւանդ եթէ հիւանդին մարմնոյն վրայ այտուցիկ խարան բռնել հարկ ըլլայ։

Հիւանդի մը վիճակին ծանրացած ժամանակ՝ լաւ նախազգուշութիւն մըն է մոմազօծ կտաւ փռել անկողնոյն տակ որպէս զի անկողինը մաքուր մնայ ազատութենէ, միանգամայն ծալլուած լաթ մը դնել հիւանդին տակ և մերթ ընդ մերթ կամ ի հարկին փոխել։ Փոխնորդ կտաւներն նախապէս պէտք է տաքցնել և այնպէս հագցնել կամ մարմնոյն դպցնել։

Հիւանդին վրայէն եղած կամ գործածած կտաւներն ու լաթերը պէտք է զատ լուացուին։ Եթէ հիւանդութիւնը տարափոխիկ է, խոհեմութիւն կը պահանջէ, նախ ծծումբի ծուխէ անցնել լաթերը և ապա լուալ։

Ս. ՊԱՓԻՆՄԱՆ ԽՆԱՄՔ

Ապաքինման չրջանը մտած հիւանդի մը վիճակը շատ փափուկ է, ողջապահ զգուշութիւններ ամէն ժամանակէ աւելի այս պարագային մէջ կարեւոր են։ Ապաքինեալը մեծ խնամով պահպանել պէտք է օդին աղտեղութիւններէն, պաղ և խոնաւ օդը մեծ թշնամի է ապաքինելոց։ Մանաւանդ կտաւիք կամ հանդերձ փոփոխած ժամանակ մեծ ուշադրութիւն հարկ է որպէս զի չմի կամ պաղ չառնու, ուստի լաւ տաքցնելու է փոխնորդները։ Ուտելիքին ալ մեծ խնամք տանիլ պէտք է, որպէս զի տաժտոքսին մարսողական կարողութեան հակառակ ըլլան և ոչ ախորժակին կամ նօթութեան հակառակ, քիչ բայց յաճախ պէտք է ուտէն։ Ապաքինման միջոցին պատահած անմարսողութիւն մը հիւանդութեան կրկնում կրնայ յառաջ բերել որ յաճախ մահաբեր կ'ըլլայ։ Ուստի պէտք է լաւ ուշադրութիւն ընել, որպէս զի կերակուրները անդադար բայց միանգամայն դիւրամարս տեսակներէ ըլլան։ Ոչխարի մսի

խորովածը խաչածէն աւելի օգտակար և դիւրամարս է։ Հացը շատ քիչ և օթեկ պէտք է ըլլայ, այսինքն նախորդ օրուան։ Պտուղները թեթեւ չաքարով եփուած պէտք է ըլլան և ոչ հում։

Վերջապէս, մինչեւ որ ապաքինեալը թեթեւ մը կազդուրուի և ինքզինքը գանէ պէտք է զգուշացնել մտային և մարմնական յոգնութիւններէ, ինչպէս նաև բուռն սրտայուզումներէ, որոնք կրնան նորոգել հիւանդութիւնը կամ ուրիշ հիւանդութիւններու ծնունդ տալ։

ԶԳՈՒՇԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ ԵՒ ՏԱՐԱՓՈԽԻԿ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Համաճարակ և տարափոխիկ հիւանդութիւն են քօլէրա, ծաղիկ, կեղծմաշկ, կարմրախտ ևայլն։ Այդ կարգի հիւանդութեան մը ճարակած միջոցին, ինչպէս նաև որ և է տարափոխիկ հիւանդութենէ բռնուած անձ մը խնամել պէտք եղած ժամանակ ինչ ինչ նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնել պէտք է։ Տարափոխիկ հիւանդութիւններ գլխաւորապէս մերձեցմամբ կը հաղորդուին, ուստի պէտք չէ առանց անհրաժեշտ հարկի դպչիլ հիւանդին կամ անոր լաթերուն և անոր գործածած իրերուն։ Այն լաթերն ու իրերը կամ ջնջել պէտք է կամ մաքրել քլորախառն ջրով (կամ ջրախառն քացախով) և ծծումբի չոգիէ անցնել։ Հիւանդութեան ընթացքին ժամանակ, հիւանդը խնամողը պարտին յաճախ լուալ իրենց ձեռքերը, երեսն ու պարանոցը լիմոնախառն ջրով կամ ջրախառն քացախով, և իրենց բերանը լուալ թթուախառն կամ խայծդանախառն ջրով, որոյ մէջ կրնան նաև քանի մը կաթիլ քաւխուրաւոր քացախ խառնել։ Այս ամէն հեղուկներուն տեղը կրնայ բռնել

մէկ լիդր ջուրի մէջ լուծուած տասը տրամ բորական թթու=asbis sporbf որ չատ ազդու է, բնաւ վտանգ չունի և բիծ կամ արատ չթողուր։

Հիւանդապահը պէտք է զգուշանան նաև հիւանդին բերնին չատ մօտենալէ և անոր չունչը կլլելէ, պէտք է իրենց երեսէն հեռի բռնել հիւանդին աղտոտ լաթերն և կերակուրներու անօթները, երբ փոխել կամ փոխադրել պէտք ըլլայ։ Նմանապէս պէտք է հողի մէջ ծակ մը կամ փոս մը փորել և հիւանդին կղկղանքն ու թափելով վրան փակել, մանաւանդ երբ հիւանդը թանչքէ, քղկերայէ կամ ժանտատենդէ բռնուած ըլլայ։ Այս պարագաներուն մէջ չատ օգտակար է լիդր մը ջուրի մէջ 18 տրամ պղնձի ծծմբատ խառնել և ամէն անգամ գաւաթ մը թափել հիւանդին կղկղանաց վրայ։ Սուրճի գաւաթ մը կրի քլորուան ալ նոյն արդիւնքը կ'ունենայ։ Հիւանդապահները կամ հիւանդ խնամողները պարտին մերթ ընդ մերթ դուրս ելնել հիւանդին սենեակէն և մաքուր օդ չնչել դէթ քանի մը վայրկեան և առանց թթուախառն ջրով բերանն ու կոկորդին ողողելու պէտք չէ մտնեն հիւանդին քով, մանաւանդ անօթի ստամոքսով և պէտք չէ բնաւ բան ուտեն հիւանդին սենեակին մէջ և հոն կեցած ջուրը խմեն, յորեկը կրնան մէկ կամ երկու գաւաթ առնել։

Կը յորդորենք մայրերն որ իրենց մայրական գորովը զոպելով տարտիղիկ հիւանդութենէ մանաւանդ փողախտ բռնուած զաւակնին չհամբուրեն։ Բանի դեռատի մայրեր զոհ գացած են այդ մայրական ազնիւ բայց անխոհեմ գորովին և իրենց ընտանիքն յուսահատութեան մէջ ընկղմած։ Համաճարակ հիւանդութեանց ժամանակ, պէտք է կանոնաւոր կեանք վարել, ամէն չափազանցութենէ զգուշանալով և ողջապահիկ կանոններու համաձայն վարուիլ։ Պէտք է բնակարաններու օդը յաճախ

նորոգել և օրն երկու երեք անգամ քլորախառն կամ փիլնախառն ջրով ոռոգել։ Նմանապէս առտու իրիկուն մարմինը չփել Բոլոնիոյ ջրի կամ քափուրախառն օղիի մէջ թաթխուած սասլի կտաւով. ասոնք պահպանողական ամենակարեւոր միջոցներ են, որոնք գործադրողները բնաւ պէտք չէ վախնան, այլ վստահ և զուարթ իրենց անձնական և ընտանեկան գործերով պէտք է զբաղին։

ԿՆՈՋ ՊԱՇՏՕՆՆ՝ ԻԲՐԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ, ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ, ՄԱՐԶԵԼ ՄԱՐՄԻՆԸ, ՄՇԱԿԵԼ ՄԻՏՔՆ ՈՒ ՍԻՐՏԸ

Կնոջ պաշտօնն իբրեւ դաստիարակ. — Ձչմարիտ կինն իբրեւ լաւ անտեսուհի որքան յարգ նոյնքան և աւելի կարեւորութիւն կ'ստանայ իբրեւ դաստիարակուհի։ Իրաւ մինչեւ ցարդ կինն, ինչպէս կը դիտէ հեղինակ մը, մարդուն չափ կարեւորութիւն չէ ունեցած գրական և պետական ասպարէզին մէջ։

Ընդհանրապէս մայրական դաստիարակութեան արդիւնք են մարդիկ, հռչակաւոր մեծ մարդկանց անուններուն հետ անբաժան են պատմութեան մէջ մայրերու անունները։ Վասն զի մօր մը բուն պաշտօնը կ'սկսի իր զաւկին արեւ տալէն եաև։ Այդ արեւն անլոյս է, այդ կեանքը գրեթէ անկենդան է և մայրը պէտք է տայ անոր լոյս և կենդանութիւն իր կաթին հետ։ Իր խօսուն աչայ, իր թրթրակ լեզուին և գորովալիր ձայնին զօրութեամբ։ Իբրեւ ծաղիկ պիտի բացուի մանկիկն իր հոգեչունչ սիրոյն և հոգատար խնամոց ներքև և հետզհետէ պիտի զգայ, երգէ, սիրէ և թոթովէ իր մօրը ծոցին վրայ, մարդը պիտի կազմուի, խորհի, դիտէ ու դատէ

իր մօրը ծնկան վրայ։ Եւ այս նախնական դաստիարակութեան մէջ մօր մը սէրն իր առաջնորդն է որ ամէն դժուարութիւն կը հարթէ, ամէն նեղութիւն կը թեթեւէ որ ճշմարիտ մանկավարժութեան բարոյական հիմն է։ Այսպէս մինչդեռ հայրն իր արհեստով կը պարապի դուրսը, հողը կը հերկէ, տուր և առ կ'ընէ և անտարբեր է կամ այնքան բաղմաղբաղ, որ իր զաւակաց դաստիարակութեան գործին ուշադրի կարող չէ գործակից լինել, մայրը լռիկ ինջիկ կը կատարէ տան մէջ այդ վսեմ պաշտօնը հսկելով և կատարելով նաև առանին գործերը։

Բարոյական հրահանգ. — Նիւթական իրերու վրայ խօսելու ժամանակ խոհուն մայր մը կարող է նաև բարոյական դասեր հանել և գլխաւորապէս իր զաւակը ճշմարտութեան ընտելացնել։ Մանկային հասակին մէջ զանազան կրից նշաններ արդէն կ'երեւին, կամասիրութիւն, ինքնասիրութիւն, անգիտութիւն, նախանձ ևլն.։ Այս և անոնց նման վատ բնազդումներ ուշադրելու գործն անհրաժեշտ է, որպէս զի արմատ չբռնեն և բնութիւն չդառնան։ Մայր մը իր անուշութեամբն ու սիրով կարող է անկեղծ ու արդարասէր ընել իր զաւակը, պէտք է չներել երբէք ամէնէն թեթեւ սուտութեան և պակասութեան, երբէք չխաբել, ո և է խոստում ճշդիւ կատարել և զգուշանալ ամէն անվայել ընթացքէ և անխոհեմ խօսքերէ, որ իր զաւկին թարմ ու փափուկ մտքին վրայ տպաւորուելով վատ հետեւանք կրնայ ունենալ։ Մէկ խօսքով դաստիարակ մօր էական պաշտօնը պիտի ըլլայ ներշնչել պարտաւորութեան, բարեսրտութեան և ողորմասիրութեան զգացումներն իր զաւկին, չէ թէ լոկ խօսքով այլ այնպիսի օրինակներով, որ կրնայ դանել ընտանեկան չրջանին մէջ անգամ։

ԿԻՆՆ ԻԲՐԵՒ ՄԱՅՐ

ՆՈՐԱԾԻՆՆԵՐՈՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ

Մանուկը ծնած վայրկեանէն, մանրամասն և ուշադիր խնամքներու պէտք ունի որոնք մեծ անձնուիրութիւն և յարատեւ արթնութիւն կը պահանջեն։ Նորածինը աչխարհ կուգայ անկատար, անկարող, միչտ խնամակալի մը կարօտ իր ամէն պիտոյքներուն համար և այդ խնամքներէն կախում ունի իր ֆիզիքական և բարոյական կեանքը ապագային մէջ. որքան փափուկ է ուրեմն մօր մը պաշտօնը զոր չատեր կը յանձնեն ազէտներու, անսիրտներու չատ անգամ, որուն հետեւանքը կ'ըլլայ մանկան թշուառութիւնը իր մարմնին և մտքին առողջապահական վիճակին խանգարումովը, որ երբեմն կը տեւէ բոլոր կեանքին մէջ։ Ահա այս չարիքներուն դարման մը տանելու փափաքով հոս կ'ուզենք ամփոփել մանկատածութեան մէկ քանի էական պայմանները։

ՄԱՆԿԻԿԻՆ ԱՐԴՒՈՒՆՔԸ

Լոգանք. — Ամէն առտու պէտք է տաղ 30—35 աստիճան տաք ջուրը մտցնել տաչտի մէջ, 2էն 4 րոպէ միայն, օսլայի ճերմակ աճառով աղէկ մը լուալ, ջուրէն հանելուն պէս պէտք է ֆանէլայի մէջ փաթթել, աղէկ մը չորցնել և չուտ մը հագուեցնել։

Պեէֆերը. — Տղան միչտ կ'աղտոտի իր բնական պէտքերուն պատճառաւ հետեւաբար պէտք է անկողինը թեփով լեցուած ըլլայ որպէս զի թեփը փոխուի։ Սակայն փորձով հաստատուած բան մըն է որ մանուկը

քունէին մէջ չաղտոտիր, հետեւաբար արթուն մայր մը, որ չարունակ իր զաւկին վրայ կը հակէ, պէտք է տղան արթնցնելուն պէս անոր թեւերը քակէ, հանէ զայն անկողնէն և տակը ամանով ծակ անկողնի մը վրայ դնէ: Այսպէսով կանոնաւորութեան կը վարժեցնէ զայն և չատ մը աղտեղութեանց և դժուարութեանց առաջքը կ'առնէ:

Մաքրութիւն. — Տղան առտուան լոգանքէն զատ պէտք է քսան և չորս ժամուան մէջ 2—4 անգամ մաքրել անոր ծննդական գործարանները ջուրի մէջ թաթխուած բարակ լաթով մը կամ մաքուր բամպակի կտորով մը, պէտք է նետել մէկ անգամ գործածելէ ետքը: Երբէք սպունգ գործածելու չէ, որովհետև քանի մը անգամ գործածուած բան մը երբէք չկրնար չատ մաքուր ըլլալ:

Տղուն մարմինի բոլոր մասերն ալ, աչքերը, ունգերը, ականջները պէտք է մանուշոյր խնամով մաքրել պօռիքէ ջուրով: Հարկ եղած ատեն գլխուն մաչկն ալ աճառով մաքրելու է, որովհետև աղտերը հոն ժողուելով մորթային հիւանդութեանց պատճառ կ'ըլլան: Լուացքէն յետոյ մարմնին բոլոր ծալքերը չորցնելու համար փոշի ցանելու է, poudre d'amidon կամ poudre de nez և կամ lycopode որ լաւագոյնն է, բայց ճերմակեղէնները կը դեղնեցնէ:

Զգեստ. — Մեր մէջ սովորութիւն է տղան փաթթել պլորել, կաշկանդել չատ մը լաթերու մէջ, ինչ որ կատարելապէս հակառակ է մարմնին առողջապահութեան: Այս մասին չատ անգամ գրուած բայց կարեւորութիւն չէ տրուած, որովհետև մեր չգիտցած բաները մեզի ընդհանրապէս գէշ կ'երեւան:

Հանձարուր. — Տղուն հանձարուրը պէտք է բաղկանայ հետեւեալ մասերէն, կակուղ կտաւէ կամ պաթխոք շապիկէ մը, փանէլայէ կամ թրիխոյէ ֆօրանաֆիկ (ալչակ)

մը, թիխէ քօթանաքիկ մը, վրայէն կտաւէ չոր մը, տակը բամպակէ քառակուսի լաթ մը, բուրդէ խորձունց (խուճուճ պողճասի) մը: Շապիկը քօթանաքիկէն թեւերուն մէջ անցունելով, ամէնէն առաջ այդ երկուքը մէկէն պէտք է հագցնել, անոր վրայէն բիբէէ քօթանաքիկը հագցնել, որ թեւերը աւելի լայն ըլլալու են և երեքը մէկտեղ իրարու վրայ բերելով կոճկելու է, չորը և լաթը պէտք է ոտքերէն մինչև անուշները ելնեն, բազուկները դուրսը ձգելով, սրունքներն ալ պէտք է իրարմէ զատել չորին մէկ մասը երկուքին մէջտեղ դնելով: Ցետոյ ծալլելու է խորձունցը ոտքերուն վրայէն դէպ ի վեր և երկու քովերէն իրարու վրայ բերելու է:

ՄԱՆԿԻԿԻՆ ՔՈՒՆԸ ԵՒ ԶԱՐԹՆՈՒՄԸ

Մանկիկը մօրը կամ սահմանուին անկողինը պէտք չէ պառկի, պէտք է օրօրոց մը ունենայ սենեակի մէջ որ առողջապահական օրէնքներու համապատասխանէ:

Օրորոց. — Պէտք է օրօրոցը խորունկ ըլլայ, որպէս զի տղան վար չկրնայ և բարձր ոտքերու վրայ կեցնայ, որպէս զի կատուն կամ շունը չմօտենան անոր և օդի յորձանքներուն ենթակայ չըլլայ: Բարակ շղարշէ վարագոյր մը պէտք է ծածկել օրօրոցին վրայ, որպէս զի տղան մաքուր օդ շնչէ միշտ: Պէտք է օրօրոցը կարելի եղածին չափ լայն տեղ դնել և սենեակին օդը փոխել մեղմօրէն: Օրօրոցին մէջ դնելու է երկու անկողին վրան մանլաթ=մուշամպա մը կամ թաղիք=ֆէյհ մը և անոր վրայ սաւան մը: Բարձին մէջ աղէկ կ'ըլլայ վարսակի կճեպ կամ ձիու մազ լեցնել:

Սենեակ. — Սենեակին մէջ չատ կարասի դնելու չէ, սենեակը ոչ թէ կրակարանով, այլ ջերմոցով=զօպա տաքցնելու է մէջը միայն վայտ վառելով: Սենեակին

ջերմութիւնը ձմեռը 18—20 աստիճանը անցնելու չէ, ամառն ալ 18—25 և չանալու է այս բարեխառնութիւնը միշտ միօրինակ պահել։

Քուն. — Տղան պէտք է իր անկողնին մէջ մէկ մը մէկ քովին, մէյ մը միւս քովին պառկեցնել, կամ ուսերէն եաքը եթէ կռնակի վրայ պառկի ու վախէ եաեկած կաթը կրնայ մղոր երթալ և զինքը խեղդել։ Քնացնելու համար մանուկը օրօլու չէ, որովհետև կը վարժուի չարունակ կ'ուզէ, թող տալու է որ ինքնին քնանայ, պէտք չէ նաև ոչ կատարեալ լռութիւն պահել ոչ ալ աստիկ աղմուկ հանել սենեակին մէջ։ Պէտք է ըստ սովորականին խօսիլ, քալել, դուռները, պատուհանները բանալ գոցել որպէս զի վարժուի չչուվիներու մէջ անվախ քնանալու։ Մէկէկ կ'ըլլայ տղան չատ կանուխ պառկեցնել և առաւօն չատ կանուխ հանել։ Տղան կաթ ուտելէն եաք կը քնանայ ընդհանրապէս, և նորէն կաթ ուտելու համար կ'արթննայ։ Եթէ ուտելու որոշեալ ժամուն չարթննայ պէտք չէ արթնցնել, թող տալու է որ ինքնին արթննայ։ Սակայն երբ մանկիկը քանի մը ամսու ըլլայ ալ կ'սկսի աւելի պակաս քնանալ, ոչ թէ գիրկը առնելու է, ոչ ալ երգերով քնացնել աչխատելու է։ Պէտք է թողուլ օրօրոցին մէջ, եթէ ժամանակէն առաջ արթննայ, չատ անգամ նորէն կը քնանայ ինքնիրեն, եթէ անհանգիստ չէ կամ բանի մը պէտք չունի։ Ձմեռը չատ անգամ մսելէն կ'արթննայ, պէտք է ոտքերը աղէկ վաթթել տաքցնելու համար։ Եթէ տղան պռտայ, լայ, պատճառ մը ունի, պէտք է փնտռել այդ պատճառը։

ՄԱՆԿԻԿԻՆ ՊՏՈՒՅՏՆԵՐԸ

Դուրս հանել. — Ամառը կարելի է տղան դուրս

հանել 8—10 օրուան ըլլալէն եաքը, տաքէն պատսպարելով առտուն կամ իրիկունը, իսկ ձմեռը մէկ ամսու ըլլալէն եաքը կէս օրին։ Այս պատրաստները անհրաժեշտ են աղուոր օդ չնչել տալու համար աղուն։ Առաջին մանկութեան մէջ բնական է որ պառկած դիրքով կը պտտի աղան, իսկ յետոյ գրկուած չանալու է սակայն մէյ մը մէկ կողմէն, մէյ մը միւս կողմէն գրկել, որպէս զի մարմինը չծռի։ Շատ բժիշկներ պզտիկ կառքերը վնասակար կը նկատեն աղուն վեց ամիսէն առաջ։

Քալել. — Տղուն լաթերը պէտք է բաւական լայն ըլլան, որպէս զի ուզած չարժումը ընէ և ուզած առարկաները կարենայ բռնել, տարու մը ըլլալէն եաքը գէշերը դնելու է գորգի մը վրայ և թողլու է որ ուզածին պէս չարժի անչուչտ վրան հակելով։ Քալելու կառքերը, անիւները, ամէնքն ալ վնասակար են, պէտք է աղան ինքնիրեն ոտք ելլէ։

ՊԱՏԱՍՏՈՒՄ

Տղան ծնելէն 3—4 ամիս եաքը պէտք է պատուաստել տալ, աւելի առաջ կարելի է պատուաստել, եթէ ծաղկախտի համաճարակ կայ. 10 տարին անգամ մը պէտք է կրկնել պատուաստը ինչ ամսու մէջ ալ ըլլայ։

ԴԻԵՑՈՒՄ

Անչուչտ աւելորդ է ըսել թէ դիեցման լաւագոյն կերպն է բնականը այսինքն մօրը կաթով դիեցումը։

Գրեթէ ամէն մայր որ հիւանդ չէ, կրնայ իր զաւկին կաթ տալ յանձն առնելով փոքրիկ զոհողութիւններ, եթէ խորհի որ իր զաւկին ամէնէն օգտակար մնունդը, անոր առողջութեան գլխաւոր պայմանը իր

կաթն է, սակայն կաթնատու մայրը պէտք զգուշութիւններ ունենայ, որոնց զանցառութենէն կրնան վնասներ յառաջ գալ իր մանկիկին համար զորս պիտի բացատրենք համառօտ կերպով.

1. Կաթ տուող կինը պէտք չէ սեղմէ իր քօսակն ամինքը ճնշելու չափ:

2. Դիեցումէն եառքը պէտք է ամինքը լուալ, չորցնել և բարակ լաթով մը ծածկել:

3. Կաթ տալէն առաջ պէտք է ամինքը լուալ պօռնիի ջուրով:

4. Կաթնատու կինը պէտք է կանոնաւոր և անդորր կերպով կեանք վարէ:

5. Անհրն օր մէկ երկու ժամ չրջագայելով օդ առնելու է:

6. Աչխատութիւնը չափաւորելու է որ չյոգնի:

7. Կանուխ պառկելու և կարելի եղածին չափ գիշերը քիչ կաթ տալու է, որպէս զի աղէկ քնանայ:

8. Լոգանք ընելու է:

9. Դիւրամարս կերակուրներ ուտելու է, ընդհանրապէս միս և բանջարեղէն որոնց հետ քիչ մը ջրախառն գինի կամ գարեջուր խմելու է, որ կաթը կը չատցնէ կ'ըսեն, իսկ ուրիշ առեններ պարզ ջուր, բնաւ ոգելից ըմպելիք և կարելի եղածին չափ քիչ թէյ, սուրճ ևայլն.:

Կաթին չափը. — Պէտք է չափով կաթ տալ տղուն, կանոնաւորապէս. այս կերպով տղան ոչ անօթի մնալով կը պռաւայ, ոչ ալ ստէպ ուտելով անմարսողութիւն կ'ունենայ: Այս կանոնաւորութիւնը անհրաժեշտ չի գործադրուիր, սակայն կամաց կամաց տղան պէտք է վարժեցնել հետեւեալ կանոնին.

Առաջին մէկ քանի ամիսները պէտք է 24 ժամուան մէջ 8 անգամ կաթ տալ, ցորեկը 2 կամ 3 ժամը անգամ մը, իսկ գիշերը 2 ժամը միայն, 4 ամսու ըլլալէն

լէն եառքը 6 կամ 7 անգամ կը բաւէ, 6 ամսու ըլլալէն եառքը 6—7 անգամ կը բաւէ, 7 ամսու ըլլալէն եառքը 6 անգամի պէտք է իջնել, երկրորդ վեցամսեայէն մէջ գիշերը 1 անգամ և 3 կամ 4 անգամ ցորեկը, և մէկ անգամ ալ ապուր մը: Դիեցումը պէտք է տեւէ ամէն անգամ 15 էն 20 վայրկեան 7 էն 10 վայրկեան իբրև քանչիւր ամինքէն:

Դիեցումեն եսէր. — Զափաւոր ուտող տղան գոհ կ'երեւայ, չի պռռար և կը քնանայ: Եթէ կաթը չատ կերած է եա կու գայ, ինչ որ անվնաս բան մըն է:

ԿՈՎԻ ԿԱԹՈՎ ԴԻԵՑՈՒՄ

Երբ մայրը բացառիկ պատճառներով չի կրնար մնուցանել իր զաւակը, սովորութիւն մը յանձնելէ առելի աղէկ է կովի կաթով մնուցանել զայն, աղէկ հսկելով թէ առանձնորոշ մաքրութեան, թէ կաթին տեսակին և ուշադրութիւն ի գործ դնելով հետեւեալ զգուշութիւններուն.

Կաթը պահելու եղանակը. — Արուեստական դիեցումը կրնայ կատարելապէս օգտակար ըլլալ տղուն եթէ կաթը աղէկ պահուի, որովհետև ամէն վտանգ կրնայ առաջ գալ կաթին աւրուելէն:

Կաթը ամլացնել. — Կաթը անազարտ պահելու միակ միջոցը զայն ամլացնելն (stériliser) է, որ չատ մը միջոցներով կը կատարուի, սակայն ամէնէն դիւրին և գործնական կերպերը հետեւեալներն են.

1. Կաթն եփ հանել և բերանը անմիջապէս փակել:

2. Մեծ առնի մը մէջ դնել մէկ քանի չիլ կաթ բերանները լաթիկէ խիցով մը փակուած և առնին մէջ ջուր լեցնելով մինչև չիլերուն կաթ պարունակած տեղը, սաստիկ կրակի մը վրայ եռացնել զայն մինչև երեք քառորդ ժամ և վար առնելով թողուլ որ պաղի, առնց

համար մասնաւոր գործիքներ կան պատրաստ չիշերով մէկտեղ, որոնք stérilisateur կը կոչուին։

Ջուրին չափը. — Կովին կաթը զօրաւոր ըլլալով կարելի չէ զայն անխառն տալ նորածինին, ուստի պէտք է անոր մէջ եռացեալ ջուր խառնել հետեւեալ կերպիւ.

Առաջին տասն և հինգ օրերուն 1 մաս կաթի մէջ դնելու է 3 մաս ջուր. անկէ մինչև երկու ամիս կէսը կաթ կէսը ջուր, յետոյ 3 մասը կաթ 1 մասը ջուր։ Երբ վեց ամսու ըլլայ, առանց ջուրի։

Ծծակ. — Ծծակով (պիպէռօն) տրուած կաթը մինչ նոյն օրէնքներով պէտք է ջամբել և նոյնպէս անգամ օրքան մօրը կաթը, չանալու է միայն որ 37 աստիճան տաքութենէն վեր կամ վար չըլլայ և առանց խոզովակի ծծակ մը պէտք է ընտրել զոր աղէկ մը լուալու է ամէն անգամ տաք ջուրով։

Կաթին չափը. — Ծծակով տրուելիք կաթին չափն է հետեւեալը, որուն պէտք է կարելի եղածին չափ համաձայնիլ.

Առաջին օրը 3 կրամ

Երկրորդ օրը 15 կրամ

Երրորդ օրը 40 կրամ

Չորրորդ և հինգերորդ օրը 55 կրամ։

Առաջին ամիսը ամէն անգամ, 60 կրամ 600 կրամ 24 ժամուան մէջ։ Երկրորդ, երրորդ ամիսը ամէն անգամ 70 կրամ 700 կրամ 24 ժամուան մէջ։ Չորրորդ հինգերորդ ամիսը ամէն անգամ 100 կրամ 900 կրամ 24 ժամուան մէջ։ Վեցերորդ ամիսը ամէն անգամ 120 կրամ 900 կրամ 24 ժամուան մէջ։ Եօթներորդ ամիսը ամէն անգամ 180 կրամ 1000 կրամ 24 ժամուան մէջ։

Թաքիօֆա. — Թաքիօքան կը պատրաստուի կաթով և ջուրով եփուած. ցորենի ալիւր կաթով և ջուրով եփուած, կարմրած հաց կաթով կամ մսի ջուրով եփուած։ Պէտք է այս ուտելիքները կարելի եղածին չափ թեթև ըլլան և մէջի հատիկները հալած։

ՏՂԱՆ ԿԱԹԻՆ ԿՏՐԵԼ

Տղան կաթէն կտրելու համար եօթներորդ ամսուան մէջ առտուան մէկ ժամ կաթին տեղ տալու է երկու դգալ վերոյիշեալ ապուրներէն, միւնոյն բանը նաև իրիկունը։ Ութներորդ և իններորդ ամսուան մէջ հացով եփած արգանակ մը տալ ցորեկը, կարելի է վրան հաւկիթ մըն ալ կոտրել։ Տասներորդ ամսուն, գիշերը ծծակը կտրել և դգալով կաթ տալ։ Տասնմէկերորդ և տասներկուերորդ ամսուն՝ օրը երեք ապուրի դգալ։ Երբ մէկ տարու ըլլայ մսի ջուր կամ հաւկիթի դեղնուցի մէջ եփած հաց։ Տասնչորսերորդ ամսուն քիչ մը միս տալ։ Տասնըվեցերորդ ամսուն կաթէն կտրել. մինչև երկու տարի միսը և բանջարեղէնը զգուշութեամբ տալ։ Երրորդ տարին երբ մտնէ, ալ կրնայ մասնակցիլ մեծերու կերակուրներուն պայմանաւ որ պարզ և անդարար ըլլան անոնք։

ԽՈՉԱՆՈՑԸ

Հոս կը գտնենք սովորական կերակուրներուն պատրաստութեան եղանակին վրայ կարգ մը տեղեկութիւններ, որոնք կրնան օգտակար ըլլալ մեր ընտանիքներուն.

ՄՍԻՆ ՔՈՎ ԴՐՈՒԵԼԻՔ «ԿԱՌՆԻԹԻՒ»ՆԵՐ

Ձգմուած բաթաթես (բիւրեհ)

Պէտք է վեց հատ բաթաթէս տակել, կտոր կտոր ընել սանին մէջ և գաւաթ մը ջուր, դգալ մը կարագ գնելով կէս ժամու չափ խաչելու է չափաւոր կրակի վրայ, յետոյ փայտէ դգալով մը ճզմելու նորէն կրակին վրայ գնելու է և կէս անուշի դգալ չաքար, կերածին չափ կարագ և կաթ աւելցնելով եփելու է մինչև որ ջուրը քաշէ։

Տապկած բաթաթես

Բաթաթէսները տակել, բարակ բարակ ջարդել, առատ կարագ այրելով մէջը տապկել, յետոյ իւղը քամել, աղել ու անմիջապէս սեղան բերել։

Բաթաթեսի սիլմէ

Փոքրիկ բաթաթէսներ առնել, տակել, կամ մեծերը չորս կտոր ընելով աղ ջուրի մէջ ձգել, յետոյ կարագի մէջ նուռի պէս կարմրցնելէն ետք խառնել նոյն մեծութեամբ կարուած նուռի պէս կարմրած մսի հետ, տապակին մէջ մնացած կարագը վրան անցնել, քիչ մը ջուր, աղ, պղպեղ և քանի մը հատ ալ տափնիի=տեփնե տերև դնելով քիչ կրակի վրայ եփել, քանի որ ջուրը քաշէ պէտք է քիչ մը ջուր աւելցնել սանին կափարիչը միշտ դոց պահելով։

Բաթաթեսի կլորիկ

Բաթաթէսները խաչել, յետոյ վրայի մաշկը հանել, սանդրին=հաւան մէջ ծեծել, պարզուտէ անցնել, մէկ օխա ծեծուած բաթաթէսի վրայ երեք հաւկիթի դեղնին կոտրել և 10 կրամ կարագ դնելով չաղուել ու գնդակի ձեւով կլորցնել, ամանի մը մէջ հաւկիթին ճերմակը զարնել, փրփրեցնելով մէջը թաթխել, յետոյ կալէթայի փուխի մէջ խօթելով այրած կարագի մէջ տապկել։

Խառած բաթաթես

Քանի բաթաթէս տակել, ջարդել, սանին մէջ գնել, քիչ մըն ալ աղ, քառորդի մը չափ խաչել, ջուրը թափել, յետոյ սանին խուփին վրայ քանի մը հատ կրակ գնելով 10 վայրկեանի չափ եփել։

ՄԻՍՈՎ ԲԱՆՋԱՐԵՂԷՆ = ՊԱՍԹԸ

Կանկառ = ենկինճառ

Կանկառը տակել, վրայի կարծր թերթերը և միջուկը հանելով չորս կտոր ընել լեմոն ջուրի մէջ նետել, յետոյ միսը կտոր կտոր ընելով իր ճարպովը կարմրցնել, 10 կանկառի հաւար 4 հատ սոխ ջարդելով, յետոյ կանկառները վրան չարել, պղպեղ գնել և վրան մսի ջուր անցնելով վառ կրակի վրայ եփել, կէս եփ ըլլալէ ետքը ժամու մը չափ ալ մաղմաղ կրակի վրայ եփել։ Այսպէս պէտք է եփել բոլոր բանջարեղէնները, միայն թէ դդումն = խապախ, թարմ լուբիային = թազէ փաւուլիա, պատիճանին=բաթլիճան, չողգամին=շալկամ վրայ լոլիկի = sոմաթես ջուր կ'անցնեն, մինչդեռ կարոսին = fհրեվիզ, չոմլինին=ապաննագ, փրփրեմին=սեմիզօթ, բակլային և կանկառին չեն դներ։

ԽՍՈՒՆ ԲԱՆՋԱՐԵՂԷՆ (ԹԻՒՐԼԻՒ)

Ստեպղին, չոզգամ, պրաս, կարոս առնելու, սորկելու, լուալու և ամէնքն ալ զատ զատ խաչելէ ետքը, կանկառին համար եղածին պէս, միսը պատրաստելու է և անանկ վրան ձգելով առատ ու ճարպոտ մսի ջուր աւելցնելու է, քանի ջուրը քաշէ, մէյ մէկ քիչ մսի ջուր աւելցնելով։ Մսի ջուր չգտնուած ատեն կարելի է պարզ գաղջ ջուր աւելցնել։ Աւսոր վրայ ոմանք լեմոն կը քամեն, ոմանք ալ լեմոնը հաւկիթով կը խառնեն և մաղմաղի վրայ եփելով վրան կ'անցնեն։

ՊԱՏԻՆՃԱՆԻ ՍԻԼՔՄԷ

Երկար=ֆեվեր պատինճանները լուալ, երկու մատ հաստութեամբ լայնքին կլոր կլոր կարդալ, վառ կրակի վրայ իւղով աղէկ մը կարմրցնել, անդին սանի մը մէջ կարմրած մսերը դնել, առատ լոլիկի ջուր դնել վրան, պատինճանները չարել, աղ պղպեղ ցանել, քիչ մըն ալ մսի ջուր և սանին բերանը կէս բաց ձգելով մաղմաղի վրայ եփել, մինչև որ ջուրը քաշէ և ինք իր իւղովն ալ քիչ մը պճլատայ։

Պատինճանի մուսագգա

Պատինճանները լուալ, երկայնութեանը կտրել կէս մատ հաստութեամբ, իւղով կարմրցնել, նոյնպէս իւղի մէջ բարակ ծեծուած միսը բարակ կարդուած սոխով կարմրցնել, սանին մէջ կարգ մը միս, կարգ մը պատինճան չարել, վրան լոլիկի ջուր անցնել և մաղմաղ կրակի վրայ եփել։

ԲԻԼԱՒՆԵՐ

Պարսկական բիլաւ

Բրինձը լուալու, մաքրելու և քամելու է։ Բրինձը սանին մէջտեղ դնելու է առանց երեսը տափակցնելու, մէջտեղը փայտէ դգալ մը խօթելու է, և սանը չափաւոր կրակի վրայ դնելու է, մսի կամ հաւու կամ եթէ չկայ, պարզ ջուրը եփ հանելով սանին մէկ քովէն լեցնելու է առանց բրինձը տակն ու վրայ ընելու, մինչև որ փայտ դգալը մէկ քովէն ծռի, այս է ջուրին չափը։ Ուրիշ չափ մըն ալ կայ. մէկ չերեփ=ֆինճէ բրինձի երկու չերեփ ջուր։ Մխայն թէ բրինձներու տեսակին համեմատ ջուրին չափն ալ քիչ կամ շատ կ'աւելնայ կամ կը պակսի, հետեւաբար բիլաւ եփողը պէտք է փորձով բրինձին որչափ ջուր վերցնելը հասկնայ։ Ցետոյ սանին բերանը աղէկ մը գոցելու և թող տալու է որ եփի, մինչև որ ջուրը քաշելու մօտենալով բիլաւին վրայ սկսին ծակոտիկներ գոյանալ, այն ատեն մաղմաղ կրակին վրայ դնելու և ջուրը հոն քաշել տալու է։ Այդ միջոցին իւղը այրելու և տաք տաք բրինձին վրայ անցնելու է, վրան քթանէ մաքուր լաթ մը ծածկելու և սանը փակելու է իր կափարիչովը, 8 վայրկեանէն դգալին կոթովը չուրջէն դէպի կեդրոնը 3 անգամ խառնելու է, նորէն գոցելու և 3—4 վայրկեան ետք այս փայտէ դգալով աղէկ մը խառնելու է և մաղ դգալով = ֆեավկիր գաշըգ հատիկ հատիկ ընելու է։

Պուլկարական բիլաւ

Գառնուկին թոքերը աղէկ մը մանրելու և անոնց

երեքին մէկ ծանրութեամբ բրինձ լուալու է, յետոյ քիչ մը մազի չափ բարակ սոխ, կոտեմ = թէրէ օթու, աղ, պղպեղ իրարու խառնելով ու գառնուկին չափիկը բանալով մէջը լեցնելու է, քիչ մը իւղ քիչ մըն ալ ջուր աւելցնելով, չորս կողմէն ժողվելու, բարակ դերձանով մը կապելու և փուռը ղրկելու է։

Թռչունով բիլաւ

Պարզ ջուրով բիլաւ, եփել առանց իւղի, փոքրիկ թռչունները տապկէ քիչ մը լոլիկի ջուրով և իւղով, սանին մէջ 20 վայրկեանի չափ պճլտացուր, յետոյ թացանը=սաղցան քամելով թռչունները բիլաւին մէջ խառնէ, անդին թացանը եփէ, մինչև որ կէս մնայ և բիլաւին վրայ անցուր։

ՏՕԼՄԱՆԵՐ

Ուլականջի = միտիա տօլմա

Կէսը խեփորով = գապուճ, կէսը տակուած երկու հարիւրի չափ ուլականջ առնել, խեփորներուն վրայ մաքրել, լուալ, առանց իրարմէ զատելու, բանալ, մէջի մազը կտրել և վազած ջուրն ալ ամանի մը մէջ ժողվել։

Ամէն մէկ խեփորով ուլականջի համար մէյմէկ սոխ կտրել կլոր կլոր և ձէթին մէջ կարմրցնել մինչև որ դեղնի, 120 տրամ բրինձ. և միւս 100 հատ տակուած, կտրտուած ուլականջները մէջը դնելով մէկտեղ տապկել, յետոյ գինձ=ֆիշնիշ, պիւտակ=փըստըգ. աղ, պղպեղ մէջը դնելով, ազատագեղ, կոտեմ աւելցնելով խառնել ու վար առնել որ պաղի։ Ամէն մէկ ուլականջի մէջ առաձին չափ լեցնելու է այս խառնուրդէն, դոցելու է և

քով քովի սանին մէջ չարելէ ետքը վրան պնակ մը՝ պնակին վրայ ալ մաքուր քար մը դնելու է։ Ձկտոյ ուլականջներէն վազած ջուրը լեցնելու է վրան մինչև որ ուլականջներուն վրան գոցուի, եթէ ջուրը չբաւէ պարզ ջուր պէտք է աւելցնել։ Անկէ ետքը սանը փակելով պէտք է եփել չափաւոր կրակի մը վրայ։

Որթի տերեւով մսէ տօլմա

Շատ թարմ ու բարակ տերեւներ ընտրելով խաչել, յետոյ պաղ ջուրէ անցնել, մսին կակուղ տեղէն զատելով ջիլերը և մորթը հանել, բարակ ծեծած աղ, պղպեղ և մսին չորրորդին չափ հացի միջուկ կամ խաչուած, ծեծուած բաթաթէս և կամ բրինձ աւելցնել, մէկ կամ եթէ հարկ ըլլայ աւելի հաւկիթով թրել մէկ խոշոր կաղինէն քիչ մը աւելի խոշոր և տերեւով փաթթել ու սանի մէջ չարել, տերեւին ծայրերը տակի կողմը բերելով, չափաւոր կրակի վրայ եփել։ Ճիշդ այսպէս կ'ըլլայ նաև դդումի և պատինճանի տօլման, միայն թէ պէտք է կանխաւ դդումին կամ պատինճանին մէջը փորել և պատինճանին միջուկը խառնել բրինձին հետ առանց հաւկիթի։

Որթի տերեւով եւ ձէթով տօլմա

Սոխը պէտք է չաս բարակ ու պզտիկ ջարդել և աղով ճզմիլ, անոր կէսին չափ բրինձ դնել, աղել, պղպեղել, բրինձին մէկ քառորդին չափ ազատագեղ և քիչ մըն ալ թարմ անանուխ=նանահ դնելով խառնել, յետոյ մէկ կաղինի չափ տերեւի մը մէջ դնել փաթթել, քով քովի չարել միշտ տերեւին ծայրերը վար, տակն ու վրան տերեւ դնելով և աւելի վրան ալ պնակ մը ծածկելով քիչ կրակի վրայ եփել։ Տօլմաներու գլխաւոր պայմանն է

կարելի եղածին չափ պղտիկ տերեւի մէջ փաթթել այնպէս որ չտարտղնի։

Բ Լ Ա Բ Ի Ն Ե Ր

Լուբիայի բլաֆի

Լուբիան առջի իրիկուընէ լուալ, թրջել, հետեւեալ օրը կէս եփ ընել, ազատգեղը բարակ կտրել, մէկ կամ երկու սխտոր ջարդել, ատեպղինն ալ կտրել ու սանի մէջ լեցնել, վրան աղ, պղպեղ, ձէթ և ճզմուած լոլիկի ջուր աւելցնել, պաքսիմատը ծեծելով վրան անցնել և չատ քիչ կրակի վրայ դնել մինչեւ որ եփի։ Աւսոր մէջ կարելի է նաև ուլականջ աւելցնել։

Ուլականջով լոլիկի բլաֆի

(Տօնաթէպի միտիա բլաֆիսի)

Լոլիկները կէս հարիւրորդ ամէթր հաստութեամբ կլոր կլոր կտրել, ափսէի մը մէջ կարգաւ չարել, ամէն մէկ կտորին վրայ մէյմէկ ուլականջ բանալ, քիչ մը ծեծած սխտոր, աղատգեղ և լոլիկի ջուր լեցնել, նորէն լոլիկները, ուլականջները և աղատգեղ չարել ու անոնց վրայ ալ ձէթը լեցնել, պաքսիմաթի փուչի անցնել տակը վրան. կամաց կրակով եփել։

ՏԱՊԿԱԾՆԵՐ = ԹԱՎԱ

Որ և է բան մը տապկելու համար կը գործածուի ձէթ, իւղ և մսին ջրին վրայէն առնուած իւղը։ Բան մը տապկելու գլխաւոր պայմաններէն մէկն է տապակը չատ չխճողել. զոր օրինակ 10 ձուկ պարունակելու չափ մեծ տապակի մը մէջ 7 ձուկ միայն դնելու է որպէս զի աղէկ տապկուի։ Ցետոյ իւղը կամ ձէթը աղէկ մը այրելու է,

նախ կրակը պէտք է չափաւոր ըլլայ և յետոյ աւելնայ որպէս զի երեսը կարմրի։

Տապկած ուլականջ = միֆիա թաւասը

Ուլականջները տապակը դնելէ քառորդ մը առաջ, մէջով դուրսով աղէկ մը ալիւրի մէջ թաթխելու և լաթի մը վրայ չարելու է, տապակը դնելու միջոցին վրան քիչ մը օղի սրսկելու է, առատ իւղի կամ ջուրի մէջ մէկ քանի հատը մէկտեղ տապկելու է չարունակ տապակը իւղոտելով, որպէս զի ուռչին։ Կարելի է նաև հաւկիթով ու ալիւրով խառն չոհի=ամաղ մէջ թաթխել. ծովէն եղած բաներ տապկելու համար փայտի կտորուանք գործածելու է փոխանակ ածուխի, որպէս զի ուռչին և մէջերնին կակուղ մնայ։

Տապկած բոֆ = ճիյեր թաւասը

Ոչխարին կամ գառնուկին թոքերը մեծ մատի հաստութեամբ երկայնութեանը ջարդել, աղ, պղպեղ ցանել, ալիւրը թաթխել և կարագի մէջ երկու երեսն ալ Յական վայրկեան եփել, չետոյ ապուրի մը դգալ ալիւր, ափ մը մանրուած թարմ սոխ, չերեփ մը մսի ջուր և չերեփ մը ճերմակ գինի դնել և խառնելով եփել, մինչեւ որ թանձրանայ։ Թոքերը մէկիկ մէկիկ պնակին մէջ չարել, թացանին վրայ ապուրի մը դգալ բարակ կտրուած ազատգեղ աւելցնելով վրան անցնել։

Տապկած պաճինճան = բաթլիճան թաւասը

Կլոր պաճինճանները պէտք է կէս հարիւրամէթր հաստութեամբ երկայնութեանը կտրել և վառ կրակի վրայ կարմրցնել։

ԿԱՍԿԱՐԱՆԵՐ = ՍԿԱՐԱ

Կասկարանները պէտք է եփել երկու մատ կայծ կրակի վրայ որուն տակը տաք մոխիր գտնուի։

Ոսրհ եւ կտիճ = Usrիtիա վէ բարաf

Ոսրէններուն մէյմէկ խեփորը հանել, պաքսիմաթին փոչին ձէթով խառնել, բարակ ազատգեղ, աղ, պղպեղ դնել, ոսրէնները զատ զատ կասկարային վրայ չարել. երբոր եփ գայ, անմիջապէս պատրաստուած թացանը վրան անցնել և մինչև որ դեղնի եփել, կերուած միջոցին վրան լեմոն ընելու է։

Ձուկերու կասկարա

Ձուկերը մաքրել, աղել, 2 ժամ վերջը վրանին ձէթ քսելով կասկարային վրայ եփել, քիչ խաշած հաւկիթի մը դեղնուցին հետ ձէթ և լեմոն խառնել, բարակ ազատգեղ աւելցնել ձուկին վրայ։

ՈՉԽԱՐԻ ԿՈՂԻԿ = ՔԻՒԼՊԱՄՏՐ

Նախ կողիկները ձեւի դիր, աւելորդ միսերը հանէ, տապարին հակառակ կողմովը թեթև մը ծեծէ առանց տապարը վերցնելու որ թել չտայ, ոսկորները մէկու կէս մատի չափ մաքրէ՛, չուրջի թելերը սուր դանակով կտրէ, աղ, պղպեղ ցանէ, քիչ մը ձէթ քսէ, տաք կասկարային վրայ դիր. մէկ կողմը 4 և միւս կողմը 3 վայրկեան եփէ։

Պաֆսիմաթով կողիկ

Կողիկները պատրաստելէ յետոյ հալած կարագի, յետոյ պաքսիմաթի փոչիի մէջ թաթխելու և այնպէս կասկարային վրայ չարել իրարմէ հեռու, 4 ական վայրկեան եփել երկու կողմն ալ, կարելի է նաև ատոնք տապակի մէջ եփել 8 վայրկեան։

Թուղթի մէջ արհայտուկ = պարպուճիա

Օխա մը արքայտուկի համար 5 պճեղ սխտոր ծեծել, 80 տրամ ճերմակ գինիով խառնել, չուրջը երկու մատ վեր դարձած հաստ թուղթի մը մէջ ձէթ լեցնել ու թուղթին ամէն կողմը անով ծեփելով՝ մաքրուած, լուացուած ձուկերը մէջը չարել և սխտորով գինին ալ վրան անցնել։ Քիչ մը թարմ լոլիկ եփելով չուրը քաշել տալ, երբ քիչ մը թանձրանայ՝ պալեցնել և բարակ մը ձուկերուն վրայ քսել, վրան ալ բարակ ազատգեղ և պաքսիմաթի փոչի ցանել և յետոյ թուղթով մէկտեղ ափսէի մը մէջ չափաւոր կրակի վրայ եփել։

ՊԱՏԻՆՃԱՆԻ ՊԻՏԻՆՏԻ

Առանց միսը թել թել ընելու, կակուղ տեղէն քառակուսի ձեւով կտրել, աղ, պղպեղ ցանել, իր իւղովը տապկել, մէկ քանի հատ սոխ չարդել, լոլիկի չուր վրան անցնել, սանին բերանը աղէկ մը գոցել նախ չափաւոր կրակի, յետոյ մաղմաղի վրայ եփել։

Պատինճանները վառ կրակի վրայ եփել, ձեռքով տակել, ամանի մը մէջ լեցնել և փայտէ դգալով զարնել, աղ ցանել և քիչ մը կարագով մաղմաղին վրայ դնել. քառորդի մը չափ թոզ մնայ առանց եփելու, յետոյ միսը վրան անցնել։

ՀԱՒԿԹԵՂԷՆՆԵՐ

Իւղի մէջ հաւկիթ

Խորունկ տապակի մը մէջ իւղը աղէկ մը պրէ, մէջը հաւկիթ մը կոտրէ, իւղը եթէ աղէկ պրած է անմիջապէս հաւկիթին ճերմակը կ'եփի և ուռելով դեղինին չուրջը կը պատէ, մէկ վայրկեանի մէջ ճերմկուցը նուռի պէս կը կարմրի, անմիջապէս մաղ դգալով առնելու տաք պնակ մը դնելու է, յետոյ ուրիշ մըն ալ այսպէս կարգաւ մէկիկ մէկիկ եփելէ ետքը աղը, պղպեղը կը ցանեն։

Պաճիռով հաւկիթ

Սմանի մը մէջ ճարպոտ մսի չուր դնել, մէջը հաշեր կամ հաշխաւալ պանիրը բարակ բարակ չարդել, կամ թուղում պանիրին փսուր փսուր մանրել և վրան հաւկիթ կոտրել։

Հաւկիթի կալաճօշ = ՀՐԼՊՐ

Սոխը չարդելով քիչ մը կարմրցուր, յետոյ քիչ մը չուր դնելով 10 վայրկեան եփէ, հաւկիթը զարկ աղ պղպեղով մէջը լեցուր, խառնէ և մէկ եփ մը ելլելէ ետքը վար առ։ Պնակի մը տակը կարմրած հաց չարելով հաւկիթը վրան անցուր, չուրը պէտք է հացերը թրջելու չափ առատ ըլլայ։

Լոլիկով հաւկիթ

Սմանի մը մէջ կէս ըրած և հատ մէջուկը հանուած լոլիկները չարել, քիչ մը մսի չուր և իւղ դնել, բերանը գոցել և կամաց կրակի վրայ իր չոգիովը եփել, վրան կամ հաշեր կամ Հոդանտայի պանիրի տաշուք անցնել։

ԿԼՈՐԻԿՆԵՐ = ՔԷՕՖԹԷ

Հալէպ քեօֆթէսի

Միսին չիղերը հանէ, բարակ ծեծէ, խաշած բաթաթէս ալ ծեծէ և հաւկիթին դեղնուցին հետ չաղուէ ու ծեծած միսին խառնէ, ազատգեղ, կոտեմ, աղ, պղպեղ խառնէ, երկու ժամ թող մնայ, յետոյ ձեռքիդ մէջ կլորցուր, ալիւրը թաթխէ և իւղի մէջ տապկէ։

Սուճուգ քեօֆթէսի

Մէկ օխա բարակ ծեծուած մսի համար պէտք է 10 տրամ աղ, 5 տրամ պղպեղ, 2 տրամ ծեծուած մեխակ= գարանֆիլ, 4 տրամ ծեծուած քիմեօն, 10 տրամ սըխտորի չուր, որոնց պարզ չուր խառնելու և անով չաղուելու է, 24 ժամ ձգելու և նորէն չաղուելու է, յետոյ ձեռքիդ մէջ տափակցնելով երկու երեսն ալ մէկ մէկ վայրկեան վառ կրակի վրայ եփելու է։

Եթէ երշիկ չընել ուզես, այս խառնուրդին մէջ պէտք է աւելցնես 50 տրամ խաշած մսի իւղ և անով չաղուելէն յետոյ ժորթի մէջ լեցնես կարելի եղածին չափ թխմելով, առանց արեւի հոլոտ տեղ մը կախելու է։

ՄՍԻ ԴՈՆԴՈՂ = ԺԸԼԷ

Հինգ օխա եղի ոտք=ինճիգ և անոր ոսկորները, և երկու քուկէս օխա իւղի կակուղ միսը աղել, խաչել և վրայի իֆը առնել, 150 ական տրամ պրաս=բրասա, սոխպղին և սոխ, քիչ մը կարոս, ազատգեղ աւելցնել և կամաց կրակի վրայ դնել մինչև որ միսը եփի, յետոյ չուրը քամել և նորէն եփել մինչև որ մէկ երրորդ մասը

մնայ մեծ սանի մը մէջ։ Հետեւեալ օրը այդ սառած ջուրին երեսի մարը առնել ու ամանին տակը մնացած մրուրը հանել, և նորէն մինչև որ թանձրանայ վառ կրակի վրայ եռացնել, ամանի մը մէջ լեցնել հարկ եղած տեղն գործածելու համար։

ՄԱՔՈՒՈՆԻՆԵՐ

Իտալական մախաւօճի

500 տրամ ջուրի մէջ 70 տրամ մաքառօնին խաչէ, աղը, պղպեղը դիր և քիչ կրակի վրայ 20 վայրկեանի չափ եփէ, աղէկ մը քամէ, մինչև որ ջուր չմնայ, յետոյ սանին մէջ առ 70 տրամ մսի ջուր և խաչէ մինչև որ քաշէ, 20 տրամ բարմհաման և 20 տրամ կրավիէր բարակ տաշէ, կէսը մաքառօնիին վրայ լեցուր և սանը թոթուելով խառնէ, մնացած 10 տրամ պանիրը կարագով դարձեալ լեցուր ու նորէն թոթուէ։ Եթէ պանիրը տաքութենէն բոլորովին հալած չէ, սանը նորէն կրակին վրայ դիր և երկու ապուրի դգալ մսի ջուր աւելցուր, եթէ մսի ջուր չգտնուի, պարզ ջուրով ալ կ'եփի։

Փուռի մէջ մախաւօճի

Մաքառօնին վերոյիշեալ կերպով եփելէ ետքը, պաղեցուր, ափսէի մը մէջ մէկ դանակի կտնակի չափ կարագ քսէ, մաքառօնին բրգաձև լեցուր, վրան 20 տրամ բարմհաման և կէս ապուրի դգալ ծեծած պաքսիմատ խառնելով անցուր, 10 տրամ կարագ այրելով նորէն վրան անցուր։ Կամաց կրակի վրայ դիր տափարակ բանով մը ծածկէ և կափարիչին վրայ ալ կրակ լեցուր, տասը վայրկեանէն վրան կը կարմրի։

Մաւրաւիսով = բլյմալը մախաւօճի

Վերոյիշեալ կերպով մաքառօնին խաչել, քամել, և իւղով կարմրցնել, յետոյ կարգ մը մաքառօնի, կարգ մը տապկած մանրամիս չարել, աղ, պղպեղ ցանելով բերանը գոցել և ժամ մը մաղմաղի վրայ դնել։

ՀԵՐԻՍՍ = ՌԻՇԿԻԿ

Եզի մսին կակուղ տեղէն մաս մը խաչել մէկ ժամու չափ, առջի իրիկուընէ թրջուած ցորեն դնել պէտք եղածին չափ և երկուքը մէկէն եռացնել, աղն ալ դնելով մինչև որ միսը թել թել ըլլայ, յետոյ թաքով = թղթաւոր ծեծել մինչև որ միսը հալի։ Վրան այրած կարագ անցնել և կինամոն=թարչին և կամ պղպեղ ցանել։

ԱՆՈՒՇԵՂԷՆՆԵՐ

Լեղի ցուրտ = աճի պատիճ հունդալի տապկած

Ամանի մը մէջ 5 հաւկիթ, 150 տրամ ալիւր, 320 տրամ կաթ դիր, և իրար խառնելով եփէ մինչև որ թանձրանայ. յետոյ 50 տրամ չաքարի փոշի, 15 տրամ ծեծուած լեղի ուշ, 6 հաւկիթի դեղնուց և քիչ մըն ալ աղ աւելցուր։ Ափսէի մը մէջ կարագ քսէ, և այս ալեւս չհնուած քռէման երկու մասի հատուածքեամբ մէջը լեցուր։ Պաղելէն ետքը ամէնքը մէկ ձեւով կտրէ, վրան հաւկիթի ճերմկուց, յետոյ պաքսիմաթի փոշի քսէ, և վառ կրակի վրայ տապկէ, ետքը իւղը քամէ, չաքարի փոշի ցանէ վրան, ու լաթի վրայ չարելով տաք տաք սեղան հանէ։

Ռուման

Երեք քսէմայի լեցուն կաթ առ, սանի մը մէջ եռացուր, վրայ հաւկիթի դեղնուց և 12 տրամ չաքար դիր մէջը և աղէկ մը իրար խառնէ, բարակ պարզունակէ մը քամէ և 6 գաւաթի չափ լեցուր, երեսի փրփուրը առ, գաւաթները մինչև կէսը քիչ եռացող ջուրի մէջ կամաց կրակի վրայ դիր, ամէնուն վրայ կրակով լեցուն կափարիչ մը ծածկէ, քառորդ մը հաքը նայէ, եթէ եփած է, գաւաթները պաղ ջուրի մէջ նաեեցուր:

Եթէ կ'ուզես որ վրան այրած չաքար = քառամէլ կապէ, փոքրիկ տապակի մը մէջ 4 տրամ չաքարի փոշի դգալով խառնելով խառնելով այրէ, մինչև որ չագանակի գոյն առնայ, յետոյ գաւաթ մը ջուր լեցուր և խառնէ, հաւկիթին դեղնուցը կաթին վրայ դրած առնդաս ալ մէկտեղ դիր:

Պիսթիւի

Հաւկիթի դեղնուցն առ զաս ամանի մը մէջ, և ճերմկուցն ալ զաս ամանի մը մէջ, լեմոն մը բարակ տաշէ և 70 տրամ չաքարով հաւկիթին դեղնուցին մէջ լեցուր, մէկ քանի վայրկեան փայտէ դգալով խառնէ, յետոյ ճերմկուցը զարկ և դեղնուցին մէջ լեցուր, 35 տրամ ալիւրով երկու ապուրի դգալ ծփացած=չագանմըշ կաթ աւելցուր, թիթեղէ կաղապարներու մէջ լեցուր, վրան բարակ չաքար ցանէ, փուռը ղրկէ:

Ծիրանով փաստա

200 տրամ ալիւրը 17 հաւկիթով կայծ=խոզ կրակի վրայ երեցուր, 90 տրամ բրինձի ալիւր, 170 տրամ

հալած կաթ և 25 տրամ բալօղին = փիշնեղի fօնեամ դիր կամաց կամաց խառնէ, ափսէ մը խեղոտէ, մէջը ալիւր ցանէ, և ամէնը մէջը լեցուր, եփէ, պաղեցուր. վրան ծիրանի անուշ անցուր և պիստակի ու նուշի կոտրտուք լեցուր:

Ֆիշնեղ բիրիբի

Աղէկ սեաւակ և քիչ մը օթեակ=պայաթ հայը չափաւոր կոտրելու է, վրայի կարմրած մասը դանակով հանելու է, և խոպի մէջ կարմրցնելու է, խոլը քամելու և սանի մը մէջ կարգ մը չարելու և վրան բալի=փիշնեղի անուշ լեցնելու է, մինչև չորս կարգ, յետոյ վրան մսի ջուր անցնելով բերանը գոցելու է որ մէկ երկու եփ գայ. անկէ հաքը մաղմաղի վրայ ջուրը քաշել տալու է: Սեզան բերուած տաւնն վրայի կոտրնները պնակին տակը չարելու է:

Մահալլեպի

25 տրամ բրինձը մինչև որ հալի խաչելու է, ջուրը լաթէ մը անցնելով մէջը 75 տրամ բրինձի ալիւր հալեցընելու, մաղէ անցնելու և 600 տրամ զուտ կաթ խառնելով 120 տրամ ալ չաքար դնելու և չափաւոր կրակի վրայ չարունակ մէկ կողմէն խառնուելով եփելու է մինչև որ թանձրանայ և գդալին վրայ կենայ. յետոյ վար առնելով քիչ մըն ալ խառնելու է:

Էմինէ բաթայիճ

Առատ ջուրի մէջ էմինէ բաթայիճը թրջելէ հաքը լաթի մը վրայ դնել որ ջուրը քաշէ, յետոյ 300 տրամ չաքարը քիչ մը թանձրացնել և տապակի մը մէջ կամաց

համաց գաթայիֆներուն կերցնել. կրակը չափաւոր պէտք է ըլլայ և տապակը չարունակ թոթուելու է որ աղէկ եփի, յետոյ գաթայիֆին մէկ հատը պնակին մէջ կը դնես, սերը կը չարաի և միւս կողմը վրան կը դարձնես:

Թէլ գաթայիֆ

Օվսա մը թէլ գաթայիֆին հատա թէլերը զատելով աղէկները լաթի մը վրայ տարածելու է որ խոնաւութիւնը քաշէ. յետոյ ափսէի մը մէջ երկու մատ հաստութեամբ տեղաւորելու և ձեռքով երեսը հաւասարեցնելու է, 150 տրամ իւղ այրելու է և գաղջ վիճակի մէջ վրան անցնելով փուռը ղրկելու է, անկէ ելածին պէս տաք տաք վրան 250 տրամ օշարակի չափ թանձր չաքար անցընելու է, վրան փակելու և 10 վայրկեան եռքը բացնալով թող տալու է որ պաղի: Յետոյ ուզած ձեւովդ կը կարես և ամէն կողմին մէջը դանակով բանալով ձեռուած ու չաքարով չաղուաած նուշ, պիստակ, սեր կամ սերկեւիլի դնդոդ կը դնես:

ԹԱՅԱՆՆԵՐ = ՍԱԼՅՍ

Իւղով բացած

150 տրամ կարագ հալեցնել, վար առնել, առաջին չափ ալիւր աւելցնել, վառ կրակի վրայ դնել, մինչև որ ալիւրը և իւղը թանձրանան, և խառնել մինչև որ գունաւորուի ու մաղմաղի վրայ առնելով եփել մինչև որ դեղնի:

Ձիրով բացած

Երկու լիտրի չափ հանել ամանի մը մէջ, աղ, պղպեղ, մանրուած ազատգեղ և ձէթ դնել, խառնել և ձուկի կամ օրսի կաղառանէրուն վրայ անցնել:

ՄԱՅԵՕՆԷԶ

Թացանով խեցգետին = բasաfoզ

Եթէ կարելի է ծովին ջուրը, ապա թէ ոչ աղի ջուրը եփ հանելու խեցգետինը կռնակի վրայ մէջը դնելու է. քառորդ մը եռքը հանելու և տաքը վայրկեանի չափ կաղառային վրայ մաղմաղի դնելու է: Աւոր վրայ անցընելու է ազատգեղով մայեօնէզ կամ ձէթով թացան:

Մէկ հաւկիթի դեղնուցին 40 տրամ ձէթ դնելու է: Հաւկիթին դեղնուցին նախ սուրճի մը դգալ ձէթ դնելով հալեցնելու է, յետոյ նորէն դնելու է այսպէս մինչև որ 40 տրամ ձէթի հասնի, և ամէն մէկ ուժը դգալ ձէթին մէկ դգալ քացախ աւելցնելու է քիչ մը աղի, պղպեղի հետ:

Ազատգեղով մայեօնէզ

Ազատգեղը հալելու չափ ձեծել, աղ, պղպեղ դնել խառնել և կամաց կամաց կերցնելով քանի մը դգալ ձէթի և երկու երեք լիմոնի ջուրի հետ խառնել:

ՎԵՐՋ

ՅԱՆԿ

Ա. ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ա. Տեսական Բարոյագիտութիւն 11
Բ. Գործնական Բարոյագիտութիւն . . . 21
Գ. Մեր անձին նկատմամբ պարտքեր . . . 23
Դ. Ասուծոյ նկատմամբ պարտքեր . . . 70
Ե. Ընտանեկան պարտքեր 78
Զ. Մեր նմանեներուն նկատմամբ պարտքեր 84
Է. Գրութեան պարտքեր 103

Բ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ա. Նախապիտելիք 112
Բ. Արտադրութիւն հարստութեան 115
Գ. Շրջաբերութիւն հարստութեան 123
Դ. Սպառում հարստութեան 140

ԱՌՏՆԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ 157

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0150547

ԳՐԱՏՈՒՆ Պ. ՊԱԼԵՆՑ

Պ. Գաւառագնդայար Եօգուղու, կ. Գոյխա 20

ՄԻԱԿ ԿԵՂՐՈՆԱԿԱՏԱՐԱԿԱՆ
ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՏԱՐՐԱԿԱՆ, ՄԻՋԻՆ ՈՒ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒ

☞ Կ'ուզէ՞ք ունենալ Պաս. Ուսումն. Խ
Կրթական Ծրագրին համաձայն ու Մաև
ժական ամենաւաւր մեթոտով դասագիրեր.

ԴԱՒԻԹ ԽԱԶԿՈՆՑ

Ա. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1. ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ
2. ՄԻՋԻՆ »
3. ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ »

Բ. ԿՐՕՆԻ ՈՒՍՈՒՄ

1. ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ
2. ՄԻՋԻՆ »
3. ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ »

Գ. ԳՈՒՆԵ ՊԻՏԻ ԸՆԼԱՒ

ՄԻՋԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

☞ Սոյն դասագիրեբուն համար դիմել
ՈՒՂՂԱԿԻ Գրատանս հ

ԳԻՆ 8 ՂՐՈՒՇ

عمومیه نظارت جلیله‌سنك ۱۱ ربیع‌الاول ۱۳۲٤ و ۲۲ نیسان
۱۳ تاریخلی و ٦۷ نومرولی رخصتنامه‌سیله طبع اولنمشدر